

159324

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ'NE TAM ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE SERMAYE
KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN İNCELENMESİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ

DOKTORA TEZİ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. T. MURAT ÖZDEN

TEZİ HAZIRLAYAN
UFUK KAYA

159324

ANKARA-2005

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Ufuk KAYA'ya ait "Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Türkiye'de Sermaye Kazançlarının Vergilendirilmesinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi" adlı çalışma, jürimiz tarafından Maliye Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza).....

Başkan

Prof. Dr. Abdurrahman AKDOĞAN

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

(İmza).....

Üye

Prof. Dr. T. Murat ÖZDEN (Danışman)

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

(İmza).....

Üye

Prof. Dr. Binnur ÇELİK

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

(İmza).....

Üye

Prof. Dr. F. Rifat ORTAÇ

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

(İmza).....

Üye

Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ

Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ÖZET

Kaynak teorisi kapsamında vergilendirilecek gelir olarak dikkate alınmayan sermaye kazançları, safi artış teorisi kapsamında vergilendirilecek gelirin bir unsurunu oluşturmaktadır. Safi artış teorisine uygun olarak sermaye kazançlarının vergilendirilmesi servet unsurlarının, elden çıkarma işlemi aranmaksızın, kazançların olduğu dönemde vergilendirilmesini gerektirmektedir. Ancak, sermaye kazançlarının olduğu dönemde vergilendirilmesi değerlendirme ve likidite sorunlarına neden olmaktadır.

Sermaye kazançlarının oluşum aşamasında vergilendirilmesinin yaratacağı sorunların giderilmesi amacıyla geliştirilen realizasyon yaklaşımı mükelleflere vergileri tek taraflı olarak erteleme olanağı vermektedir. Bu erteleme olanağı mükelleflere sağladığı avantaj yanında enflasyon ve faiz oranlarının düzeyine bağlı olarak vergi gelirleri üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Ayrıca, realizasyon yaklaşımı, özellikle sermaye piyasası araçlarında yatırım akışkanlığının azalmasına ve yılların birikimi olan artışların bir yılın kazancı olarak vergiye tabi tutulması sonucunu da yaratmaktadır. Ancak, artan oranlı vergi tarifelerinin olumsuz etkilerinin giderilmesi amacıyla düz oranlı tarifelerin veya diğer vergi tekniklerinin uygulanması, mükelleflerin sermaye kazancı doğuran yatırım alanlarına yönelmesine ve/veya gelirlerini sermaye kazancı formuna dönüştürerek vergiden kaçınma eğilimlerini artırmasına neden olabilmektedir.

Öte yandan, sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde gerek düz oranlı tarifelerin kullanımı gerekse mükelleflerin sermaye kayıplarının tutarını ve zamanını belirleme olanakları, mahsup edilecek sermaye kayıpları için çeşitli düzeylerde sınırlamalar getirilmesine neden olmaktadır. Zarar mahsubu olanaklarının uygulamaya dönük kaygılarla kısıtlanması ve artan oranlı tarifelerin kullanılmaması, sermaye kazançlarının üniter yapı içinde vergilendirilmesi amacıyla çelişmekte, bu çelişkinin boyutuna bağlı olarak da kişiselleştirilmiş vergi uygulamalarından uzaklaşılmasına neden olmaktadır.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesi amacına geliştirilen uygulamalar incelenen Avrupa Birliği üyesi ülkelerde geniş bir yelpaze içinde dağılım göstermekte, özellikle vergi tarifeleri bakımından uyumsuzluk göze çarpmaktadır. Birlik düzeyinde dolaysız vergiler alanında uyumlaştırma çalışmalarının yetersizliği nedeniyle de bu uyumsuzluğun ileriki yıllarda devam etmesi olasıdır. Ancak, vergi rekabetinin Birlik üyesi ülkelerin mali ve sosyal yapılarında yaratmakta olduğu olumsuz etkiler nedeniyle bu alanda yapılan çalışmaların artacağı ve özellikle Türkiye uygulamasında bulunan vergi ayrıcalıklarının boyutu açısından, bu çalışmaların olası sonuçları ile uyumsuzluk yaşanacağı öngörülebilir.

Anahtar Kelimeler: Türk Vergi Sistemi, Sermaye Kazançları, Vergilendirme, AB Üyesi Ülkeler Vergi Sistemi, Vergi Uyumlaştırması

ABSTRACT

Capital gains, which are not taken into consideration as a taxable income in source theory, forms an element of taxed income in net accrument theory. Capital gains are taxed without realization rule in the net accrument theory. But absence of this rule creates valuation and liquidity problems.

The realization method, which is used to prevent valuation and liquidity problems, provides tax postponement opportunity for tax payer in their decision. This postponement not only creates advantages for the tax payer but also create negative effects on tax revenue depending on the inflation and interest rate. In addition, the realization method decrease capital mobility especially capital market instrument and it also causes tax granted income with progressive tariffs. Applying flat rate and other techniques, which prevent negative effects of progressive tariffs, have made taxpayer go toward investing in speculative investment area which create capital gains and tax avoidance to convert regular incomes to capital gains.

At the same time, flat rate preference and capital losses limitation which are used because of flat rate preference and strategic trade opportunity on capital losses, create distinction from unitary and personal income taxation.

Capital gains taxation practices of EU member countries are found to be various. Disintegration will probably continue because of lack of harmonization study on direct taxation. But, studies on tax competition, which aimed to prevent its negative fiscal and social effects, will rise. The result of these studies and Turkish capital gains taxation practice probably will not be in conformity because of the tax advantageous level in Turkish tax system.

Key words: Turkish Tax System, Capital Gains, Taxation, EU Member Countries Tax Systems, Tax Harmonization

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SERMAYE KAZANÇLARI VE VERGİLENDİRİLMESİNİN GENEL OLARAK İNCELENMESİ

I. SERMAYE KAZANÇLARININ GENEL OLARAK İNCELENMESİ	4
A. SERMAYE KAZANÇLARININ TANIMI, KAPSAMI VE ÖZELLİKLERİ. 4	
1. SERMAYE KAZANÇLARININ TANIMI VE KAPSAMI.....	4
2. SERMAYE KAZANÇLARININ ÖZELLİKLERİ VE BU ÖZELLİKLER	
BAKIMINDAN DİĞER GELİR ÇEŞİTLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI 8	
a. Düzensizlik ve Süreksizlik Açısından.....	9
b. Yoğunlaşma Açısından.....	12
c. Oluşma Süreci Açısından	14
d. Elde Etme Süreci Açısından.....	17
3. BİR GELİR UNSURU OLARAK SERMAYE KAZANÇLARI	17
B. SERMAYE KAZANÇLARININ AYRIMI VE OLUŞUMUNA KAYNAKLIK	
EDEN ETKENLER.....	22
1. SERMAYE KAZANÇLARININ AYRIMI	22
a. Gerçek Olmayan Sermaye Kazançları	22
b. Gerçek Sermaye Kazançları.....	24
2. SERMAYE KAZANÇLARININ OLUŞUMUNA KAYNAKLIK EDEN	
ETKENLER.....	25
a. Ekonomik Etkenler	25
aa. Gelişmiş Ekonomik Düzey.....	25
ab. Ekonomik Gelişme ve Kalkınma Süreci.....	26
b. Sosyal Etkenler	27
ba. Nüfus Artışı.....	27
bb. Nüfus Yoğunlaşması	28
c. Politik Etkenler.....	28
ca. İç Politikaya İlişkin Etkenler	29
cb. Dış Politikaya İlişkin Etkenler.....	30
d. Mali Etkenler.....	31
e. Diğer Etkenler.....	32

II. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN GENEL OLARAK İNCELENMESİ	32
A. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN AMAÇLARI VE VERGİLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLER.....	32
1. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN AMAÇLARI	33
2. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLER	35
a. Ödeme Gücünü Esas Alıp Almadığına İlişkin Görüşler	35
b. Çifte Vergilendirmeye Neden Olup Olmadığına İlişkin Görüşler ...	36
c. Yarattığı Vergi Yüküne İlişkin Görüşler.....	38
d. Sağladığı Gelirin İstikrarına İlişkin Görüşler.....	39
e. Etkilerine İlişkin Görüşler	40
B. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRMESİNİN AYRIMI VE BENZER VERGİ UYGULAMALARI İLE KARŞILAŞTIRILMASI	42
1. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN AYRIMI ..	42
a. Kapsam Bakımından Ayrımı	42
b. Zaman Bakımından Ayrımı	44
c. Üniter Gelir Vergisine Bağımlılığı Bakımından Ayrımı	45
2. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN BENZER VERGİ UYGULAMALARI İLE KARŞILAŞTIRILMASI	46
a. Bazı Gelir Unsurlarının Vergilendirilmesi ile Karşılaştırılması	47
b. Gayrimenkul Değer Artış Vergisi ile Karşılaştırılması	48
c. Servet ve Servet Transferinden Alınan Vergiler ile Karşılaştırılması.....	49
C. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNDE VERGİLEME TEKNİKLERİ	50
1. SERMAYE KAZANÇLARINDA VERGİYİ DOĞURAN OLAY	50
2. SERMAYE KAZANÇLARININ BELİRLENMESİ	54
3. SERMAYE KAZANÇLARINDA ZARAR MAHSUBU	56
4. SERMAYE KAZANÇLARINDA VERGİ TARİFELERİ	57

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERDE VE TÜRKİYE'DE SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN İNCELENMESİ

I. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNE YÖNELİK AVRUPA BİRLİĞİ DÜZENLEMELERİ VE BİRLİK ÜYESİ ÜLKELERİN UYGULAMALARININ İNCELENMESİ	59
A. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNE YÖNELİK AVRUPA BİRLİĞİ DÜZENLEMELERİ	59

B. BAZI AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERDE SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN İNCELENMESİ	62
1. GELİR VERGİSİNDEN AYRI OLARAK SERMAYE KAZANÇLARI VERGİSİ UYGULAYAN ÜLKELER.....	63
a. İngiltere.....	63
b. İrlanda	65
2. SERMAYE KAZANÇLARINI GELİR VERGİSİ İÇERİSİNDE VERGİLENDİREN ÜLKELER.....	68
a. Belçika.....	68
b. Danimarka.....	71
c. Finlandiya	75
d. Fransa	77
e. Almanya	80
f. Yunanistan	82
g. Lüksemburg.....	83
h. Hollanda	86
i. Portekiz	87
j. İspanya.....	90
k. İtalya.....	93

II. TÜRKİYE'DE SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN İNCELENMESİ

95

A. SERMAYE KAZANÇLARINA KAYNAKLIK EDEN SERVET UNSURLARININ İNCELENMESİ	95
1. GAYRİMENKUL NİTELİĞİNDEKİ SERVET UNSURLARI.....	95
2. MENKUL KIYMET NİTELİĞİNDEKİ SERVET UNSURLARI	97
3. DİĞER SERVET UNSURLARI	100

B. SERMAYE KAZANÇLARI VERGİLEMESİNİN KAPSAMININ İNCELENMESİ	101
--	------------

C. SERMAYE KAZANÇLARINA YÖNELİK VERGİ AYRICALIKLARININ İNCELENMESİ	107
1. SERMAYE KAZANÇLARININ GENELİNE YÖNELİK VERGİ AYRICALIKLARININ İNCELENMESİ.....	108
2. MENKUL KIYMET NİTELİĞİNDEKİ SERVET UNSURLARINDAN KAYNAKLANAN SERMAYE KAZANÇLARINA YÖNELİK VERGİ AYRICALIKLARININ İNCELENMESİ.....	109
a. Menkul Kıymetin Edinim Şekli Bakımından Getirilen Ayrıcalıkların İncelenmesi	109
b. Menkul Kıymetin Elde Tutulma Süresi Bakımından Getirilen Ayrıcalıkların İncelenmesi.....	110
c. Bazı Menkul Kıymet Niteliğindeki Servet Unsurlarından Kaynaklanan Sermaye Kazançlarına Yönelik Ayrıcalıkların İncelenmesi	113

3. GAYRİMENKUL SERVET UNSURLARINDAN KAYNAKLANAN SERMAYE KAZANÇLARINA YÖNELİK VERGİ AYRICALIKLARININ İNCELENMESİ	115
a. Gayrimenkul Servet Unsurunun Edinim Şekli Bakımından Getirilen Ayrıcalıkların İncelenmesi.....	116
b. Gayrimenkul Servet Unsurunun Elde Tutulma Süresi Bakımından Getirilen Ayrıcalıkların İncelenmesi	116
4. DİĞER SERVET UNSURLARINDAN KAYNAKLANAN SERMAYE KAZANÇLARINA YÖNELİK VERGİ AYRICALIKLARININ İNCELENMESİ	118
a. Ferdi Bir İşletmenin Mirasçılar Tarafından Aynen Devir Alınmasına Yönelik Ayrıcalığın İncelenmesi.....	118
b. Kazancı Bilanço Esasında Tespit Edilen Ferdi Bir İşletmenin Sermaye Şirketince Devralınmasına Yönelik Ayrıcalığın İncelenmesi	120
c. Şahıs Şirketlerinin Sermaye Şirketine Dönüşmesine Yönelik Ayrıcalığın İncelenmesi	122
D. SERMAYE KAZANÇLARINDA VERGİLENDİRME SÜRECİNİN İNCELENMESİ	123
1. SERMAYE KAZANÇLARINDA VERGİYİ DOĞURAN OLAYIN İNCELENMESİ	123
2. SERMAYE KAZANÇLARINDA MATRAH TESPİTİNİN İNCELENMESİ	125
a. Sermaye Kazancının Tespitinin İncelenmesi.....	125
b. Fiyat Değişimlerinden Arındırma Yönteminin İncelenmesi	131
c. Sermaye Kazançlarında Zarar Mahsubu Yöntemlerinin İncelenmesi.	132
3. SERMAYE KAZANCI NEDENİYLE OLUŞAN VERGİ BORCUNUN BEYANINA VE ÖDENMESİNE YÖNELİK DÜZENLEMELERİN İNCELENMESİ	133
a. Tam Mükellefiyete Tabi Gerçek Kişiler Açısından Beyan ve Ödeme.....	133
b. Dar Mükellefiyete Tabi Gerçek Kişiler Açısından Beyan ve Ödeme.....	134

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN OLASI ETKİLERİNİN VE TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERDE SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

I. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN OLASI ETKİLERİNİN İRDELENMESİ.....	135
A. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN DOĞURACAĞI MALİ, EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİN İRDELENMESİ	135
1. MALİ ETKİLERİNİN İRDELENMESİ	135
a. Vergi Tabanının Genişletilmesi ve Korunması Açısından.....	136
b. Vergilemede Eşitliğin Sağlanması Açısından	139
ba. Vergilemede Yatay Eşitliğin Sağlanması.....	139
bb. Vergilemede Dikey Eşitliğin Sağlanması.....	144
2. EKONOMİK ETKİLERİNİN İRDELENMESİ	146
a. Sermaye Birikimi Açısından.....	146
b. Yatırım Yapma ve Risk Alma Eğilimi Açısından	148
c. Yatırımların Bileşimi Açısından.....	149
3. SOSYAL ETKİLERİNİN İRDELENMESİ	151
B. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNDE UYGULANACAK VERGİLEME TEKNİKLERİNİN YARATABİLECEĞİ ETKİLERİN İRDELENMESİ	153
1. VERGİYİ DOĞURAN OLAYIN BELİRLENMESİ AÇISINDAN İRDELENMESİ	154
a. Vergi Ertelemesi Açısından	157
b. Yatırımların Akışkanlığı Açısından	160
2. KAZANÇLARIN BELİRLENMESİ SÜRECİ AÇISINDAN İRDELENMESİ	164
a. Karşılıksız Edinimler Açısından	165
b. Fiyatlar Genel Düzeyindeki Değişimler Açısından	167
c. Elde Tutma Süresi Açısından	168
3. ZARAR MAHSUBU OLANAKLARI AÇISINDAN İRDELENMESİ ...	170
4. VERGİ TARİFESİNİN YAPISI AÇISINDAN İRDELENMESİ	172
II. TÜRKİYE VE BAZI AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERDE SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN KARŞILAŞTIRILARAK DEĞERLENDİRİLMESİ.....	175
A. KAPSAMI VE GELİR VERGİSİNİN ÜNİTER YAPISINA BAĞIMLILIĞI AÇILARINDAN KARŞILAŞTIRILARAK DEĞERLENDİRİLMESİ....	175
1. KAPSAM AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILARAK İRDELENMESİ	175
a. Vergiyi Doğuran Olay Bakımından	176

b. Sermaye Kazançlarına Kaynaklık Eden Servet Unsurları Bakımından	177
c. Vergi Ayrıcalıkları Bakımından	180
2. GELİR VERGİSİNİN ÜNİTER YAPISINA BAĞIMLILIĞI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILARAK İRDELENMESİ	182
a. Diğer Gelirlerle İlişkisi Bakımından	183
b. Tabi Olduğu Vergi Tarifesi Bakımından	184
c. Zarar Mahsubu Olanakları Bakımından	185
B. VERGİLENDİRME SÜRECİNİN KARŞILAŞTIRILARAK DEĞERLENDİRİLMESİ	187
1. VERGİYİ DOĞURAN OLAYIN BELİRLENMESİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILARAK İRDELENMESİ	187
a. Değer Artışının Belirlenmesi Açısından	188
b. Uygunluk İlkesi Açısından	189
c. Vergi Gelirlerinin Reel Değerine Etkisi Açısından	190
2. VERGİ AYRICALIKLARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILARAK İRDELENMESİ	191
a. Genel Nitelikli Ayrıcalıklar Açısından	191
b. Karşılıksız İntikallere Yönelik Ayrıcalıklar Açısından	193
c. Elde Tutma Süresine Bağlı Ayrıcalıklar Açısından	196
d. Belirli Servet Unsurlarına ve İşlemlere Yönelik Ayrıcalıklar Açısından	202
3. KAZANÇLARIN BELİRLENMESİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILARAK İRDELENMESİ	204
a. Yöntem Açısından	205
b. Fiyatlar Genel Düzeyindeki Değişimler Açısından	207
c. Döviz Kuru Değişimleri Açısından	209
4. ZARAR MAHSUBU OLANAKLARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILARAK İRDELENMESİ	210
5. VERGİ TARİFESİNİN YAPISI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILARAK İRDELENMESİ	215
C. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN UYUMLAŞTIRILMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ	216
SONUÇ	221
KAYNAKÇA	226

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.Gelir Vergisi Tarifesi (İngiltere – 2003/2004)	65
Tablo 2.Gelir Vergisi Tarifesi (Belçika - 2003)	70
Tablo 3.Gelir Vergisi Tarifesi (Danimarka - 2004)	74
Tablo 4.Gelir Vergisi Tarifesi (Almanya – 2004)	82
Tablo 5. Gelir Vergisi Tarifesi (Portekiz - 2003)	89
Tablo 6.Gelir Vergisi Tarifesi (İspanya - 2004)	92

GİRİŞ

Vergilendirilecek gelirin belirlenmesine yönelik geliştirilmiş iki teorik yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan biri olan kaynak teorisinin, vergilendirilecek gelirin belirli kaynaktan, düzenli olarak ve üretim faktörü arz edilerek elde edilmesi yönündeki kısıtlamaları, kişilere ekonomik güç sağlayan bazı gelirlerin vergilendirilmemesi sonucunu yaratmaktadır. Safi artış teorisi ise gelirin elde edildiği süreçle ilgilenmeksizin, kişilerin ekonomik durumlarındaki değişim yardımı ile gelirin belirlenmesini esas almaktadır.

Kişilerin sahip oldukları servet unsurlarının değerinde oluşan artışlar, sahiplerine tüketim veya tasarruf amacıyla kullanabilecekleri bir ekonomik güç sağlamaktadır. Vergi ödeme gücünü esas alan bir vergilendirmenin gerçekleştirilmesi amacıyla bu kazançların vergilendirilmesi gereği bulunmaktadır. Kişisel servete dahil iktisadi unsurların elden çıkarılması nedeniyle elde edilen gelirler, kişilerin ekonomik durumlarında yarattıkları değişim nedeniyle safi artış teorisi kapsamında vergilendirilecek gelir olarak kabul edilmektedir.

Kişisel servete dahil unsurların değerinde oluşan artışlar nedeniyle elde edilen gelirlerin yabancı literatürde, sermaye kazançları (capital gains) olarak adlandırılması genel kabul görmüş bir yaklaşımdır. Türk vergi hukukunda ise kişisel servete dahil unsurlardan elde edilen bu tür kazançlar değer artış kazançları olarak sınıflandırılmakta, akademik düzeyde ise değer artışı kavramı yanında sermaye veya kapital kazancı ya da sermaye değer artışı kavramları kullanılmaktadır. Çalışmanın başlangıcından itibaren bu kazançların adlandırılmasında güçlükle karşılaşılmış ve tereddüt yaşanmıştır. Ancak, yurt dışında kullanımı dikkate alınarak ve yabancı literatür ile uyumun sağlanması amaçlanarak sermaye kazançları (capital gains) kavramının kullanımı tercih edilmiştir.

Düzensiz ve süreksiz yapısı, üretim faaliyeti sonucunda oluşmaması gibi özellikleri nedeniyle sermaye kazançlarının vergilendirilmesi gereken bir gelir olmadığı yönünde görüşler ileri sürülmüştür. Buna karşın sermaye kazançlarının hangi süreç sonunda oluşursa oluşsun vergi ödeme gücünün bir göstergesi olarak kabul edileceği yönündeki görüşler ağırlık kazanmış ve uygulamada sermaye kazançlarının vergilendirilmesi yaygınlaşmıştır.

Sermaye kazançları ve vergilendirilmesinin etkileri üzerindeki tartışmalar, sermaye kazançlarının gelir vergisi içinde veya gelir vergisi ile ilişkisi olan ayrı bir vergi içinde vergilendirilmesine engel olamamış, ancak başta gelirin bir unsuru olmadığı iddiasından hareket eden bu görüşlerin işaret ettiği sorunların giderilmesi amacıyla, diğer gelir unsurlarından farklı ve tercihli vergileme yöntemleri kullanılması yönünde pratik çözümlerin üretilmesine neden olmuştur. Sermaye kazançları için özellikle vergi tarifesi ve zarar mahsubu alanlarında, ülkelerin gelir vergisi uygulamalarında yer almayan vergileme teknikleri geliştirilmiştir. Bu nedenle, Avrupa Birliğine tam üyelik sürecinde Türkiye’de sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin analizine yönelik çalışmamızın çerçevesinin çizilmesinde ve geliştirilmesinde teorik belirlemeler yanında, yerleşik hal almış vergi uygulamaları da etkili olacaktır.

Sermaye kazançları, kişisel servete dahil unsurlar yanında işletmelerin aktifine kayıtlı mal ve haklardan da kaynaklanmaktadır. Ancak, işletmelerin aktifine kayıtlı mal ve haklardan kaynaklanan sermaye kazançlarının incelenmesinin böyle bir çalışma içerisinde yaratacağı zorluğun ve dağınıklığın önlenmesi amacıyla, bu unsurlar kapsam dışında bırakılarak, çalışma kişisel servete dahil unsurlardan kaynaklanan sermaye kazançlarına odaklanacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde, sermaye kazançlarının ve vergilendirilmesinin teorik çerçevesi belirlenirken yerleşik uygulama ve kabullerden de yararlanılacaktır. Sermaye kazançları vergilendirmesinin uygulamasını incelemeyi amaçlayan ikinci bölümde Avrupa Birliği üyesi bazı

lkeler ve Türkiye uygulaması incelenecektir. Türkiye uygulamasının incelenmesi aşamasında, 5281 sayılı Kanun ile Gelir Vergisi Kanununa eklenen Geçici 67. maddede yer alan düzenlemeler, bu düzenlemelerin 2006 yılında yrrlēe girecek olması nedeniyle çalışma kapsamı dışında bırakılacaktır. Çalışmanın nc bölümünde ise sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin olası mali, ekonomik ve sosyal etkilerin belirlenmesi ile Türkiye ve Avrupa Birliēi yesi bazı ülkeler uygulamalarının karşılaştırılarak deēerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SERMAYE KAZANÇLARI VE VERGİLENDİRİLMESİNİN GENEL OLARAK İNCELENMESİ

I. SERMAYE KAZANÇLARININ GENEL OLARAK İNCELENMESİ

A. SERMAYE KAZANÇLARININ TANIMI, KAPSAMI VE ÖZELLİKLERİ

Sermaye kazançlarının tanımının, kapsamın ve özelliklerinin belirlenmesi sermaye kazançlarının ve vergilendirmesinin teorik olarak incelenmesi açısından önem taşımaktadır. Bu amaçla, öncelikle sermaye kazançlarının tanımı, kapsamı ve özellikleri belirlenerek, bu özellikleri diğer gelirlerle karşılaştırılacaktır.

1. SERMAYE KAZANÇLARININ TANIMI VE KAPSAMI

Kişilerin ekonomik gücünde artış yaratan, tüketim ile tasarruf arasında dağılımını gerçekleştireceği gelir, çeşitli biçimlerde sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmalar arasında öz tüketim ve dayanıklı tüketim mallarının sağladığı faydalar ile diğer gelirleri ayırtırmak amacıyla parasal ve parasal olmayan gelir¹; ortaya çıkan satın alma gücünün paraya dönüştürülüp dönüştürülmemesine bağlı olarak gerçekleşmiş ve gerçekleşmemiş gelir ve ortaya çıkma sıklığı dikkate alınarak düzenli ve düzensiz gelir ayrımları yer almaktadır². Gelir, elde edilmesinde kullanılan üretim faktörlerine bağlı olarak da emek ve sermaye gelirleri olarak ayrıma tabi tutulmaktadır. Gelirin elde edilmesine olanak sağlayan üretim faktörünü esas alan benzer bir ayırım ise kazanç ve iratlar biçimindedir.

¹ Parasal olmayan gelirin izafi gelir olarak ifadesi için bkz., Salih Turhan, **Vergi Teorisi ve Politikası**, Beşinci Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 120.

² Bkz. Orhan Şener, **Kamu Ekonomisi**, 6. Baskı, Alkım Yayınları, İstanbul, 1998, s. 224-226.

Bir başka sınıflandırma biçimiyle, kişilere ekonomik güç sağlayan gelir, kaynakları itibariyle;

- Faaliyet gelirlerinden,
- Mal ve hakların yarattığı gelirden,
- Mal ve hakların piyasa değerinde ortaya çıkan artışın yarattığı gelirlerden oluştuğu kabul edilerek, ayrıma tabi tutulabilir.

Faaliyet gelirleri; emek ve sermaye faktörüne sahip olan kişinin bizzat üretim sürecine katılması, emek ve sermayenin değişen oranlarda bileşimi ile ticari, zirai ve hizmet faaliyetinde bulunması sonucunda elde edilen kazançlarından oluşmaktadır.

Mal ve hakların yarattığı gelirler ise mal ve hakların bir başkasının kullanımı nedeniyle elde edilen; menkul ve gayrimenkul sermaye iratlarından oluşmaktadır. Bu gelirler, bizzat üretim sürecine aktif olarak katılmak yerine, kişinin mülkiyetinde bulunan ekonomik unsurların bir süre için bir başka kişiye tahsisi sonucunda elde edilmektedir.

Mal ve hakların piyasa değerinde artışlar nedeniyle elde edilen; sermaye kazançları ise kişilerin faaliyetinden değil de, sahip oldukları mal ve hakların piyasa değerinde oluşan artışlar sonucu oluşmaktadır³.

Sermaye kazancı; sahip olunan ve değişik formlarda bulunan, kişisel malvarlığına dahil mal ve hakların satış değerinde ortaya çıkan bütün artışlardır⁴. Ancak, siyasal nedenler⁵, yönetsel güçlükler ve ortaya çıkacak vergi borcunun ödenmesinin mükellefleri mali açıdan zor durumda bırakması

³ William L. Raby, **The Income Tax and Bussines Decisions**, Prentice-Hall Inc, London, 1964, s. 144.

⁴ Bkz., John F. Due, (Çev. Sevim Görgün - İzzettin Önder), **Maliye**, Üçüncü Baskı, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1967, s. 193 ; Leonard E. Burman , **The Labyrinth of Capital Gains Tax Policy**, Brooking Institution, 1999, s. 10.

⁵ Bkz., Kenan Bulutoğlu, **Kamu Ekonomisine Giriş**, YKY Yayını, İstanbul, 2003, s. 385.

olasılığı nedenleriyle, sermaye kazancını vergilendirmeye yönelik vergi uygulamalarında kazancın, paraya çevrilmiş olması gereği aranmaktadır.

Servet unsurlarının elden çıkarılması ve paraya çevrilmiş olması gereği de dikkate alınarak sermaye kazançları; "kişinin düzenli olarak satışa sunduğu emtiası içinde değerlendirilmeyen herhangi bir servet unsurunun piyasa değerinde oluşan artışın paraya çevrilmesi ile oluşan kar"⁶ şeklinde tanımlanmaktadır. Sermaye kayıpları ise "aynı servet unsurlarından piyasa değeri düşenlerin paraya çevrilmesiyle oluşan zararlar"⁷ dan oluşmaktadır.

Sermaye kazanç ve kayıplarının oluşmasına neden olan servet unsurları arasında şirket hisseleri, gayrimenkul, tahvil, bonolar ve benzeri sermaye aktifleri sayılabilir. İşletme sahipliği ve fonlar da sermaye kazancı yaratan servet unsurları arasında yer almaktadır⁸.

Bu servet unsurları genellikle tüketim amacıyla değil, gelir yaratması amacıyla edinilmektedir. Ancak, tüketim amacıyla edinilen dayanıklı tüketim malları⁹ da sermaye kazancı yaratma potansiyeline sahiptir. Geniş değerlendirme ile mücevherler, sanat eserleri ve evlerin de dahil olduğu, işletme dışı tüm kişisel mal varlığı sermaye kazanç ve kayıpları yaratmaktadır¹⁰.

⁶ Lawrence H. Seltzer, "Background of The Controversy", **Contemporary Thought on Federal Income Taxation**, (Ed., Charles J. Gaa), Dickenson Publishing, Belmont, 1969, s. 127.

⁷ Seltzer, "Background of The Controversy", s. 127.

⁸ 1992 yılı için A.B.D'de kişilerin elde tuttuğu servetlerin; %62'si kişisel kullarımdaki evler de dahil olmak üzere gayrimenkullerden, %24'ü sahip olunan işletmelerden ve diğerleri sermaye piyasası araçlarından oluşmaktadır. Realize edilen sermaye kazançlarının %12'si gayrimenkullerden, %26'sı ortaklık paylarından, %15'i kişisel işletmelerden, %37'si ise hisse senetlerinden oluşmaktadır. Bkz., Burman, a.g.e., s. 35, 36.

⁹ Bkz., Due, a.g.e., s. 199.

¹⁰ Seltzer, "Background of The Controversy", s. 128; Mal varlığına dahil unsurlar dışında, insan varlığının da sermaye kazancı yaratma potansiyeline sahip olduğu iddia edilebilmektedir. Örneğin avukat, doktor gibi meslek erbabının sunduğu hizmetin sermaye kazancı olarak değerlendirebileceği yönünde tartışma için bkz., Jerome R. Hellerstein, **Taxes, Loopholes and Morals**, McGraw Hill Inc., New York, 1963, s. 31; Richard Goode, "The Economic Defenition of Income", **Readings In**

Sermaye kazancı yaratan ve servet unsurlarından oluşan sermaye aktifleri kavramı, emtia dışında kalan mülkiyeti içermektedir. Bu aktiflerin satışı nedeniyle elde edilen kazanç ya da kayıplarda sermaye kazanç ya da kayıplarını oluşturmaktadır¹¹. Aktif varlıklar, diğer bir deyişle ekonomik varlıklar “bir kimsenin mal varlığının para ile değerlendirilebilen kısmı ile haklarının oluşturduğu toplam”¹² olarak kabul edilmektedir.

Genel bir tanım vermek gerekirse, sermaye kazançları; kişinin, emtiası ve düzenli olarak satışa sunduğu mallar dışında kalan, mal varlığına dahil olan ve piyasa değeri artan herhangi bir servet unsurunu elden çıkarması nedeniyle elde ettiği kazanç ifade etmektedir. Sermaye kayıpları ise; bu unsurlardan piyasa değeri düşenlerinin elden çıkarılması halinde oluşan zararları ifade etmektedir.

Sermaye kazançlarının sınırlarının belirlenmesi ve elde edilen gelirin bu kapsamda değerlendirilebilmesi için¹³;

- Kazancın oluşumuna kaynaklık eden mal ve hakların, kişilerin ticari, sınai, zirai ve serbest meslek faaliyeti dahilinde olmaması,
- Kazancı sağlayan mal ve hakların, ticari faaliyet olarak değerlendirilebilecek devamlılıkta elden çıkarılmaması,
- İşletme sahiplerine veya ortaklarına yapılan ödemenin kar payı ödemesi olmayıp, tasfiyeye ilişkin bir ödeme olması,
- Kazancın, kişilerin aktif katılımını gerektiren bir faaliyet ile değil de pasif yatırım sonucu elde edilmesi, gereği bulunmaktadır.

Public Sector Economics, (Ed. S. H. Baker - C.S. Eliot), D.C. Heath Co., Lexington, 1990, s. 512, 513.

¹¹ Henry C. Simons, **Personal Income Taxation**, 4. Imp., University of Chicago Press, Chicago, 1962, s. 152.

¹² Salih Özel, “Aktif Varlıklar ve Mülkiyet İlişkisi”, **Yaklaşım**, Y. 10, S. 117, Eylül 2002, s. 17.

¹³ Benzer bir tahlil için bkz., Due, a.g.e, s. 196, 197.

Servet unsurlarının değerinde ortaya çıkan artışlar sonucu elde edilen gelirlerin, yukarıda sayılan nitelikleri taşımaması halinde sermaye kazancı olarak değerlendirilmesi olanaklı değildir. Yalnızca bir yatırım etkinliği çerçevesinde elde tutulan servet unsurunun çeşitli biçimlerde elden çıkarılması nedeniyle oluşan gelirler sermaye kazancı kapsamında yer almaktadır. Benzer servet unsurlarının bir işletmenin aktifinde yer alması veya ticari faaliyet olarak tanımlamayı gerektirecek sıklıkta elden çıkarılması durumunda elde edilen gelir sermaye kazancı kapsamı dışında kalmaktadır.

2. SERMAYE KAZANÇLARININ ÖZELLİKLERİ VE BU ÖZELLİKLER BAKIMINDAN DİğER GELİR EşitLERİ İLE KARşILAşTIRILMASI

Kişinin servetine dahil olan unsurlardan değeri artanları elden çıkarması nedeniyle ortaya çıkan sermaye kazançlarının özelliklerinin belirlenmesi ve bu özellikler açısından diğer gelirlerle karşılaştırılması, sermaye kazançlarının vergilendirilmesi için geliştirilecek yaklaşımları etkilemesi nedeniyle önem taşımaktadır. Sermaye kazançlarının taşıdığı özellikler bu kazançların gelir olarak belirlenmesi kadar, vergileme bakımından geliştirilecek yaklaşımlarda da etkili olmaktadır.

Sermaye kazançlarının niteliği incelendiğinde;

- Sürekli ve düzenli olmadığı,
- Yoğunlaşma olduğu,
- Kişilerin aktif katılımını gerektiren bir etkinlikten çok başka etkenler nedeniyle oluştuğu ve
- Sermaye kazançlarında elde etme döneminin mükellefler tarafından belirlenebildiği, görülmektedir.

a. Düzensizlik ve Süreksizlik Açısından

Sermaye kazançlarının önemli bir özelliği, bu kazançların diğer gelirler gibi periyodik olmaması ve süreklilik taşımadan ortaya çıkmasıdır¹⁴. Süreklilik taşıyamama nedeni ise servet unsurlarının elden çıkarılmasının düzenlilik göstermemesidir¹⁵.

Mal ve hakların elden çıkarılması sonucu elde edilen diğer gelirler ise, tam tersine, düzenli olarak satışa sunulan ve emtia içinde değerlendirilen mal ve hizmetlerinin satışı veya sunulması sonucu elde edilen kazanç ve kayıpları ifade etmektedir¹⁶. Örneğin, bir şirketi veya araziyi işletmekten doğan karlar olağan gelir, bu şirketi veya arazinin iktisap edildiği bedelden daha yükseğe satılması ise sermaye kazancı yaratmaktadır.

Bir başka deyişle, sermaye kazançları; düşük fiyattan daha önce alınmış hisse senedi, ev, otomobil ve benzeri diğer kişisel mal varlıklarının satışı nedeniyle oluşmaktadır¹⁷. Bu tip alım satım işlemlerinin temel karakteristik özelliği ise, diğer gelirlere oranla düzensiz olmasıdır. Ancak, bu durum ticari mahiyette yapılmayan işlemler için geçerlidir. Ticari nitelik taşıyan gayrimenkul alım satım faaliyetinin, ücret gelirinden daha istikrarlı olduğu dahi söylenebilir¹⁸.

Herhangi bir servet unsurunun sürekli olarak alım satımının yapılması ve bunun neticesinde gelir elde edilmesi durumunda ise sermaye kazançları yerine işletme faaliyetinden bahsetmek olanaklıdır. Elden çıkarılan servet unsurları benzer veya aynı türde olsa dahi, devamlılık niteliği olan ticari faaliyet kapsamında yapılan satışlar ticari karı oluşturmaktadır¹⁹. Bu açıdan

¹⁴ Arif Nemli, "Kapital Kazançları Vergisi", **Maliye Enstitüsü Konferansları**, İstanbul Üniversitesi Yayını, 25. Seri, No. 2454/420/60, İstanbul, 1979, s. 249.

¹⁵ Harvard Law School Group, "Capital Gains Taxation", **Readings on Taxation in Developing Countries**, (Ed., R.M. Bird - O. Oldman), Third Edition, The John Hopkins U. Press, Baltimore, 1975, s. 237.

¹⁶ Seltzer, "Background of The Controversy", s. 127.

¹⁷ Harvard Law School Group, a.g.e., s. 237.

¹⁸ Harvard Law School Group, a.g.e., s. 237.

¹⁹ Due, a.g.e, s. 193.

elde edilen gelirin sınıflandırılmasında, elden çıkarılan servet unsurunun niteliğinden çok elden çıkarma süreci etkili olmaktadır.

Mal ve hakların elden çıkarılmasından doğan ancak sermaye kazancı dışında kalan gelirler genellikle; bir piyasadan temin edilen malın, bir başka piyasada, bir başka formda, bir başka sezonda, bir başka miktarda veya bir başka yerde satılması sonucu elde edilmektedir. Üretici, temin ettiği hammaddeyi yarı mamule dönüştürerek yeni bir forma sokmakta ve başka bir üreticiye, toptancıya veya tüketiciye satmaktadır. Toptancı, büyük miktarlarda üreticiden temin ettiği malları perakendeciye daha küçük miktarlarla satmaktadır. Perakendeci ise temin ettiği malları birim ünitelerle paketlenerek, belki de kredi ve dağıtım olanağı sağlayarak tüketiciye satmaktadır²⁰. Herhangi bir malın piyasasının, formunun ve diğer niteliklerinin değiştirilmesi ise kişilerin aktif katılımını gerektiren bir faaliyetin varlığına işaret etmektedir.

Buna karşılık sermaye kazancı ya da kaybı, genellikle yatırımcıya ait mal ve hakların aynı piyasada oluşan fiyat değişimleri sonucunda ortaya çıkmaktadır²¹. Sahip olunan mal ve hakların elden çıkarılması sonucu elde edilen gelir yatırımcının pasif nitelikli etkinliği sonucunda oluşmaktadır. Kişilerin, servet unsurunun alım satımı konusunda bu eylemlerinin zamanını belirlemek dışında etkin kararları bulunmamaktadır. Elde tutulan bir arazinin veya binanın belirli süre sonunda elden çıkarılması nedeniyle elde edilen gelir süreklilik taşıması koşuluyla sermaye kazancıdır. Satın alınan arazinin küçük parçalara ayrılarak satılması veya bu arazi üzerine bina yapılması süreklilik taşıyan bir faaliyet kapsamında gerçekleştirilmektedir. Benzer biçimde bir ücretlinin sahip olduğu hisse senedini elden çıkarması nedeniyle elde ettiği gelir sermaye kazancı iken, hisse senedi alım satımı ile sürekli uğraşılması sonucu elde edilen gelir faaliyet geliri niteliğindedir.

²⁰ Bkz. Seltzer, "Background of The Controversy", s. 127.

²¹ Seltzer, "Background of The Controversy", s. 127, 128.

Bu nedenle elde edilen herhangi bir gelirin sermaye kazancı olarak nitelendirilmesinde, elde etmenin istisnai bir nitelik taşıması gereği ortaya çıkmaktadır. Aksine, süreklilik taşıyan gelir haline dönüşmesi durumunda sermaye kazançlarının vergi uygulamaları bakımından esas niteliğini kaybettiği kabul edilmektedir.

Herhangi bir servet unsurunun elden çıkarılmasında, ticari faaliyetin aksine düzensizlik yaşansa da, kişi başına gelir düzeyinin yüksek olduğu ve sermaye piyasalarının önem kazandığı gelişmiş ekonomilerde sermaye kazançları özellikle yüksek gelirli kişilerin gelirleri içinde düzenli olarak ve giderek artan bir oranda yer almaktadır²². Sermaye piyasalarında yaşanan gelişmelerin ve iletişim olanaklarının yaygınlaşması sonucunda, gelişmekte olan ülkelerde de sermaye kazancı elde etme eğiliminin, diğer gelir gruplarına da yayılarak ve süreklilik kazanarak genişlemesi beklenebilir.

Sermaye kazançları ile sermaye iratları karşılaştırıldığında ise; iratların, servet unsurları elde tutulurken, zamana yayılı olarak elde edilen gelirlerden oluştuğu; sermaye kazançlarının ise servet unsurlarının elden çıkarılması nedeniyle ortaya çıkan arazi gelirlerden oluştuğu görülmektedir²³. Herhangi bir servet unsurunun kişinin mülkiyetinde bulunduğu süre boyunca düzenli olarak irat sağlaması olanaklı iken, yalnızca bu servet unsurunun elden çıkarılması sonucunda bir defalık sermaye kazancı ortaya çıkması olasıdır.

²² A.B.D.'de yapılan ve 1979-1988 yıllarını içeren bir çalışmada; geliri 20.000 doları aşan mükelleflerin beyan ettiği gelirler arasında her yıl sermaye kazancının yer aldığı, özellikle geliri 200.000 doları aşan mükelleflerin beyan ettikleri toplam gelirleri içinde sermaye kazancı payının sürekli artma eğilimi içinde olduğu, 1988 yılında ise en yüksek düzey olan %91'e ulaştığı tespit edilmiştir. Bkz., Burman, a.g.e, s. 100.

²³ Bkz., Kenan Bulutoğlu, **Türk Vergi Sistemi Dersleri**, Araştırma-Eğitim-Ekin Yayınları, İstanbul, 1982, s. 121.

b. Yoğunlaşma Açısından

Sermaye kazançlarında ortaya çıkan yoğunlaşma üç yönlüdür. Bunlardan birincisi, sermaye kazançlarının uzun yılların birikimi²⁴ olmasıdır. İkinci yoğunlaşma, sermaye kazancı elde edenlerin yüksek gelir grubunda yer alması sonucunda oluşmaktadır. Üçüncü yoğunlaşma ise ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak değişmekle birlikte, belirli servet unsurlarından elde edilmesidir.

Sermaye kazançları servet unsurunun değerinde oluşan artışı ifade etmektedir. Sermaye kazançlarının bu servet unsurlarının elden çıkarıldığında vergilendirilmesi; yönetsel güçlüklerin giderilmesi ve mükellefe ortaya çıkacak vergi borcunu ödemede kolaylık sağlanması bakımından geliştirilmiş ve yerleşik hal almış bir sapmadır. Değer artışlarının oluşum süreci diğer gelirler gibi az, çok düzenlilik taşımakta ancak, servet unsurunun değerinde ortaya çıkan artışı içeren sermaye kazançlarının oluştuğu dönemde değil de, servet unsurlarının elden çıkarıldığı dönemde elde edildiğinin varsayılması²⁵ sermaye kazançlarında düzensizliğe ve yoğunlaşmaya neden olmaktadır. Sermaye kazançlarının servet unsurlarının elden çıkarılması yoluyla paraya çevrilmiş olması yönünde yapılan kısıtlama yıllar boyunca oluşmuş ve yoğunlaşmış gelirlerin bir yılın geliri olarak kabul edilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Sermaye kazançları kadar olmasa da diğer gelirler açısından da benzer durumun ortaya çıkması olasıdır. Kimi kazanç ve iratların dalgalı yapıda olması ve belirli dönemlerde yoğunlaşması söz konusudur. Diğer gelirlerde yaşanan yoğunlaşma çeşitli vergisel önlemlerin alınması gereğini de ortaya çıkarmıştır²⁶.

²⁴ İlhan Özer, **Gelir Vergisi Politikası**, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, No. 164-1975, Damga Matbaası, 1975, s. 7.

²⁵ Due, a.g.e, s. 194.

²⁶ Diğer gelirlerde yaşanan yoğunlaşma nedeniyle geliştirilen zarar nakli, indirimlerin ileriki yıllara taşınması ve ortalama gelirler üzerinden vergileme yöntemleri için bkz., M. Orhan Dikmen, "Mütehavvil Gelirler ve Yıllık Vergileme Devresi", **Maliye**

Sermaye kazançlarını elde edenler bakımından görülen ikinci yoğunlaşma ise sermaye kazançlarının gelişigüzel dağılmamasından kaynaklanmaktadır. Sermaye kazançları düşük gelirli kişilerden daha çok yüksek gelirli kişiler tarafından elde edilmektedir²⁷. Sermaye kazançlarının daha çok yüksek gelirli kişiler tarafından elde edilme nedeni, bu kişilerin elde ettikleri gelirleri tekrar benzer yatırımlara tahsis etme olanağı²⁸ ve servet dağılımında var olan eşitsizliktir²⁹.

Gelir ve servet dağılımında yaşanan eşitsizlik karşılaştırıldığında, servet dağılımında yaşanan eşitsizliğin gelir dağılımında yaşanan eşitsizlikten daha belirgin olduğu görülmektedir. Bunun nedeni gelirsiz yaşamamaya bağlı olarak dolayı gelir dağılımında bulunduğu varsayılan sınırın servet dağılımı açısından geçerli olmamasıdır³⁰. Sermaye kazancı dışında kalan diğer gelirlerin oluşumunda da servetin etkisi bulunmaktadır. Ancak, sermaye kazançlarının kişiler arasındaki dağılımı, diğer koşulların değişmediği varsayımı altında, yalnızca servet dağılımına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu nedenle, diğer gelirlerin belirli kişiler tarafından elde edilmesi bakımından yaşanan yoğunlaşmanın, sermaye kazançlarında yaşanan yoğunlaşmadan daha düşük olduğu öngörülebilir³¹.

Enstitüsü Konferansları, İstanbul Üniversitesi Yayını, 3. Seri, No. 783/103/5, İstanbul, 1958, s. 75.

²⁷ A. R. Prest- N. A. Barr, **Public Finance**, Weidenfeld and Nicolson, London, 1979, s. 340; A.B.D.'de gelir grupları itibarıyla sermaye kazançlarının dağılımı için bkz., Burman, a.g.e, s. 84-109.

²⁸ Prest - Barr, a.g.e., s. 341.

²⁹ Yeniden yatırıma tahsis süreci bu eşitsizliğin artarak devamına neden olmaktadır. Bkz., Özhan Eroğuz, "Sermaye Kazançlarının Vergilendirilmesi", **Maliye Enstitüsü Konferansları**, İstanbul Üniversitesi Yayını, 11. Seri, No. 1147/170/21, İstanbul, 1965, s. 52.

³⁰ İsmail Türk, **Maliye Politikası**, 9. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1992, s. 298.

³¹ A.B.D.'de, servet dağılımındaki eşitsizliğe bağlı olarak sermaye gelirlerinin dağılımındaki eşitsizliğin ücret gelirlerine oranla daha fazla olduğuna ilişkin belirleme için bkz., Richard A. Musgrave- P.B. Musgrave, **Public Finance in Theory and Practice**, Fifth (International) Edition, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 1989, s. 413,414

Üçüncü yoğunlaşma ise; sermaye kazançlarının ağırlıklı olarak gelişmekte olan ülkelerde verimsiz ve spekülatif alanlarda³², gelişmiş ülkelerde ise sermaye piyasasında³³ yer alan servet unsurlarından kaynaklanmasıdır. Böyle bir yoğunlaşmasının oluşmasında, ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyi ve sosyal dokusu ile tüketim ve servet tutma alışkanlıkları etkili olmaktadır.

Ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyi ve sosyal dokusu ile tüketim ve servet tutma alışkanlıkları sermaye kazançları dışında kalan gelirlerin oluşumunda da etkili olmakla birlikte, emeğin, sermayenin ve bunların değişen oranlarda bileşiminin her türlü etkinliği sonucunda elde edilmekte olan diğer gelirlerin, yalnızca elden çıkarılan mal ve hakların değerinde oluşan artıştan daha geniş kapsamlı olması ve tüm ekonomik faaliyetleri içermesi nedeniyle oransal olarak daha dengeli bir dağılım göstereceği öngörülebilir.

c. Oluşma Süreci Açısından

Sermaye kazançları, bu kazançları elde edenlerin aktif katılımını gerektiren etkinliklerden daha çok, diğer gelişmelerin etkisi ile ortaya çıkmaktadır. Büyük boyutlara ulaşmış kişisel servetlerde, arazi ve benzeri servet unsurlarının sahibi olmanın önemi büyüktür. Arazi ve benzeri servet unsurları nedeniyle ulaşılan servet düzeylerinde, bu arazilerin kiralanması veya işletilmesinden elde edilen gelirlerin etkisi ise çok düşüktür. Servet artışı bu unsurlarının gelir getirme gücünde ortaya çıkan artıştan kaynaklanmaktadır. Örneğin, kiralara 10 birimden 100 birime çıkması, kira

³² Juanita D. Amatong, "Taxation of Capital Gains in Developing Countries", **Readings on Taxation in Developing Countries**, (Ed., R.M. Bird - O. Oldman), Third Ed., J. Hopkins U. Press, Baltimore, 1975, s. 247, 248.

³³ Eroğuz, a.g.e., s. 51; Due, a.g.e., s. 193.

getiren mülkün değerinin de 10 kat büyümesine ve dolayısıyla sahibinin servetinin 10 kat artmasına neden olmaktadır³⁴.

Benzer biçimde, ülkede var olan doğal kaynakların keşfedilmesi ve yıllar önce kurulan işletmelerin değerinde ortaya çıkan artışlar da kişisel servetlerin oluşmasında önem taşımaktadır. Bu servetler, yıllar boyunca elde edilen, biriktirilen ve yeniden yatırıma dönüştürülen gelirlerden değil, endüstriyel yatırımların değer artışından oluşmuştur. Benzer şekilde bir çok çiftçinin veya mirasçısının servetinin kaynağını da hızla gelişen yerleşim yerleri yakınındaki araziler oluşturmaktadır³⁵.

Büyük ve dikkat çekici servet sahipleri yanında ortalama servet ve gelir sahibi kişilerin de piyasa koşulları sayesinde sermaye kazancı elde etme olanağı bulunmaktadır³⁶. Bu gelişmeler sermaye kazançlarının kişilerin gelirleri ve servetleri üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu etki gelişmiş ülkelere özgü değildir. Gelişmekte olan ülkelerde de ekonomik gelişme, nüfus artışı ve büyük şehirlerde nüfus yoğunlaşmasının özellikle arazi ve diğer gayrimenkul fiyatlarında ortaya çıkardığı artışların³⁷ yarattığı sermaye kazançları dikkat çekici boyutlardadır.

Ülkede uygulanan kalkınma politikaları ve sosyal politikalar da sermaye kazançlarının oluşmasına neden olabilmektedir³⁸. Belirli endüstrilerin ekonomik, politik gerekçelerle teşviki, konut edindirme politikaları gibi sosyal politikaların uygulanması, elde tutulan gayrimenkul ve menkul kıymetlerin değerinde artış yaratabilmektedir.

³⁴ Amerika Birleşik Devletleri'nde Astor, Goelet, Rhineland ve benzeri ailelerin servetlerinin oluşumu için bkz., Seltzer, "Background of The Controversy", s. 129.

³⁵ Rockefeller, Harriman, Mellon, Guggenheim, Morgan ailelerinin kişisel servetlerinin oluşumu için bkz., Seltzer, "Background of The Controversy", s. 129,130.

³⁶ Amerika Birleşik Devletlerinde, İkinci Dünya savaşı boyunca ve onu hemen izleyen dönemde kişiler, daha önce düşük maliyetle kişisel kullanımları için temin ettikleri otomobil, ev, kamera ve benzeri bir çok malı yüksek fiyatla satabilme olanağına kavuşmuştur. Bkz., Seltzer, "Background of The Controversy", s. 128.

³⁷ Gelişmekte olan ülkelerde gayrimenkul fiyatlarında yaşanan artışın fiyatlar genel düzeyinde yaşanan artıştan daha yüksek olduğu yönündeki belirleme için bkz., Amatong, a.g.e., s. 247, 248.

³⁸ Hellerstein, a.g.e., s. 29, 30.

Kişilerin ellerinde tutukları menkul ve gayrimenkul servet unsurlarının değerinde artış yaratan, dolayısıyla sermaye kazançlarının oluşumuna kaynaklık eden ancak, genellikle servet sahiplerinin etkinliği dışında kalan nedenler arasında³⁹;

- Sahip ya da ortak olunan işletmelerde oluşan karların dağıtılmayarak otofinansman amacıyla kullanılması,
- Sahip ya da ortak olunan işletmelerin kazanç olanaklarının; yönetimin iyileştirilmesi, yeni ürün ve tekniklerin geliştirilmesi ve rekabetin azalması nedenleriyle artması,
- Sahip ya da ortak olunan işletmelerin kazanç olanaklarının; nüfus artışı ve ekonomik gelişme nedenleriyle artması,
- Şehirleşme, nüfus artışı ve spekülatif hareketler nedeniyle gayrimenkullerde değer artışı oluşması, sayılabilir.

Yukarda yer alan açıklamalar ışığında sermaye kazançlarının bir üretim süreci sonucunda elde edilmediği, elde tutulan servet unsurlarının değerinin, servet unsuruna sahip olan kişinin herhangi bir ekonomik faaliyetine bağlı olmaksızın çeşitli nedenlerle artmakta olduğu belirlenebilir.

Yalnızca, üretken faaliyetlere katılmak yerine gelişmekte olan yörelerde gayrimenkul edinerek veya ileriki yıllarda kar getirmesi beklenen işletmelerin hisselerine yatırım yaparak elde tutulan aktiflerin değerini artırmak olanaklıdır. Bu olanaklardan yararlanılması ise çoğunlukla emek harcanmadan ve risk alınmadan sermaye kazancı elde edildiğinin varsayılmasına neden olmaktadır⁴⁰.

Sermaye kazançları dışında kalan gelirlerde ise bir faaliyetin gerçekleştirilmesi, emek ve/veya sermayenin değişen oranlarda bileşiminin kullanımı ya da menkul veya gayrimenkul sermayenin geçici bir süre için bir

³⁹ Bkz., Due, a.g.e., s. 193.

⁴⁰ Bkz., Nemli, "Kapital Kazançları Vergisi", s. 249, 250.

başkasına tahsisi gerekmektedir. Özellikle ticari ve sınai faaliyetlerde, kişilerin etkinliği dışında gerçekleşen piyasa koşullarından, kimi firma ve kişilerin diğerlerine oranla daha fazla yararlanması olanaklıdır. Ancak bu yararlanma bizzat faaliyet dahilinde gerçekleşmekte, olumlu koşullardan ancak bu alanda faaliyet gösteren kişiler yararlanabilmektedir.

d. Elde Etme Süreci Açısından

Servet değerinde ortaya çıkan artışlar, tümüyle piyasa koşullarına ve değerlendirmelerine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Sermaye kazançlarının diğer özellikleri incelenirken belirtildiği gibi servet değerinde oluşan artış, kişisel çaba ve girişimlerden çok piyasa tepkilerine dayanmaktadır. Bu nedenle de kişilerin değer artışının tutarını ve zamanını belirlemekte edilgen oldukları ifade edilebilir.

Ancak, gerek toplumsal değerlendirmelerde gerekse vergilemede sermaye kazançlarının oluşması için servet unsurlarının elden çıkarılması gereğinin aranması, sermaye kazancı elde eden kişilere elde etme zamanını ve dönemini belirleme olanağı tanımaktadır.

Servet değerinde oluşan ancak servet unsurunun elden çıkarılmasıyla gerçekleştiği kabul edilen artış, kişiler tarafından istenildiği zamanda ortaya çıkacak biçimde ayarlanabilecektir. Vergilendirmenin yapılacağı dönemin mükellef tarafından belirlenmesi olanağı⁴¹, sermaye kazançları nedeniyle yapılacak vergilendirmenin gönüllü bir uygulama olduğu iddialarına kaynaklık etmektedir⁴².

3. BİR GELİR UNSURU OLARAK SERMAYE KAZANÇLARI

Sermaye kazançlarının vergilendirilip vergilendirilmeyeceği, vergilendirilecek ise hangi düzeyde ve süreçte vergilendirileceği sermaye

⁴¹ Due, a.g.e., s. 194.

⁴² Stephen Moore-Phil Kerpen, **A Capital Gains Cut: The Key to Economic Recovery**, IPI Center for Tax Analysis, Policy Report 164, 2001, s. 3.

kazançlarının geliri oluşturan unsurlardan biri olup olmadığı tartışması ile ilgilidir. Sermaye kazançlarının kendi özellikleri kadar gelir kavramının kapsamı ve sınırları bu belirlemeye etki etmektedir. Sermaye kazançlarının gelir olarak vergilendirilip vergilendirilmeyeceği sorunu, gelirin kapsamının ne olduğu sorununa dayanmaktadır. Geliri tanımlamak bakımından geliştirilecek yaklaşım, bir unsuru vergiye tabi kılarken, bir başkasını vergi dışında tutabilmektedir.

Gelir kavramı ile neyin kastedildiği, dolayısıyla nelerin gelirin bir unsuru olarak kabul edileceği ekonomi ve maliye literatüründe halen tartışılmakta, ülkelerin uygulamasında farklılıklar bulunmaktadır. Gelirin, bilinen belirli faaliyetler sonucunda oluşan bir akım mı? yoksa, nereden kaynaklanırsa kaynaklansın ekonomik güçte meydana gelen bir artış mı? olduğu tartışması literatürde devamlılığını sürdürmektedir.

Alman iktisatçılar Hermann ve Fuisting tarafından geliştirilen kaynak teorisine göre gelir; belirli bir kaynaktan, düzenli olarak, üretim faktörlerinin üretim sürecine katılması sonucunda elde edilmektedir. Bu kapsamda, geliri sağlayan üretim faktörünün kendi değerinde artışlar, miras, piyango, bağış ve benzeri nedenlerle üretim faktörlerinin üretim sürecine sokulmasının karşılığı olmayan değerler ve varlıklar gelir sayılmamaktadır. Menkul veya gayrimenkul sermayeye sahip olmak, bir teşebbüsü işletmek, bir meslek sahibi olmak devamlılık arz ettiğinden, bu kaynaklardan elde edilen kazançlar, bu kaynakların devamı için gerekli indirimler yapıldıktan sonra, gelir kabul edilmektedir⁴³.

Sermayenin ayrıcalıklı bir değerlendirmeye tabi tutulduğu 19. Yüzyıl iktisadi düşüncesi içinde savunulan⁴⁴ kaynak teorisinde, ulusal gelir ile kişisel gelir arasında kurulan paralelliğin etkili olduğu belirtilebilir. Ulusal gelir ile ilişkisi üzerinde durarak, açık ya da üstü kapalı olarak ekonomi terminolojisinde, kişisel gelir türetilmiş, ikincil bir kavram olarak ifade

⁴³ Bkz., Turhan, a.g.e., s. 117.

⁴⁴ Özhan Uluatam, **Kamu Maliyesi**, 5. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 1997, s. 331.

edilmektedir. Kişisel gelir, toplumun toplam gelirinin bir parçası olarak belirlenmekte; harcama olanağı sağlayan gerçek ve kişisel gelir arasındaki ayrım dikkate alınmayarak, gelir vergisinin kişilerin oluşan net sosyal gelirlerine uygulanması gereğine dikkat çekilmektedir⁴⁵.

Alman iktisatçısı Schanz⁴⁶ tarafından kurulan ve sonrasında Haig ve Simons tarafından geliştirilen safi artış teorisinde ise kaynağı ne olursa olsun servetteki her türlü artış geliri oluşturmaktadır.

Haig gelir tarifini yaparken; "... iki zaman arasında iktisadi kudretteki safi çoğalışın para değeridir" ⁴⁷ ifadesini kullanmış, ancak teknik güçlükler nedeniyle vergi yasalarında başkaca tariflerin yer alabileceğini kabul etmiştir. Bu tanımdan hareketle kimi unsurların gelir olup olmadığı yönündeki sorulara verilecek yanıtı " ... o şeye sahip olanın, tatmin duygusu veren mal ve hizmetleri satın alma imkanı sağlayan, iktisadi gücü çoğaltıp çoğaltmadığı hususuna, dayandırmak mecburiyetindedir. Eğer çoğaltmışsa gelirdir, çoğaltmamışsa gelir değildir." ⁴⁸ şeklindedir.

Simons ise, kişisel gelirin hesaplanmasını, dönem başı ve dönem sonu arasındaki mülkiyet haklarındaki artışın ve tüketimde kullanılan hakların, tahminine dayandırmaktadır. Dolayısıyla gelir, tüketimin ve birikimin tahminine dayanmaktadır. Tüketim, ekonomik malların yok edilmesi yoluyla kullanılan hakların değerini miktar olarak; birikim ise, değerli haklardaki değişimi miktar olarak göstermektedir⁴⁹. Bu itibarla gelir, dönem sonundaki

⁴⁵ Bkz., Simons, a.g.e., s. 47.

⁴⁶ Turhan, a.g.e., s. 117; Schanz'dan önce Schomeller'in piyasa üretimi ile değil de servet artışı ile ilişkili gelir analizi için bkz. Karl-Heinz Schmidt, "Allocative or Distributive Aims of Income Taxation?", **European Journal of Law and Economics**, N. 10, 2000, s. 179-189 ve Ludwig Van Den Hauwe, "German Income Tax Policy Between Equity and Efficiency", **European Journal of Law and Economics**, N. 5, 1988, s. 267-279.

⁴⁷ Robert M. Haig, "İktisadi ve Hukuki Yönleri ile Gelir Mevhumu", (Çev., Sevim Görgün-Inan Aver), **Maliye Enstitüsü Tercümeleri**, İstanbul Üniversitesi Yayını, 1. Seri, No. 1114/162/18, İstanbul, 1965, s. 91, 92.

⁴⁸ Haig, a.g.e., s. 92.

⁴⁹ Bkz., Simons, a.g.e., s. 49, 50.

servet değerine tüketimin değerinin eklenmesi ve bu tutardan dönem başındaki servetin değerinin çıkarılması ile yoluyla belirlenebilmektedir.

Muhasebe tekniğinden yararlanarak yapılacak bir inceleme ile toplum dev bir ortaklık olarak görülürse; bir kişinin geliri, ortaklıktan çekilen (tüketim) ile ortaklıktaki yatırımların veya hisselerinin değerindeki artışın (birikim) toplamı olarak kavranabilir. Gelirin temel ifadesi, belirli bir dönemde nesnel piyasa standartlarına göre ölçülen kazançtır⁵⁰. Bu yaklaşım ışığında safi artış teorisi kapsamında toplam vergilendirilebilir gelirin üç unsurunun bulunduğu belirtilebilir⁵¹. Bunlar;

- Vergilendirme döneminde para ve mal olarak elde edilen değerler,
- Tüketim harcamaları ile öz tüketimin gerçek pazar değeri,
- Vergilendirme döneminde mevcutlarda bulunan varlıkların değerindeki artışlardır.

Standart ulusal gelir hesaplama terminolojisi⁵² ile ifade edilirse; safi artış teorisine göre gelir; kişisel gelir ve sermaye kazançlarının toplamından oluşmaktadır.

Safi artış teorisi gereğince gelirin nesnel ölçümü, miktarı belli olan, bütün mallar ve mülkiyet haklarının rutin değerlemesinde kullanılacak fiyatları sağlayan kusursuz piyasanın varlığına dayanmaktadır. Gerçekte ise çok az mal ve mülkiyet hakkının oluşan değerlerini hesaplamaya yarayacak piyasa fiyatı bulunması⁵³ dolayısıyla servet unsurlarının değerinin belirlenmesinde yaşanacak güçlük, hatta olanaksızlık safi artış teorisi kapsamında, elden

⁵⁰ Simons, a.g.e., s. 51.

⁵¹ Bkz., Rifat Ortaç, "Vergilendirilebilir Gelir Kavramı, Geliri Belirleyen Teoriler ve Türk Gelir Vergisinde Yer Alan Gelir Tanımlaması", **G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, C. 1, S. 2, Güz 1999, s. 108.

⁵² Richard W. Tresch, **Public Finance**, Second Edition, Academic Press, Amsterdam, 2002, s. 339.

⁵³ Simons, a.g.e., s. 56.

ıkarılmamış servet unsurlarında oluşmuş değer artışlarının belirlenmesinde yönetimsel sorunlar yaratacak niteliktedir.

Buna karşın, servet unsurlarının elden çıkarılması anında değer artış tutarının tespiti göreceli olarak kolaydır. Ayrıca, tüm mal ve hizmetler yerine belirli, değer olarak belirgin, kurumsal ya da geleneksel piyasaları bulunan servet unsurlarında oluşan değer artışlarının kolaylıkla belirlenmesi olanaklıdır.

Gerek kaynak teorisi gerekse safi artış teorisinin uygulama bakımından yarattığı sorunların giderilmesi ve uygulama değeri olan bir tanıma ulaşma çabaları sonucu “mali anlamda” gelir kavramı geliřtirilmiřtir⁵⁴. Zamana ve uygulananlkeye bağlı olarak değişim göstermekle birlikte, kaynak teorisi ve safi artış teorisinin bir dereceye kadar, bileşimi olan bu yaklařımda⁵⁵retim faktörlerinin arzı karşılığında elde edilen akım gelirler yanında, safi servet artışları da dikkate alınmaktadır⁵⁶.

Kaynak teorisi yaklaşımı ile gelir belirlemede, kaynağın değerinde oluşan artışları içeren sermaye kazançları, sürekli bir kaynağa dayanmaması veretim faaliyeti sonucunda elde edilmemesi nedenleriyle kapsam dışında kalmaktadır⁵⁷. Safi artış teorisi kapsamında gelirin belirlenmesi halinde ise sermaye kazançlarının gelirin bir unsuru olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, servet unsurlarının değerinde oluşan artışın, servet unsurunun elden çıkarılması yoluyla paraya çevrilmesinin teorik olarak hibirnemi bulunmamaktadır. “Mali anlamda gelir” yaklaşımı ile yn verilen uygulamada genellikle karşılaşılan ise değer artışlarının paraya evrilmedike vergi dışı tutulması, paraya çevrilen değer artışlarının da bazılarının vergi kapsamına alınması ynndedir⁵⁸.

⁵⁴ Abdurrahman Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Sekizinci Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2002, s. 231.

⁵⁵ Turhan, a.g.e., s. 119.

⁵⁶ şerafettin Aksoy, **Kamu Maliyesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1991, s. 361.

⁵⁷ Rifat Ortaç, **Gelir Vergisininniter Yapısı**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2000, s. 27.

⁵⁸ Bulutoğlu, **Kamu Ekonomisi**, s. 385.

B. SERMAYE KAZANÇLARININ AYRIMI VE OLUŞUMUNA KAYNAKLIK EDEN ETKENLER

Sermaye kazançlarının ayrımının yapılması ve sermaye kazançlarının oluşumuna kaynaklık eden etkenlerin belirlenmesi, sermaye kazançlarının ve bu kazançları vergileme sürecinin teorik çerçevesinin çizilmesinde gerekli görülmektedir.

1. SERMAYE KAZANÇLARININ AYRIMI

Sermaye kazançlarının oluşumu servet unsurlarının değerinde artış yaşanmasına bağlıdır. Ancak servet unsurunun değerinde yaşanan artışın fiyatlar genel düzeyine bağlı olup olmaması elde edilen sermaye kazancının niteliğini değiştirmektedir. Servet unsurlarının değerindeki artışın fiyatlar genel düzeyi ile ilişkisini dikkate alarak, sermaye kazançlarını gerçek ve gerçek olmayan sermaye kazançları ayırma tabi tutmak olanaklıdır.

a. Gerçek Olmayan Sermaye Kazançları

Sermaye kazancına kaynaklık eden değer artışları, elden çıkarılan servet unsurunun elden çıkarma bedelinde oluşan gerçek artıştan kaynaklanabileceği gibi fiyatlar genel düzeyinde yaşanan bir artışın yansımasından da kaynaklanabilmektedir⁵⁹.

Sermaye kazancı elde eden mükellefler, elde ettikleri bu kazancın sağlamış olduğu ekonomik gücü kullanarak mal ve hizmetleri tercihleri doğrultusunda kullanma olanağına sahip olmaktadır. Ancak, fiyatlar genel düzeyinde yaşanan bir artış nedeniyle servet unsurlarının değerinde ortaya çıkan artışlar, diğer mal ve hizmetlerin fiyatları da artacağından kişisel amaçlarla kullanılabilecek mal ve hizmetlerin miktarında bir artış yaratmayacak, dolayısıyla satın alma gücünde gerçek bir artış

⁵⁹ Due, a.g.e., s. 202.

oluşturmayacaktır⁶⁰. Servet unsurunun değerinde belirli bir oranda artışın gerçekleştiği dönemde fiyatlar genel düzeyi de aynı oranda artmışsa ortaya gerçek sermaye kazancı çıkmamaktadır⁶¹.

Gelirin, elde eden kişiye satın alma gücü veren ekonomik değerleri kapsamından⁶² hareketle elde eden kişiye tüketim gücü vermeyen bir artışın gerçek olmayan sermaye kazancı olarak tanımlanması olanaklıdır.

Faiz oranlarında ortaya çıkan değişimlerin yarattığı sermaye kazançlarının da benzer biçimde gerçek olmayan sermaye kazancı olduğu ileri sürülebilmektedir. Sabit getirili bir servet unsurunun değeri piyasa faiz oranlarının düşmesi halinde artmaktadır. Örneğin her yıl %5 faiz getiren bir tahvilin reel değeri, piyasa faiz haddi %2.5' e düşünce iki katına çıkmaktadır. Faiz düşüşü sonucunda servet unsurunun elden çıkarılması sermaye kazancı olarak değerlendirilebilecek bir artışın oluşmasına neden olabilecektir. Faiz oranlarında düşüş sonrasında, aynı gelir düzeyini sağlayan benzer bir servet unsurunun edinilmesi ancak, ilk aktifin satış tutarı kadar bir bedel ödenmesi halinde mümkün olmaktadır. Bu gerekçeyle faiz oranlarında düşüş nedeniyle oluşan sermaye kazançlarının gerçek olmayan sermaye kazancı olduğu iddia edilmektedir⁶³.

Böylesi bir değerlendirme, elde edilen kazançtan daha çok elden çıkarma öncesinde var olan servet düzeyinin devam ettirilmesine odaklanmaktadır. Ancak kişiye sunduğu satın alma gücü bakımından incelendiğinde, gerek faiz oranlarında yaşanan düşüş nedeniyle gerekse diğer nedenlerle ortaya çıkan sermaye kazançları, benzer biçimde ve düzeyde mal ve hizmet edinilmesine olanak sağlamaktadır⁶⁴. Bu itibarla, faiz

⁶⁰ Nemli, "Kapital Kazançları Vergisi", s. 256.

⁶¹ Joseph E. Stiglitz, **Economics of The Public Sector**, Second Edition, W. W. Norton Company, New York, 1988, s. 543.

⁶² Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s. 328.

⁶³ Bkz. Nemli, "Kapital Kazançları Vergisi", s. 256.

⁶⁴ Bkz., Lawrence H. Seltzer, "Competing Proposals for The Tax Treatment of Capital Gains and Losses", **Contemporary Thought on Federal Income Taxation**, (Ed., Charles J. Gaa), Dickenson Publishing, Belmont, 1969, s. 152.

oranlarında yaşanan düşüş nedeniyle ortaya çıkan sermaye kazançlarının gerçek olmayan sermaye kazançları içinde değerlendirilmesi olanağı bulunmamaktadır⁶⁵.

b. Gerçek Sermaye Kazançları

Fiyatlar genel düzeyinde yaşanan değişim sonucu ortaya çıkan değer artışları, sermaye kazancı elde eden kişiye daha fazla mal ve hizmet tüketme olanağı sağlamaması nedeniyle gerçek olmayan sermaye kazançları olarak belirlenmektedir. Gerçek sermaye kazançları ise fiyatlar genel düzeyindeki değişimden kaynaklanmayan veya bu değişimlerin etkisinin giderilmiş olduğu değer artışlarını içermektedir. Servet unsurlarının değerinde artış yaşanmasının, bu unsurların fiyatlarının değişimine bağlı olduğu dikkate alınırsa, fiyatlar genel düzeyindeki değişimler gerçek olmayan sermaye kazancı ortaya çıkarırken, nispi fiyat değişimlerinin gerçek sermaye kazancı ortaya çıkardığı belirlenebilir.

Sermaye kazançları tümüyle servet unsurunun fiyatındaki artışa bağımlılık göstermekte olup, piyasalarda fiyat artışı gerçekleşmeden sermaye kazancından bahsetmek olanağı bulunmamaktadır. Ancak, gerçek sermaye kazancı oluşumu için bu fiyat artışının, fiyatlar genel düzeyinde bir artışı içerecek biçimde, ekonomideki mal ve hizmetlerin tümünü ya da çoğunluğunu etkileyecek düzeyde gelişmemesi gereği bulunmaktadır.

Ekonomide mal ve hizmetlerin nispi fiyat ilişkisini değiştirecek temel etken, bazı mal ve hizmetlere olan talebin diğer mal ve hizmetlere olan talepten fazla artması veya bazı mal ve hizmetlerin arz olanaklarının diğer mal ve hizmetlere oranla sınırlı olmasıdır.

⁶⁵ Aksi görüş için bkz., Arif Nemli, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikası**, İstanbul Ü. Yayını, No. 2595/443/63, İstanbul, 1979, s. 150; Ayrıca, faiz oranlarında yaşanan değişimlerin sermaye kazançlarının tüketici dengesi dahilinde analizi ve yaşanacak bir faiz oranı değişiminin tüketimle kısmen ilişkili olduğu görüşü için bkz., Prest -Barr, a.g.e., s. 334, 335.

Ekonomik, sosyal, politik ve mali etkenlerin servet unsurlarına olan talepte dolayısıyla da bu unsurların piyasa fiyatlarında gerçek artışlar yaratması olanaklıdır. Bu bakış açısıyla, gerçek sermaye kazançlarını ekonomik, sosyal, politik ve mali etkenlerden kaynaklanan sermaye kazançları olarak alt ayrıma tabi tutma olanağı bulunmaktadır.

2. SERMAYE KAZANÇLARININ OLUŞUMUNA KAYNAKLIK EDEN ETKENLER

Sermaye kazançlarının kişisel çabadan daha çok piyasa koşullarına bağlı olarak yaşanan artışlardan kaynakladığı daha önce belirlenmişti. Sermaye kazançlarının oluşumuna kaynaklık eden piyasa fiyatlarında yaşanan artışlar ise çeşitli etkenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Sermaye kazançlarının oluşumunda ekonomik, sosyal, politik, mali ve diğer etkenler belirleyicidir.

a. Ekonomik Etkenler

Servet unsurlarının değerinde artış yaşanmasına kaynaklık eden ekonomik etkenler, gelişmiş ekonomik düzey ile ekonomik gelişme ve kalkınma süreci biçiminde ayrıma tabi tutularak incelenebilir.

aa. Gelişmiş Ekonomik Düzey

Ekonominin gelişmişlik derecesi servet unsurlarının değerinde artış yaratabilmekte ve dolayısıyla sermaye kazancı oluşumuna etki edebilmektedir. Gelişmiş bir ekonomik durumun geçerli olduğu ülkede yaşayan kişilerin gelirleri ve satın alma güçleri diğer ülkelere oranla yüksektir. Yüksek gelir düzeyi ve satın alma gücüne erişen kişilerin talep ettikleri mal ve hizmet grubunda değişiklik olacaktır. Bu değişiklik gerek özel mal ve hizmetlerin gerekse kamusal mal ve hizmetlerin talep ve arz edilen miktarında ve bileşiminde kendisini gösterecektir.

Yüksek gelir düzeyi, gelir esnekliği yüksek olan mal ve hizmet gruplarında yer alan ürünlere doğru talep artışını yaratacaktır. Özellikle otomobil, telefon ve elektrik kullanımında⁶⁶ artış yaşanması olasıdır. Talebi artan bu mallar servet unsurunun parçası olması durumunda ortaya çıkan artışlar, doğrudan sermaye kazancı yaratabilecektir. Tüketim malı niteliğinde olan mallara olan talebin artması ise bu malları üreten endüstrilerde yer alan şirketlerin hisse senedi veya diğer yöntemlerle sahipliğini ifade eden servet unsurlarının değerini artırması olanaklıdır.

Ülkelerin zenginleşmesi ve yüksek gelir düzeyine sahip kişilerden oluşması kamu hizmetlerine olan talebi artırabilecektir⁶⁷. Daha düşük gelir düzeylerinde talep edilmeyen bazı kamusal mal ve hizmetlerin talep edilmesi ve sunulmasının; belirli endüstrilere yapacağı katkı oranında, bu endüstrilerde yer alan şirketlerin hisse senedi veya diğer yöntemlerle sahipliğini ifade eden servet unsurlarının değerinde dolaylı, belirli bölgelere özgü kamu hizmetleri nedeniyle de özellikle gayrimenkul servet unsurlarının değerinde doğrudan artış yaratması söz konusu olabilecektir.

ab. Ekonomik Gelişme ve Kalkınma Süreci

Ülkede yaşanan ekonomik gelişme ve kalkınma sürecinin belirli servet unsurların piyasa değeri üzerinde doğrudan ve dolaylı etki yaratması yaygın olarak karşılaşılan bir durumdur. Ekonomik kalkınmanın gerektirdiği, binaların, otoyol ve diğer yolların, limanların, hava alanlarının ve enerji santrallerinin oluşturulması başta araziler⁶⁸ olmak üzere servet unsurlarının değerinde artışa neden olmaktadır. Bu tür büyük ölçekli kamu ve özel yatırımlarının, yaratacağı gelir artışının oluşturacağı talep yanında yakın çevrelerinde bulunan gayrimenkullerin iratlarını ve dolayısıyla servet değerlerini artırması kaçınılmazdır.

⁶⁶ Hellerstein, a.g.e., s. 29, 30.

⁶⁷ Şener, a.g.e., s. 30.

⁶⁸ Amatong, a.g.e., s. 248; Hellerstein, a.g.e., s. 29.

Gelişme ve kalkınma sürecinde yaşanan ekonomik faaliyetlerdeki gelişmeler, arazi değerinde oluşan artışlar yanında kurum⁶⁹ ve diğer işletmelerin karlarının artışına, dolayısıyla bu kurumların hisse senetlerinin veya diğer şekillerde sahiplik haklarının değerinde artış yaşanmasına neden olmaktadır.

Kalkınma sürecinde yaşanan sanayileşme⁷⁰ ve şehirleşme⁷¹ eğilimleri başlı başına şehirlerdeki arazi ve bina değerlerinde, diğer mal ve hizmetler ile servet unsurlarına oranla yüksek artışlar yaratmaktadır.

Ayrıca, kalkınma programlarının uygulanması⁷² ve kalkınmanın sağlanması amacıyla belirli endüstrilerin, çeşitli araçlarla teşvik edilmesi teşvik edilen endüstride yer alan firma karlarının dolayısıyla da bu firmaların hisse senedi veya diğer yöntemlerle sahipliğini ifade eden servet unsurlarının değerinin artmasına neden olmaktadır.

b. Sosyal Etkenler

Servet unsurlarının değerinde artış yaşanmasına kaynaklık eden sosyal etkenler, nüfus artışı ve yoğunlaşması biçiminde ayrıma tabi tutularak incelenebilir.

ba. Nüfus Artışı

Nüfus artışının yıldan yıla tüketim artışını da beraberinde getirmesi nedeniyle ekonomik faaliyetlerde artış yaratması, dolayısıyla firma karları üzerinde olumlu etkisi ile dolaylı olarak servet unsurlarının değerinde artış yaratması olasıdır⁷³.

Ekonomide mal ve hizmetlerin arzında yaşanan artıştan daha büyük bir talep artışının, mal ve hizmetlerin fiyatında artış yaratması kaçınılmazdır.

⁶⁹ Due, a.g.e., s. 193.

⁷⁰ Nemli, "Kapital Kazançları Vergisi", s. 250.

⁷¹ Eroğuz, a.g.e., s. 52; Due, a.g.e., s. 193.

⁷² Amatong, a.g.e., s. 246.

⁷³ Bkz., Due, a.g.e., s. 193; Eroğuz, a.g.e., s. 52; Hellertein, a.g.e., s. 29.

Özellikle bazı servet unsurların miktar olarak çoğaltılamaması bu artışların yüksek oranlarda oluşmasına neden olabilecektir. Artan nüfusla birlikte ekonomik olanaklar dahilinde konut gereksinimlerinin karşılanması olasıdır. Ancak, herhangi bir ekonomik faaliyetle ülkenin sahip olduğu arazi miktarını artırmak olanağı bulunmadığından artan konut ihtiyacı arazi fiyatları üzerinde artış yönünde baskı yaratacaktır.

bb. Nüfus Yoğunlaşması

Ekonomik kalkınmaya bağlı olarak veya diğer sosyal nedenlerle ülke nüfusunun belirli bölgelerde yoğunlaşması, yoğunlaşma yaşanan bölgelerde ekonomik faaliyetlerin artışına dolayısıyla da firma karlarına olumlu katkı yapabilmektedir. Artan firma karları diğer etkenlerde olduğu gibi dolaylı olarak servet unsurlarının değerinde artış sağlayacaktır.

Bunun yanında, nüfus yoğunlaşması temel etkisini, yoğunlaşmanın yaşandığı bölgelerde gayrimenkul fiyatlarında artış olarak gösterecektir⁷⁴. Gerek arazi gibi gayrimenkullerin miktar olarak çoğaltılarak arzının artırılmasının olanaksızlığı gerekse gerçekleşen hızlı nüfus yoğunlaşmasını karşılayacak diğer gayrimenkullerin üretim sürecinde yaşanacak ekonomik ve teknik yetersizlikler benzer sonuçlar doğurabilecektir. Yalnızca konut gereksinimi değil, yoğunlaşmanın yaşandığı bölgelerde gerçekleştirilecek temel altyapı ve sosyal yatırımlar da benzer etkileri yaratabilecek niteliktedir.

c. Politik Etkenler

Hükümetlerin politik eğilimler neticesinde alacakları kararların, diğer etkenlerle birlikte sermaye kazancı oluşumu üzerinde etkisi bulunmaktadır. Politik etkenler iç ve dış politikaya ilişkin etkenler olmak üzere iki başlık halinde incelenebilir.

⁷⁴ Bkz., Amatong, a.g.e., s. 248.

ca. İç Politikaya İlişkin Etkenler

Ülkelerin politik yapı ve eğilimlerine bağlı olarak üretmekte olduğu politikalar bazı servet unsurlarının değerinde artış yaratabilmektedir. Özellikle konut edindirmenin bir sosyal politika olarak belirlenmesi ve bu yönde, gerek konut sahibi olacakların gerekse konut üreten ve ticaretini yapan firmaların teşvik edilmesi olasıdır. Böyle bir iç politika değerlendirmesinin, konut ve arazi fiyatlarında artış yaratması beklenmelidir.

Ayrıca konut üretimi ve ticareti ile uğraşan firmaların karlarında oluşacak artışlar nedeniyle bu endüstrilerde yer alan firmaların hisse senedi veya diğer yöntemlerle sahipliğini ifade eden servet unsurlarının değerinin artması olanaklıdır. Uygulanan bu tür politikaların etkisi yalnızca gayrimenkul üretimi ve ticareti ile uğraşan firmalarla sınırlı kalmamakta, benzer şekilde ev eşyası ve mobilya gibi ürünleri üreten firmaların karlarında olumlu yönde etki yaratabilmektedir⁷⁵.

Bir ülkenin “kendi kendine yetmek” konusunda politik bir belirlemede bulunması ve kalkınma sürecinde ithal ikameci stratejiler geliştirmesi belirli sektörlerin çeşitli araçlarla korunması ve teşvikini gerektirmektedir. Uygulanacak koruma ve teşvik politikaları da bu endüstrilerde yer alan firma karlarının artmasına neden olabilmektedir. Artan firma karlarının ise firmalara hisse senedi veya diğer yöntemlerle sahipliğini içeren servet unsurlarının değerinde artış yaratması olasıdır.

Ayrıca, özellikle gelişmekte olan ülkelerde politik kaygı ve tercihlerle, yoğun göç alan bölgelerde bulunan kamu arazilerinin öncelikle fiili kullanımına izin verilmesi, ardından da mülkiyet devrinin bedelsiz veya adil piyasa fiyatlarına oranla düşük bedelle gerçekleştirilmesi, bu servet unsurlarını elde tutanların sermaye kazancı elde etmesinin olanağını sağlayan bir politik etken olarak değerlendirilebilir. Benzer kaygılarla, düzenleyici kurallara uyum göstermeyen servet unsurlarının alım satımına veya

⁷⁵ Bkz., Hellerstein, a.g.e., s. 30.

diğer yöntemlerle değerdendirilmesine izin verilmesi yönündeki politik tercihlerin de aynı etkiyi yaratması beklenmelidir⁷⁶.

cb. Dış Politikaya İlişkin Etkenler

Servet unsurlarının değerdinde artışlar yaşanması ve sermaye kazancı elde edilmesi kimi zaman dış politikaya ilişkin gelişmelerin ve değerdendirmelerin etkisinde kalabilmektedir.

Özelikle, savunma endüstrisi ile uçak ve elektronik ürünlerin üretildiği endüstrilerde hatta telekomünikasyon alanında yaşanan gelişmelerin altında yatan en önemli etken soğuk savaş dönemi ve bu dönemde uygulanan politikalar olmuştur⁷⁷. Diğer ülke ve ülke gruplarından kaynaklanan tehdit algılamaları, bu endüstrilere özel ilgi gösterilmesi sonucunu yaratmıştır. Tehdit algılaması, belirli sektörlerde ulusal üreticilerin varlığını gerekli kılmaktadır. Ayrıca iki kutuplu düzen içinde farklı ekonomik sistemlerin geçerli olduğu ülkeler arasında yaşanan rekabet yalnızca askeri alanda kalmamış, sosyal yaşamın bir çok alanını da etkilemiştir.

Dış politikaya ilişkin bu değerdendirmeler, belirli ürün gruplarında gerek hükümetleri talep artışı yaratmaya gerekse belirli sektörleri çeşitli araçlarla teşvik etmeye yöneltmektedir. Böyle bir yaklaşım sonucunda, savunma endüstrisi ve bunu destekleyen diğer endüstrilerde yer alan şirketlerin hisse senedi veya diğer yöntemlerle sahipliğini ifade eden servet unsurlarının değerdinin artması olanaklıdır. Ayrıca benzer kaygılarla, belirli bir tüketim düzeyinin oluşturulması yönünde geliştirilen politikaların da benzer etkiler yaratması olasıdır.

⁷⁶ Türkiye gerçeğinde büyük şehirlerde yaşanan gecekondulaşma ve “tapu tahsis belgesi” deneyimleri ile “arazi mafyası” tanımlamaları bu tür politik tercihlere örnek olarak gösterilebilir.

⁷⁷ Bkz. Hellerstein, a.g.e., s. 30.

d. Mali Etkenler

Ekonomik, sosyal ve politik etkenler nedeniyle oluşan sermaye kazançlarının, gelirin kapsamına ilişkin değerlendirmeler, vergilemede adaletin sağlanması, tasarrufların ve yatırımların teşviki gibi birçok gerekçeyle vergi dışında tutulması veya diğer gelirlere oranla düşük vergi yükü yaratacak vergilendirme sürecine tabi tutulması, yaygın ve yerleşik hal almış bir uygulamadır.

Ekonomik gerekçelerle yatırımcısı açısından tercih edilen alanların, ayrıca vergisel düzenlemelerle daha cazip hale getirilmesi, bu yatırım araçlarına olan talebin daha da artmasına neden olmaktadır. Artan talep ise bu yatırım araçlarının fiyatlarında artışlar oluşmasına neden olabilmekte, toplumsal açıdan verimsiz ve spekülâtif alanlarda talep yoğunlaşmasına ve değer artışlarına neden olabilmektedir⁷⁸.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde gayrimenkul gibi toplumsal açıdan verimsiz yatırımların tercih edilmesinde toplumsal kabullerin ve sosyal değerlendirmelerin etkisi kadar, bu alanlarda oluşan değer artışlarının vergilendirilmemesi veya diğer araçlara oranla ılımlı vergilendirilmesi yatmaktadır. Toplumsal kabullerle tercih edilen ve güvenli kabul edilen yatırım araçlarının bir de diğer yatırım araçlarına sağlanmayan vergisel avantajlar içermesi, bu alanlarda var olan talebin daha da yoğunlaşmasına olanak sağlayabilecek niteliktedir. Bina gibi servet unsurlarının üretim sürecinin ekonomik, teknik ve doğal etkenlerle; arazi ve arsa miktarın ise ülke coğrafyası ile sınırlanmış olması artan talebin tümüyle fiyat artışları ile karşılanması sonucunu doğurmaktadır.

Sermaye kazançlarının ılımlı vergilenmesi yönündeki eğilimin demokratik ülkelerde baskı gruplarının etkisiyle daha da genişletilmesi⁷⁹ diğer

⁷⁸ Bkz. Amatong, a.g.e., s. 246.

⁷⁹ Stanley S. Surrey, "The Income Tax Base for Individuals", **Income Tax Differentials**, (Ed. Dan., T. Throop Smith ve Diğerleri), Tax Institute, Princeton, 1958, s. 41.

gelirleri sermaye kazancına dönüştürme çabalarına zemin hazırlamaktadır⁸⁰. Vergisel avantajlar nedeniyle yatırımcılar diğer gelirleri elde etmek yerine, sermaye kazancı elde etme eğilimine girebilecektir. Bu tür eğilimler de sermaye kazancına kaynaklık eden belirli servet unsurlarına olan talep artışını ve beraberinde değer artışını yaratabilecek niteliktedir.

e. Diğer Etkenler

Sermaye kazançları, servet unsurlarının piyasa fiyatında oluşan artışların, servet unsurlarının elden çıkarılması nedeniyle oluştuğundan piyasa fiyatında artışı sağlayacak her türlü etken aynı süreçte sermaye kazancı yaratma olasılığı taşımaktadır.

Yukarıda belirlenen etkenler dışında kalan ancak benzer etkiler yaratan etkenlerin diğer etkenler olarak sınıflandırması olanaklıdır. Bu etkenler arz talep mekanizması aracılığıyla servet unsurlarının piyasa fiyatlarında artış yaratabilecek tüm oluşumlardır. Bu bakış açısıyla, servet unsurlarının talebini artıracak her türlü değişim ve talebi karşılamayan arz düzeyleri sermaye kazancı yaratma olasılığı taşımaktadır.

II. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN GENEL OLARAK İNCELENMESİ

A. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN AMAÇLARI VE VERGİLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin amaçlarının ve bu kazançların vergilendirilmesine ilişkin görüşlerin incelenmesi, sermaye kazançlarının vergilendirilmesi ile ulaşılmak istenen hedeflerin ve olası etkilerin belirlenmesine olanak sağlayabilecektir.

⁸⁰ Due, a.g.e., s. 197.

1. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN AMAÇLARI

Tarihsel gelişim süreci içinde sürekli yer alan ve vergilemenin klasik amacı da diyebileceğimiz mali amaç, devletin sürekli değişim ve gelişim gösteren anayasal görevlerini gerçekleştirmek için gereksinim duyduğu gelirlerin sağlanmasını içermektedir⁸¹. Öte yandan, veri vergi hasılatının sağlanması mali amacın gerçekleştirilmesi açısından gerekli ama yeterli değildir. Sağlanan vergi hasılatının yarattığı vergi yükünün mükellefler arasında dengeli dağıtımı amacıyla yatay ve dikey eşitlik sağlanmalıdır⁸².

Gerek kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için gereksinim duyulan kaynakların kamuya aktarılması gerekse bu aktarım nedeniyle oluşan vergi yükünün dağılımında yatay ve dikey eşitliğin sağlanması amaçlarıyla sermaye kazançlarının vergilendirme kapsamına alınması amaçlanabilir.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi veya ılımlı vergi uygulamalarına tabi tutulması, diğer gelirlerin sermaye kazancı formuna dönüştürülmesi eğilimlerini de güçlendirebilmektedir. Vergi harcamalarının azaltılması ve vergiden kaçınmanın önlenmesi ile vergi yapısında bozulmaya yol açan⁸³ vergi matrahının aşınma sürecinin önlenmesi olanaklıdır. Vergi matrahının aşınmasının önlenmesi amacıyla da sermaye kazançlarının vergilendirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi, veri kamu gelir gereksiniminin daha dar mükellef grubundan sağlanmasına neden olmaktadır. Ayrıca, vergi yüküne katlanan bu mükellef grubunun, benzer vergi ödeme gücüne sahip olduğunu varsaydığı kişilerle farklı değerlendirmeye tabi tutulduğu kanaatine sahip olması da olasıdır. Her iki durum da vergilendirilen bu grupların vergiye karşı geliştirecekleri tepkileri artıracak niteliktedir.

⁸¹ Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s. 115.

⁸² Turhan, a.g.e., s. 33, 34; Aksoy, a.g.e., s. 182.

⁸³ Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s. 171.

Bu itibarla, kamu hizmetlerinin finansmanını sağlamak amacıyla vergi hasılatı elde etmek, vergi yükünün dengeli dağılımını sağlamak, vergi tabanının aşınmasını önlemek ve vergiye karşı tepkileri azaltmak bakımından sermaye kazançlarının vergilendirilmesi amaçlanabilmektedir.

Verginin mali amacı yanında ekonomik ve sosyal amaçları da önem taşımakta olup, ekonomik hedefleri gerçekleştirmek amacıyla vergilerin yaratacağı etkilerden yararlanılması olanaklıdır⁸⁴. Ekonomik amaçlara ulaşmak bakımından “vergileme ile koruma ve özendirme amacı güdülebilir”⁸⁵. Bu açıdan sermaye kazançlarının vergilendirilmesi süreci ve uygulanacak vergileme teknikleri belirli alanlardaki yatırımların yönlendirilmesinde bir araç olarak görülebilir.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi veya ılımlı vergi uygulamalarına tabi tutulması, diğer yatırım araçları ve yatırım alanları aleyhine olmak üzere sermaye kazancı yaratacak yatırımlara yönelen talebi artıracak niteliktedir. Sermaye kazancı yaratan yatırımların da diğer yatırımlarla aynı vergilendirme sürecine katılması ve benzer vergi yüküyle karşılaşması bu eğilimi azaltabilecektir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yatırımların toplumsal açıdan verimsiz ve spekülâtif alanlarda yoğunlaştığı dikkate alınırsa ekonomik kalkınma ve gelişmenin gerçekleştirilmesi amacıyla⁸⁶ sermaye kazançları vergilemesinin bir araç olarak kullanılması gereği ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca, sermaye kazançlarının vergilendirilmesi ve uygulanacak vergi teknikleri risk alma eğilimi üzerinde etkili olabilmektedir. Getirisi yüksek ancak riskli yatırımların önlenmesi amacıyla da sermaye kazançları vergisinin uygulanması olanaklıdır⁸⁷.

⁸⁴ Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s. 116.

⁸⁵ Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s. 117.

⁸⁶ Amatong, a.g.e., s. 246.

⁸⁷ Bkz., Due, a.g.e, s. 199.

Öte yandan, piyasa ekonomisi gereklerine bağılı olarak gerçekleşen gelir ve servet dağılımı toplumsal açıdan kabul edilmeyecek düzeyde adaletsizlikler içerebilmektedir. Bu nedenle de devletin piyasaya sürecine, adaletsizliği giderme amacıyla müdahalesi gerekli görülebilir⁸⁸. Bir vergi uygulaması olarak sermaye kazançlarının vergilendirilmesi gelir ve servet dağılımının düzeltilmesi amacıyla kullanılabilecek bir araç olacaktır.

Özellikle sermaye kazançlarının yüksek gelirli kişilerce elde edilmesi ve bunun nedeninin servet dağılımdaki adaletsizlik olduğu dikkate alınırsa, gelir ve servet dağılımının düzeltilmesi amacıyla sermaye kazançlarının vergilendirilmesi önerilebilmektedir⁸⁹. Ayrıca, sermaye kazançlarının kişisel çabalar sonucu “kazanılmamış” gelir olduğu yönündeki kanaat⁹⁰ bu yaklaşımı pekiştirmektedir.

2. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Sermaye kazançlarının bir gelir unsuru olup olmadığına ve dolayısıyla vergilendirilmesi gerekip gerekmediğine yönelik görüşlerin bir kısmının tarihsel kökenleri olmasına rağmen, tartışmanın özellikle politik düzeyde devam ettiği görülmektedir. Sermaye kazançları vergilemesine yönelik ortaya atılan görüşler çeşitli açılardan aşağıda incelenecektir.

a. Ödeme Gücünü Esas Alıp Almadığına İlişkin Görüşler

Sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi, vergilendirilmesi durumunda ise ılımlı bir vergi rejimine tabi tutulması yönünde ileri sürülen görüşlerin bir kısmı, bu kazançların ve kayıpların gerçek gelirin bir unsuru olmadığı ve vergi ödeme gücü yaratmadığına ilişkindir. Sermaye kazançlarının beklenmeyen, ara sıra ortaya çıkan ve üretim faktörlerinin tahsisi sonucunda elde edilmemiş olması, bu kazançların gelir olarak kabul

⁸⁸ Aksoy, a.g.e., s. 185.

⁸⁹ Amatong, a.g.e., s. 246.

⁹⁰ Bkz. Nemli, “Kapital Kazançları Vergisi”, s. 249, 250.

edilmemesine neden olabilmektedir. Böyle bir görüşün oluşmasında; geleneksel gelir kavramının, az ya da çok düzenli, tekrar eden, öngörülebilir ve üretim faktörü tahsisi sonucunda elde edilen gelirleri içermesi yatmaktadır⁹¹.

Öte yandan, vergileme amacıyla dikkate alınacak gelirin; kişinin herhangi bir ekonomik faaliyeti sonucunda elde ettiği gelirler yanında sahip olduğu mal ve hakların değerinde oluşan artışları da kapsayacak biçimde tanımlanması, sermaye kazançlarının gelir olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Böyle bir gelir tanımlaması ise sermaye kazançlarının diğer gelirler gibi kişilere tüketim ve tasarruf olanağı sağladığı kabulüne dayanmaktadır.

Ayrıca, sermaye kazançlarının vergi dışında tutulmasının vergi ödeme gücüne işaret eden kimi gelirlerin vergi dışı kalması yanında, sermaye kazançları elde etme yönündeki eğilimleri güçlendirerek, hem bütün mükelleflerce elde edilen sermaye kazançlarının, toplam gelir içindeki ortalama payının yükselmesine hem de yüksek gelir grubunda yer alan kişilerin elde ettiği sermaye kazancının bu kişilerin geliri içindeki payının artmasına neden olacağı; ayrıca, sermaye kazançlarının eşitsiz dağılımı nedeniyle bu kazançların vergi dışında tutulmasının tüm mükellefleri eşit derecede etkilemeyeceği, dolayısıyla da böyle bir uygulamanın diğer mükellef grupları üzerinde olumsuz moral etki yaratacağı ileri sürülebilmektedir⁹².

b. Çifte Vergilendirmeye Neden Olup Olmadığına İlişkin Görüşler

Sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi, vergilendirilmesi durumunda ise ılımlı bir vergi rejimine tabi tutulması yönünde ileri sürülen görüşlerin bir kısmı, sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin çifte

⁹¹ Bkz., Seltzer, "Competing Proposals for The Tax Treatment of Capital Gains and Losses", s. 146-149.

⁹² Bkz., Seltzer, "Competing Proposals for The Tax Treatment of Capital Gains and Losses", s.149-151.

vergilendirmeye neden olduğuna ilişkindir. Bu kapsamda, servet unsurlarının değerinde ortaya çıkan artışların genellikle bu servet unsurundan gelecekte elde edilecek gelirin artışından kaynaklanması; hem değer artışının hem de bu artışa kaynaklık eden gelirin vergilendirilmesi çifte vergilendirme olarak değerlendirilmektedir⁹³.

Hem servet unsurundan yıllara yayılı olarak elde edilen iradın hem de gelecekte elde edilecek bu iratların bugünkü değere indirgenmiş tutarını ifade eden servet değerinin vergilendirilmesi bu görüşün oluşmasında etkili olmakta, aynı vergi konusu üzerinden iki kez vergi alınması olarak değerlendirilen sermaye kazançlarının vergilendirilmesi süreci, bu niteliği nedeniyle özellikle ülkenin sermaye birikimi üzerinde olumsuz etkisine vurgu yapılarak eleştirilmektedir⁹⁴. Hisse senetlerinden kaynaklanan sermaye kazançlarına ilişkin olmak üzere, kurumlar vergisi uygulaması yanında kurumun elde ettiği kazanç nedeniyle oluşan sermaye kazançlarının vergilendirilmesi de çifte vergilendirme örneği olarak değerlendirilebilmektedir⁹⁵.

Öte yandan, diğer kaynaklardan doğan gelirlerini tasarruf eden ve bu tasarrufları üzerinden gelir elde kişiler içinde aynı durumun geçerli olduğu; cari tasarruflardan ya da sermaye kazançlarından oluşan gelirin, mükelleflere tüketim veya tasarruf amacıyla kullanabilecekleri benzer bir ekonomik güç sağlamakta olduğu; ayrıca tasarrufların çifte vergilemeye neden olduğuna ilişkin varsayımların sermaye kazançları ile sınırlandırılmaması gerektiği yönünde geliştirilen görüşler ise sermaye kazançlarının diğer gelirlerle aynı süreçte vergilendirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca, vergilemenin bir amacının da bazı kişilerin servetini azaltarak, veraset ve intikal vergilerinde olduğu gibi, gelir ve servet dağılımını düzeltmek olduğu; ve vergi geliri elde eden devletin, elde ettiği gelirleri ulusal sermaye birikimine katkı

⁹³ Bkz., Seltzer, "Competing Proposals for The Tax Treatment of Capital Gains and Losses", s. 147.

⁹⁴ Bkz., Alan Reynolds, **Capital Gains Tax: Analysis of Reform Options for Australia**, Australian Stock Exchange, 1999, s. 3; Goode, a.g.e., s. 511.

⁹⁵ Bkz., Burman, a.g.e., s. 6.

yapacak biçimde yollar, okul binaları ve sermaye mallarının edinilmesinde kullanma olanağına vurgu yapılarak da sermaye birikimine ilişkin karşı görüşler geliştirilmektedir⁹⁶.

c. Yarattığı Vergi Yüküne İlişkin Görüşler

Sermaye kazançlarının yoğunlaşmış yapısı ve genel fiyat düzeyindeki değişimlerden kaynaklanan gerçek olmayan sermaye kazançlarının bulunması⁹⁷ sermaye kazançları vergilemesinin mükellefler üzerinde ağır vergi yükü yaratacağı görüşünün oluşmasında etkili olmaktadır.

Benzer biçimde faiz haddinde oluşan değişiklikler nedeniyle oluşan sermaye kayıp ve kazançlarının kişinin gelirini değiştirmede gerekçesi ile vergi dışında tutulması önerilmektedir. Örneğin, “100 YTL itibari değerli ve her yıl %5 faiz getiren bir tahvilin reel değeri piyasa faiz haddi %2.5 ‘a düşünce 200 YTL sına çıkar. Fert bu koşullar altında tahvilini paraya çevirmek istese 100 YTL’lik bir kapital kazancı elde eder. Fakat, bu, onun satın alma gücünde meydana gelen reel bir artışın göstergesi olamaz. Çünkü o yılda 5 YTL gelir sağlayan yeni bir tahvil satın almak istediği zaman 200 YTL ödemek zorunda kalacaktır.”⁹⁸

Ayrıca, yaygın uygulama alanı bulan gelir vergisi tarifelerinin artan oranlı yapısının, özellikle bir çok kişi için sermaye kazancının bir seferlik bir gelir olması ve birden fazla yılda oluşan sermaye kazançlarının tek bir yılın kazancı sayılması nedeniyle, orta gelirli bir kişi tarafından elde edilen sermaye kazancının, yüksek gelirli kişilerle aynı düzeyde vergilenmesi sonucunu doğurabileceği vurgulanmaktadır⁹⁹.

⁹⁶ Bkz., Seltzer, “Competing Proposals for The Tax Treatment of Capital Gains and Losses”, s. 151.

⁹⁷ Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri’nde 1993 yılında satışı gerçekleştirilen küçük işletmeler nedeniyle elde edilen sermaye kazançlarının enflasyondan arındırılması halinde zarar olduğu tespit edilmektedir. Bkz., Burman, a.g.e., s. 7.

⁹⁸ Bkz., Nemli, “Kapital Kazançları Vergisi”, s. 256.

⁹⁹ Bkz. Burman, a.g.e., s. 6, 7.

Öte yandan, bu görüşlere karşı vergi yüküne ilişkin olmak üzere, gerçek olmayan sermaye kazançlarının vergilenmesinin önlenmesi amacıyla değer artışlarının paranın satın alma gücündeki değişimin tersinde dengelenmesinin veya servet unsurunun maliyet bedelinin enflasyon oranında artırılmasının olanaklı olduğu; ayrıca, faiz oranlarının düşmesi nedeniyle ortaya çıkan sermaye kazançlarının da kişilere faiz oranında yaşanan değişimden bağımsız olarak sonuçta daha fazla satın alma gücü ve tüketim olanağı sağladığı ileri sürülmektedir¹⁰⁰. Ayrıca, sermaye kazancı elde edenlere, servet unsurlarının elden çıkarılmasının ertelebilmesi yoluyla avantaj sağlandığından hareketle, diğer gelirlerle aynı oranların uygulanmasının sakınca yaratmayacağı ifade edilmektedir¹⁰¹.

d. Sağladığı Gelirin İstikrarına İlişkin Görüşler

Sermaye kazançları vergilemesinin sağlayacağı gelirin istikrarına ilişkin olarak da farklı görüşler ileri sürülmektedir. Sermaye kazanç ve kayıplarının gelir olarak kabul edilmesi, servet unsurlarının elden çıkarılma zamanında yapılacak değişiklikler yoluyla sermaye kazançlarından elde edilecek vergi gelirlerinde dalgalanma yaşamasına neden olacağı öngörülebilmektedir. Sermaye kazançlarının safi tutarında dalgalanma yaşanması ise sermaye kazançları vergisinin kamu geliri kaynağı olarak istikrarlı olmadığı değerlendirilmelerine neden olmaktadır¹⁰². Ayrıca, yüksek marjinal oranların vergiden kaçınma eğilimleri üzerinde etkili olduğundan hareketle düşük oranla sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin vergiden kaçınma eğilimini azaltacağı¹⁰³, sermaye kayıplarının sınırsız mahsubuna izin veren bir sermaye kazançlarının vergileme uygulamasının, diğer gelirlerinin düzeyi çok yüksek olan kişileri dahi vergi ödemekten alıkoyabileceği

¹⁰⁰ Seltzer, "Competing Proposals for The Tax Treatment of Capital Gains and Losses", s. 151, 152.

¹⁰¹ Burman, a.g.e., s. 147.

¹⁰² Bkz., Seltzer, "Competing Proposals for The Tax Treatment of Capital Gains and Losses", s. 148, 149.

¹⁰³ Burman, a.g.e., s. 5, 6.

vurgulanmaktadır¹⁰⁴. Gerek vergiden kaçınma eğilimleri gerekse zarar mahsubu olanakları sermaye kazançları üzerinden alınan vergilerin istikrarlı bir kamu geliri kaynağı olmasının önüne geçen engeller olarak belirlenmektedir.

Öte yandan bu görüşlere karşı, sermaye kayıp ve kazançları arasında ekonomide oluşan dengenin bireysel bazda gerçekleşmeyebileceği; ayrıca sermaye kayıplarının sadece sermaye kazançlarından düşülmesine izin verilmesi gibi belirli kısıtlamalar getirilmesi gibi vergi sisteminde yapılacak ayarlamalar ile vergi gelirlerinde düzenlilik sağlanabileceği; vergiden kaçınma olanakları açısından da sermaye kazançlarının diğer gelirlere oranla ılımlı vergilendirilmesinin başlı başına bir vergiden kaçınma olanağı yarattığı ileri sürülmektedir¹⁰⁵.

e. Etkilerine İlişkin Görüşler

Sermaye kazançlarının vergilemesine ilişkin diğer görüşler bu verginin ekonomik ve sosyal etkilerine odaklanmaktadır. Gelir vergisinin tasarruflar üzerinde yaratacağı olumsuz etki ve böyle bir verginin uygulanmaması veya düşük oranlı uygulaması halinde daha fazla tasarruf, daha fazla tasarrufun ise daha fazla yatırım ve ekonomik büyüme sağlayacağına ilişkin değerlendirmeler sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin olumsuz etkiler yarattığı görüşlerinin oluşmasında etkili olmaktadır¹⁰⁶.

Sermaye kazançları vergilemesine karşı geliştirilen bir başka görüş ise kişilerin yatırım portföylerinde bulunan servet unsurlarında yaşanan kilitlenmeye odaklanmaktadır. Sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi böyle bir etkiyi oluşturmayacak, ılımlı vergilendirilmesi ise sermaye

¹⁰⁴ Bkz., Cedric Sandford, **Economics of Public Finance**, Fourth Ed., Pergamon Press, Oxford, 1992, s. 134.

¹⁰⁵ Simons, a.g.e, s. 152.

¹⁰⁶ Bkz. Burman, a.g.e., s. 5; Nemli, “**Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikası**”, s. 138, 139.

piyahasına akışkanlık kazandırabilecektir¹⁰⁷. Ayrıca, yatırımcıların riskli yatırımlardan, kar payından daha çok sermaye kazancı elde etmeyi beklemesi nedeniyle sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi veya ılımlı vergilendirilmesinin özellikle yeni ekonomi alanında faaliyet gösteren firmalara yatırım yapacak kişileri, dolayısıyla da bu tür girişimleri teşvik etmenin bir aracı olabileceği ifade edilmektedir¹⁰⁸.

Öte yandan, sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin kilitlenme etkisi ile sermaye piyasasını etkilemesinin aşırı biçimde vurgulandığı; oysa, ampirik kanıtların, sermaye kayıp ve kazançlarının, vergisel düzenlemelerdeki değişimlerden daha çok hisse fiyatlarındaki değişimlerden etkilendiğini gösterdiği¹⁰⁹ ayrıca, sermaye kazançlarının ılımlı vergilendirilmesinin, tasarruf artışında yeterli etkiyi yaratmadığı, aksine kamu tasarrufunun azalmasına neden olduğu öne sürülmektedir¹¹⁰. Sermaye kazançlarının vergilenmemesi ya da ayrıcalıklı işlemlere tabi tutulması halinde, özellikle gayrimenkullerin kiralanması yerine satın alınmasının teşvik edilmiş olacağından hareketle, bu servet unsurlarının satışı halinde vergiye tabi tutulacak olmasının, ekonominin gereğinden fazla ısınmasının önüne geçmede bir araç olarak kullanılabileceği de ifade edilmektedir¹¹¹.

Ayrıca, özellikle gelişmekte olan ülkelerde gelir ve servet dağılımının adaletsizliği dikkate alındığında sermaye kazançlarının artan oranlı vergilendirilmesi, olumlu ekonomik etkileri yanında, servet dağılımındaki adaletsizliği önleme aracı olarak da önerilmektedir¹¹².

¹⁰⁷ Nemli, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikası”, s. 141.

¹⁰⁸ Bkz., Burman, a.g.e., s. 6.

¹⁰⁹ Bkz., Seltzer, “Competing Proposals for The Tax Treatment of Capital Gains and Losses”, s. 152.

¹¹⁰ Burman, a.g.e., s. 146.

¹¹¹ Bkz., Berry F.C. Hsu - Chi-Wa Yuen, **Tax Avoidance Due to Zero Capital Gains Tax: Some Indirect Evidence From Hong Kong**, s. 10, www.econ.hku.hk, 22.2.2004.

¹¹² Amatong, a.g.e., s. 246.

B. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRMESİNİN AYRIMI VE BENZER VERGİ UYGULAMALARI İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Sermaye kazançları vergilendirmesinin çeşitli ölçütler yardımı ile ayrıma tabi tutulması ve diğer vergi uygulamaları ile karşılaştırılması bu verginin taşıdığı niteliklerin teorik olarak ortaya konulması ve diğer vergi gelirleri ile farkının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır.

1. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN AYRIMI

Sermaye kazançları vergilendirmesi, taşıdığı nitelikler ölçüt alınarak kapsam, zaman ve üniter yapıya bağımlılık bakımından ayrıma tabi tutularak incelenebilir.

a. Kapsam Bakımından Ayrımı

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesine yönelik geliştirilen yöntem ve uygulamalar kapsamı bakımından;

- i. Geniş kapsamlı sermaye kazançları vergilendirmesi ve
- ii. Dar kapsamlı sermaye kazançları vergilendirmesi, biçiminde ayrıma tabi tutulabilir.

Geniş kapsamlı sermaye kazançları vergilemesi, en geniş kapsamda servet unsurlarının değerinde ortaya çıkan artışları içermektedir. Geniş kapsamlı vergileme, tüm servet unsurlarından kaynaklanan sermaye kazançlarını kapsamaktadır. Ayrıca, geniş kapsamlı sermaye kazançları vergilemesi, satış yoluyla elden çıkarılan servet unsurları yanında karşılıksız intikaller de dahil olmak üzere diğer biçimlerde elden çıkarılan servet unsurlarından kaynaklanan sermaye kazançlarının vergilendirilmesini gerektirmektedir.

Dar kapsamlı sermaye kazançları vergilemesi ise belirli ve sınırlı servet unsurlarından kaynaklanan sermaye kazançlarını içermektedir. Ayrıca, dar kapsamlı sermaye kazançları vergilemesinde; servet unsurlarının elden çıkarma eylemlerinin tamamı değil de bir kısmı nedeniyle oluşan sermaye kazançları kapsam içinde değerlendirilmektedir.

Sermaye kazançları vergilemesinden beklenen amaçların gerçekleştirilmesi, vergileme kapsamının belirlenmesi ile doğrudan ilintilidir. Geniş kapsamlı sermaye kazançları vergilemesi, bu vergilemeden beklenen amaçları gerçekleştirmede belirgin bir üstünlüğe sahiptir. Ancak ülkelerin mali, ekonomik, sosyal yapısı ve vergi idaresinin etkinliği böylesi bir uygulama açısından sınırlama getirebilmektedir.

Gelişmiş ülkelerde sermaye piyasalarının ve araçlarının ulaşmış olduğu boyut ve yüksek gelirli kişiler kadar sıradan vergi mükelleflerince kullanımının yaygınlaşması¹¹³, gelişmekte olan ülkelerde ise sosyal açıdan verimsiz ve spekülatif yatırım araçlarının yaygınlığı ve üretken yatırımlara kaynak sağlama işlevi olan sermaye piyasalarının gelişimine olan gereksinim¹¹⁴ sermaye kazançları vergilemesinin kapsamını etkileyebilecek unsurlar arasında sayılabilir.

Geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde, kayıt dışı ekonominin yaygınlığına paralel olarak özellikle kayıt ve tescile tabi olmayan servet unsurlarının ve değer artışlarının tespiti, kayıt ve tescile tabi servet unsurları içinse iktisap ve elden çıkarma bedelleri ile değer artışlarının tespiti güçlük taşımaktadır¹¹⁵. Ekonomik gelişme düzeyi ile paralel biçimde vergi idaresinin etkinliğinde ortaya çıkan artışlar bu tür tespitleri olanaklı hale getirebilmektedir.

Ekonomik gelişmişlik düzeyi yanında servet ve servet değerinde oluşan artışlar, ülkelerin ekonomik ve sosyal geçmişine ve halihazırdaki

¹¹³ Bkz. Burman, a.g.e., s. 88.

¹¹⁴ Amatong,, a.g.e., s. 252, 253.

¹¹⁵ Bkz., Nemli, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikası**, s. 141.

sosyal dokusuna bağlı olarak değişik değerlendirmelere tabi olabilmektedir. Bu değişik değerlendirmeler sermaye kazançları vergilemesinin yapılıp yapılmaması kadar, yapılacak vergilemenin kapsamını da belirleyebilmektedir.

b. Zaman Bakımından Ayrımı

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesine yönelik geliştirilen yöntem ve uygulamalar, vergilendirme zamanı bakımından;

- i. Sermaye kazancının oluşum döneminde vergilendirme,
- ii. Servet unsurunun elden çıkarıldığı dönemde vergilendirme, biçiminde ayrıma tabi tutulabilir.

Değer artışının oluşum döneminde vergilendirme yaklaşımı, servet unsurlarının elden çıkarılması gereği aranmadan değer artışlarının vergilendirilmesini içermektedir. Böyle bir uygulama, gelirin safi artış teorisi kapsamında belirlenmesi yaklaşımı ile uyum göstermektedir. Değer artışlarının paraya çevrilmesinin kişilerin ekonomik güçlerine etkisi bulunmayacağı yönündeki değerlendirmeler, sermaye kazançlarının oluşum anında tespitini ve vergilendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Sermaye kazançlarının, servet unsurlarının elden çıkarıldığı dönemde vergilendirilmesini gerektiren realizasyon yaklaşımı, oluşum döneminde vergileme halinde;

- i. Vergi mükelleflerinin değer artışlarını sağlıklı belirleyememesi ve

- ii. Elden çıkarmadan önce vergi ödeme gücünün bulunmaması, yönündeki değerlendirmeler sonucunda geliştirilmiştir¹¹⁶.

Bu yaklaşımda elden çıkarma işlemi vergileme bakımından dikkate alınan temel etken olup, elden çıkarma öncesinde oluşan sermaye kazançları vergilendirilmemektedir. Oluşum döneminde vergilendirmenin yaratacağı yönetsel sorunları gidermek amacıyla geliştirilmiş olan bu yaklaşım, aynı zamanda sermaye kazançlarının yalnızca paraya çevrilmesi halinde vergi ödeme gücü yarattığı varsayımına dayanmaktadır.

c. Üniter Gelir Vergisine Bağımlılığı Bakımından Ayrımı

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesine yönelik geliştirilen yöntem ve uygulamalar, gelir vergisinin üniter yapısına bağımlılık bakımından;

- i. Gelir vergisinin üniter yapısına bağımlı,
- ii. Gelir vergisinin üniter yapısından bağımsız, vergilendirme olarak ayrıma tabi tutulabilir.

Sermaye kazançlarının gelir vergisinin üniter yapısına bağımlı vergilendirilmesi, diğer gelir unsurları ile birleştirilmesini, belirli kaynaklardan ortaya çıkan zararların mahsubu sonrasında, aynı vergi tarifesine topluca tabi tutulmasını gerektirmektedir. Sermaye kazançlarının üniter yapıya bağımlı vergilendirilmesi, üniter gelir vergisi uygulamasından beklenen amaçları sağlamak bakımından olumlu etki yaratacak niteliktedir.

Ancak, ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik yapıları ile vergi idaresinin etkinliği ve sermaye akışkanlığına getirilen kolaylıklar sermaye kazançlarının,

¹¹⁶ David A. Weisbach, **Line Drawing, Doctrine, and Efficiency in The Tax Law**, Chicago John M. Olin Law and Economics Working Paper, No. 62, 2nd Series, Chicago, s. 13; G. Edward Philips, "Income Concept", **Contemporary Thought on Federal Income Taxation**, (Ed., Charles J. Gaa), Dickenson Publishing, Belmont, 1969, s. 107.

diğer gelirlerle ilişkilendirilmeden veya kısmen ilişkilendirilerek vergilendirilmesi yönteminin tercih edilmesinde etkili olabilmektedir.

Tasarrufların yetersizliği gibi ekonomik kısıtlar veya tasarrufların kayrılarak vergilendirilmesi yönündeki politik tercihler, vergi idaresinin etkinsizliği nedeniyle yaşanan üniter yapıdan uzaklaşmalar ve sermaye kazançlarının düzensiz ve birikimli yapısının üniter yapı içinde ağır vergilendirilmesi sonucunu doğurduğuna vurgu yapan değerlendirmeler, sermaye kazançlarının diğer gelir unsurları ile ilişkilendirilmesine sınırlama getirmektedir. Bu sınırlamalar, sermaye kazançlarının diğer gelirlerle birleştirilmemesi, sermaye kazançlarının ayrı bir vergi tarifesine tabi tutulması ve sermaye kayıplarının mahsubuna sınırlama getirilmesi konularında yapılan düzenlemeler ile gerçekleştirilmektedir.

Sermaye kazançlarının ayrı bir vergi kanununa tabi olması da biçimsel bakımdan gelir vergisine bağımlılığı etkileyebilecek bir nitelik taşımaktadır. Sermaye kazançları gelir vergisi uygulamasında bir gelir unsuru olarak dikkate alınabileceği gibi ayrı bir kanunda düzenlenen, özel bir kazanç türü olarak da değerlendirilebilmektedir. Ancak biçimsel olarak gelir vergisinden ayrılık üniter yapıya bağımlılık açısından kesin sonuç doğurmamaktadır. Ayrı bir vergi kanununda düzenlenmiş olmasına rağmen elde edilen sermaye kazancının değişen oranlarda diğer gelirlerle birleştirilmesi olanağı bulunmaktadır¹¹⁷.

2. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN BENZER VERGİ UYGULAMALARI İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin benzer vergi uygulamaları ile karşılaştırılması, sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin kavranmasına ve sınırlarının belirlenmesine katkı yapacak niteliktedir. Bu amaçla, sermaye kazançlarının vergilendirilmesi;

¹¹⁷ İngiltere uygulamasında ayrı bir sermaye kazançları vergisi olmasına rağmen, sermaye kazançları diğer gelirlerle birleştirilmekte ve uygulanacak sermaye kazançları vergisi oranı toplam gelire göre belirlenmektedir.

bazı gelir unsurlarının vergilendirilmesi, gayrimenkul değer artış vergisi ile servet ve servet transferlerinden alınan vergilerle karşılaştırılacaktır.

a. Bazı Gelir Unsurlarının Vergilendirilmesi ile Karşılaştırılması

Gelir vergisi emek gelirleri yanında sermaye gelirlerini de kapsamaktadır. Genel olarak, servet unsurlarından elde edilen gelirler servet unsurunun niteliğine bağlı olarak menkul sermayeden doğan gelirler ve gayrimenkul sermayeden doğan gelirler veya iratlar şeklinde sınıflandırılmaktadır. Sermaye iratları varlıklar elde tutulurken elde edilen gelirleri kapsamaktadır¹¹⁸. Sermaye faktörünün mülkiyeti devredilmeden, geçici bir süre için bir başkasına kullanılması sonucunda elde edilmekte, yıllara yayılı, düzenli gelirleri ifade etmektedir.

Sermaye kazançları ise belirli bir süre elde tutulan servet unsurlarının elden çıkarılması sonucu elde edilen düzensiz gelirlerden oluşmaktadır¹¹⁹. Ancak, sermaye kazançlarında düzensizlik görülmesinde vergileme için elden çıkarma gereğinin aranması etkili olmaktadır.

Düzensizlik göstermese dahi sermaye kazançları, iratlardan farklılık içermektedir. Sermaye iradının elde edilmesi için servet unsurunun bir başkasının kullanımına bırakılması gerekmektedir. Sermaye kazançlarında ise servet unsurunun bir başkasının kullanımına bırakılıp bırakılmadığının bir önemi bulunmamaktadır. Bir servet unsurunun değerinde ortaya çıkan artışın vergilendirilmesi için bu servet unsurunun sahibi tarafından bizzat kullanılıp kullanılmadığının teorik bakımdan bir önemi bulunmamaktadır.

Ancak, gelişen sermaye piyasaları ve bunların araçları sermaye kazançları ile sermaye iratları arasındaki farkı bulanıklaştırmaktadır. Örneğin, irat olarak elde edilmesi gerekli kar payı, çeşitli yöntemler yardımı ile hisse senedinin değerinde artış olarak ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca, bir çok yeni

¹¹⁸ Bulutoğlu, **Türk Vergi Sistemi Dersleri**, s. 121.

¹¹⁹ Bulutoğlu, **Türk Vergi Sistemi Dersleri**, s. 121.

tasarruf aracı ve fonlar nedeniyle irat kavramı ile değer artış kavramını birbirinden ayırtırmakta güçlükle karşılaşılması olasıdır¹²⁰.

b. Gayrimenkul Değer Artış Vergisi ile Karşılaştırılması

Gayrimenkul değer artış vergisi; sermaye kazançları vergilemesine benzer biçimde gayrimenkul alış bedeli ile satış bedeli arasındaki farkı matrah olarak alan, gayrimenkul sahibinin kişisel çabasından çok dış etkenlerle oluşan “kazanılmamış” gelirleri vergileyerek, haksız edinimleri ortadan kaldırma gibi daha çok mali olmayan amaçlar taşıyan bir vergi uygulamasıdır¹²¹.

Ayrıca, gayrimenkul değer artışının hesaplanmasında alış bedeli olarak vergi değerinin kabul edilmesi, bu vergiden gelir sağlama amacı yanında, emlak vergisi açısından bir vergi güvenlik önlemi olarak yararlanma amacını da iermektedir¹²². Vergi mükelleflerinin gayrimenkullerini satmaları durumunda vergi değeri ile satış bedeli arasında kalan tutarın gayrimenkul değer artış vergisine tabi tutulması, mükellefleri emlak vergisi değerlerini yükseltmeye yöneltebilmektedir.

Gayrimenkullerin değerinde oluşan artışların gelir vergisi kapsamında vergilendirilmesini; “servet vergisine benzer türde bir vergi uygulaması” olarak sınıflandırılan gayrimenkul değer artışları vergisinin belirli şartlar altında yapılan bir uygulaması olarak deęerlendirmek¹²³ olanaklı ise de gayrimenkul değer artış vergisi; esasen sermaye kazançları vergisinin, gayrimenkullere yönelik, sınırlı bir türünü oluşurmaktadır.

¹²⁰ Bulutoğlu, **Türk Vergi Sistemi Dersleri**, s. 121.

¹²¹ Bkz., Kamil Mutluer, **Türkiye’de Gayrimenkullerin Vergilendirilmesi**, Eskişehir İ.T.İ. Akademisi Yayını, No. 105/60, Ankara, 1973, s. 31.

¹²² Bkz., Bulutoğlu, **Kamu Ekonomisine Giriş**, s. 382.

¹²³ Bkz. Selahattin Tuncer, **Teoride ve Pratikte Servet Vergileri**, Eskişehir İ.T.İ. Akademisi Yayını, No. 32/9, İstanbul, 1966, s. 123, 124.

c. Servet ve Servet Transferinden Alınan Vergiler ile Karşılaştırılması

Servet vergileri, kişilerin iktisadi faaliyetlerinden değil de belirli bir anda kişilerin mülkiyetinde bulunan servet unsurları nedeniyle alınmaktadır. Vergiyi doğuran olay servete sahip olma durumu¹²⁴ verginin konusu ise servettir¹²⁵. Nominal servet vergilerinde matrah servet olarak belirlenmekte ancak vergilendirilmek istenen asıl kaynak servetin iradidir. Gerçek servet vergilerinde ise gerek matrah gerekse konuyu servetin kendisi oluşturmaktadır¹²⁶.

Servetin değerinde oluşan artışın vergilendirilmesi de bir servet vergisi uygulaması olarak değerlendirilebilmektedir¹²⁷. Servet unsurlarının değerinde oluşan artışların vergilendirilmesi ile genellikle olağan üstü koşullarda oluşan artışların vergilendirilmesi amaçlanmakta ve yüksek oranlı vergi tarifeleri kullanılmaktadır¹²⁸. Servet artışlarının sürekli olarak tespiti ve periyodik olarak vergilendirilmesi de özellikle gayrimenkullerin değerinde şehirleşme, ekonomik kalkınma ve gelişme ile belirli sosyal olayların etkisiyle ortaya çıkan artışların kısmen veya tamamen dengelenmesi amacıyla geliştirilen bir vergi uygulaması olarak değerlendirilmektedir¹²⁹. Ancak, servet unsurunun değerindeki artışı vergileyen ve servet vergileri arasında sınıflandırılan böyle bir uygulama esasen gayrimenkul değer artış vergisi uygulamasıdır¹³⁰.

Servet transferleri üzerinden alınan vergiler, servet unsurlarının tamamının veya bir kısmının, karşılıklı ya da karşılıksız sahip değiştirmesi

¹²⁴ Bulutoğlu, **Kamu Ekonomisine Giriş**, s. 379.

¹²⁵ Aksoy, a.g.e., s. 387.

¹²⁶ Tuncer, a.g.e., s. 32, 33.

¹²⁷ Bkz. Turhan, a.g.e., s. 188, 189; Aksoy, a.g.e., s. 392, 393; Olağanüstü servet vergileri içinde değerlendirmesi için bkz., Uluatam, a.g.e., s. 368; Sermaye kazançları vergisinin servet vergileri içinde değerlendirmesi ve oluşmuş ancak realize edilmemiş sermaye kazançlarını servet üzerinden alınan vergiler içinde, realize edilmiş sermaye kazançlarını ise servet transferi üzerinden alınan vergiler içinde sınıflandırma için bkz., Sandford, a.g.e., s. 227-233

¹²⁸ Aksoy, a.g.e., s. 392, 393.

¹²⁹ Turhan, a.g.e., s. 188, 189.

¹³⁰ Bkz., Turhan, a.g.e., s. 188.

nedeniyle alınmakta ve genellikle yeni sahip tarafından ödenmektedir¹³¹. Servet transferleri üzerinden alınan vergilerde verginin konusu herhangi bir servet unsurunun diğer bir kişinin mal varlığına intikal etmesidir¹³².

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesi ise, servet değerinde oluşan artışın, servet unsurunun elden çıkarılması sonucunda elde edilen gelire dönüşmesi nedeniyle, konu olarak geliri, vergiyi doğuran olay olarak da gelirin elde edilmesini¹³³ esas alan bir vergi uygulamasıdır. Sermaye kazançları vergisi, değeri artan servet unsurunu mal varlığında bulundurmış olan ve servet unsurunu elden çıkarma sonrasında bu artıştan yararlandığı varsayılan kişi tarafından ödenmektedir.

C. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNDE VERGİLEME TEKNİKLERİ

Sermaye kazançları vergilemesinin teorik çerçevesinin belirlenmesi bakımından yukarıda yapılan belirlemelere ek olarak sermaye kazançlarının vergilendirmesinde yararlanılan vergileme tekniklerinin belirlenmesi gereği de bulunmaktadır. Bu amaçla, sermaye kazançlarında vergiyi doğuran olay, kazançların belirlenmesi, zarar mahsubu ve vergi tarifeleri incelenecektir.

1. SERMAYE KAZANÇLARINDA VERGİYİ DOĞURAN OLAY

Vergi mükellefi ile vergi konusu arasındaki ilişkiyi oluşturan¹³⁴ vergiyi doğuran olay, verginin mükellefler için belirli bir miktarda borç haline gelmesini sağlayan etkidir¹³⁵. Mükellefiyet doğurucu olay olarak da adlandırılan, vergiyi doğuran olay gerçekleştiğinde vergi yükümlülüğü

¹³¹ Aykut Herekmen, **Kamu Maliyesi**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1986, s. 230

¹³² Aksoy, a.g.e., s. 392.

¹³³ Sermaye kazançları vergilemesinin sınırlı bir türü olarak belirlediğimiz gayrimenkul değer artış vergisinde vergiyi doğuran olay olarak gayrimenkulun satışının esas alınması yönündeki görüş için bkz., Tuncer, a.g.e., s. 123.

¹³⁴ Sadık Kırbaş, **Vergi Hukuku**, Tesmer Yayını, No. 20, Ankara, 1998, s. 99.

¹³⁵ Aksoy, a.g.e., s. 216.

doğmakta, aksi durumda vergi ile ilgili yükümlülüğünden bahsetme olanağı bulunmamaktadır¹³⁶.

Vergiyi doğuran olay vergi konusu ile mükellefi arasındaki ilişki olarak ele alındığında; bir gelir unsuru olan sermaye kazançları ile bu gelirin sahibi arasında ilişkinin kurulması zorunluluğu bulunmaktadır. Bu ilişki, kişinin ekonomik gücünde artışa neden olan ve ona vergi ödeme gücü sağlayan sermaye kazancının elde edilme zamanının belirlenmesi ile ortaya konulabilir.

Vergilendirme bakımından, sermaye kazançlarında vergiyi doğuran olay olarak alınabilecek üç seçenek bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, servet unsurunun değerinde artışın gerçekleşmesi, ikincisi bu artışın servet unsurunun elden çıkarılması ile belirgin, hesaplanabilir ve istenebilir hale gelmesi, üçüncüsü ise elden çıkarma nedeniyle oluşan gelirin tahsil edilmesidir.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesine ilişkin vergi teorisi çerçevesinde yapılan tartışmalar sermaye kazancının, değer artışının gerçekleşmesi olayı ile bu artışın servet unsurunun elden çıkarılması yoluyla paraya çevrilmesine odaklanmaktadır. Uygulamada genel kural olarak elden çıkarmanın kazancın oluşumu için gerekli görülmesi nedeniyle¹³⁷, vergi hukuku çerçevesinde yapılan tartışma ise elden çıkarılan servet unsuru nedeniyle oluşan gelirin tahakkuku ya da tahsili ile elde edildiği üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Vergi tekniğinin vergi politikasına bağımlılığı bulunmaktadır¹³⁸. Vergiyi doğuran olay, ilgili vergi kanununda belirlenmekte, her ülkenin sermaye

¹³⁶ Abdurrahman Akdoğan, **Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Beşinci Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004, s. 11.

¹³⁷ Uygulamada sermaye kazançlarında elde etme, İtalya'da uygulanan ve genel yapıyı bozmayan seçimlik hak dışında servet unsurunun elden çıkarılması yoluyla paraya çevrilmesi yönündedir.

¹³⁸ Turhan, a.g.e, s. 41, 42.

kazançları vergilemesine yönelik geliştireceği bu belirlemede ise ekonomik, sosyal, tarihsel ve teknolojik nedenler etkili olmaktadır.

Örneğin, Anglo-saxon ülkelerde sermaye kazançlarında değer artışının sermaye unsurunun elden çıkarılması sonrasında belirlemesinin altında yatan tarihsel neden İngiliz hukuk sisteminin etkisidir. Avrupa'da 18. ve 19. Yüzyılda mülklerin mirasçılara aktarılması zorunlu tutulmuştur. Bu kısıtlama sonucunda mülkler kuşaktan kuşağa aktarılmış, sadece üzerinden gelir yaratılmasına izin verilmiş ancak, satışına izin verilmemiştir. Bu nedenle sahibinin, satma hakkı bulunmadığı bir mülkün, değerindeki artış ya da azalış ile gelir yarattığı kabul edilmemiştir¹³⁹.

Ayrıca, İngiltere ve Birleşik Krallığa dahil diğer ülkelerde sermaye kazançlarının vergi dışında tutulmasına ilişkin geleneğin oluşmasında, tarımın en önemli ekonomik faaliyet olduğu dönemlerde geliştirilen gelir kavramının etkisi de bulunmaktadır. Sermaye; işlenen, değerlendirilen arazidir. Gelir ise, yıllık ürün veya onun parayla ifade edilen değeridir. Bu gelir her yıl hasat sonrası sürekli ve düzenli olarak elde edilmektedir. Oysa sermaye kazançları, herhangi bir sermaye unsurunun satışı nedeniyle ortaya çıkan, beklenmedik ve geçici kazançlardır. Alışılmış şekilde, üretken faaliyetler sonucunda elde edilmeyen, umulmadık zamanlarda kendiliğinden ortaya çıkan bu kazançların, basiretli kişilerce gelir olarak dikkate alınması ve tüketilmesi mümkün görülmeyerek sermayeye ilavesi gerekli görülmüştür¹⁴⁰.

Tarihsel nitelikteki bu yaklaşımların etkisi son yıllara kadar sürmüş ve Birleşik Krallığa dahil ülkelerde sermaye kazançlarının vergilendirilmesine diğer ülkelere göre daha geç başlamıştır¹⁴¹.

İktisadi açıdan gelir kavramının belirlenmesi ve genişletilmesi yönündeki yaklaşımlar, satın alma gücünde oluşan tüm artışları kapsayacak

¹³⁹ Bkz., Burman, a.g.e., s. 10; Nemli, "Kapital Kazançları Vergisi", s. 252, 253.

¹⁴⁰ Bkz., Nemli, "Kapital Kazançları Vergisi", s. 252.

¹⁴¹ Avustralya, Kanada, Hong-Kong ve İngiltere'de yaşanan benzer süreçler için bkz., Hsu-Yuen, a.g.e., s. 1, 2.

noktaya ulaşmıştır. Gelir olarak değerlendirilen bu satın alma gücünün tüketim malları alımında kullanılıp kullanılmadığı, gelir tutarının tespitinde önem taşımamaktadır. Sermaye kazançlarında da benzer biçimde, mal ve hakların değerinde oluşan artış gelir kabul edilmiş ve gelirin paraya çevrilmesi ve tüketime dönüştürülmesi teorik bir gereklilik olarak aranmamıştır.

İktisadi açıdan Haig, sabit bir aktifin satışından önce vergilendirilmemesinin önerilebileceğini ancak, bunun hiçbir zaman için gelirin satıştan önce oluşmadığı anlamına gelmeyeceğini vurgulayarak; "... elindeki malın değerindeki artış, para ile kesin ölçülmesi mümkün miktar ve belirliliğe sahip olduğu anda, değeri artan aktifin maliki iktisadi manada gelir sahibi olur."¹⁴² ifadesini kullanmaktadır. Bu kesin ölçümün yapılması, teorik olarak aktifin elden çıkarılmasını gerektirmemektedir.

Vergiye doğuran olay olarak sermaye kazançların oluşumunun esas alınması değer artışlarının her yıl için belirlenmesi ve vergilenmesini gerektirmektedir. Böyle bir vergi uygulamasının yaratacağı olası olumsuz sonuçlar dikkate alınarak, sermaye kazançlarının gelir olarak değerlendirildiği ancak servet unsurlarının elden çıkarılması ile paraya çevrilmesi döneminde vergilendirilmesi yaklaşımı geliştirilmiştir.

Sermaye kazançlarının vergilenmesi için elden çıkarmanın gerekli sayılması ve dolayısıyla vergiyi doğuran olay olarak sermaye kazancının paraya çevrilerek realize edilmesi yaklaşımının geliştirilmesinde iki neden etkili olmaktadır. Bunlar¹⁴³;

- Vergi mükellefinin, servet unsurlarının değerini belirleyemeyeceği,
- Satış yapılmadan vergiyi ödeme kabiliyetinin bulunmayabileceğidir.

¹⁴² Haig, a.g.e., s. 81.

¹⁴³ Bkz., Weisbach, a.g.e., s. 13.

Bu iki gerekçe esasen verginin ödenmesinde “likidite” ve değer artışının ve vergi miktarının belirlenmesinde “değerleme” sorunu olarak ifade edilmektedir¹⁴⁴. Servet unsurlarının elden çıkarılmasına dayanılarak yapılan vergilemede sermaye kazançlarının oluşmuş olmasının herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Vergilendirilecek kazançlar, servet unsurlarının çeşitli yöntemlerle elden çıkarılması ve değer artışının paraya dönüştürülmesi sonucunda elde edilen kazançlardır.

2. SERMAYE KAZANÇLARININ BELİRLENMESİ

Sermaye kazançları, kişisel mal varlığına dahil bir servet unsurunun elden çıkarılması nedeniyle elde edilen bedelden, bu servet unsurunun edinimi amacıyla ödenen bedelin indirilmesi yoluyla hesaplanmaktadır. Kazançların safi tutarları üzerinden vergileme yapılabilmesi için edinim ve elden çıkarma sırasında yapılan ve vergi mükellefinin üzerinde kalan giderlerin dikkate alınması gerekmektedir.

Vergiye doğuran olay olarak değer artışlarının oluşumunun esas alınması durumunda, sermaye kazançlarının vergilendirilmesi için servet unsurlarının elden çıkarılması gereği bulunmadığından her yıl, dönem sonunda servet unsurlarının değerinin belirlenmesi ve iki dönem arasında oluşan olumlu farkın sermaye kazancı olarak vergilendirilmesine gidilecektir.

Sermaye kazançları vergilemesinde vergiye tabi kazancın belirlenmesi amacıyla, elden çıkarma bedelinin, edinim bedelinin ve bu işlemler nedeniyle katlanılan ve mükellefin üzerinde kalan giderlerin belirlenmesi ve bu belirlemede yararlanılacak yöntemlerin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Ayrıca elden çıkarılan servet unsurlarının değerinde artış yaratan giderlerin dikkate alınması amacıyla maliyet bedelinin, edinim bedeli ile birlikte geliştirme giderlerini kapsayacak biçimde belirlenmesi gerekmektedir.

¹⁴⁴ Bkz., Alan J. Auerbach, “On The Design and Reform of Capital-Gains Taxation” *AEA Papers and Proceedings*, Vol. 82, No. 2, May 1992, s. 264.

Geliştirme giderleri dahil olmak üzere edinim ve elden çıkarma bedellerinin belirlenmesi fiyatlar genel düzeyinde yaşanan artışların bulunması durumunda özel bir önem taşımaktadır. Servet unsurlarının değerin de ortaya çıkan artışların, diğer etkenler yanında fiyatlar genel düzeyinde yaşanan artışlardan kaynaklanması durumunda, sermaye kazançlarının bu bedel esas alınarak hesaplanması ve vergilendirilmesi, gerçek olmayan sermaye kazançlarının vergilendirilmesi sonucunu doğurabilecektir.

Gerçek sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin amaçlanması fiyatlar genel düzeyinde yaşanan artışların giderilmesi amacıyla, maliyet bedelinin veya sermaye kazancının¹⁴⁵ revize edilmesini gerektirmektedir.

Elden çıkarma bedelinden edinim bedelinin düşülmesi sonrasında hesaplanan sermaye kazancı gayrisafi bir kazanç niteliğindedir. Gelirin elde edilmesi amacıyla yapılan giderlerin indirilmesi safi tutarlar üzerinden vergileme yapabilmek için zorunluluk taşımaktadır¹⁴⁶. Edinim aşamasında yapılan giderlerin ve geliştirme giderlerinin revize aşamasında da dikkate alınması gereği bulunmaktadır.

Karşılıksız edinilen ve elden çıkarılan servet unsurları nedeniyle ortaya çıkacak sermaye kazançlarının vergilendirilmesi öngörülmüş ise, sermaye kazancının belirlemesi amacıyla öncelikle ivazsız edinim veya elden çıkarma değerinin tespiti gerekmektedir. Bu gereksinimi karşılamak üzere temelde iki seçenek söz konusudur. Bunlardan birincisi karşılıksız intikal tarihindeki adil piyasa fiyatı ya da buna yakın bir değeri içermesi beklenen veraset ve intikal vergisi değeridir. İkincisi ise karşılıksız edinim ve elden çıkarma öncesindeki bedelli iktisabın maliyet bedelidir.

¹⁴⁵ Türkiye’de menkul sermaye iratlarına halen uygulanmakta olan ancak diğer kazanç ve iratlar için geçerliliği kalmayan “indirim oranı” uygulaması maliyet bedeli yerine kazanç veya iratların belirli bir oranla revize edilmesini içermektedir.

¹⁴⁶ Ortaç, **Gelir Vergisinin Üniter Yapısı**, s. 40.

Karşılıksız edinen kişi tarafından servet unsurlarının elden çıkarılması durumunda sermaye kazancının hesaplanması sürecinde maliyet bedeli olarak, söz konusu servet unsurunu daha önce karşılıksız devretmiş kişinin maliyet bedelinin kabul edilmesi “step-in base” veya “carryover basis” olarak adlandırılmaktadır. Aynı süreçte maliyet bedeli olarak, söz konusu servet unsurunun karşılıksız edinim tarihindeki adil piyasa fiyatının ya da ona yakın diğer bedellerin maliyet bedeli olarak kabul edilmesi ise “step-up base” olarak adlandırılmaktadır¹⁴⁷.

3. SERMAYE KAZANÇLARINDA ZARAR MAHSUBU

Safi artış teorisi çerçevesinde yapılacak gelir vergilemesinde sermaye kazanç ve kayıplarında asimetrik değerlendirme öngörülmektedir. Başka bir deyişle sermaye kazançlarının gelire dahil edilmesi, oluşan sermaye kayıplarının da gelirden mahsup edilmesi öngörülmektedir. Uygulamada¹⁴⁸ servet unsurlarının elden çıkarılmasıyla ortaya çıkan sermaye kazançları gelir olarak vergilendirilmekte, ancak sermaye kayıplarının gelirlerden mahsubuna çeşitli kısıtlamalar getirilmektedir.

Bu kısıtlamalar çerçevesinde; sermaye kayıpları kimi zaman yalnızca sermaye kazançlarından kısmen veya tamamen mahsup edilmektedir. Sermaye kayıplarının diğer gelirlerle ilişkilendirilmesine ise ya hiç izin verilmemekte ya da çok küçük bir kısmının mahsubuna izin verilmektedir. Sermaye kazançlarını vergiye tabi gelire dahil ederken sermaye kayıplarına

¹⁴⁷ Bu kavramlar ve A.B.D. uygulaması için bkz., **Present Law and Background Relating to Taxation of Capital Gains**, Public Hearing, Joint Committee on Taxation, U.S. Congress, February 12, 1998.

¹⁴⁸ Sermaye kazançlarının vergilendirildiği hemen her ülkede zarar mahsubu bakımından kısıtlama getirildiği görülmektedir. Bu kısıtlamalar, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte genellikle, sermaye kayıplarının yalnızca sermaye kazançlarından mahsubuna izin verilmesi yönündedir. Çalışmanın ikinci bölümünde, incelenen her ülkede bu kısıtlamaların bulunduğu belirlenmektedir.

sınırlı mahsup olanağı tanınmasının altında realizasyon yaklaşımını esas alan vergilendirme ve düz oran uygulaması yatmaktadır¹⁴⁹.

4. SERMAYE KAZANÇLARINDA VERGİ TARİFELERİ

Verginin teknik unsurlarından olan ve bu özelliği nedeniyle büyük önem taşıyan vergi tarifi, “ödenek vergi tutarının belirlenmesi için vergi matrahına uygulanan oran ve ölçüler olarak”¹⁵⁰ tanımlanmaktadır. Vergi tarifelerini, tek oranlı, artan oranlı, tersine artan oranlı ve azalan oranlı tarifeler biçiminde ayırma tabi tutmak olanaklı olup, bu ayırma kullanılan ölçüt ortalama vergi oranının seyridir¹⁵¹.

“Her ülkenin, gelişmişlik ve eğitim düzeyine, mali, sosyal ve ekonomik koşullara, idari olanaklara ve toplumun vergi karşısındaki bilinç düzeyi ve tepkilerine bağlı olarak” tarife tipinin seçimi ve düzenleniş biçimleri hakkında yapılan bilimsel tartışmaların yönü¹⁵² ve uygulama değişiklik göstermektedir. Sermaye kazançları açısından da benzer bir durum geçerlidir. Uygulamada sermaye kazançlarına uygulanacak tarifenin yapısı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir¹⁵³. Artan oranlı tarifelerin yaratacağı ağır vergi yükünün önlenmesi amacıyla başvurulmuş düz oran uygulaması, enflasyondan kaynaklanan gerçek olmayan sermaye kazançlarının vergi matrahına dahil edilmesi halinde ortaya çıkan ağır vergi yükünün hafifletilmesi ve tasarruflar

¹⁴⁹ Realizasyon yaklaşımın geçerli olduğu vergilendirmede sermaye kazançları kadar sermaye kayıplarının ortaya çıkma zamanı mükellefler tarafından belirlenebilmektedir. Ayrıca, düz oran uygulaması, olumlu sonuçların ılımlı vergilendirilmesini, olumsuz sonuçların ise artan oranlı tarifenin marjinal oranlarında vergilendirilen matrahtan indirimi gerektirmektedir. Bkz., Deborah H. Schenk, “A Realization-Based Income Tax and The Taxation of Capital”, **Proceedings 90. Annual Conference on Taxation**, Chicago, National Tax Association, 1998, s. 112

¹⁵⁰ Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s. 210, 211.

¹⁵¹ Turhan, a.g.e., s. 53.

¹⁵² Bkz., Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s. 211.

¹⁵³ Sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde kullanılan tarifelerin uluslararası bir karşılaştırması için bkz., **An International Comparison of Capital Gains Tax Rates**, Special Report, ACCF Center for Policy Research, August 1998, www.aacf.org, 18.4.2002 .

üzerinde ağır vergilemenin telafi edilmesi gerekçelerine¹⁵⁴ de dayandırılmaktadır.

Sermaye kazançlarının düzensiz ve yoğunlaşmış yapısı dikkate alınarak, sermaye kazançlarının tamamının değil de belirli bir oranının kişisel gelir vergisi matrahına dahil edilmesi de bir yöntem olarak geliştirilmiştir. Bu çerçevede düz bir vergi oranının uygulanması yerine, indirim oranı uygulaması sonrasında kalan sermaye kazançları diğer gelirlerle birleştirilmekte ve topluca artan oranlı vergi tarifesine tabi tutulmaktadır¹⁵⁵. Bu yöntemle sermaye kazançlarına uygulanan efektif vergi oranı düşmekte ancak, sermaye kazançları ve diğer gelirlerin düzeyine bağlı olarak artan oranlılık korunmuş olmaktadır.

Sermaye kazançlarının gelirin bir unsuru olarak kabul edildiği veya özel bir vergiye tabi tutulduğu hemen her ülkede, sermaye kazançlarının elde tutulma süresi vergileme bakımından farklılık yaratmaktadır. Elde tutulma süresi dikkate alınarak gerçekleştirilen uygulama, elde edilen sermaye kazancı için bir vergi ayrıcalığı düzenlemesi niteliğinde¹⁵⁶ olabilmekte veya bir çok ülkede uygulandığı¹⁵⁷ gibi artan oranlı bir tarife ile vergilendirilen diğer gelirlerden ayırma kriteri olarak kullanılmaktadır. Sermaye kazançlarının, servet unsurunun mülkiyet süresine bağlı olarak farklı vergi tarifelerine tabi tutulmasında, kimi kazançların spekülatif dönemde¹⁵⁸ bu tür faaliyetler sonucu elde edildiği, kimi kazançların ise sabırlı yatırımcılar tarafından, servet unsurları uzun süre elde tutularak elde edildiği yönündeki varsayım etkili olmaktadır.

¹⁵⁴ Moore – Kerpen, a.g.e., s. 3 ; Alan J. Auerbach, "Capital Gains Taxation and Tax Reform", **National Tax Journal**, Vol. XLII, No. 3, September 1989, s. 396

¹⁵⁵ Amerika Birleşik Devletlerinde 1986 yılına kadar uygulanan bu yöntem için bkz., Burman, a.g.e., s. 4, 5.

¹⁵⁶ Türkiye uygulamasında elde tutma süresi, sermaye kazançlarının vergi ayrıcalığından yararlanması bakımından geliştirilmiş bir koşul niteliğindedir.

¹⁵⁷ A.B.D. uygulamasında bir yıldan daha uzun süre elde tutulan servet unsurları nedeniyle elde edilen sermaye kazançları düz oranla vergilenirken bunların dışında kalanlar diğer gelirlerle aynı artan oranlı vergi tarifesine tabi tutulmaktadır. Bkz., **An International Comparison of Capital Gains Tax Rates**, a.g.e.

¹⁵⁸ Bkz., Hauwe, a.g.e., s. 274.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERDE VE TÜRKİYE'DE SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN İNCELENMESİ

I. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNE YÖNELİK AVRUPA BİRLİĞİ DÜZENLEMELERİ VE BİRLİK ÜYESİ ÜLKELERİN UYGULAMALARININ İNCELENMESİ

A. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNE YÖNELİK AVRUPA BİRLİĞİ DÜZENLEMELERİ

Devletlerin ekonomik bütünleşmelere gitmesi halinde, vergilendirme yetkilerine sınırlama getirilmektedir. Bu sınırlama, vergilendirme yetkisinin karşılıklı olarak kullanımından vazgeçilmesi ya da bütünleşme ile oluşturulan kurumlara devri yoluyla olabilmektedir¹. Çeşitli evrelerden geçen Avrupa Birliği sürecinde üye ülkelerin vergilendirme yetkilerine, diğer alanlarda olduğu gibi, kısıtlama getirilmesi kaçınılmazdır. Sermaye kazançlarına ve dolaysız vergilere ilişkin geliştirilen Birlik düzenlemelerinin incelenmesi, getirilen kısıtlamaların ve bu kısıtlamalar çerçevesinde geliştirilen üye ülke uygulamalarının belirlenmesinde önem taşımaktadır.

Avrupa Birliği'ni kuran ve sonradan katılan üye ülkeler belirli alanlarda egemenlik yetkilerinden vazgeçmektedir. Bu itibarla, belirli alanlarda vergileme yetkileri de Avrupa Birliği'ne geçmiştir². Avrupa Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşmasının 90-93. maddeleri (eski 95-98) vergisel hükümleri düzenlemektedir.

¹ Nami Çağan, **Avrupa Topluluğu Vergi Politikasının Hukuki Çerçevesi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1991, s. 5.

² **Vergilemede Global Eğilimler AB ve Türk Vergi Sistemi**, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, TOBB Yayını, Ankara, 2001, s. 82.

Avrupa Birliği temel ilkeleri arasında yer almayan, vergi politikası, ikincil bir politikadır³. Keza Roma Antlaşmasında yer alan vergi hükümleri, başlı başına bir vergi uyumlaştırması amacıyla değil de, birlik içinde rekabet koşullarının bozulmamasını sağlayacak bir araç olarak geliştirilmiştir⁴. Diğer taraftan uyumlaştırma statik değil, ihtiyaçlara göre şekil alacak dinamik bir yapıya işaret etmektedir⁵.

Roma Antlaşmasında vergiye ilişkin hükümlerin rekabet hükümleri ile birlikte yer alması, öngörülen bütünleşmenin sağlıklı bir rekabet temeli üzerine inşa edilmesi gereğinden kaynaklanmaktadır⁶. Sağlıklı rekabetin sağlanması ve malların serbest dolaşımı açısından öncelikle tüketim vergilerinin ve gümrük vergilerinin uyumlaştırılması gereği bulunmaktadır.

Ancak dolaysız vergilerin de malların serbest dolaşımı üzerinde etkileri bulunmaktadır. Ulusal vergi sistemleri birbirine benzer hükümler taşısa bile, vergi gelirlerinin dolaylı ve dolaysız vergiler arasındaki dağılımının dahi rekabeti zedelemesi ve serbest dolaşımı etkilemesi olanaklıdır⁷. Ayrıca, sermayenin serbest dolaşımının sağlanması bakımından gelir ve kurumlar vergilerinin uyumlaştırılması gereği de açıktır. Avrupa Birliği'nde vergilerin uyumlaştırılmasına ilişkin hazırlanan Neumark Raporunda, birinci aşamada kurumlar vergisinde, ikinci aşamada ise gelir vergisinde uyumlaştırma gereğine işaret edilmektedir⁸.

³ Nami Çağan, Avrupa Birliği Vergi Politikası ve Türkiye Üzerindeki Etkileri, **Avrupa Birliği El Kitabı, Avrupa Birliği ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Semineri**, T.C. Merkez Bankası, 3. Baskı, Ankara, 1996, s. 147.

⁴ Mualla Öncel, **Avrupa Ekonomik Topluluğunda Vergi Uyumlaştırması**, Ankara Ü. A.T.A.U.M. Yayını, Ankara, 1989, s. 6,7; M. Pietro Nassini, "Avrupa Ekonomik Topluluğunda Vergi Ahenkleştirilmesi", **Maliye Enstitüsü Tercümeleri**, İstanbul Üniversitesi Yayını, 22. Seri, No. 1982/344/51, İstanbul, 1972, s. 305; Çağan, **Avrupa Topluluğu Vergi Politikasının Hukuki Çerçevesi**, s. 13.

⁵ Öncel, a.g.e., s. 7, 8.

⁶ Nassini, a.g.e., s. 302.

⁷ Vergi yükü eşit olan ve vergisel düzenlemeleri birbiri ile uyumlu ülkelerde, dolaylı dolaysız vergi bileşiminin farklı olmasına ve uygulanan dolaylı verginin niteliğine bağlı etkiler için bkz., Öncel, a.g.e, s. 4-7; Ayrıca bkz., Nassini, a.g.e., s. 299-301

⁸ Öncel, a.g.e., s. 26, 27.

Avrupa Birliği Antlaşmasında dolaysız vergilere yönelik bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, Antlaşmanın 94. maddesinde yer alan, üye ülkelerin ortak pazarın kurulması veya çalışmasına doğrudan etki edecek kanun, tüzük ve idari düzenlemeleri uyumlaştırması gereği dolaysız vergiler açısından uyumlaştırmanın dayanağı olarak gösterebilmektedir⁹.

Dolaysız vergiler alanında uyumlaştırma, dolaylı vergilerden farklı bir nitelik taşımaktadır. Çünkü, bu vergilerin uyumlaştırılması esasen, gelir veya kurum kazancını hangi ülkenin vergilendireceğinin belirlenmesine ve kimi ülkelerin düşük yasal veya efektif vergi oranları ile sermaye ithalinin önlenmesine dayanmaktadır¹⁰.

Uyumlaştırma amacıyla gerçekleştirilen bütün çabalara ve geçen süreye rağmen, dolaysız vergileme alanında hukuki müktesebat¹¹; sermaye artırımını üzerinden alınan dolaylı vergilere ilişkin yönerge; farklı üye devletlerin, ana ve bağlı ortaklıklarının vergilendirilmesine ilişkin olan ortak sistem hakkında yönerge ve farklı üye devletlerde bulunan şirketlerin birleşme, bölünme, aktif devri ve hisselerinin değişimi işlemlerinin vergilendirilmesine yönelik ortak sistem hakkındaki yönergeden oluşmaktadır.

Yukarıda yapılan belirlemeler ışığında dolaysız vergiler alanında gerçekleştirilen düzenlemelerin yetersizliği tespit edilebilir¹². Öte yandan yapılması planlanan düzenlemelerin ve bağlayıcılığı tartışılan¹³ önerilerin yoğunlaştığı alan, ülkelerin finansal sermayeyi ve şirketleri kendi piyasasına

⁹ **Vergilemede Global Eğilimler AB ve Türk Vergi Sistemi**, s. 93.

¹⁰ Bkz., Carl S. Shoup, "Avrupa Ekonomik Topluluğunun Gelecekteki Yeni Üyeleri Açısından Vergi Ahenkleştirmesi", **Maliye Enstitüsü Konferansları**, İstanbul Üniversitesi Yayını, 18. Seri, No. 1441/251/41, İstanbul, 1969, s. 16-19.

¹¹ Bkz., Stefano Fantori-H. Üzeltürk, **Avrupa Birliğinin Vergilendirme Politikası ve Türkiye'nin Uyum**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, İstanbul, 2001, s. 55.

¹² **Vergilemede Global Eğilimler AB ve Türk Vergi Sistemi**, s. 97; Karşı görüş için bkz., Kamil Güngör, "Avrupa Birliğinde Vergi Uyumlaştırması ve Vergi Uyumlaştırma Politikası", **Maliye Dergisi**, S. 136, Ocak-Nisan 2001, s. 73.

¹³ Bkz., Billur Yaltı Soydan, "Avrupa Birliği'nin Geleceği Tartışması Ekseninde Dolaysız Vergiler: Uyumlaştırmak ya da Uyumlaştırmamak, İşte Bütün Mesele Bul", **Avrupa Birliğine Geçiş Süreci ve Türk Kamu Maliyesinin Uyum**, 17. Maliye Sempozyumu, Türmob Yayınları, No. 185, s. 138-143.

çekmek amacıyla düşük vergi oranları uygulayarak, rakiplerinin vergi tabanında aşınma yaratması olarak tanımlanan¹⁴ vergi rekabetinin önlenmesi olmaktadır.

Özellikle dolaysız vergiler alanında olmak üzere vergi politikası alanında yeterince gelişme sağlanamamasının nedenleri olarak ise¹⁵;

- Mali egemenliği yitirmenin, üye ülkelerce ulusal egemenliğin yitirilmesi sonucu doğuracağı ve bu konuda gerekli iradenin henüz oluşmaması¹⁶,
- Gümrük vergileri, kotalar, serbest döviz kurları gibi iktisat politikası araçlarından üye ülkelerce vazgeçilmiş olmasının, maliye politikasında aşınmaya karşı tedirginlik duyulmasına neden olması,
- Vergi politikası alanında oy birliğine dayanan karar alma sürecinin bulunması, sayılabilir.

B. BAZI AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERDE SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN İNCELENMESİ

Sermaye kazançlarının gelir vergisi içinde, bir gelir unsuru olarak vergilendirilmesi genellikle kullanılan bir yöntem olmakla birlikte bazı ülkelerin ayrı bir sermaye kazançları vergisi uygulaması gerçekleştirdiği görülmektedir. Birlik üyesi ülkeler bu farklılık dikkate alınarak sınıflandırılabilir.

¹⁴ İsmail Engin, "Vergi Rekabeti; AB ve Türkiye", **Avrupa Birliğine Geçiş Süreci ve Türk Kamu Maliyesinin Uyum**, 17. Türkiye Maliye Sempozyumu, Türmob Yayınları, No. 185, s. 181; Aynı durumun "vergi dampingi" ve "adaletsiz vergi uygulamaları" olarak ifadesi için bkz., Lorenz Jarass, **EP Committee on Economic and Monetary Affairs Public Hearing on Taxation Reforms in The Member States**, Brussels, September 11, 2000, s. 7.

¹⁵ Çağan, **Avrupa Topluluğu Vergi Politikasının Hukuki Çerçevesi**, s. 18, 19.

¹⁶ Vergilendirme yetkisinin devri konusundaki isteksizlik yanında, ancak entegrasyon süreci ile uyumlu bir uyumlaştırmanın gerçekleştirilebileceği yönünde görüş için bkz., Soydan, a.g.e., s. 122.

1. GELİR VERGİSİNDEN AYRI OLARAK SERMAYE KAZANÇLARI VERGİSİ UYGULAYAN ÜLKELER

Sermaye kazançları, genellikle gelir vergisi içinde vergilendirilmektedir. Ancak İngiltere ve İrlanda'da gelir vergisinden ayrı bir sermaye kazançları vergisi bulunmaktadır.

a. İngiltere

Gelir vergisinden ayrı olarak uygulanan sermaye kazançları vergisinde¹⁷, yerleşmişler ve yerleşmiş sayılanların ülke içinde ve dışında elde ettiği sermaye kazançları vergiye tabi tutulmaktadır. Yerleşmiş sayılmayanların elde ettiği sermaye kazançları ise ancak İngiltere'ye intikal ettirildiğinde vergilendirilmektedir.

Bir çok formdaki servet unsurlarından elde edilen sermaye kazançları vergilendirilmektedir. Bu kapsamda taşınmaz mallar, menkul mallar, hisse senetleri, entelektüel haklar sayılabilir. Ancak,

- Maddi menkul malların elden çıkarılmasından doğan ve değeri 6.600 İngiliz Sterlinini aşmayan sermaye kazançları,
- Tarihi binalar ve kamusal sanat çalışmaları nedeniyle oluşacak sermaye kazançları,
- Motorlu araçların elden çıkarılmasından doğan sermaye kazançları,
- Birincil özel konutların elden çıkarılmasından kaynaklanan sermaye kazançları, sermaye kazançları vergisinden istisna edilmiştir

Servet unsurunun elden çıkarılmasından kaynaklanan tutar elden çıkarma bedelini oluştur. Ancak, yakın ilişki içinde bulunanlar arasındaki transferlerde, bağış ve benzeri uygulamalarda, piyasa değeri elden çıkarma

¹⁷ Daha detaylı bilgi için bkz., Paul Bate, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

bedeli olarak dikkate alınır. Eşler arasında gerçekleşen transferlerde ise transfer tarihindeki değer, maliyet bedeli olarak dikkate alınmaktadır. Sermaye kazancının belirlenmesi için elden çıkarma bedelinden;

- Elden çıkarma nedeniyle katlanılan ikincil masraflar,
- Orijinal maliyet bedeli¹⁸,
- 31 Mart 1982 tarihinden sonra yapılan, geliştirme harcamalarının indirilmesi gerekmektedir.

Enflasyondan kaynaklanan kazançların elimine edilmesi amacıyla maliyet bedeli revize edilmektedir. Ancak bu uygulamaya 6 Nisan 1998 tarihi itibarıyla son verilmiştir. Bu tarihten sonra maliyet bedeli revizesi yerine indirim uygulamasına gidilmiştir. Bu uygulama ile 3 yıldan fazla elde tutulan servet unsurları nedeniyle elde edilen sermaye kazançlarının %5'i vergi dışında tutulmaktadır.

Sermaye kayıpları, sermaye kazançlarının hesaplanmasında tabi olduğu rejime tabidir. Sermaye kayıpları aynı yıl oluşan sermaye kazançlarından mahsup edilebilmektedir. Mahsup edilemeyen sermaye kayıpları ise ertesi yıllara süre sınırlaması olmaksızın taşınabilmektedir. Sermaye kayıplarının geçmiş yıllara taşınması ancak ölüm halinde, üç yıl süreyle olanaklıdır¹⁹.

Ayrıca, mükelleflerin safi sermaye kazançlarından sermaye kayıpları düşüldükten sonra kalan tutara uygulanmak üzere 7.900 İngiliz Sterlini tutarında yıllık indirim olanağı sağlanmıştır.

¹⁸ 31 Mart 1982 tarihinden önce edinilmiş ise 31 Mart 1982 tarihli piyasa fiyatı ile orijinal maliyetin yüksek olanı.

¹⁹ Kayıpların geçmiş yıllara taşınması, daha önce beyan edilen tutarların revize edilerek yeniden vergi hesaplanmasını içermektedir.

Sermaye kazançlarına uygulanacak vergi oranı, sermaye kazançlarının aynı yıl elde edilen diğer gelirlere eklenmesi suretiyle bulunacak toplam tutara uygulanması gereken gelir vergisi oranıdır.

Tablo 1. Gelir Vergisi Tarifesi (İngiltere – 2003/2004) (İngiliz Sterlini)

Vergi Matrahı	Vergi Oranı (%)
0 -1.960	10
1.961 – 30.500	22
30.500 - +	40

Kaynak: Paul Bate, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004

b. İrlanda

1997 yılında çıkarılan yasa ile her ikisi de ilişkilendirilmiş olsa da, gelir vergisi ile sermaye kazançları vergisi iki ayrı vergi türü olarak uygulanmaktadır²⁰.

- İkametgahı İrlanda'da bulunanlarla,

- Genel olarak İrlanda'da ikamet ettiği kabul edilenler²¹, yerleşmiş sayılmakta ve yurt içinde ve yurt dışında elde edilen tüm gelirleri nedeniyle gelir vergisine ve sermaye kazançları vergisine tabi olmaktadır. Bunların dışında kalanlar ise yerleşmemiş sayılmakta ve yalnızca İrlanda'da kaynaklanan gelirleri nedeniyle gelir vergisine ve sermaye kazançları vergisine tabi olmaktadır. Yerleşmiş sayılmayan mükelleflerin İrlanda ve

²⁰ Daha detaylı bilgi için bkz., John Ward, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

²¹ Bu kabul için 2004 vergi yılında, iki vergi yılında 234 gün ya da bir vergi yılında 135 gün İrlanda'da bulunmak gerekmektedir.

İngiltere dışında elde ettikleri sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde İrlanda'ya intikali esas alınmaktadır.

Maddi olan ya da olmayan tüm servet unsurlarının, nerede bulunursa bulunsun elden çıkarılması nedeniyle oluşan kazançlar sermaye kazançları vergisine tabi tutulmaktadır. Uygulanan sermaye kazançları vergisi, gelir vergisi gibi yıllık bir vergidir. Servet unsurlarının satış veya diğer yollarla elden çıkarılması vergi kapsamında olup, bu servet unsurlarının kısmen veya getirisinin devri de sermaye kazancı kabul edilmektedir.

Sermaye kazançları vergisinden istisna edilen başlıca kazançlar arasında;

- Bir yıl içinde elde edilen ilk 1.270 Euro tutarında olan sermaye kazançları,
- Ölüm nedeniyle gerçekleşen transferlerden kaynaklanan,
- Eşler arasında gerçekleşen transferlerden kaynaklanan,
- Gelir vergisine tabi olan elden çıkarmalardan kaynaklanan,
- Belirli kamu sektörü ve Avrupa Birliği borçlanma kağıtlarından kaynaklanan,
- Kamuya sergilenmiş belirli sanatsal çalışmalardan kaynaklanan,
- Kamusal fayda sağlayan bağış ve yardımlar,
- Değeri 254.000 Euroyu geçmeyen ve ebeveynden çocuğa ikametgah olarak kullanılması amacıyla aktarılan konutlardan kaynaklanan,

- İkametgah olarak kullanılan konutların²² elden çıkarılmasından²³ kaynaklanan kazançlar yer almaktadır.

Sermaye kazancının tutarı, elde edilen gelirden maliyet bedelinin indirilmesi ile hesaplanmaktadır. Maliyet bedeline satın alma giderleri ve servet unsurunun değerini yükseltici giderler de dahil edilmektedir.

Maliyet bedeli, kural olarak, endekslenerek revize edilmekte, bu sayede enflasyon etkisi arındırılmaktadır. 6 Nisan 1974 tarihinden önce edinilmiş servet unsurlarının maliyet bedeli olarak, orijinal maliyetleri ile bu tarihteki piyasa değerlerinden düşük olanı kabul edilmektedir. Bağış yoluyla intikal edenlerle, ilişkili kişiler arasında düşük bedelle gerçekleşen satışlarda piyasa değeri, elden çıkarma bedeli olarak kabul edilmektedir.

Aynı şirkete ait hisse senetlerinin elden çıkarılmasında ise maliyet bedeli FIFO (ilk giren - ilk çıkar; first in - first out) yöntemine göre belirlenmektedir. Ayrıca, veraset yoluyla edinilen servet unsurları için yeni edinen mükellef açısından ilk malikin, orijinal maliyeti esas alınmaktadır.

Genel olarak, sermaye kayıpları sermaye kazançları ile aynı esaslara tabidir. Ancak, 6 Nisan 1974 tarihinden önce edinilen servet unsurları için kabul edilen maliyet bedeli ve maliyet revizesi uygulaması nedenleriyle zarar oluşumu kabul edilmemektedir. Sermaye kayıpları, kaybın olduğu yıl elde edilen sermaye kazançlarından mahsup edilmektedir. Ancak, kalan zararın ileriki yıllara taşınması olanaklı değildir. Gelişmekte olan yörelerdeki araziler dışındaki servet unsurlarının elden çıkarılmasından doğan kayıplar ancak, benzer servet unsurlarından kaynaklanan sermaye kazançlarından mahsup edilebilmektedir. Yalnızca, mükellefin ölümü durumunda mahsup edilemeyen zarar, üç yıl için geçmiş yıllara taşınabilmektedir. Yerleşik olmayanların İrlanda ve İngiltere dışında oluşan sermaye kayıpları ise dikkate

²² Akrabaların kira ödemeksizin kullandığı konutlar da bu uygulamadan yararlanabilmektedir.

²³ Eşler için belirlenen sadece bir konut bu istisnadan yararlanmaktadır. Bu istisna 0.4 hektarlık araziye de kapsamaktadır.

alınmamaktadır. Sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde, gelir vergisine paralel olarak, aile birliği esas alındığından ve koca tarafından beyan gerçekleştirildiğinden eşlerin birinin sermaye kaybı diğerrinin sermaye kazancından mahsup edilebilmektedir.

Gelir vergisi uygulamasında artan oranlı tarife kullanılmasına rağmen, sermaye kazançlarına düz oranlı bir tarife uygulanmaktadır. Genel olarak uygulanan oran %20'dir. Ancak, bazı yurt dışı fonlarının ve hayat sigortası poliçelerinin elden çıkarılmasından kaynaklanan kazançlara %40 oranı uygulanmaktadır.

2. SERMAYE KAZANÇLARINI GELİR VERGİSİ İÇERİSİNDE VERGİLENDİREN ÜLKELER

İncelenen Avrupa Birliği üyesi ülkeler arasında İngiltere ve İrlanda dışında sermaye kazançları, gelir vergisi içinde vergilendirilmektedir. Bu nedenle sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin incelenmesi, gerekli olduğu ölçüde gelir vergisi uygulamasını da içerecektir.

a. Belçika

Belçika'da ayrı bir sermaye kazançları vergisi uygulaması bulunmamaktadır. Sermaye kazançları, "diğerr gelirler" olarak adlandırabileceğimiz gelir unsuru içinde değerlendirilmekte ve geriye kalan üç gelir unsuru ile birlikte üniter²⁴ bir gelir vergisine tabi tutulmaktadır²⁵.

Yerleşmiş olanlar, Belçika içinde ve dışında elde ettikleri tüm gelirleri nedeniyle gelir vergisine tabi tutulmaktadır. Yerleşmemiş olanlarsa yalnızca Belçika'da kaynaklanan gelirleri nedeniyle vergiye tabi tutulmaktadır.

²⁴ Ancak belirli gelir unsurlarında oluşan zararların sadece kendi sedülü içinde mahsup imkanı bulunmaktadır .

²⁵ Daha detaylı bilgi için bkz., Caroline Vanderken, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

- İkametgahı veya ekonomik faaliyetlerinin merkezi Belçika'da bulunanlarla²⁶,
- Yurt dışında bulunan Belçikalı diplomatlar ve beraberlerinde yaşayan aile fertleri, Belçika'da yerleşmiş kabul edilmektedir²⁷.

Yalnızca realize edilmiş sermaye kazançları vergilendirilmektedir. Genel olarak da "yatırım geliri²⁸" yaratan servet unsurlarının satışından elde edilen sermaye kazançları vergiden istisna edilmiştir. Ayrıca;

- Üzerinde bina bulunmayan taşınmazların, elde edildikten sonra 8 yıl içinde satılması,
- Üzerinde bina bulunan taşınmazların elde edildikten sonra 5 yıl içinde satılması,
- "Önemli portföy²⁹" kapsamında olan Belçika şirketlerine ilişkin hisse senetlerinin yabancılara satılması³⁰ vergiden istisna edilmiştir.

Belçika'da üniter bir gelir vergisi uygulanmasına ve dört ana unsurdan elde edilen gelirler toplanarak vergilendirilmesine rağmen, zararlar ancak kendi sedülleri içerisinde mahsup edilebilmektedir. Kendi sedülü içinde mahsup olanağı kalmayan zarar fazlasının, diğer gelir unsurlarından mahsubuna olanak tanınmamıştır. Bu nedenle sermaye kayıpları ancak "diğer gelirler" unsuru içinde yer alan gelirlerden mahsup edilmektedir. Taşınmaz servet unsurlarının elden çıkarılması nedeniyle oluşan ve kendi sedülü içinde tümüyle mahsup edilemeyen sermaye kayıplarının 5 yıl ileriye

²⁶ Belçika yerel yönetimlerine kayıtlı olanlarla, ailesi Belçika'da yerleşmiş olanlar aksi ispatlana kadar yerleşik kabul edilmektedir.

²⁷ Yabancı ülke diplomatik temsilcileri de benzer şekilde yerleşik sayılmamaktadır.

²⁸ Bu gelir unsuru, ticari kazanç kapsamında değerlendirilmeyen ve pasif karakterli yatırımları içermektedir. Kapsam itibarıyla Türkiye'deki menkul sermaye iratları ile gayrimenkul sermaye iratlarının bileşimi niteliğindedir.

²⁹ Kişinin kendisi, eşi ve bunların 2. dereceye kadar olan akrabaları tarafından, satış anında veya satıştan önceki 5 yıl içinde hisselerinin %25'i veya fazlası elde tutulan şirketler

³⁰ Bu hisselerin 12 ay içinde tekrar satışı vergiye tabidir.

taşınması olanaklıdır. Sermaye kayıpları diğer zararlarda olduğu gibi geriye taşınmamaktadır.

Sermaye kazançları, diğer üç gelir unsuru ile birleştirilerek vergilendirildiğinden genel nitelikteki indirim, istisna ve vergi alacaklarından bu seviyede yararlanılmaktadır³¹.

Genel olarak, sermaye kazançlarının da dahil edildiği toplam gelire, 5 dilimli ve %25' ten başlayarak %50' ye kadar çıkan artan oranlı vergi tarifesi uygulanmaktadır.

Tablo 2.Gelir Vergisi Tarifesi (Belçika - 2003)³² (Euro)

Vergi Matrahı	Vergi Oranı (%)
0 - 6.480	25
6.480 – 9.740	30
9.740 – 14.530	40
14.530 – 29.740	45
29.740 - +	50

Kaynak : Caroline Vanderken, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

Ancak bazı sermaye kazançları, artan oranlı tarifenin sakıncalarını azaltmak amacıyla, ayrı vergi oranlarına tabi tutulabilmektedir. Gelişmemiş yörelerdeki taşınmazların 5 yıl içinde satılması halinde %33; bu taşınmazların 5 yıl elde tutulduktan sonra ve "önemli portföyün" yabancı tüzel kişilere

³¹ Vergi matrahına ulaşmak için yapılacak indirimler arasında bazı mortgage ödemeleri, çocuk bakım masraflarının %80'i ve bazı bağışlar belirtilebilir.

³² Yerel yönetimlerin, %1 ile %10 arasında değişen oranlarda ek vergi uygulama olanakları bulunmaktadır. Ayrıca Brüksel için geçerli olan ayrı bir %1'lik ek vergi bulunmaktadır.

satılması halinde ise %16.5 oranı elde edilen sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde kullanılmaktadır.

b. Danimarka

Danimarka'da ayrı bir sermaye kazançları vergisi bulunmamaktadır. Ancak sermaye kazançları diğer gelirlerle birleştirilmekte, ilgili gelir unsurları ile topluca gelir vergisine tabi tutulmaktadır³³.

Danimarka'da yerleşmiş sayılan gerçek kişiler gerek Danimarka içinde gerekse dışında elde ettikleri toplam gelirleri üzerinden ulusal gelir vergisine, yerel gelir vergisine ve kilise vergisine tabidir. Danimarka'da yerleşmemiş olanlarsa Danimarka kaynaklı bazı gelirleri nedeniyle ulusal gelir vergisine ve yerel gelir vergisine tabi ancak kilise vergisine tabi değildir. Vergi uygulamalarında;

- Danimarka'da ikametgahı olanlar,
- Danimarka'da 6 ay bulunanlar³⁴, yerleşmiş sayılmaktadır. Yalnızca Danimarka'da yerleşmiş olanlarca elden çıkarılan servet unsurları nedeniyle doğan sermaye kazançları vergiye tabi tutmakta, yerleşmemişlerin elden çıkardığı servet unsurları nedeniyle oluşan sermaye kazançları vergilendirilememektedir.

Danimarka gelir vergisi uygulamasında dört gelir unsuru bulunmaktadır. Bunlar, "şahsi gelir (personal income)", "sermayeden doğan gelir (income from capital)", "hissedarlıktan doğan gelir (income from shares)" ve "denetimli yabancı firma gelirleridir (controlled foreign company income)". Niteliğine bağlı olarak bazı sermaye kazançları, "sermayeden doğan gelir" unsuru içinde veya "hissedarlıktan doğan gelirler" içerisinde

³³ Daha detaylı bilgi için bkz., Claes Hahn Balle, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004

³⁴ Öğrenciler, turistler ve kendi ülkesinde yerleşik sayılanlar 2 yıl içinde 365 gün Danimarka'da kalmışlar ise yerleşmiş sayılmaktadır. Ayrıca Danimarka'da kayıtlı gemilerde çalışan Danimarka vatandaşlarından yurt dışında ikamet ettiğini ispat edemeyenler yerleşmiş sayılmaktadır.

değerlendirilmektedir. Üç yıl elde tutulduktan sonra satılan hisse senetlerinden kaynaklanan sermaye kazançları, hissedarlıktan doğan gelir unsuru içinde değerlendirilmektedir. Bunun dışında kalan;

- Finansal enstrümanlardan ve borçlanmadan kaynaklanan sermaye kazançları,
- Hisse senetlerinin satışından doğan sermaye kazançları³⁵,
- Taşınmaz malların satışından doğan sermaye kazançları, ise sermayeden doğan gelirler unsuru içinde değerlendirilmektedir.

Bazı sermaye kazançları vergiden istisna edilmiştir. Bunlar arasında;

- Satıştan üç yıl önceye kadar borsaya kote edilmiş hisse senetlerinin toplam rayiç değeri 133.700 Danimarka Kronunu³⁶ aşmayanların, üç yıl elde tutulduktan sonra satışından elde edilen sermaye kazançları,
- Elde tutma süresi üç yılı aşan taşınmazların satışından kaynaklanan sermaye kazançlarının %3'ü³⁷ (elde tutma süresindeki her bir yıllık artış için %3 artırılarak uygulanan bu indirim %30 ile sınırlandırılmıştır.) sayılabilir.

Hisse satışından doğan sermaye kazançlarının belirlenmesinde elde tutma süresi ve hissenin borsaya kote³⁸ edilip edilmediğine bağlı değerlendirme yapılmaktadır. Kural olarak Sermaye kazancına, satış bedelinden alış bedeli indirilerek ulaşılmaktadır. Ancak,

³⁵ Bu kapsamda değerlendirmede iki unsur önem taşımaktadır. Birincisi üç yıl içinde satış, ikicisi ise finansal faaliyet gösteren ve ülkelerinde düşük oranda vergilendiği kabul edilen şirketlerinin hisse senetlerinin satışlarıdır.

³⁶ Bu tutar evli kişilerde toplam 267.300 Danimarka Kronu uygulanmaktadır.

³⁷ 10 yıllık bir geçici uygulama gereğince bu indirim yapılmakta olup 2008 itibarıyla sona erecektir.

³⁸ Kote edilecek borsalar, Avrupa Birliği Üyesi veya Avrupa Ekonomik Alanı Antlaşmasını imzalayan ülkelerin borsalarıdır.

- Borsaya kote edilmiş hisselerin üç yıldan daha az süre elde tutularak satışı nedeniyle doğan sermaye kazancının hesaplanmasında, aynı tip hisselerin satışında maliyet bedeli “ilk giren ilk çıkar” yöntemi,
- Borsaya kote edilmemiş hisselerin üç yıldan daha az süre elde tutularak satışı nedeniyle doğan sermaye kazancının hesaplanmasında, aynı tip hisselerin satışında maliyet bedeli ortalama maliyet yöntemi,
- Borsaya kote edilmiş hisselerin üç yıldan daha uzun süre elde tutulduktan sonra satışı nedeniyle doğan sermaye kazancının hesaplanmasında, aynı tip hisselerin satışında maliyet bedeli istisna için belirlenen eşik değeri geçtiği andaki kota değeri esas alınarak ,
- Borsaya kote edilmemiş hisselerin üç yıldan daha uzun süre elde tutulduktan sonra satışı nedeniyle doğan sermaye kazancının hesaplanmasında, aynı tip hisselerin satışında maliyet bedeli ortalama maliyet yöntemi, kullanılarak hesaplanmaktadır.

Taşınmaz mallardan kaynaklanan sermaye kazancının hesaplanmasında, yaygın olarak konut finansmanında kullanılan “mortgage” yönteminin etkisi bulunmaktadır. Borçlanma nedeniyle taşınmaz için ödenen tutar gerçek değerinin altında olabilmektedir. Bu nedenle, satış nedeniyle elde edilen tahsilat tutarına borç tutarı eklenmekte ve bu toplam tutardan, edinim nedeniyle yapılan ödeme tutarına yapılan borçlanma eklenerek bulunan tutar düşülerek sermaye kazancı hesaplanmaktadır. Ayrıca, yıllık 10.000 Danimarka Kronunu aşan bakım, onarım ve değer artırıcı giderler maliyet bedeline eklenmektedir.

Kural olarak sermaye kayıplarının mahsubuna izin verilmektedir. Ancak elde tutma süreci ve hisse senedinin kote edilip edilmediğine bağlı olarak özel düzenlemeler de bulunmaktadır;

- Borsaya kote edilmiş veya edilmemiş hisselerin üç yıldan daha az süre elde tutularak satışı nedeniyle doğan sermaye kayıpları; sadece üç yıldan kısa süre elde tutularak satılan hisse sentlerinden doğan kazançlardan mahsup edilmektedir. Mahsup edilemeyen zarar sınırsız olarak ileriki yıllara taşınmaktadır.
- Borsaya kote edilmemiş hisselerin üç yıldan daha uzun süre elde tutulduktan sonra satışı nedeniyle doğan sermaye kayıpları; hissedarlıktan doğan gelirlerden mahsup edilebilmektedir.
- Borsaya kote edilmiş hisselerin üç yıldan daha uzun süre elde tutulduktan sonra satışı nedeniyle doğan sermaye kayıpları; yalnızca kote edilmiş ve üç yıl elde edildikten sonra satılan hisseler nedeniyle doğan sermaye kazançlarından mahsup edilmektedir. Mahsup edilemeyen zarar sınırsız olarak ileriki yıllara taşınabilmektedir.

Taşınmaz malların satışı nedeniyle oluşacak sermaye kayıpları yalnızca diğer taşınmaz malların satışından doğan sermaye kazançlarından mahsup edilmekte, diğer gelirlerle ilişkilendirilmemektedir. Benzer kısıtlamalarla, mahsup edilemeyen zararlar ileriki yıllara taşınabilmektedir.

Tablo 3. Gelir Vergisi Tarifesi (Danimarka - 2004) (Danimarka Kronu)

Gelir Türü	Vergi Matrahı	Vergi Oranı (%)
Şahsi gelir + sermayeden doğan gelir	0- 254.000	5.5
Şahsi gelir + sermayeden doğan gelir	254.000 - +	6 (+5.5)
Hissedarlıktan doğan gelir	0 - 42.400	28
Hissedarlıktan doğan gelir	42.400 - +	43

Kaynak: Claes Hahn Balle, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

Ulusal Danimarka gelir vergisinin, gelir unsurlarına ve tutarına bağı olarak değişen ve bir ölçüde artan oranlılık taşıyan gelir vergisi tarifesi bulunmaktadır. Kural olarak sermaye kazançları da toplam gelir vergisi içinde değerlendirildiğinden aynı vergi tarifesi uygulanmaktadır.

Sermayeden doğan gelirler içinde değerlendirilen sermaye kazançlarının da dahil olduğu en üst dilim için (ikinci sıra) toplam gelir vergisi oranı %11.5 (%5.5 + %6) olmaktadır. Ayrıca, toplam vergi miktarının bulunması amacıyla bu oranla yerel düzeyde uygulanan vergilerin eklenmesi gerekmektedir³⁹.

c. Finlandiya

Finlandiya'da ayrı bir sermaye kazançları vergisi bulunmamaktadır. Sermaye kazançları dahil olduğu gelir unsurları ile birlikte topluca vergilendirilmektedir⁴⁰. Vergi uygulamalarında;

- Finlandiya'da ikametgahı olanlar ile,
- Finlandiya'da sürekli olarak 6 aylık süre bulunanlar,
- İstisnaları olmakla beraber, ülkeyi terk etmelerini takip eden üç yıl dolmamış olan Finlandiya vatandaşları,

- Diplomatik ya da özel amaçlarla yurt dışında bulunan Finlandiya vatandaşları, yerleşmiş sayılmaktadır. Finlandiya'da yerleşmemiş sayılanlar sadece Finlandiya'da kaynaklanan gelirleri nedeniyle vergilendirilmektedir. Yerleşmiş sayılanlar ise gerek Finlandiya içinde gerekse dışında elde ettikleri tüm gelirleri nedeniyle vergiye tabi tutulmaktadır.

³⁹ Yerel düzeyde, kilise vergisi ile birlikte üç vergi, değişen oranlarda düz olarak uygulanmaktadır. Ortalama toplam gelir vergisi oranı 2004 yılı için yerel ve ulusal düzeyde %33.3 olarak gerçekleşmiştir.

⁴⁰ Daha detaylı bilgi için bkz., Risto Rytöhonka, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

Gelir vergisi uygulamasında gelirler , “kazançlar” ve “sermaye gelirleri” olarak iki kategoriye ayrılmaktadır. Bu gelirlerin tamamı gelir vergisine tabidir. Ancak, “kazançlar” artan oranlı vergi tarifesi ile “sermaye gelirleri” ise düz oranla vergilendirilmektedir. Ayrıca, kazançlar düz oranlı yerel düzeydeki vergilere ve kilise vergisine tabi tutulmaktadır⁴¹.

Bazı sermaye kazançları gelir vergisinden istisna edilmiştir. Bunlar arasında;

- Vergi mükellefinin veya ailesinin en az iki yıl ikametgah olarak kullandığı evlerinin satışı nedeniyle oluşan sermaye kazançları,
- 5.000 Euroyu geçmeyen ve kişisel eşyaların satışından doğan sermaye kazançları sayılabilir.

Sermaye kazançları, satış gelirinden maliyet bedelinin düşülmesi yoluyla hesaplanmaktadır. Bu hesaplama sırasında enflasyon nedeniyle maliyet bedeli revizesi yapılmamaktadır. Maliyet bedeli, edinim bedeline bakım ve geliştirme harcamalarının eklenmesi ile belirlenmektedir. Mükelleflerin her halükarda maliyet bedeli olarak satış bedelinin %20'sini kabul etme hakları bulunmaktadır. Bu oran 10 yıl ve daha fazla elde tutulan servet unsurları için %50'dir. Veraset ve diğer ivazsız yollarla edinilen servet unsurlarının elden çıkarılmasında maliyet bedeli olarak, veraset ve intikal vergisi için kullanılan değer esas alınmaktadır.

Servet unsurlarının elden çıkarılmasından kaynaklanan kayıpların, dahil olduğu sermaye gelirleri kategorisi içinde mahsubuna izin verilmemektedir. Sermaye kayıpları yalnızca sermaye kazançlarından mahsup edilebilmektedir. Mahsup edilemeyen kayıplar ise üç yıl süreyle ileriye taşınabilmektedir. Ancak, geriye doğru zarar mahsubu ve vergiden istisna edilmiş olan konutların elden çıkarılmasından doğan kayıpların mahsubu olanaklı değildir.

⁴¹ Toplam, marjinal vergi oranı kazançlarda %60, sermayeden doğan gelirde ise %29 dur.

Sermaye kazançları, sermayeden doğan gelirler kategorisi içinde değerlendirilmektedir. Bu nedenle sermaye kazançlarına ulusal düzeyde uygulanan gelir vergisi oranı sabit, %29'dur.

d. Fransa

Fransa'da üniter yapıda bir gelir vergisi uygulanmakta, tüm kaynaklardan elde edilen gelirler topluca vergilendirilmektedir. Ancak sermaye kazançları için özel düzenlemeler de bulunmaktadır. Ayrıca gelirin, safi, yıllık ve elde edilmiş olması gerekmektedir⁴².

Gelir vergisi uygulamasında Fransa'da yerleşmiş olanlar hem ülke içinde hem de ülke dışında elde etmiş oldukları tüm gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Fransa'da yerleşmemiş olanlarsa yalnızca Fransa'da kaynaklanan gelirleri nedeniyle vergiye tabi tutulmaktadır.

Fransa'da yerleşmenin tespiti bakımından geliştirilmiş üç ölçüt bulunmaktadır. Bu kapsamda;

- Kişisel ölçüt; evi⁴³ ya da ikametgahı⁴⁴ Fransa'da bulunanlar (personal criteria) ,
- Profesyonel ölçüt; Fransa'da gelir getirici bir faaliyet yürütenler (professional criteria),
- Ekonomik ve sosyal ölçüt; ekonomik yatırımlarının merkezi Fransa'da olanlar (economic and financial criteria), bu üç ölçütten herhangi birisine uyan kişiler yerleşmiş sayılmaktadır.

⁴² Daha detaylı bilgi için bkz., Mark Hendersen, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

⁴³ Ev kavramı, eş ve çocuklarla yaşanan yerleri ifade etmektedir. Kendisi yurt dışında çalışanlar dahi eş ve çocuklarının Fransa'da oturması nedeniyle yerleşmiş olarak kabul edilebilmektedir.

⁴⁴ Eş ve çocuklar yurt dışında bulunsalar bile bir takvim yılı içinde 183 günden fazla Fransa'da kalanlar bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Fransa uygulamasında vergiden istisna edilmiş sermaye kazançları arasında;

- Hane halkının yıllık toplamı 15.000 Euro'yu geçmeyen, süreklilik taşımamak koşuluyla, kote edilmiş veya edilmemiş, kurumlar vergisine tabi olan şirket hisselerinin satışı,
- Grup halinde etkin ortak olunan, kurumlar vergisine tabi şirket hisselerinin grup içinde satışı⁴⁵,
- Esas konutun satışından elde edilen sermaye kazançları,
- 15.000 Euroyu geçmeyen ve taşınmaz satışından elde edilen sermaye kazançlar,
- 5 yıldan fazla süreyle elde tutulan taşınmazların satışında elde edilen sermaye kazancının elde tutulan her yıl için %10'u (15 yıl elde tutulan servet unsurundan elde edilen kazanç tümüyle istisnadır),
- Mobilyaların, kişisel eşyaların ve otomobillerin satışından elde edilen sermaye kazançları,
- En az iki yıl elde tutulan menkul kıymet dışındaki menkul mallar nedeniyle elde edilen sermaye kazancının %10'nu (12 yıl elde tutulan servet unsuru nedeniyle elde edilen kazanç tümüyle istisnadır),
- 5.000 Euroyu geçmeyen ve mücevher, sanatsal çalışmalar ve koleksiyon parçalarının satışından veya ihracından elde edilen sermaye kazançları,
- En az beş yıl elde tutulan risk sermayesi fonlarına ait hisselerin⁴⁶ satışından elde edilen sermaye kazançları, yer almaktadır.

⁴⁵ Grup dışında birisine 5 yıl içinde satılmamak koşuluyla.

⁴⁶ Fonun %10'undan fazla hissesine sahip olmamak koşuluyla.

Sermaye kazancı kural olarak elden çıkarma bedelinden, maliyet bedelinin indirilmesi yoluyla belirlenmektedir. Taşınmaz malların elden çıkarılmasında, maliyet bedeli; satın alma bedeli ile satın alma masraflarını⁴⁷ kapsamaktadır. Ayrıca, değer artırıcı harcamalarda maliyet bedeline eklenmektedir⁴⁸.

Sermaye kayıplarının ancak kendi türündeki kazançlardan mahsubu olanaklıdır. Sermaye kazançlarından mahsup edilmesine rağmen kalan sermaye kayıpları diğer gelirlerden mahsup edilememekte ancak, on yıl süre ile ileriki yıllara taşınabilmektedir.

Sürekli niteliği olmayan sermaye kazançları, artan oranlı vergi tarifesine tabi tutulmamakta, düz oranlar uygulanmaktadır. Servet unsurları itibarıyla;

- Borsaya kote edilmiş veya edilmemiş hisse senetlerinden doğan sermaye kazançları %16,
- Taşınmaz niteliğindeki servet unsurlarından doğan sermaye kazançları %16,
- Grup halinde ve etkin olarak elde tutulan ve kurumlar vergisine tabi şirket hisselerinin satışından doğan sermaye kazançları %16,
- Satış veya gümrük değerine bağlı olarak, mücevher, sanatsal çalışmalar ve koleksiyon parçalarının satışından elde edilen sermaye kazançları⁴⁹ %4.5 -%7.5, oranında vergiye tabidir.

⁴⁷ Satın alma bedelinin %7.5'u götürü olarak kabul edilmekte, daha yüksek oranlar ispat edilmek zorundadır.

⁴⁸ 5 yıldan fazla süreyle elde tutulanlarda satın alma bedelinin %15'i götürü olarak kabul edilmekte, daha yüksek oranlar ispat edilmek zorundadır.

⁴⁹ Mücevher ve benzeri unsurlarda vergi oranı satış ya da gümrük değeri üzerinden uygulanmaktadır.

e. Almanya

Alman gelir vergisi uygulamasında sınırsız ve sınırlı vergi sorumluluğu esası bulunmaktadır⁵⁰. Vergi uygulamalarında;

- İkametgahı Almanya'da bulunanlar,
- 6 ay boyunca Almanya'da yaşayanlar,
- Ziyaret, tedavi ve benzeri nedenlerle Almanya'da bir yılı geçen süre ile kalanlar ve

- Belirli kısıtlamalarla birlikte, Almanya'dan on yıl öncesine kadar ayrılan Alman vatandaşları, sınırsız vergi sorumlusu kabul edilmekte ve Almanya içinde ve dışında elde ettikleri tüm gelirleri nedeniyle vergiye tabi tutulmaktadır. Almanya'da ikametgahı olmayanlar ve yerleşmeyenler sınırlı vergi sorumlusu kabul edilmekte ve sadece Almanya'da kaynaklanan gelirleri nedeniyle vergiye tabi tutulmaktadır.

Alman gelir vergisi kapsamında;

-Taşınmaz malların ve bunlara ilişkin hakların satışından elde edilen sermaye kazançları,

- İşletmeden çekilen aktiflerin satışından elde edilen sermaye kazançları,

- Türev finansal ürünlerden elde edilen sermaye kazançları,

- Satın almadan önce satılan servet unsurları nedeniyle oluşan sermaye kazançları, vergiye tabi tutulmaktadır. Ancak yukarıdaki açıklamalar dahilinde vergiye tabi olan servet unsurlarından;

- Taşınmaz malların 10 yıl elde tutulduktan sonra satışından elde edilen sermaye kazançları,

⁵⁰ Daha detaylı bilgi için bkz., Sebastian Löser, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

- Konut olarak kullanılan taşınmazların satışından elde edilen sermaye kazançları,
- Taşınmaz mallara ilişkin haklarla menkul kıymetler dahil olmak üzere menkul malların 1 yıl elde tutulduktan sonra satışından elde edilen sermaye kazançları,
- “Yarısı gelir”⁵¹ uygulaması nedeniyle, hisselerden elde edilen sermaye kazançlarının yarısı,
- Yıl içindeki toplam değeri 512 Euroyu geçmeyen sermaye kazançları, vergiden istisna edilmiştir.

Hisse senetlerine uygulanan %50 indirim nedeniyle, yalnızca vergiye tabi tutulan kısma ilişkin maliyetler dikkate alınmaktadır. Ayrıca, yeniden aynı türde servet unsuru alınması halinde sermaye kazançları hesaplanmamaktadır⁵².

Alman gelir vergisi uygulamasında genel olarak zararların oluştuğu yılda mahsup imkanı bulunmaktadır. Yıllık 51.500 Euroyu geçmeyen zararların diğer gelirlerden mahsubuna izin verilmektedir. Ancak;

- Vergilendirilecek gelir olarak yarısı dikkate alınan menkul kıymetlerden doğan zararların mahsubuna izin verilmemektedir.
- Türev finansal ürünlerin elden çıkarılmasından doğan zararların diğer gelirlerden mahsubuna izin verilmemekte, aynı tür gelirlerden mahsup edilmek üzere ileriki yıllara taşınmaktadır.

⁵¹ Alman gelir vergisinde yedi gelir unsuru bulunmaktadır. Sermaye kazançları yedinci gelir unsuru olan “diğer gelirler” arasında yer almaktadır. Ancak Almanya’da şirket hisselerinden elde edilen gelirlere, 2002 yılından itibaren, “yarısı gelir” (half-income) olarak adlandırabileceğimiz bir yöntem, gelir ve kurumlar vergisinin entegrasyonu kapsamında uygulanmaktadır. Bu yöntemle, hisselerden elde edilen sermaye kazançlarının, kar paylarında olduğu gibi, yarısı vergilendirilecek gelir kabul edilmektedir.

⁵² 4 yıllık süre ve 500.000 Euro miktar sınırlaması bulunmaktadır.

- Kişisel satışlar nedeniyle doğan zararlar benzer gelirlerden mahsup edilmek üzere ileriki yıllara taşınmaktadır.

Kural olarak, sermaye kazançlarının da dahil olduğu gelire artan oranlı vergi tarifesi uygulanmaktadır.

Tablo 4.Gelir Vergisi Tarifesi (Almanya – 2004) (Euro)

Vergi Matrahı ⁵³	Vergi Oranı (%)
0 - 7.664	0
7.665 - 12.739	16,00-24,05
12.740 – 52.151	24,05- 45
52.152 - +	45

Kaynak: Sebastian Löser, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

f. Yunanistan

Yunanistan'da altı gelir unsurundan elde edilen gelirler topluca vergilendirilmektedir. Sermaye kazançları için ise genel bir düzenleme bulunmamaktadır⁵⁴. Ancak, yapılan özel düzenlemeler ile,

- Kote edilmemiş hisse senetlerin satışından elde edilen sermaye kazançları,
- Sınırlı sorumluluğu bulunan şirketlerinin hisselerinin ve ticari isim, marka gibi maddi olmayan değerlerin satışından elde edilen sermaye kazançları,

⁵³ Bu tarife bekar vergi mükellefleri için geçerlidir. Evli olan ve gelirleri birlikte vergilendirilecek mükellefler için vergi dilimleri iki katına çıkarılmaktadır.

⁵⁴ Daha detaylı bilgi için bkz., Costas Kypris, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

- Şirket paylarının eş, çocuk ve ebeveynlere satışı halinde elde edilen sermaye kazançları,
- Şirket paylarının eş, çocuk ve ebeveynler dışında kalan akrabalara satışı halinde elde edilen sermaye kazançları, vergiye tabi tutulmaktadır. Bunların dışında kalan her türlü sermaye kazancı vergiye tabi değildir.

Yalnızca, oluşan faaliyet zararlarının diğer gelirlerden mahsubuna ve artan kısımların 5 yıl için ileriki yıllara taşınmasına izin verilmektedir. Bu nedenle sermaye kayıplarının mahsup olanağı bulunmamaktadır.

Yunanistan'da takvim yılı esasına göre belirlenen gelirler, artan oranlı bir gelir vergisi tarifesine tabi tutulmaktadır. Ancak, sermaye kazançları için özel vergi oranları tespit edilmiştir. Bu kapsamda;

- Kote edilmemiş hisse senetlerinin satışından elde edilen sermaye kazançları %5,
- Sınırlı sorumluluğu bulunan şirketlerinin hisselerinin ve ticari isim, marka gibi maddi olmayan değerlerin satışından elde edilen sermaye kazançları %20,
- Şirket paylarının eş, çocuk ve ebeveynlere satışı halinde elde edilen sermaye kazançları %1.2,
- Şirket paylarının eş, çocuk ve ebeveynler dışında kalan akrabalara satışı halinde elde edilen sermaye kazançları % 2.4, oranında gelir vergisine tabi tutulmaktadır.

g. Lüksemburg

Lüksemburg gelir vergisi ulusal düzeyde uygulanmaktadır. Sermaye kazançları için özel bir vergi uygulanmamakta, kural olarak, sermaye kazançları diğer gelirlerle birlikte değerlendirilerek artan oranlı tarifeye tabi tutulmaktadır. Ancak kimi kazançlara düz oranlı tarifelerde

uygulanabilmektedir. Takvim yılı ile uyum gösteren mali yıl için uygulanan gelir vergisi, sekiz gelir unsurundan oluşmaktadır. Sermaye kazançları “diğer gelirler” arasında değerlendirilmektedir⁵⁵. Vergi uygulamalarında;

- İkametgahı Lüksemburg’da olanlarla,

- Altı aydan daha fazla Lüksemburg’da kalanlar, sınırsız vergi sorumlusu kabul edilmekte ve gerek ülke içinde gerekse ülke dışında elde ettikleri tüm gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Bunların dışında kalanlar ise sınırlı vergi sorumlusu kabul edilmekte ve sadece Lüksemburg’da kaynaklanan gelirleri nedeniyle vergiye tabi tutulmaktadır.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde elde tutma süresinin önemi bulunmaktadır. Bu kapsamda;

- 2 yıldan daha az elde tutularak satılan taşınmaz mallar,
- 6 aydan daha az elde tutularak satılan menkul mallar, ve
- Edinilmeden önce satılanlar, nedeniyle elde edilen kazançlar “spekülatif kazanç” olarak değerlendirilmektedir.

- Bina ve arazi gibi taşınmazların satışı,
- Hakim ortak olunan firma hisselerin satışı, “sermaye kazancı” olarak değerlendirilmektedir. Sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde istisna edilen kazançlar arasında;

- Borçlanma kağıtlarının elden çıkarılması,
- Hisse senetlerinin 6 ay elde tutulduktan sonra elden çıkarılması⁵⁶,

⁵⁵ Daha detaylı bilgi için bkz., Anja Taferner, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

⁵⁶ Elde tutulan hisse senedi, şirketin %25’ine veya daha fazlasına isabet etmekte ise kapsam dışındadır.

- Konut olarak kullanılan taşınmazların 5 yıl elde tutulduktan sonra satışı⁵⁷, ile elde edilen kazançlar yer almaktadır.

Spekülatif sermaye kazançları, elden çıkarma bedelinden; alış bedeli ile yalnızca geliştirme ve noter, danışman benzeri ikincil masrafların toplamı indirilerek hesaplanmaktadır. Veraset ve diğer ivazsız yollarla edinilmiş servet unsurlarının elden çıkarılmasında, maliyet bedeli olarak, miras bırakan ya da bağışlayanın edinim bedeli esas alınmaktadır.

Enflasyonun olumsuz etkilerinin arındırılması amacıyla, her iki yılda bir belirlenen katsayılarla, maliyet bedelinin revize edilmesi yöntemi yalnızca spekülatif olmayan sermaye kazançlarına uygulanmaktadır. Spekülatif olsun olmasın, elde edilen sermaye kazançları, aynı nitelikte bir servet unsuru alınması amacıyla yeniden yatırılacaksa vergi ertelenmektedir.

Spekülatif olmayan sermaye kazançlarının hesaplanmasında ayrıca,

- Sermaye kazançlarına, her 11 yılda bir uygulanmak üzere, 50.000⁵⁸ Euro'luk bir indirim,
- Mirasçılarının ebeveynlerinin son kullandığı evi satışından doğan sermaye kazançlarında 75.000 Euro'luk indirim uygulanmaktadır.

Sermaye kazançlarına uygulanacak vergi oranı da kazancın niteliğine bağlı olarak değişmektedir. Spekülatif sermaye kazançlarına tabi olacağı marjinal oran uygulanmaktadır. Ancak, diğer sermaye kazançları, mükellefin gelirin'e uygulanan ortalama vergi oranının yarısı kadar bir oranla vergilendirilmektedir.

Sermaye kayıpları yalnızca aynı yıl oluşan sermaye kazançlarından mahsup edilmektedir. Spekülatif sermaye kayıpları ise aynı yıl içinde oluşan spekülatif sermaye kazançlarından mahsup edilebilmektedir.

⁵⁷ İş ve ailevi nedenlerle daha kısa süreler kabul edilebilmektedir.

⁵⁸ Evli mükelleflerde bu tutar 100.000 Euro'dur.

h. Hollanda

Hollanda'da gelir vergisinden ayrı bir sermaye kazançları vergisi uygulaması bulunmamaktadır. Uygulanan gelir vergisi, gelirleri türleri itibariyle üçe ayırmakta ve bu gelirlerin türler itibariyle belirlenmesi, vergilendirilmesi yoluna gidilmektedir. Sedüler bir yapı arz eden Hollanda gelir vergisinde yer alan gelir türleri; "kazançlar", "sermaye kazançları ve hakim hissedarlıktan doğan gelirler" ve "sermaye ve tasarruftan doğan gelirler" olarak adlandırılabilir⁵⁹.

Hollanda'da yerleşmiş olanlar gerek ülke içinde gerekse ülke dışında elde ettikleri tüm gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir. Yerleşmemiş olanlar ise Hollanda'da kaynaklanan belirli gelirlerinden dolayı gelir vergisine tabi tutulmaktadır.

Gelir vergisi içinde genel bir elden çıkarma ve sermaye kazancı tarif edilmemiştir. Ancak, bazı uygulamalar özellikle sermaye kazancı olarak belirlenmiştir. Bunlar arasında;

- Şirket hisselerinin tekrar geri alınması,
- Bir şirketin hakim ortaklarının birleşme nedeniyle diğer bir tüzel kişiye ortak olmaları,
- Veraset yoluyla bir şirketin hakim ortağı haline gelinmesi,
- Satın alma opsiyonlarından gelir elde edilmesi,
- Menkul kıymetlerin ve diğer servet unsurlarının sermaye olarak konulması, sayılabilir.

Sermaye kazançları, satış nedeniyle elde edilen gelirden, maliyet bedelinin düşülmesi yoluyla hesaplanmaktadır. Satış nedeniyle oluşan

⁵⁹ Daha detaylı bilgi için bkz., Rene Offermanns, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

giderlerin dikkate alınması gerekmektedir. Satış bedeli normal olmayan bir biçimde düşük ise satış bedeli olarak piyasa değeri esas alınmaktadır. Veraset yoluyla edinilen servet unsurlarının elden çıkarılması halinde kazancın yeniden yatırılması koşuluyla vergi dışı tutulması olanaklıdır.

Hollanda gelir vergisi uygulamasında kazançlar artan oranlı gelir vergisi tarifesine tabi iken, sermaye gelirleri düz oranlı tarife ile, %25 oranında vergilendirilmektedir.

Hakim ortaklık haklarının satışından doğan kayıplar 3 yıl için geçmiş yıllara taşınabilmektedir. Kendi gelir unsuru içinde mahsup edilmek üzere ileriki yıllara taşınmasında herhangi bir süre sınırı bulunmamaktadır.

i. Portekiz

Portekiz gelir vergisi, ulusal düzeyde, yıllık, aile birimini esas alarak toplam gelir üzerinden uygulanmaktadır⁶⁰. Vergi uygulamalarında;

- Portekiz'de yerleşmişlerle,

- Yerleşmiş sayılanlar, ülke içinde ve dışında elde ettikleri tüm gelirleri nedeniyle gelir vergisine tabidir. Bunların dışında kalan ve yerleşmemiş sayılanlar, yalnızca Portekiz'de kaynaklanan gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir.

Portekiz gelir vergisinde yedi gelir unsurundan elde edilen gelirler vergilenmektedir. Sermaye kazançları ise bu unsurlardan birisini oluşturmaktadır. Bu gelir unsuru kapsam itibarıyla sermaye kazançları yanında servette oluşan her türlü artışı içermektedir. Bu itibarla, kaynağı açıklanamayan artışlar da gelir olarak belirlenmiştir.

Gelir vergisi uygulaması içinde;

⁶⁰ Daha detaylı bilgi için bkz., John Duggan, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

- Taşınmaz malların ve bunlara ilişkin hakların elden çıkarılması,
- Kişisel servet unsurlarının işletmeye sermaye olarak konulması,
- Diğer kategorilerde vergilendirilmemiş finansal enstrümanların net geliri,
- Endüstriyel ve entelektüel hakların yaratıcıları dışındakiler tarafından elden çıkarılması,
- Hisse ve ortaklık haklarının elden çıkarılması, nedeniyle elde edilen gelirler sermaye kazancı olarak kabul edilmektedir. Vergiden istisna edilen sermaye kazançları arasında;
- Entelektüel ve endüstriyel hakların elden çıkarılmasından elde edilen sermaye kazançlarının %50'si,
- 31.12.2002 tarihinden önce edinilen hisse senetlerinin 12 ay elde tutulduktan sonra elden çıkarılmasından elde edilen sermaye kazançları,
- 1 Ocak 2003 tarihinden önce edinilen hisse senetlerinin elden çıkarılmasından elde edilen sermaye kazançlarının % 50'si,
- 1 Ocak 1989 tarihinden önce edinilen, binalar, kote edilmiş veya edilmemiş hisse senetlerinin elden çıkarılmasından doğan sermaye kazançları,
- Sahibi tarafından kullanılan ve 12 ay süreyle elde tutulan konutların satışından doğan sermaye kazançları, yer almaktadır.

Sermaye kazancının hesaplanması, elden çıkarma bedelinden maliyet bedelinin düşülmesine dayanmaktadır. Elden çıkarma bedeli olarak da;

- Satışta, alınan bedel,
- Trampada, alınan veya verilenlerden yüksek olanının piyasa değeri,

- Kamulaştırmada, alınan bedel,
- Kişisel servet unsurlarının daimi olarak işletmeye tahsisi halinde piyasa değeri, kabul edilmektedir.

İvazsız edinilen servet unsurlarında maliyet bedeli olarak, veraset ve intikal vergisi değeri esas alınmaktadır. Ayrıca, 5 yıl içinde yapılan ve taşınmaz malların değerini artıran, geliştirme harcamaları dikkate alınmaktadır. Enflasyon nedeniyle oluşan artışların vergi dışında tutulması amacıyla maliyet revizesi uygulanmaktadır. Ancak bu uygulama, 24 ay süreyle elde tutulan taşınmaz malları ve bunlara ilişkin hakları kapsamaktadır.

Genel kural, bir gelir unsurundan elde edilen safi kazancın tespitinde karşılaşılan kayıpların mahsubu yönündedir. Tüm gelir unsurlarından elde edilen gelirler birleştirilmekte ve aynı artan oranlı gelir vergisi tarifesine tabi tutulmaktadır.

Tablo 5. Gelir Vergisi Tarifesi (Portekiz - 2003) (Euro)

Vergi Matrahı	Vergi Oranı (%)
0 - 4.100	12
4.100 - 6.201	14
6.201 - 15.375	24
15.375 - 35.363	34
35.363 - 51.251	38
51.251 - +	40

Kaynak: John Duggan, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

Ancak, 31.12.2002 tarihinden önce edinilen ve 12 ay elde tutulmadan satılan hisse senetlerinden elde edilen sermaye kazançları %10 oranında vergilendirilmektedir.

1 Ocak 2003 tarihinden önce edinilen hisse senetlerinin satışından elde edilen sermaye kazançları normal gelir vergisi oranında vergilendirilmektedir. Bu unsurların satışından elde edilen ancak istisnadan yararlanan tutarlar, uygulanacak oranın belirlenmesi amacıyla toplam gelire dahil edilmektedir.

j. İspanya

İspanya'da yerleşikler, gerek ülke içinde gerekse ülke dışında elde ettikleri tüm gelirleri ve sermaye kazançları üzerinden vergilendirilmektedir. Yerleşik olmayanlar ise yalnızca İspanya'da kaynaklanan gelirleri ve sermaye kazançları üzerinden vergiye tabi tutulmaktadır⁶¹. Vergi uygulamalarında;

- Bir takvim yılında 183 günden daha fazla kalanlar,
- İşlerinin ekonomik merkezi İspanya olanlar,
- Eşi ve küçük çocukları İspanya'da yerleşmiş olanlar, yerleşmiş sayılmaktadır.

İspanya gelir vergisi beş gelir unsurundan oluşmaktadır. Bunlardan dördüncüsü "sermaye kazançları" adını taşımaktadır. Ayrıca vergi matrahı, "genel matrah" ve "özel matrah" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kısa dönemli sermaye kazançlarının safi tutarı "genel vergi matrahı" içinde değerlendirilmektedir. Bir yıldan uzun süre elde tutulan servet unsurlarından doğan kazançlar, uzun dönemli sermaye kazancı olarak kabul edilmekte ve "özel vergi matrahına" dahil edilmektedir.

⁶¹ Daha detaylı bilgi için bkz., Stella Raventos- A. De la C. Gonzales Cotera, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

İspanya uygulamasında vergiden istisna edilen sermaye kazançları arasında;

- 31 Aralık 1994 tarihinden önce edinilen taşınmazların, 31 Aralık 1996 tarihine kadar uygulanmak üzere, 2 yılı aşan her elde tutulduğu yıl için %11.11'i,
- 31 Aralık 1994 tarihinden önce edinilen kote edilmiş hisse senetlerinin, 31 Aralık 1996 tarihine kadar uygulanmak üzere, 2 yılı aşan her elde tutulduğu yıl için %25'i,
- 31 Aralık 1994 tarihinden önce edinilen diğer kıymetlerin, 31 Aralık 1996 tarihine kadar uygulanmak üzere, 2 yılı aşan her elde tutulduğu yıl için %14.28'i,
- Ölüm nedeniyle oluşan sermaye kazançları,
- Belirli kamusal kuruluşlara yapılan yardımlar nedeniyle oluşan sermaye kazançları, bulunmaktadır.

Sermaye kazancı, maliyet bedeli ile elden çıkarma bedeli arasındaki farktır. Ayrıca, elde etme amacıyla yapılan giderler dikkate alınmaktadır. Taşınmaz malların maliyet bedeli, her yıl belirlenen katsayı ile yeniden değerlendirilerek dikkate alınmaktadır. İvazsız edinilen servet unsurlarının elden çıkarılmasında maliyet bedeli olarak veraset ve intikal vergisi değeri esas alınmaktadır.

Kısa süreli sermaye kayıpları ancak kısa süreli sermaye kazançlarından mahsup edilebilmektedir. Buna rağmen kalan kısa süreli sermaye kaybı ancak genel vergi matrahının %10'u oranında bu matrahtan mahsup edilmektedir. Yılı içinde mahsup edilemeyen kısa süreli sermaye kayıplarının geçmişe taşınmasına izin verilememekte ancak, benzer koşullarda uygulanmak ve 4 yıl ile sınırlı olmak üzere ileriki yıllara taşınmasına izin verilmektedir.

Uzun dönemli sermaye kayıpları, uzun dönemli sermaye kazançlarından mahsup edilebilmektedir. Mahsup edilemeyen uzun dönemli sermaye kayıplarının geçmiş yıllara taşınmasına izin verilmemekte ancak, benzer koşullarda ve 4 yıllık süre ile sınırlı olmak üzere ileriki yıllara taşınmasına izin verilmektedir.

Kısa süreli sermaye kazançlarının dahil olduğu, genel vergi matrahından kişisel indirimlerin yapılmasına izin verildikten sonra kalan tutar artan oranlı gelir vergisi tarifesine tabi tutulmaktadır.

Tablo 6.Gelir Vergisi Tarifesi (İspanya - 2004) (Euro)

Vergi Matrahı	Vergi Oranı (%)
0 - 4.000	15
4.000-13.800	24
13.800-25.800	28
25.800-45.000	37
45.000 - +	45

Kaynak: Stella Raventos-A. De la C. Gonzales Coter, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

Uzun süreli sermaye kazançlarının dahil olduğu özel vergi matrahına, sermaye kayıpları dışında herhangi bir indirim uygulanmadan, %15 oranı uygulanmaktadır.

k. İtalya

İtalya gelir vergisi uygulamasında, yıllık olarak kişilerin toplam altı gelir unsurundan elde ettiği gelirler, artan oranlı bir tarife ile vergilendirilmektedir. Sermaye kazançları “diğer gelirler” kategorisinde yer almaktadır⁶².

Yerleşik mükellefler gerek ülke içinde gerekse dışında elde ettikleri tüm gelirleri üzerinden vergiye tabi tutulmaktadır. Yerleşik olmayan mükellefler ise, İtalya’da kaynaklanan gelirleri üzerinden vergiye tabi tutulmaktadır. Gelir vergisi uygulaması açısından;

-Vergi döneminin büyük bölümünde ülke içinde sivil kaydı bulunanlar veya

- İkametgahı İtalya’da bulunanlar, yerleşmiş sayılmaktadır. Bunların dışında kalanlar ise yerleşmemiş sayılmaktadır. Ayrıca, aksi ispatlanıncaya kadar, ikametgahlarını vergi cenneti olarak kabul edilen devletlere ya da bölgelere taşımaları durumunda İtalya’da yerleşik sayılmaktadır.

İtalya gelir vergisi uygulamasında;

- Parsellere ayırarak ya da diğer suretlerle inşaata hazır hale getirilen arazinin ya da binanın daha sonra kısmen veya tamamen elden çıkarılmasından kaynaklanan,
- Şirketlerde ya da ortaklıklardaki katılım hakkının elden çıkarılmasından kaynaklanan,
- Menkul kıymetlerin elden çıkarılmasından kaynaklanan,
- Menkul kıymetlere, değerli madenlere, yabancı paralara ilişkin forvard kontratlarının elden çıkarılmasından kaynaklanan,

⁶² Daha detaylı bilgi için bkz., Carlo Galli, **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

- Türev finansal ürünlerin elden çıkarılmasından kaynaklanan, sermaye kazançları “diğer gelirler” unsuru içinde değerlendirilmektedir.

En az on iki aylık dönem boyunca elde tutulan “kalifiye katılım” haklarının elden çıkarılmasından elde edilen sermaye kazançlarının %60’ı ise vergiden istisna edilmiştir. Bu uygulamada;

- Belirlenmiş firmalarda, oy hakkının %2’sine ya da sermayenin %5’ine karşılık gelen paylar,
- Diğer firmalarda, oy hakkının %20’sine ya da sermayenin %25’ine karşılık gelen paylar, 12 aylık dönemde bu düzeyleri geçmek koşuluyla “kalifiye katılım” hakları olarak değerlendirilmektedir.

Her ne kadar “diğer gelir” unsuru içinde değerlendirilse de yukarıda belirlenen sermaye kazançları, diğer gelirler için geçerli oran yerine, %12.5 düzeyinde bir vergi oranı ile vergilendirilmektedir. Menkul kıymetlerden kaynaklanan sermaye kazançlarına bu oranın uygulanmasında mükelleflerin seçimlik hak olarak kullanabilecekleri üç yöntem bulunmaktadır.

- Birinci yöntem, yukarıda sayılan sermaye kazançlarının vergi beyannamesine dahil edilmesi ve %12.5’lik vergi oranının mükellef tarafından uygulanması,
- İkinci yöntem, işlemlere aracılık edenlerce her bir işlemde, tahsil esasına göre bu oranın uygulanarak vergilendirmenin yapılması ve vergi idaresine bildirilmesi,
- Üçüncü yöntem ise, işlemlere aracılık edenlerce, sermaye kazancının realize edilmesini beklemeden, dönem sonunda oluşan sermaye kazançlarına uygulanmasıdır⁶³.

⁶³ Sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde realizasyon yöntemi dışında yer alan ve tek örneği oluşturan bu uygulamanın teknik detayları için bkz, Julian Alworth, vd., **The Taxation of Income From Capital in Italy:1990-2001**, <http://www.fucam.ac.be>, 23.2.2004.

II. TÜRKİYE'DE SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN İNCELENMESİ

A. SERMAYE KAZANÇLARINA KAYNAKLIK EDEN SERVET UNSURLARININ İNCELENMESİ

Türkiye uygulamasında değer artışları sermaye kazancı kabul edilen servet unsurları üç grup içinde toplanabilir. Bunlar, gayrimenkuller, menkul kıymetler ve diğer servet unsurlarıdır.

1. GAYRİMENKUL NİTELİĞİNDEKİ SERVET UNSURLARI

Gayrimenkul, sözcük anlamı itibarıyla yabancı, başka anlamına gelen “gayr” sözcüğü ile nakledilmiş, taşınmış anlamına gelen menkul sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuş olup, Türkçe ifadesiyle taşınmaz mal ile ifade edilmek istenen; bir yerden taşınması olanaksız olan, durağan mallardır⁶⁴. Gayrimenkul sabit olan, bir yerden başka bir yere taşınması mümkün olmayan eşya anlamına gelmekte olup, menkul (taşınır) mal kavramının karşıtını oluşturmaktadır⁶⁵.

Medeni Kanununda gayrimenkul mülkiyetinin konusunun yerinde sabit olan şeyler olduğu ve ;

-Arazinin,

-Tapu sicilinde müstakil ve daimi olmak üzere ayrıca kaydedilen hakların⁶⁶,

⁶⁴ Bkz., Şükrü Kızılot ve Diğerleri, **Gayrimenkul Rehberi**, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 34.

⁶⁵ Serbülent Bayrak, “Vergi Anlaşmaları Çerçevesinde Gayrimenkullerden Sağlanan Kazanç ve İratların Vergilendirilmesi”, **Vergi Sorunları**, S. 189, Haziran 2004, s. 46.

⁶⁶ Medeni Kanuna göre aynı haklara dahil olup, tapu siciline tescili gereken ve sahiplerine o varlık üzerinde tasarrufta bulunma hakkı tanıyan bu haklar; irtifak, intifa, sükna, kaynaklardan yararlanma ve üst hakkıdır. Bkz., Soner Ülgen- Ali Tuğlu, Gelir Vergisi Beyannamesi Düzenleme Rehberi, **Maliye Postası**, Özel Sayı, 15 Şubat 2004, s. 172.

-Madenlerin ,

gayrimenkul sayılacağı belirlenmiştir.

Madde hükmünde sayılmamış olsa da Kat Mülkiyeti Kanunu gereğince gayrimenkul sayılan bağımsız bölümler de dahil olmak üzere⁶⁷ arsa ve arazinin mütemmim cüzü niteliğinde olan binalar da gayrimenkul olarak değerlendirilmektedir⁶⁸.

Tapu siciline kaydedilen haklar, esasen maddi birer varlık olmamalarına rağmen yasal açıdan gayrimenkul sayılmıştır⁶⁹.

Vergi hukukunda gayrimenkul kavramının, hukuktaki gayrimenkul kavramından daha geniş bir anlamı bulunmaktadır⁷⁰. Vergi Usul Kanunun iktisadi işletmelere dahil kıymetlerin değerlendirilmesine ilişkin hükümlerini düzenleyen 269. maddesinde, gayrimenkullerin değerlendirme ölçüleri ile birlikte, aşağıda sayılan unsurların değerlendirme bakımından gayrimenkul olarak kabul edildiği belirlenmiştir. Bu unsurlar;

- Gayrimenkullerin mütemmim cüzileri ve teferruatı,
- Tesisat ve makinalar,
- Gemiler ve diğer taşıtlar,
- Gayrimaddi haklardır.

Gelir Vergisi Kanununun gayrimenkul sermaye iratlarını düzenleyen 70. maddesinde, Medeni Kanunda yer alan düzenlemeden daha kapsamlı bir belirleme yapılmıştır. Ancak Gelir Vergisi Kanununun 70. maddesinde yer alan her ekonomik unsurun elden çıkarılmasından doğan kazanç Gelir

⁶⁷ Bayrak, a.g.e, s. 46.

⁶⁸ Ülgen-Tuğlu, a.g.e., s. 180.

⁶⁹ Bayrak, a.g.e, s. 47.

⁷⁰ Bayrak, a.g.e, s. 47.

Vergisi Kanununun Mükerrer 80. maddesinde değer artış kazancı kaynağı olarak belirlenmemiştir.

Gelir Vergisi Kanununun sermaye kazançlarını belirleyen Mükerrer 80. maddesinde, 75. maddeye atıf yapılmadan, menkul kıymetler genel ifadeyle belirtilmiş, madde hükmünde vergiye tabi olmayacak değer artışları sayılmıştır. Gayrimenkuller açısından bakıldığında ise 70. maddeye atıfla bazı gayrimenkul sermaye iradı kaynaklarının elde çıkarılması değer artış kazancı olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla, iradı bakımından gelir kaynağı oluşturan bazı gayrimenkullerin değer artışlarının sermaye kazancı olarak vergi dışında tutulduğu görülmektedir. Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 80. maddesinde yapılan düzenlemeler ile aynı Kanununun;

- 70. maddesinin 1. fıkrasında yer alan, arazi, bina, maden suları, memba suları, madenler, taş ocakları, kum ve çakıl istihsal yerleri, tuğla ve kiremit harmanları, tuzlalar ve bunların mütemmim cüzileri ve teferruatları,
- 70. maddesinin 2. fıkrasında yer alan; voli mahalleri ve dalyanlar,
- 70. maddesinin 4. fıkrasında yer alan; gayrimenkul olarak tescil edilen haklar,
- 70. maddesinin 7. fıkrasında yer alan; gemi ve gemi payları ile her türlü motorlu tahmil ve tahliye araçlarının elden çıkarılması nedeniyle oluşacak değer artışları sermaye kazancı olarak kabul edilmiştir.

2. MENKUL KIYMET NİTELİĞİNDEKİ SERVET UNSURLARI

Menkul kıymetler, Gelir Vergisi Kanununun menkul sermaye iratları ile ilgi bölümünde sayılan servet unsurlarından oluşmaktadır. Bu unsurlar pay senetleri, borç senetleri ve başkaca kıymetli evraktır. Bunların dışında kalan ve Medeni Kanunda yer alan menkul mallar bu kapsama girmemektedir⁷¹.

⁷¹ Bulutoğlu, **Türk Vergi Sistemi Dersleri**, s. 112.

Menkul kıymet ifadesi, hukuk literatürümüze ilk defa “Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu” ile girmiştir. Türk Ticaret Kanununda ve vergi mevzuatında menkul kıymet kavramı kullanılmakla birlikte, tanımı yapılmamış, menkul kıymetlerden irad ya da değer artışı olarak elde edilen gelir unsurları tanımlanmıştır⁷².

Sermaye Piyasası Kanununun 3. maddesinde menkul kıymetler, “Ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belli bir meblağı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halde çıkarılan ibareleri aynı olan ve şartları kurulca belirlenen kıymetli evraktır” şeklinde tanımlanmıştır.

Menkul kıymetleri tanımlarken belirlenen en önemli unsur bunların birer kıymetli evrak olduğudur. Kıymetli evrak niteliğindeki bir belgenin temsil ettiği hak, belgeden ayrı kullanılamayacağı ve devredilemeyeceği gibi, hakkı elde tutarak belgeyi devretmekte olanaklı değildir. Evrakın içerdiği hak ancak, evrak ibraz edilerek kullanılır ve evrak devredilerek hak devredilir⁷³.

Menkul kıymetler ile kıymetli evrak karşılaştırıldığında; menkul kıymetlerin birer kıymetli evrak olduğu görülmektedir. Ancak, kıymetli evrak kavramı daha üst ve geniş bir kavramı ifade etmektedir. Her menkul kıymet kıymetli evraktır ama her kıymetli evrak menkul kıymet değildir. Bu itibarla, menkul kıymet, kıymetli evrak içinde daha dar ve kısıtlı türü oluşturmaktadır. Öte yandan menkul kıymetler, kıymetli evraktan farklı olarak faiz, kar payı gibi dönemsel getiriler getirmektedir⁷⁴.

Uygulamadaki menkul kıymet türleri⁷⁵;

⁷² Ahmet Erol - A. E. Yıldırım, “Menkul Kıymetlerin Elden Çıkarılmasından Doğan Kazançların Vergilendirilmesi-I”, **Yaklaşım**, Y.12, S. 134, Şubat 2004, s. 63; Ercan Yıldırım, “Sermaye Piyasasında Menkul Kıymetlerin Vergilendirilmesi”, **Vergi Raporu**, S. 70, Nisan-Mayıs 2004, s. 23.

⁷³ Ülgen-Tuğlu, a.g.e., s. 175.

⁷⁴ Ahmet Erol - A. E. Yıldırım, “Menkul Kıymetlerin Elden Çıkarılmasından Doğan Kazançların Vergilendirilmesi-II”, **Yaklaşım**, Y.12, S. 135, Mart 2004, s. 64, 65.

⁷⁵ Erol - Yıldırım, “Menkul Kıymetlerin Elden Çıkarılmasından Doğan Kazançların Vergilendirilmesi-II”, s. 65.

- Hisse senetleri,
- Hisse senedi türevleri,
- Geçici ilmühaberler,
- Yeni pay alma kuponları,
- Tahviller,
- Tahvil türevleri,
- Tahvil faiz kuponları,
- Hazine bonoları,
- Katılma intifa senetleri,
- Kar ve zarar ortaklığı belgeleri,
- Banka bonoları,
- Banka garantili bonolar,
- Finansman bonoları,
- Varlığa dayalı menkul kıymetler,
- Gelir ortaklığı senetleri,
- Gayrimenkul sertifikaları,
- Tertip halinde çıkarılan, 2 yıl veya daha uzun süreli ipotekli borç ve irat senetleri,
- İç tüzüğünde kurucu dışındaki aracı kuruluşlara serbestçe alım satımı öngörülen A tipi yatırım fonu katılma belgelerinden oluşmaktadır.

Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 80. maddesinin 1. fıkrası gereğince yukarıda yer alan menkul kıymet unsurlarının elden çıkarılmasından dolayı ortaya çıkan sermaye kazançları gelir vergisi kapsamında vergilendirilmektedir.

Bir kimsenin elindeki hisse senedi karşılığında, bu hisse senedinin ait olduğu şirketin sermaye artırımına gitmesi halinde, ortaya çıkacak hisse senetlerini ön alım hakkı veren rüçhan hakları, Gelir Vergisi Kanununda vergilendirilecek değer artış kazançları arasında sayılmadığından vergiye tabi değildir⁷⁶.

Menkul kıymet yatırım fonlarına katılma belgeleri, fonları çıkaran kurumlara iade edildiğinde elde edilen gelir kar payı olarak değerlendirilmektedir. Pek sık rastlanan bir durum olmasa da katılma belgelerinin üçüncü kişilere satışı değer artış kazancı olarak değerlendirilmektedir⁷⁷.

Geçici ilmühaberler, anonim şirketler tarafından hisse senetlerin yerini tutmak amacıyla çıkartılan kıymetlerdir. Bu ilmühaberler sahibine genel kurul toplantılarına katılmak, oy kullanmak, kar payı almak gibi hakları sağlamaktadır. Hisse senedi gibi hak sağlayan bu kıymetlerin elden çıkarılması halinde ortaya çıkacak değer artış kazancı vergi kapsamındadır⁷⁸.

3. DİĞER SERVET UNSURLARI

Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 80. maddesinde yer alan ve sermaye kazancı yarattığı kabul edilen kimi unsur, menkul kıymet olmadığı gibi gayrimenkul niteliğinde de değildir. Ancak bu unsurlar iratlarının

⁷⁶ Ülgen - Tuğlu, a.g.e., s. 180, 181; M. Tahir Ufuk, "Hisse Senetlerinden Elde Edilen Kazançlar ve Vergilendirilmesi", *Yaklaşım*, Y. 12, S. 138, Haziran 2004, s. 82.

⁷⁷ Erol - Yıldırım, "Menkul Kıymetlerin Elden Çıkarılmasından Doğan Kazançların Vergilendirilmesi-II", s. 66.

⁷⁸ Mustafa Akıl, "Tam Mükellef Gerçek Kişilerin 2003 Takvim Yılında Hisse Senetlerinin Elden Çıkarılmasından Sağladığı 'Değer Artış Kazançları'nın Vergilendirilmesi", *Vergi Sorunları*, S. 136, Mart 2004, s. 56, 57.

vergilendirilmesi amacıyla Gelir Vergisi Kanununda gayrimenkuller arasında sayılmaktadır.

Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 80. maddesinde yer alan ve sermaye kazancı yaratan taşınabilir nitelikte olan ancak kıymetli evrak niteliği de taşımayan bu servet unsurları ise;

- 70. maddenin 5. fıkrasında yer alan, arama hakları,
- İşletme hakları,
- İmtiyaz hakları ve ruhsatları,
- Alameti farika hakları,
- Marka hakları,
- Ticaret unvanı,
- Her türlü teknik resim, desen, model, plan ile sinema ve televizyon filmleri, ses ve görüntü bantları,
- Sanayi ve ticaret ve bilim alanlarında elde edilmiş bir tecrübeye ait bilgilerle gizli bir formül veya bir imalat usulü üzerindeki kullanma hakkı veya kullanma imtiyazı gibi haklar,
- Telif hakları ve ihtira beratları,
- Ortaklık hakları ve hisseleri,
- Faaliyeti durdurulan işletmelerden oluşmaktadır.

B. SERMAYE KAZANÇLARI VERGİLEMESİNİN KAPSAMININ İNCELENMESİ

Herhangi bir kazanç ya da iradın gelir vergisine tabi olup olmadığı kadar elde edilen bu kazancın hangi gelir unsuru içinde değerlendirileceği de

önem taşımaktadır. Sermaye kazançlarının vergilendirilmesi ile ilgili olarak belirlenmesi gereken ilk sınırlama realize edilmiş sermaye kazançlarının vergilendirilmesine yönelik geliştirilmiştir. Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 80. maddesinde yer alan ve değer artışlarının elden çıkarma sürecine bağlı olarak belirlenmesini içeren düzenleme gereğince oluşmuş ancak realize edilmemiş sermaye kazançları vergileme kapsamı dışında yer almaktadır.

Servetin değerinde oluşan artış nedeniyle oluşan değer artış kazançları, arızı kazançlarla birlikte Gelir Vergisi Kanunun "Diğer Kazanç ve İratlar" gelir unsuru içinde yer almaktadır. Bu gelir unsurunu belirleyen Gelir Vergisi Kanununun 80. maddesinde "Aşağıda yazılı olup geçen bölümlerin dışında kalan kazanç ve iratlar bu bölümdeki hükümlere göre vergiye tabi gelire dahildir: ..." ifadesi yer almaktadır.

Elde edilen kazanç ve iradın gelir vergisi karşısındaki durumunun belirlenmesinde⁷⁹;

- Öncelikle ilk altı gelir unsuru içinde yer alıp almadığının,
- İlk altı gelir unsuru içinde yer almayan kazanç ve iratların, "sayma usulü" ile belirlenmiş diğer kazanç ve iratlar gelir unsuru içinde yer alıp almadığının, tespiti gerekmektedir.

İlk altı gelir unsuru içinde yer alan kazanç ve iratlar, ilgili olduğu gelir unsuru olarak vergilendirilecektir. İlk altı gelir unsuru ile ilişkili olmayan ancak diğer kazanç ve iratlar gelir unsuru içinde yer almış kazanç ve iratların bu gelir unsuru dahilinde vergilendirilmesi yapılacaktır.

Yedinci ve son gelir unsuru olan diğer kazanç ve iratlar gelir unsuru ile de ilişkisi belirlenemeyen kazanç ve iratlar gelir vergisine tabi olmayacaktır⁸⁰.

⁷⁹ Akdoğan, **Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması**, s. 228.

⁸⁰ Akdoğan, **Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması**, s. 228; Abdurrahman Akdoğan, **Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**, Gazi Üniversitesi Yayını, No. 165, Ankara, 1991, s. 179.

Gelir Vergisi Kanununda diğer kazanç ve iratların düzenleniş biçiminden, ilk altı gelir unsuru ile ilişkilendirilmeyen tüm gelirlerin vergilendirilmesi işlevini taşımadığı görülmektedir⁸¹. Yalnızca bu gelir unsuru içinde detaylı olarak belirlenen kazanç ya da irat tipine uyan gelirler vergi kapsamına alınmaktadır.

Bu yönüyle ilk bakışta⁸² safi artış teorisi ile uyumlu olarak, ilk altı gelir unsuru ile ilintisi kurulamamış tüm gelirleri vergi kapsamına aldığı belirtilebilir. Ancak, yalnızca bu gelir unsuru içinde yer alan, yasada sayılmış kazanç ve iratlar, bu gelir unsuru dahilinde vergilendirilmektedir.

Bir gelir unsurunun vergiye tabi olup olmayacağının belirlenmesi kadar, vergilendirilecek gelirin hangi gelir unsuru dahilinde belirleneceği vergilerin kanuniliği ilkesi açısından da önem taşımaktadır. Özellikle, şekli mükellefiyetlerin belirlenmesi, ön ödeme ve kaynakta vergileme uygulamalarının ve istisna, muafiyet ile indirilecek giderlerin tespiti bakımından bu belirlemenin yapılması gereği açıktır⁸³.

Gerek, Gelir Vergisi Kanununun diğer kazanç ve iratlar gelir unsuru dahilinde yer alan düzenlemeler gerekse ilk altı gelir unsuru dahilinde yapılan düzenlemeler, diğer kazanç iratlar gelir unsurunun sınırlarını belirlemektedir.

Gelir Vergisi Kanununda yer alan diğer kazanç ve iratlar gelir unsurunun kapsamından hareketle⁸⁴;

- Gelir Vergisi Kanunun diğer kazanç ve iratlar gelir unsuru içinde, açıkça yer alması, ve
- Diğer gelir unsurları dışında kalması gerekmektedir.

⁸¹ Ortaç, **Gelir Vergisinin Üniter Yapısı**, s. 108.

⁸² Ortaç, **Gelir Vergisinin Üniter Yapısı**, s. 107.

⁸³ Bkz., Mualla Öncel-N. Çağan-A. Kumrulu, **Vergi Hukuku**, 7. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999, s. 244, 245.

⁸⁴ Şükrü Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, C.2, Savaş Yayınevi, Ankara, 1989, s. 1540; **Beyanname Düzenleme Kılavuzu 99**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, İstanbul, 1989, s. 239.

Bir gelirin, diğer kazanç ve iratlar gelir unsuru dahilinde vergilendirilmesi için, gelir getirici faaliyetin ya da oluşumun “devamlı ve mutad meslek haline getirilmeden” yapılması gereği bulunmaktadır. Aksi durumda, iş ve işlemlerin devamlı olarak yapılması ve değer artışlarından sürekli olarak yararlanılması durumunda elde edilen gelir serbest meslek kazancı ya da ticari kazanç olarak kabul edilecektir⁸⁵.

Özellikle menkul ve gayrimenkul malların alım satımı ile devamlı olarak uğraşılması halinde elde edilen gelirin, ticari kazanç olarak vergilendirilmesi gereği Gelir Vergisi Kanununun 37. maddesinde belirlenmiştir. Dolayısıyla arızı nitelik taşıyan değer artış kazançlarının, diğer kazanç ve iratlar gelir unsuru içinde değerlendirildiği kabul edilmektedir⁸⁶. Ayrıca aynı maddede bir arazinin edinimini izleyen 5 yıl içinde parsellenmesi faaliyeti ticari faaliyet olarak belirlenmiştir. Bu faaliyet sonrasında parsellenmiş taşınmazın satışı nedeniyle oluşan gelir ticari kazanç olarak vergilendirilecektir.

Ticari kazançların ve serbest meslek kazançlarının belirlenmesinde kullanılan bir kriter olan devamlılık unsuru, bazı değer artış kazançlarının bu kazançlar kapsamında vergilendirilmesi sonucunu yaratmaktadır. Bir sermaye unsurunun devamlı olarak alım satımı nedeniyle veya amortismanla kayıtlı iktisadi kıymetlerin elden çıkarılması nedeniyle ortaya çıkan gelir, esas faaliyet içerisinde kabul edilmektedir.

Zirai kazançlar açısından ise bu durum farklılık arz etmektedir. Zirai kazançlarda hasılatı düzenleyen, Gelir Vergisi Kanununun 56. maddesinde amortismanla tabi kıymetlerin satışından elde edilen gelir hasılat içerisinde sayılırken; istisnai bir düzenleme ile⁸⁷ zirai üretimde kullanılan gayrimenkullerin kapsam dışında tutulduğu görülmektedir. Gelir Vergisi

⁸⁵ Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1540; **Beyanname Düzenleme Kılavuzu 99**, s. 240.

⁸⁶ Yılmaz Özbalcı, **Gelir Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları**, Feryal Matbaası, Ankara, 1997, s. 612, 613 ve 631.

⁸⁷ Ali Uysal-N. Eroğlu, **Gelir Vergisi Kanunu**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1991, s. 520.

Kanununun Mükerrer 80. maddesinde ise, zirai üretimde kullanılan gayrimenkullerin elden çıkarılmasının kural olarak değer artış kazancı olduğu belirlenmiştir⁸⁸.

Gelir Vergisi Kanununda herhangi bir ticari, zirai veya mesleki faaliyet organizasyonu içerisinde yer alan iktisadi kıymetlerin kural olarak elden çıkarılması sermaye kazancı olarak değerlendirilmemektedir. Ancak, Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 80. maddesinde, faaliyetlerini durduran işletmelerin kısmen veya tamamen elden çıkarılması sermaye kazancı olarak kabul edilmektedir. Aynı madde hükmünde, faaliyetine devam eden ticari bir işletmenin kısmen veya tamamen elden çıkarılması veya amortismanına tabi ve değer artış kazancı yarattığı Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 80. maddesinin birinci fıkrasında sayılan kıymetlerin elden çıkarılmasından elde edilen gelirlerin ticari kazanç olduğu açıkça belirtilmiştir.

Faaliyeti durdurulan⁸⁹ işletmelerin kısmen veya tamamen elden çıkarılması hükmü, adi şirketler ve ferdi teşebbüsleri kapsamak üzere⁹⁰, ticari, zirai ve mesleki faaliyette bulunan işletmeler için geçerlidir⁹¹. Böyle bir uygulamanın gerekçesi, kurumlar vergisine tabi şirketler ile şahıs şirketlerinin tabi olduğu tasfiye sürecinde vergileme rejiminin geçerli olmamasında aranmalıdır⁹². Diğer taraftan bu işlem, süreklilik taşımadan, bir servet unsurunun elden çıkarılmasını ifade etmektedir⁹³.

Benzer biçimde; ferdi işletmenin, sahibinin ölümü durumunda kanuni mirasçılara intikali, kazancı bilanço esasına göre tespit edilen ferdi bir

⁸⁸ Zirai faaliyetle uğraşan kurumların zirai istihsalde kullandığı gayrimenkuller için yapılan lafzi bir yorum için bkz., Özbacı, a.g.e., s. 634, 635.

⁸⁹ Faaliyetin durdurulmasının belirlenmesinde tedarik işlevinin sonlandırılmasının yeterli olduğu yönünde görüş için bkz., Özbacı, a.g.e., s. 621; Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1581.

⁹⁰ **Beyanname Düzenleme Kılavuzu 99**, s. 243.

⁹¹ Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1581.

⁹² Tasfiyeye tabi olmayan dolayısıyla, bu süreçte fiilen ortaya çıkan kazançların vergi kapsamına alınması yönündeki görüş için bkz., Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1582; **Beyanname Düzenleme Kılavuzu 99**, s. 243; Yalnızca ticari işletmeleri kapsamak üzere bkz., Özbacı, a.g.e., s. 621, 622.

⁹³ Akdoğan, **Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması**, s. 230.

işletmenin sermaye şirketine devrolunması, kollektif ve adi komandit şirketlerin nev'i değiştirerek sermaye şirketine dönüşmesi işlemleri nedeniyle oluşacak sermaye kazançlarının diğer kazanç ve iratlar gelir unsuru dahilinde gelir vergisi kapsamında olduğu belirtilmelidir. Ancak, bu işlemler nedeniyle oluşan kazançlar, belirlenen koşulların yerine getirilmesi halinde, devir veya dönüştürme istisnası⁹⁴ olarak adlandırılabilir düzenlemeden yararlanmaktadır.

Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 80. maddesinin birinci fıkrasının 3. bendinde telif hakları ve ihtira beratlarının müellifleri, mucitleri ve bunların kanuni mirasçıları dışında kalan kimseler tarafından elden çıkarılmasından doğan kazançların vergiye tabi olacağı belirlenmiştir.

Gelir Vergisi Kanunun 18. ve 70. maddesinde yapılan düzenlemelerle telif hakları ile ihtira beratlarının, bu haklara kaynaklık eden yaratımı gerçekleştirenlerce veya bunların kanuni mirasçıları tarafından elden çıkarılmasından ve kiraya verilmesinden kaynaklanan gelirlerin serbest meslek kazancı sayılacağı⁹⁵, ve serbest meslek kazançları istisnasından yararlanacağı hüküm altına alınmıştır. Bu kazançların devamlılık arz etmeden arızı olarak elde edilmesi kazancın belirlenmesi ve istisna uygulaması açısından önem taşımamaktadır.

Devamlı surette veya arızı olarak, telif hakları ile ihtira beratlarının, yaratıcıları veya kanuni mirasçıları tarafından elden çıkarılmasından elde edilen kazançların diğer kazanç ve iratlar gelir unsuru içinde vergilendirilmeyeceği yönündeki Gelir Vergisi Kanunun Mükerrer 80. maddesi hükmünün, diğer kazanç ve iratlar gelir unsuruna yönelik bir istisna düzenlemesi olarak kabul edilmemesi, aksine bu kazançların, diğer hükümlerle birlikte değerlendirerek, kapsam dışında olduğunun kabulü gerekmektedir.

⁹⁴ Bkz., Doğan Şenyüz, *Türk Vergi Sistemi*, 5. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1999, s. 201.

⁹⁵ Akdoğan, *Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi*, s. 180; Kızılot, *Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması*, s. 1572/3, 1574; Uysal-Eroğlu, a.g.e., s. 516.

Buna karşın, ihtira beratları ile telif haklarının yaratıcıları veya kanuni mirasçılar dışında kalanlarca, ticari bir organizasyon içinde olmamak koşulu ile, elden çıkarılması değer artış kazançları kapsamında yer almaktadır.

Benzer biçimde, bu hakların dışında, Gelir Vergisi Kanununun 70. maddesinin 5. bendinde yer alan hakların, elden çıkarılması nedeniyle elde edilen sermaye kazançları, elden çıkaranın niteliğine bağlı olmaksızın, değer artış kazancı olarak vergiye tabi olacaktır.

Özetle, Gelir Vergisi Kanunu uyarınca vergilendirilecek değer artışı kazancı olarak belirlenmiş olan sermaye kazançlarının vergilendirilebilmesi için öncelikle açık belirlemelerle veya gelirin elde edilme biçiminden hareketle diğer gelir unsurları ile bağlantının kurulmaması gerekmektedir. Bu yönüyle, işletmeye dahil olmayan servet unsurlarının tamamının değer artış kazancı uygulamasına tabi olmadığı sonucuna varılabilir.

İşletmeye dahil olmayan servet unsurlarından elde edilen gelirin, sermaye kazancının elde edilme sürecinin devamlılık gibi bazı nitelikleri taşıması halinde ticari kazanç olarak vergilendirilmesini gerektirmektedir.

Diğer bir kısıtlama ise sermaye kazancı yaratan servet unsuru ile bu unsurun elden çıkarılma işleminin, değer artış kazançlarını belirleyen yasal düzenlemede açıkça sayılması gereğidir. Daha önce de belirtildiği gibi, ilk altı gelir unsuru ile ilişkisi kurulamayan gelirler, eğer diğer kazanç ve iratlar arasında sayılmış ise bu kapsamda vergilendirilmekte, aksi durumda vergi dışında kalmaktadır.

C. SERMAYE KAZANÇLARINA YÖNELİK VERGİ AYRICALIKLARININ İNCELENMESİ

Türkiye gelir vergisi uygulamasında sermaye kazançlarına yönelik vergi ayrıcalıkları iki biçimde belirlenmiştir. Bunlardan birincisi açıkça bazı unsurların vergi dışı olduğunun belirlenmesidir. İkincisi ise vergilendirilecek sermaye kazançlarına belirli koşullar ve kısıtlamalar getirilerek, bazı servet

unsurlarının vergi dışında kalmasının sağlanmasıdır. Her iki yöneme göre belirlenen vergi ayrıcalıkları, sermaye kazancına kaynaklık eden servet unsurları bakımından da ayrıma tabi tutularak incelenebilir.

1. SERMAYE KAZANÇLARININ GENELİNE YÖNELİK VERGİ AYRICALIKLARININ İNCELENMESİ

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde servet unsurlarına yönelik özel vergi ayrıcalıkları yanında, sermaye kazançlarının geneline yönelik geliştirilen ve kazançlara topluca uygulanan vergi ayrıcalığı da düzenlenmiştir.

Gelir Vergisi Kanunun değer artış kazançlarını düzenleyen Mükerrer 80. maddesi ile bir takvim yılı içinde elde edilecek değer artış kazançlarına yönelik istisna düzenlemesi geliştirilmiş olup istisna tutarı, 2004/8295 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı⁹⁶ ile de 2005 yılı gelirlerine uygulanmak üzere 13.000 Yeni Türk Lirası olarak belirlenmiştir.

Gelir Vergisi Kanunun Geçici 59. maddesinde, belirli menkul kıymetlere yönelik ayrı bir istisna düzenlemesi bulunmaktadır. Anılan düzenleme gereğince ödevlilerin yalnızca birisinden yararlanma olanağı bulunmaktadır.

Daha önceki uygulamaya yön veren Gelir Vergisi Kanununun Geçici 56. maddesinde, diğer kazanç ve iratlar için uygulanacak istisna tutarı daha düşük düzeyde belirlenmişti. Ancak, bu istisna tutarı her bir bentte belirlenmiş olan diğer kazanç ve iratlara ayrı ayrı uygulanmaktaydı. Yeni düzenleme gereğince, 13.000 Yeni Türk Liralık istisna haddinin varsa, tüm değer artış kazançlarına topluca ve bir defalık uygulanması gerekmektedir⁹⁷. Bu itibarla birden çok türde sermaye kazancı elde eden mükellefler için istisna tutarı daraltılmıştır.

⁹⁶ 29.12.2004 tarih ve 25685 sayılı Resmi Gazete.

⁹⁷ Yıldırım, a.g.e., s. 30; Akıl, a.g.e., s. 56.

Belirlenen 13.000 Yeni Türk liralık istisnanın uygulanacağı tutar, safi değer artışı olarak ifade edilmektedir⁹⁸. Safi değer artışı, Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 81. maddesinde, elden çıkarma karşılığında alınan para ve menfaat tutarından, elden çıkarılan malın maliyet bedelinin düşülmesi ile bulunan tutar olduğu, elden çıkarma nedeniyle yapılan giderler ile ödenen vergi ve harçların da değer artışı hesaplanırken dikkate alınacağı hususu ile birlikte belirlenmiştir⁹⁹.

2. MENKUL KIYMET NİTELİĞİNDEKİ SERVET UNSURLARINDAN KAYNAKLANAN SERMAYE KAZANÇLARINA YÖNELİK VERGİ AYRICALIKLARININ İNCELENMESİ

Gelir Vergisi Kanununun menkul kıymetlerin elden çıkarılmasından kaynaklanan sermaye kazançlarına yönelik düzenlemesinde, vergiye tabi olan değer artış kazançlarına kısıtlama getirilmiştir. Getirilen bu kısıtlamalar, menkul kıymetin niteliğine, elde tutulma süresine ve elde edilme yöntemine göre belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile yasal düzenlemede bu üç yönden belirlenen özellikleri taşımayan menkul kıymetlerin elden çıkarılması nedeniyle elde edilen sermaye kazançları vergileme dışında kalmaktadır.

a. Menkul Kıymetin Edinim Şekli Bakımından Getirilen Ayrıcalıkların İncelenmesi

Menkul kıymet niteliğinde olan servet unsurlarının elden çıkarılması sonucunda elde edilen sermaye kazançları, elden çıkarılan servet unsurunun elde edilme sürecine bağlı olarak vergi ayrıcalığından yararlanabilmektedir.

Gelir Vergisi Kanununun 4842 sayılı Kanunun 8. maddesi ile değiştirilerek en son hali verilen 80. maddesinin 1 numaralı bendinde, menkul

⁹⁸ Erol-Yıldırım, "Menkul Kıymetlerin Elden Çıkarılmasından Doğan Kazançların Vergilendirilmesi-I", s. 67, 68.

⁹⁹ Ayrıca fiktif kazançların vergilendirilmemesi amacıyla maliyet bedeli endekslenmesi yöntemi de uygulanmaktadır.

kiymetlerin vergilendirilmesi için getirilen kısıtlama, vergi istisnası sonucunu doğurmaktadır. Edinim bakımından yapılan ayırım tüm menkul kiymetleri kapsamaktadır.

Tüm menkul kiymetleri kapsamak üzere, karşılıksız edinilmiş menkul kiymetlerin elden çıkarılması nedeniyle değer artış kazancı hesaplanması olanaklı değildir. Bu düzenleme ile veraset veya bağış yoluyla edinilen menkul kiymetlerden kaynaklanan değer artış kazancı vergi dışına çıkarılmış olmaktadır.

İvazsız edinim nedeniyle değer artışı kazancı hesaplanmaması ve vergilendirilmemesi uygulaması, menkul kiymetin elde tutulma süreci ile ilintili değildir. Bu nedenle ne kadar süre ile elde tutulursa tutulsun ivazsız edinilen menkul kiymetler vergi dışında kalmaktadır¹⁰⁰.

b. Menkul Kıymetin Elde Tutulma Süresi Bakımından Getirilen Ayrıcalıkların İncelenmesi

Menkul kıymetin edinim biçimi kadar elde tutulma süresi de vergi ayrıcalığından yararlanmak bakımından önem taşımaktadır. Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 80. maddesinde hisse senetlerine özgü yapılan düzenleme ile de, Türkiye’de kurulu menkul kıymetler borsalarında kayıtlı hisselerin üç ay, diğer tam mükellef kurumların hisselerinin ise bir yıldan fazla süreyle elde tutulması halinde, bu hisse senetlerinin elden çıkarılması nedeniyle değer artış kazancı hesaplanmayacağı hüküm altına alınmıştır¹⁰¹.

Bir anonim şirketin sermayesinin birbirine eşit paylarından bir parçasını temsil eden, kanuni şekil şartlarına uygun olarak düzenlenen,

¹⁰⁰ Ülgen-Tuğlu, a.g.e., s. 173.

¹⁰¹ 31.12.2004 tarih ve 25867 sayılı 3. Mükerrer Resmi Gazetede yayınlanan ve 1.1.2006 tarihinde yürürlüğe girecek 5281 sayılı Kanun ile bu süre, tüm hisse senetleri için 2 yıla çıkarılmaktadır.

sahibine ortaklık hakkı sağlayan, düzenli ya da önceden öngörülebilir bir gelir getirmesi beklenmeyen¹⁰² hisse senetlerinden, yasal düzenleme gereğince;

- İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında¹⁰³ işlem görenlerin üç aydan,
- Tam mükellef kurumlara ait olanların da bir yıldan¹⁰⁴,

Fazla süreyle elde tutulması halinde, daha sonra elden çıkarılması nedeniyle oluşacak sermaye kazancı vergiye tabi değildir.

Bunların dışında kalan, örneğin yabancı borsalarda işlem gören hisse senetlerinin elde tutma süresine dayanan vergi avantajından yararlanması olanaklı değildir¹⁰⁵. Yasal düzenlemede ayrıca Bakanlar Kurulunun, İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören hisse senetleri için elde tutma süresini bir yıla kadar çıkarmaya ve tekrar kanuni süreye indirmeye yetkili olduğu hüküm altına alınmıştır.

Bir yıllık ve üç aylık elde tutma süresinin hesaplanmasında, edinim ve elden çıkarma tarihleri arasında geçen sürenin dikkate alınması gerekmektedir. Bir yıllık ve üç aylık sürenin sonunun resmi tatile denk gelmesi, Vergi Usul Kanunun süreleri düzenleyen 18. maddesinin dikkate alınmaması gereği nedeniyle önem arz etmemektedir¹⁰⁶.

¹⁰² Ali Tuğlu, "2003 Yılında Menkul Kıymetlerden Elde Edilen Gelirlerin Beyanı", **Vergi Dünyası**, S. 271, Mart, 2004, s. 77.

¹⁰³ Erol-Yıldırım, "Menkul Kıymetlerin Elden Çıkarılmasından Doğan Kazançların Vergilendirilmesi-I", s. 66- 67.

¹⁰⁴ Hisse senedine bağlanmamış çıplak paylarında, bu kapsamda istisnadan yararlanma yönündeki görüş için bkz., İrfan Barlas, "Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 80. Maddesinde Yer Alan Hisse Senetlerine Yönelik İstisnanın Öncelikle Çıplak Paylara Tanınması Gereği", **Vergi Sorunları**, S. 191, Ağustos 2004, s. 203-210; Geçici İlmühaberlerinde hisse senetleri ile aynı hukuki özelliklere sahip olması nedeniyle, hisse senetlerine sağlanan ayrıcalıklardan yararlanması gerektiği yönündeki görüş için bkz., İ. Halil Bağdınlı ve Diğerleri, **Gelir Vergisi Rehberi**, Gelirler Kontrolörleri Demeği Yayını, 2. Baskı, 2001, s. 335, 336.

¹⁰⁵ Erol-Yıldırım, "Menkul Kıymetlerin Elden Çıkarılmasından Doğan Kazançların Vergilendirilmesi-I", s. 67.

¹⁰⁶ Bkz., Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1557.

Hisse senedinin niteliğine bağılı olarak en az üç ay veya bir yıl elde tutulması halinde, elde edilen sermaye kazancının tutarı ne kadar olursa olsun değer artış kazancı vergiden istisnadır¹⁰⁷. İvazlı iktisap edinilen hisse senetlerinin vergiye tabi olmak bakımından elde tutulma süresinin temel belirleyici alınması, edinim tarihinin belirlenmesini önemli kılmaktadır. Edinim tarihi olarak;

- Şirket kuruluşu ve sermaye artırımına gidilmesi halinde son apelin yatırıldığı tarihin,
- Şirket bünyesinde birikmiş karların sermayeye eklenerek, karşılığında ortaklara hisse senedi verilen hallerde, sermaye artırımının tescil edildiği tarihin¹⁰⁸,
- Satın alma ve benzeri yollarla iktisapta ise iktisapla ilgili sözleşmenin tamamlandığı tarihin,

esas alınması gerektiği yönünde uygulamada görüşler bulunmaktadır.

Öte yandan, değer artış kazançları ile ilgili yasal düzenlemenin yapıldığı Gelir Vergisi Kanununun 80., Mükerrer 80., 81. ve Mükerrer 81. maddelerinde Maliye Bakanlığına herhangi bir düzenleme yapma yetkisi verilmediğinden açıklayıcı mahiyet taşıyan 232 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliğinde¹⁰⁹ hisse senetlerinin elde edilme tarihleri ile ilgili olarak;

- Genel olarak hisse senedi üzerinde tasarruf hakkına sahip olunan tarihin iktisap tarihi olarak dikkate alınacağı,
- Sermaye yedekleri veya kar yedeklerinin sermayeye eklenmesi dolayısıyla sahip olunan hisse senetlerinin iktisap tarihinin, bedelsiz

¹⁰⁷ Bkz., Uysal-Eroğlu, a.g.e, s. 510; Esasen düzenlemede istisna ifadesi bulunmamakta ancak bu hususlar vergilendirme için şart koşulduğundan, mevhumu muhalifinden hareketle böyle ifade edilmiştir.

¹⁰⁸ Bkz., Uysal-Eroğlu, a.g.e, s. 514; Erol-Yıldırım, "Menkul Kıymetlerin Elden Çıkarılmasından Doğan Kazançların Vergilendirilmesi-I", s. 67.

¹⁰⁹ 6.2.2000 tarih ve 23956 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

hisse senetlerinin elde edilmesine neden olan hisse senetlerinin iktisap tarihi olacağı,

- Hisse senedi sahipleri tarafından rüçhan hakkı kullanılmak suretiyle itibari değerleri ödenerek sahip olunan hisse senetlerinin iktisap tarihinin, rüçhan hakkının elde edilmesini sağlayan hisse senetlerinin iktisap tarihi olacağı,
- Belirli bir şirketin hisse senedinden değişik tarihlerde alım yapıldıktan sonra, alınan hisse senetlerinin bir kısmının elden çıkarılması halinde; mükelleflerin, elden çıkarılan hisse senetlerinin hangi işlem için alındığı konusunda serbestçe karar verebileceği,

açıklamaları yapılmıştır.

c. Bazı Menkul Kıymet Niteliğindeki Servet Unsurlarından Kaynaklanan Sermaye Kazançlarına Yönelik Ayrıcalıkların İncelenmesi

Sermaye kazançları vergilendirmesinde, bazı menkul kıymetlerin elden çıkarılması nedeniyle elde edilen sermaye kazançlarına yönelik vergi ayrıcalığı da düzenlenmiştir. Gelir Vergisi Kanununa 4710 sayılı¹¹⁰ Kanunla eklenen Geçici 59. madde ile bazı menkul kıymetlerden elde edilen iratlar ile bu menkul kıymetlerin elden çıkarılmasından kaynaklanan değer artış kazançlarının vergiden istisna edilmesi esası getirilmiştir.

Değer artış kazançlarını da kapsamak üzere yürürlükte olan düzenlemenin, süre, belirli menkul değerlerden kaynaklanma ve nihayetinde tutar bakımından sınırları bulunmaktadır¹¹¹.

¹¹⁰ 24.10.2001 tarih ve 24563 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

¹¹¹ 5281 sayılı Kanunun 43. maddesinin 8. fıkrasının (f) bendi ile 1.1.2005 tarihinden itibaren değişen tarihler.

- 26.7.2001 ile 31.12.2005 tarihleri arasında ihraç edilen Devlet tahvilleri ve Hazine bonolarının elden çıkarılmasından sağlanan değer artış kazançlarının,
- 174.033,88 Yeni Türk Lirası¹¹²,
- 31.12.2007 tarihine kadar,

Gelir vergisinden istisna edilmiştir.

Getirilen düzenleme kapsam bakımından, 26.7.2001 ile 31.12.2005 tarihleri arasında ihraç edilen Devlet tahvili ve Hazine bonolarının elden çıkarılması nedeniyle oluşacak değer artış kazançlarını kapsamaktadır. Başka türdeki menkul kıymetler ile bu türde olan ancak kapsam dışında kalan tarihlerde çıkarılan menkul kıymetlerden elde edilen değer artış kazançları uygulama dışındadır.

Gelir Vergisi Kanununun Geçici 59. maddesinde yer alan Devlet iç borçlanma senetlerine yönelik istisna düzenlemesi, 26. 7. 2001 tarihinden sonra çıkarılan Eurobondların¹¹³ elden çıkarılması nedeniyle oluşacak değer artış kazançlarını da kapsamaktadır¹¹⁴.

Daha önceki kısımlarda da belirtildiği gibi menkul kıymetlerin elden çıkarılmasından doğan kazançlara uygulanmakta olan, 13.000 Yeni Türk Lirası düzeyinde istisna bulunmaktadır. Mükelleflerin elde ettikleri ve vergiye tabi olan değer artış kazançları nedeniyle yalnızca bir istisnadan yararlanması esası getirilmiştir.

Getirilen belirli menkul kıymetlere odaklı düzenleme ile, menkul kıymetlerin gerek elde tutulması sürecinde gerekse elden çıkarılması

¹¹² 2005 yılı kazançları için geçerli tutar. Kanun metninde yer alan tutar 2001 yılı için uygulanmak üzere 50 milyar olarak tespit edilmiştir. Yasal düzenleme dahilinde her yıl için yeniden değerlendirme oranında artırılması sonucunda, 2004 yılı için 156.505.290 lira uygulanmıştır.

¹¹³ Eurobondlardan elde edilen alım satım kazançları döviz cinsinden elde edildiğinden maliyet revizesine tabi tutulmamaktadır. Bkz., Yıldırım, a.g.e., s. 37.

¹¹⁴ Yıldırım, a.g.e., s. 28.

nedeniyle oluşacak gelirlerin ayırım gözetilmeden topluca dikkate alınması öngörülmüştür. Bu itibarla bahse konu menkul kıymetlerin hem faiz geliri hem de değer artış geliri topluca vergiden istisna edilmiştir.

Söz konusu istisna, elde edilen değer artış kazançları için maliyet bedelinin endekslenmesi sonrasında bulunacak tutara uygulanmaktadır. Ayrıca mükellefin hem faiz gelirinin hem değer artış kazancının istisna sınırını aşması durumunda, istisnanın hangi gelir için uygulanacağını tespitinde mükellefler serbestçe hareket edebilmektedir¹¹⁵.

Düzenlemenin ilk halinde, 26.7.2001 ile 31.12.2002 tarihleri arasında çıkarılan kamu borçlanma kağıtlarından kaynaklanan ve 31.12.2004 tarihine kadar elde edilen kazançlar kapsamıştır. Daha sonra periyodik olarak yapılan değişiklikler ile uygulamanın kapsamı sürekli genişletilmiştir.

3. GAYRİMENKUL SERVET UNSURLARINDAN KAYNAKLANAN SERMAYE KAZANÇLARINA YÖNELİK VERGİ AYRICALIKLARININ İNCELENMESİ

Gelir Vergisi Kanununda yer alan ve gayrimenkul servet unsurlarının elden çıkarılmasından doğan sermaye kazançların vergilendirilmesine yönelik düzenlemede, vergiye tabi olacak olan değer artış kazançlarına kısıtlama getirilmiştir. Getirilen bu kısıtlamalar, elde tutulma süresine ve elde edilme yöntemine göre belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile bu iki yönden belirlenen özelliklerin dışında kalan gayrimenkul servet unsurlarının elden çıkarılması nedeniyle oluşan sermaye kazançlarının vergilendirme dışında tutulacağı belirlenmiştir.

¹¹⁵ Cem Tekin, "Menkul Kıymetlerin Elden Çıkarılmasından Sağlanan Değer Artışı Kazançlarının Vergilendirilmesi", *Yaklaşım*, Y. 10, S. 111, Mart 2002, s. 166.

a. Gayrimenkul Servet Unsurunun Edinim Şekli Bakımından Getirilen Ayrıcalıkların İncelenmesi

Gelir Vergisi Kanununun değer artış kazançlarını düzenleyen Mükerrer 80. maddesinde, hisse senetlerine yönelik düzenlemenin bir benzeri de gayrimenkul servet unsurları için geliştirilmiştir.

Bu kapsamda, Gelir Vergisi Kanununun 70. maddesinin 1., 2., 4. ve 7. bentlerinde yazılı mal ve haklardan ivazsız edinilenlerin elden çıkarılmasından kaynaklanan sermaye kazançları vergi dışında kalmaktadır.

İstisnadan yararlanabilmek için başkaca bir sınırlama bulunmamaktadır. Karşılıksız edinilen servet unsurlarının elde tutulma sürecinin de bu uygulamada etkisi bulunmamaktadır.

b. Gayrimenkul Servet Unsurunun Elde Tutulma Süresi Bakımından Getirilen Ayrıcalıkların İncelenmesi

Hisse senetlerine vergi ayrıcalığı tanınmasında uygulanan yaklaşımın bir benzeri Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 80. maddesinde gayrimenkuller için geliştirilmiştir. Gelir Vergisi Kanununun 70. maddesinin 1., 2., 4. ve 7. bentlerinde yer alan mal ve hakların, iktisap tarihinden başlayarak dört yıl içinde elden çıkarılmasından doğan kazançlar değer artış kazancı olarak kabul edilmiştir.

Bu düzenleme ile iktisap tarihinden itibaren dört yıl içinde elden çıkarılmayan, başka bir ifade ile dört yıldan daha fazla elde tutulan gayrimenkul niteliğindeki servet unsurlarından kaynaklanan değer artış kazançları, vergiden istisna edilmiş olmaktadır.

Dört yıllık elde tutma süresinin hesaplanmasında, edinim ve elden çıkarma tarihleri arasında geçen sürenin dikkate alınması gerekmektedir. Menkul kıymetlerde olduğu gibi dört yıllık sürenin sonunun resmi tatile denk

gelmesi, Vergi Usul Kanunun süreleri düzenleyen 18. maddesinin dikkate alınmaması gereği nedeniyle önem arz etmemektedir¹¹⁶.

Danıştay kendisine intikal eden bir uyuşmazlıkta, elde tutma süresinin hesaplanmasında fiilen iktisabın dikkate alınması gerektiği yönde karar vermiştir¹¹⁷. Yine Danıştay verdiği bir kararda, sürenin başlangıcı bakımından gayrimenkul satış sözleşmesinin değil de, gayrimenkullerin tapuya tescil tarihinin esas alınması yönünde karar vermiştir. Cebri icra yoluyla edinimde ise gayrimenkulun tapu siciline tescilinden önce fiili kullanım gerçekleştiğinden, fiili kullanım tarihi itibarıyla edinildiğine hükmetmiştir¹¹⁸.

Bu mal ve hakların özellikleri de dikkate alınarak¹¹⁹;

- Satın alma suretiyle iktisap edilen ve tapu siciline kayıtlı gayrimenkuller ve hakların, tapuya tescil tarihi,
- Gemilerde, gemi siciline kayıt tarihi,
- Gayrimenkulun inşa yoluyla iktisabında, iskan ruhsatının alındığı tarih, iskan ruhsatı almadan fiilen kullanılması halinde fiili kullanımın başladığı tarihi,
- Paydaşlığın giderilmesi veya cebri icra yolu ile satın alma halinde satış tarihi,
- Kooperatif ortaklarına tahsis edilen gayrimenkullerde, tahsis tarihi,

¹¹⁶ Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1557.

¹¹⁷ Danıştay 4. Dairesi, 15.4.2002 tarih ve E:2001/1304, K:2002/1669 sayılı kararında, 1991 yılında fiilen kullanılan bir deponun, kat mülkiyetine geçtiği 1998 yılında satılması üzerine bu kararı vermiştir. Kararı zikreden, Fikret Erkan, "Gayrimenkullerin ve Benzerlerinin Elden Çıkarılmasından Doğan Değer Artış Kazancının Vergilendirilmesi", **Yaklaşım**, Y. 10, S. 118, Ekim 2002, s. 150.

¹¹⁸ Her iki kararı zikreden, Ülgen - Tuğlu, a.g.e., s. 180.

¹¹⁹ Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1596, 1597.

- Tescile tabi olmayan mal ve haklarda alım satım ilgili akdin tekemmül tarihi¹²⁰, itibariyle iktisap gerçekleşmiş kabul edilmektedir.

4. DİĞER SERVET UNSURLARINDAN KAYNAKLANAN SERMAYE KAZANÇLARINA YÖNELİK VERGİ AYRICALIKLARININ İNCELENMESİ

Gelir Vergisi Kanununun vergilendirilmeyecek değer artışları başlığı altında düzenlenen 81. maddesinde devir işlemlerine yönelik istisna düzenlemesine gidilmiştir. Bu düzenleme, ferdi işletmelerin mirasçılar tarafından devam ettirilmesini ile ferdi işletmelerin ve şahıs şirketlerinin sermaye şirketine dönüşümünü içermektedir.

a. Ferdi Bir İşletmenin Mirasçılar Tarafından Aynen Devir Alınmasına Yönelik Ayrıcalığın İncelenmesi

Gelir Vergisi Kanununun vergilendirilmeyecek değer artış kazançlarını düzenleyen, 81. maddesinin 1. bendinde, "Ferdi bir işletmenin sahibinin ölümü halinde, kanuni mirasçılar tarafından işletmenin faaliyetine devam olunması ve mirasçılar tarafından işletmeye dahil iktisadi kıymetlerin kayıtlı değeriyle (bilanço esasına göre defter tutuluyorsa bilançonun aktif ve pasifiyle bütün halinde) aynen devir alınması." hükmü yer almaktadır.

Ölen şahsa ait ferdi işletmenin vergi dışında kalması için¹²¹;

- İşletmeyi devralanların kanuni mirasçılardan olması,
- Devralınan işletmenin faaliyetine devam etmesi,
- İşletmenin borç ve alacaklarının bir bütün halinde devralınması gerekmektedir.

¹²⁰ Özbalcı, a.g.e., s. 634.

¹²¹ Uysal-Eroğlu, a.g.e., s. 525.

Kanuni mirasçılar tarafından işletmenin faaliyetine aynen devam edilmesi gerekmektedir. Aksine, işletmenin faaliyetine son verilmesi halinde ise; işletmeye dahil iktisadi kıymetlerin kısmen veya tamamen elden çıkarılması aşamasında elde edilen gelirler, değer artış kazancı olarak vergiye tabi olacaktır. Aynı durum, işletmenin bütünüyle değil de kısmen devir alınmasında da geçerlidir. Son durumda devir alınan kıymetler üzerinden değer artış kazancı hesaplanması gerekmektedir¹²².

Ayrıca devralınan kıymetlerin değeri veraset ve intikal vergisi beyannamesinde yer alan değerlere yükseltilmemeli ya da düşürülmemelidir. Miras bırakanın ölüm tarihi itibarıyla işletmenin değerleri defterlerde hangi bedelle kayıtlı ise mirasçıların defterlerine de aynen kayıt edilmelidir¹²³.

Mirasçıların, işletmede kayıtlı amortismanla kayıtlı değerleri yeniden değerlemeye tabi tutması ve bu yeni değerler üzerinden işletmelerine intikal ettirmeleri olanaklıdır. Ancak bu durumda, yeniden değerlemeye tabi tutulan unsurların değerinde ortaya çıkacak farkın sermaye kazancı olarak vergilendirilmesi gerekmektedir¹²⁴.

Bu koşulların yerine getirilmesi halinde işletme bünyesinde yer alan gizli yedeklerin ortaya çıkarılması yoluna gidilmemiş olmaktadır¹²⁵. Ancak mirasçılar tarafından aynı değerlerle devir alınması, değer artışlarının ve karların yeni sahipler üzerinden kavranması olanağını ortadan kaldırmamaktadır.

¹²² Bağdınlı ve Diğerleri, a.g.e., s. 344, 345; **Beyanname Düzenleme Kılavuzu 99**, s. 246.

¹²³ Uysal-Eroğlu, a.g.e., s. 525; Bağdınlı ve Diğerleri, a.g.e., s. 246.

¹²⁴ Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1609, 1610.

¹²⁵ Özbalcı, a.g.e., s. 639.

b. Kazancı Bilanço Esasında Tespit Edilen Ferdi Bir İşletmenin Sermaye Şirketince Devralınmasına Yönelik Ayrıcalığın İncelenmesi

Gelir Vergisi Kanununun 81. maddesinin 2. bendinde; “Kazancı bilanço esasına göre tespit edilen ferdi bir işletmenin bilançosunun bir sermaye şirketine aktif ve pasifiyle bütün halde devrolunması, devir alan şirketin bilançosuna aynen geçirilmesi ve devredilen ferdi işletmenin sahip veya sahiplerinin şirketten, devir bilançosuna göre hesaplanan öz sermayesi tutarında ortaklık payı alması (Bu ortaklık payını temsil eden hisse senetlerinin nama yazılı olması şarttır.)” hükmü yer almaktadır.

Bu kapsamda vergi ayrıcalığından yararlanmak için¹²⁶;

- Devredilecek ferdi işletmenin bilanço esasına göre defter tutması,
- Ferdi işletmenin sermaye şirketine aktif ve pasifiyle bir bütün halinde devredilmesi ve sermaye şirketince aynı şekilde devralınması,
- Devredilen ferdi işletmenin sahiplerinin, devir bilançosuna göre hesaplanan öz sermaye tutarında ortaklıktan pay alması,
- Devredilen ferdi işletmenin sahip ya da sahiplerine verilen şirket payının nama yazılı olması, gerekmektedir.

Bu şartlardan herhangi birisinin yerine getirilmemesi halinde ferdi işletmenin sermaye şirketine devri nedeniyle ortaya çıkacak değer artış kazancı vergiye tabi olacaktır¹²⁷.

Ekonomik gelişmeler nedeniyle, adi ortaklık halinde faaliyet gösteren işletmelerle birlikte ferdi işletmelerin sermaye şirketine dönüşmesi ihtiyacı

¹²⁶ Özbalcı, a.g.e., s. 640; Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1611, 1612; Uysal-Eroğlu, a.g.e., s. 525.

¹²⁷ Uysal-Eroğlu, a.g.e., s. 526.

oluşturmuştur. Şirketleşmeye yönelecek işletmelerin rayiç değerleri ile değerlendirilmesi ve vergilendirilmesi bu yönelişi önleyebilecek niteliktedir. Gelir Vergisi Kanununda yer alan bu düzenleme ile şirketleşme teşvik edilmiş olmaktadır¹²⁸.

Sermaye şirketine devredilecek ferdi işletmelerin bilanço esasına göre defter tutmaları gerekmektedir. İşletme hesabı esasına göre defter tutan işletmeler ancak, devir öncesinde kendi istekleri ile bilanço esasına göre defter tutmaya başlayıp ardından devir işlemini istisnadan yararlanarak gerçekleştirebilir¹²⁹. Devir işlemi dönem sonunda yapılabileceği gibi dönem içinde de yapılabilir. Ancak devir tarihi itibarıyla hesapların kapatılarak bilanço düzenlenmesi gerekmektedir¹³⁰. Devir tarihi itibarıyla envanter ve değerlendirme işlemleri yapılarak dönem karı devirde öz sermaye unsuru olarak dikkate alınmalıdır¹³¹.

Ferdi işletmenin mevcut ya da kurulmakta olan bir sermaye şirketine devredilmesi halinde devir tarihi itibarıyla bilançonun çıkarılması ve öz sermayenin hesaplanması gereklidir. Ayrıca, ticaret mahkemelerince bilirkişi incelemesinden yararlanılarak iktisadi varlıkların değeri tespit edilmektedir. Mahkemece tespit edilen değer, işletmenin devir bilançosuna göre tespit etmiş olduğu değerden fazla ise bu fazlalığın ferdi işletme tarafından elde edilmiş değer artış kazancı olarak vergilendirilmesi gerekmektedir¹³².

Sermaye şirketi tarafından devrolunan işletme sahip ya da sahiplerine öz sermaye tutarında pay verilmesi gerekmektedir. Öz sermaye tutarını aşan payların verilmesi Gelir Vergisi Kanununun 81. maddesinde yer alan koşulların ihlali olarak kabul edilmektedir¹³³. Devir nedeniyle nakdi ya da aynı

¹²⁸ Özbalcı, a.g.e., s. 640, 641.

¹²⁹ Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1611.

¹³⁰ Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1614.

¹³¹ Bkz., Uysal-Eroğlu, a.g.e., s. 526.

¹³² Uysal-Eroğlu, a.g.e., s. 527, 528.

¹³³ Özbalcı, a.g.e, s. 643; Bu konuda detaylı açıklama için bkz., Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1618-1620.

herhangi bir ödemenin yapılması halinde değer artış kazancı olarak vergilendirilmesi gerekmektedir¹³⁴.

Devir işleminin vergi dışında tutulması için nihai koşul, devir nedeniyle verilecek hisselerin nama yazılı olmasıdır. Böyle bir düzenlemenin amacı, mükelleflerin muvazaalı yollarla işletmelerini başkalarına devretmelerin önüne geçilmesidir¹³⁵.

c. Şahıs Şirketlerinin Sermaye Şirketine Dönüşmesine Yönelik Ayrıcalığın İncelenmesi

Gelir Vergisi Kanununun 81. maddesinin 3. bendinde, "Kollektif ve adi komandit şirketlerin bu maddenin (2) numaralı bendinde yazılı şartlar dahilinde nev'i değiştirerek sermaye şirketi haline dönüşmesi (Kollektif ve adi komandit şirketlerin şekil değiştirerek anonim şirket haline dönüşmesi halinde şekil değiştiren kollektif ve adi komandit şirketlerin ortaklarının anonim şirketteki ortaklık paylarını gösteren hisse senetlerinin nama yazılı olması şarttır.)" hükmü yer almıştır.

Bu hüküm çerçevesinde, sermaye şirketlerine dönüşüm sırasında değer artış kazançlarının hesaplanmaması için¹³⁶;

- Nev'i değiştirme bilançosunun, aktif ve pasifi ile sermaye şirketine aynen devrolunması,
- Kollektif ve adi komandit şirket ortaklarına, dönüşüm bilançosuna göre hesaplanan öz sermaye tutarında pay verilmesi,
- Kollektif ve adi komandit şirket ortaklarına verilecek sermaye payının nama yazılı olması, gerekmektedir.

¹³⁴ Bkz., Uysal-Eroğlu, a.g.e., s. 526.

¹³⁵ Devir nedeniyle elde edilen senetlerin elden çıkarılmasında süre bakımından bir kısıtlamanın getirilmemiş olmasının eleştirisi için bkz., Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1612, 1613.

¹³⁶ Özbalcı, a.g.e., s. 645.

Bu şartlardan herhangi birisinin yerine getirilmemesi halinde değer artışı kazancı söz konusu olmakta ve vergi kapsamına girmektedir¹³⁷.

D. SERMAYE KAZANÇLARINDA VERGİLENDİRME SÜRECİNİN İNCELENMESİ

Sermaye kazançlarının Türkiye’de vergilendirme sürecinin analizinin yapılabilmesi amacıyla vergilendirme sürecinin, vergiyi doğuran olay, matrah tespiti ve vergi borcunun ödenmesi düzeylerinde incelenmesi gereği bulunmaktadır.

1. SERMAYE KAZANÇLARINDA VERGİYİ DOĞURAN OLAYIN İNCELENMESİ

Vergi Usul Kanununun 19. maddesinde, “Vergi alacağı vergi kanunlarının vergiyi bağladıkları olayın vukuu veya hukuki durumun tekemmülü ile doğar. ...” hükmü yer almaktadır. Mükellef açısından da vergi borcunu ifade eden vergi alacağı, yasalarda belirlenmiş olayın gerçekleşmesi veya hukuki durumun oluşması ile ortaya çıkmaktadır.

Vergi mükellefi ve vergi konusu arasında kurulan ilişkiyi¹³⁸ ifade eden ve mükellefiyet doğurucu işlem olarak da adlandırılan vergiyi doğuran olay; vergi alacağının doğduğu zamanı ve uygulanacak vergi yasalarını ortaya çıkarmaktadır¹³⁹. “Gelir Vergisi Kanunumuzda vergiyi doğuran olay, bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde safi bir kazanç ve irat elde etmesidir.”¹⁴⁰

Gelir Vergisi Kanunda yer alan gelir tanımında, gelirin bir özelliği olarak da elde edilmiş olması vurgulanmıştır. Elde etme, “bir değer kişinin mal varlığına katılmasıdır.”¹⁴¹ Bu katılma ise tahakkuk ve tahsil esasları

¹³⁷ Uysal-Eroğlu, a.g.e., s. 528; Uygulamanın teknik şartları için bkz., Özbacı, a.g.e., s. 645.

¹³⁸ Kırbaş, a.g.e., s. 99.

¹³⁹ Akdoğan, *Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması*, s. 11.

¹⁴⁰ Kırbaş, a.g.e., s. 99.

¹⁴¹ Şenyüz, a.g.e., s. 10.

dikkate alınarak belirlenmektedir. Kazancın elde edilmesinde geçerli esas olan tahsil esasında, gerçekleştirilen veya gerçekleştirilecek faaliyet karşılığının para, mal, veya para ile ölçülebilen bir çıkar şeklinde sağlanması dikkate alınmaktadır. Tahsil esasının yanında uygulanan ve hesaben veya kayden tahsil adı da verilen tahakkuk esasında ise, mal varlığına fiilen maddi bir değer girmemekle beraber, tutar itibarıyla kesinleşmesi ve talep edilebilir hale gelmesi önemlidir¹⁴².

Gelirin elde edilmesi, kişinin mal varlığındaki bir artışı ifade eden alacağın doğması ya da bu alacağın tahsili aşamalarında olabilir. Gelir Vergisi Kanununda, ticari ve zirai kazançlarda alacak hakkının doğması (tahakkuk) esasının, diğer gelir unsurları açısından ise ilke olarak edim (tahsil) esasının geçerli olduğu belirtilebilir. Ücretler, menkul sermaye iratları gibi bazı gelir türlerinde edimin fiilen gerçekleşmediği durumlarda, hakkın talep edilebilir hale gelmesi elde etme bakımından yeterli sayılabilmektedir¹⁴³.

Kızılot, diğer kazanç ve iratlar gelir unsurunda elde etmenin, kaynak ve gelirin devamlılığının olmaması nedeniyle, hukuki ve ekonomik tasarrufun birbirinden ayrılamayacağından hareketle hukuki ve ekonomik tasarrufun aynı anda gerçekleşeceğini varsaymaktadır. Elde etmeyi fiili tasarrufa bağlamanın da muvazaalı işlemler marifetiyle vergiden kaçınmayı teşvik edebilme olanağı nedeniyle de, elde etmenin tahakkuka bağlanması ve kazancın tahakkuk ettiği yılın geliri olarak vergilenmesi gereğine işaret etmektedir¹⁴⁴.

Diğer kazanç ve iratlar gelir unsurunun kapsamını ve vergilendirme rejimini belirleyen Gelir Vergisi Kanunun Mükerrer 80. maddesi incelendiğinde, maddede sayılan işlemler nedeniyle “doğan” ve “sağlanan” kazançların vergi kapsamına alındığı tespit edilmektedir.

¹⁴² Bkz., Şenyüz, a.g.e., s. 10, 11.

¹⁴³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Öncel-Kumrulu-Çağan, a.g.e., s. 250-255.

¹⁴⁴ Bkz., Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1553, 1554.

Ancak, safi değer artış kazancını belirleyen Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 81. maddesinde “elden çıkarma karşılığında alınan para ve ayınlarla sağlanan ve para ile temsil edilebilen her türlü menfaat tutarından,...” ifadesine yer verilmiştir.

Bu itibarla; diğer kazanç ve iratlar gelir unsurunda fiili tasarrufun diğer bir deyişle tahsil esasının geçerli olduğu belirlenebilir. Sağlanan menfaatlerde ise emre amade kılınması, hakkın talep edilebilir hale gelmesi vergiyi doğuran olay için yeterlidir.

2. SERMAYE KAZANÇLARINDA MATRAH TESPİTİNİN İNCELENMESİ

Sermaye kazançlarında vergilendirilecek matrahın tespit edilme sürecinin incelenmesinde kazancın belirlenmesi, fiyat değişimlerinin yarattığı fiktif artışların ayrıştırılması ve zarar mahsubu açısından geliştirilen yöntemler incelenecektir.

a. Sermaye Kazancının Tespitinin İncelenmesi

Sermaye kazançlarını düzenleyen Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 80. maddesinde, belirlenen mal ve hakların elden çıkarılmasından doğan kazançların değer artış kazancı olduğu belirlenmiştir.

Aynı maddede “elden çıkarma” deyimi, belirlenen mal ve hakların;

- Satılmasını,
- Bir ivaz karşılığında devir ve temlikini,
- Trampa edilmesini,
- Takasını,

- Kamulaştırılmasını¹⁴⁵,
- Devletleştirilmesini,
- Ticaret şirketlerine sermaye olarak konulmasını,

İfade ettiği hükmü de bulunmaktadır.

Elden çıkarma kavramı işlem bazında incelendiğinde¹⁴⁶;

- Satım; iki tarafa borç yükleyen bu sözleşme ile, satıcının malın teslimini ve mülkiyetin devrini, alıcının ise semenini ödemesini,
- Bir ivaz karşılığında devir; iktisap edilen mal ve hizmetlere karşılık olmak üzere iktisapta bulunan kişinin yerine getirmek zorunda olduğu bir karşı edimin bulunmasını,
- Trampa; Borçlar Kanunun satım hükümlerine tabi olmak üzere, bir malın bir başka mal ile değiştirilmesini,
- Takas; karşılıklı olarak hem alacaklı ve hem de borçlu bulunan kişilerin vadesi gelmiş iki borçtan en az olanının miktarı oranında yapılan hesap işlemi,
- Kamulaştırma; Devlet ve kamu tüzel kişilerinin, kamu yararının gerektirdiği durumlarda, özel mülkiyete konu taşınmaz malların tamamının veya bir kısmının kamuya mal etmesini,
- Devletleştirme; kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüslerin, kamu yararının gerekli kıldığı durumlarda Devletçe mal edinilmesini,
- Ticaret şirketine sermaye olarak konulması; kollektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketlerin kuruluşlarında veya

¹⁴⁵ Cebri icra halinde istimlak gibi işlem yapılması hakkındaki görüş için bkz., Uysal-Eroğlu, a.g.e., s. 523.

¹⁴⁶ Bkz., Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1551, 1552.

sermaye artışlarında, ortaklarca sermaye paylarına karşılık oluşturmak üzere, şirket tüzel kişiliğine teslimini ve mülkiyetinin devrini, ifade etmektedir.

Sigortalanmış bir servet unsurunun, sigorta kapsamındaki tehlikeye maruz kalması halinde sigortadan bir karşılık alınması söz konusu olacaktır. Sigortalı servet unsurların değerinin düşmesine ya da ekonomik değerini tümüyle kaybetmesine neden olan olaylar nedeniyle tazminat alınması durumunda elden çıkarmanın gerçekleştiği de kabul edilmelidir¹⁴⁷.

Safi değer artışını düzenleyen Mükerrer 81. maddede ise, safi kazancın, elden çıkarma karşılığında alınan para ve ayınlarla sağlanan ve para ile temsil edilebilen her türlü menfaatlerin tutarından, elden çıkarılan mal ve hakların maliyet bedelleri ile elden çıkarma dolayısıyla yapılan ve satıcının uhdesinde kalan giderlerin ve ödenen vergi ve harçların indirilmesi suretiyle bulunacağı belirlenmiştir. Bu kıymetlerin elden çıkarma bedelini¹⁴⁸,

- Nakit karşılığı satışlarda; satış bedeli,
- İvaz karşılığında devir ve temlikte; devir ve temlik karşılığı alınan ivaz (bedel),
- Ayın ve menfaat olarak sağlanan hasılatla; bu hasılatın Vergi Usul Kanununun değerlendirme ile ilgili hükümlerine göre tespit edilecek değeri,
- Kamulaştırma ve Devletleştirmelerde; alınan istimlak bedelleri¹⁴⁹,

¹⁴⁷ Bkz., Uysal - Eroğlu, a.g.e., s. 524; Elde tutma süresi içinde mal ve hakların ziyaa uğraması halinde elde edilen sigorta tazminatı nedeniyle ortaya çıkan karın değer artış kazancı olarak vergiye tabi olmayacağı yönünde görüş için bkz., Özbacı, a.g.e., s. 634.

¹⁴⁸ Erol - Yıldırım, "Menkul Kıymetlerin Elden Çıkarılmasından Doğan Kazançların Vergilendirilmesi-II", s. 64.

¹⁴⁹ İstimlak halinde tezyidi bedel davası açılmış ise, istimlak bedelinin artırılan kısmının, mahkeme kararının kesinleştiği tarihte elde edilmiş sayılması gerektiği yönündeki görüş için bkz., Uysal - Eroğlu, a.g.e., s. 523.

- Trampa ve takasta; elden çıkarılan kıymet karşılığında alınan mal ve hakların Vergi Usul Kanununun değerlemeye ilişkin hükümlerine göre tespit edilecek değeri,
- Ticaret şirketlerine sermaye olarak konulması durumunda; ilgili mahkeme tarafından takdir edilecek değeri, oluşturmaktadır.

Yasada hüküm bulunmamakla birlikte, sigortalı sermaye unsurları nedeniyle elde edilen tazminat tutarı da elden çıkarma değeri olarak dikkate alınmalıdır¹⁵⁰.

Vergi Usul Kanunun 262. maddesinde maliyet bedeli, bir iktisadi unsurun iktisap edilmesi veya değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemelerle bunlara ilişkin her türlü giderin toplamı olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda, özellikle gayrimenkul niteliğindeki servet unsurları için geçerli olmak üzere, edinim maliyeti yanında sonradan yapılan ve servet unsurunun değerini artıran harcamalarında dikkate alınması gerekmektedir.

Kişilerin menkul kıymet edinmek amacıyla kredi temin etmeleri halinde, bankaya ödenen kredi faizlerinin gider olarak kabulü olanaklı değildir¹⁵¹. Benzer şekilde, "açığa alım" şeklinde edinilen hisse senetlerinin bedelinin ödenmesinde yaşanacak gecikme nedeniyle ortaya çıkabilecek temerrüt faizleri gider olarak kabul edilmemektedir¹⁵².

Sermaye artırımları nedeniyle bedelsiz sahip olunan hisse senetlerinin maliyet bedelinin belirlenmesine ilişkin esaslar ise 232 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliğinde¹⁵³ belirlenmiş olup;

- Şirketlerin sermaye yedekleri ile sermaye artırımında bulunmaları halinde, bu işlem sonrasında gerek önceden sahip olunan

¹⁵⁰ Bkz., Uysal - Eroğlu, a.g.e., s. 524.

¹⁵¹ Erol - Yıldırım, "Menkul Kıymetlerin Elden Çıkarılmasından Doğan Kazançların Vergilendirilmesi-II", s. 63; Akıl, a.g.e., s. 56.

¹⁵² Ülgen - Tuğlu, a.g.e., s. 178.

¹⁵³ 6.2.2000 tarih ve 23956 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

gerekse sermaye artırımını nedeniyle elde edilen hisse senetlerinin maliyet bedelinin; daha önce sahip olunan hisse senetlerinin maliyet bedelinin, sermaye artırımını sonrasında sahip olunan toplam hisse senedi sayısına bölünmesi suretiyle,

ii. Kar yedekleri kullanılmak suretiyle sermaye artırımında bulunulması halinde, bu işlem nedeniyle sahip olunan hisse senetlerinin maliyet bedelinin, daha önce sahip olunan hisse senetlerinin maliyet bedeli ile yeni alınan hisse senetlerinin itibari değerleri toplamının sermaye artırımını sonrasında sahip olunan toplam hisse senedi sayısına bölünmesi suretiyle,

iii. Şirketler tarafından nakit olarak sermaye artırımına gidildiği durumlarda, hisse senedi sahipleri tarafından rüçhan hakkı kullanmak suretiyle itibari değerleri ödenerek sahip olunan hisse senetlerinin maliyet bedelinin; daha önce sahip olunan hisse senetlerinin maliyet bedeli ile yeni alınan hisse senetleri için ödenen bedelin toplamının sermaye artırımını sonrasında sahip olunan toplam hisse senedi sayısına bölünmesi suretiyle, hesaplanacağı hususları belirlenmiştir.

Menkul kıymetlerde iktisap bedelinin belgelenememesi durumlarında, Vergi Usul Kanununun 266. maddesinde yer alan itibari değer in iktisap bedeli olarak esas alınacağı, Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 81. maddesinde hüküm altına alınmıştır. İtibari değer, menkul kıymetin üzerinde yazılı olan değerdir. Ayrıca, menkul kıymetlerin elden çıkarılması nedeniyle karşılaşılan ve satıcının uhdesinde kalan, örneğin vekaletname düzenlenmiş ise noter giderleri safi kazancın tespitinde dikkate alınmaktadır¹⁵⁴.

Gelir Vergisi Kanununun 70. maddesinin 5. bendinde yer alan hakların elden çıkarılmasında iktisap bedeli; satın alma yoluyla edinilenlerde satın alma bedeli ve yapılan giderlerden oluşmaktadır. Bu hakların ilk sahibi

¹⁵⁴ Bkz., Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1563.

olunması durumunda, tescil ettirilmesi ve kullanılabilmesi için yapılan giderlerden oluşmaktadır¹⁵⁵. Telif hakları ile ihtira beratlarında dikkate alınacak maliyet bedeli, genel hükümler çerçevesinde bunların elde edilmesi için yapılan her türlü ödemeyi içermektedir¹⁵⁶. Ortaklık hakkı ve hisselerinin elden çıkarılmasında iktisap bedelini, ortağın şirkettin nominal sermayesindeki payı oluşturmaktadır. Ortaklık payı bir başka kişiden alınmış ise iktisap bedeli satın alma sırasında ödenen bedel olacaktır¹⁵⁷. Ayrıca, adi ortaklıklarda, elden çıkarma tarihine kadar oluşan karın iktisap bedeline eklenmesi gerekmektedir¹⁵⁸.

Faaliyeti durdurulan işletmelerin elden çıkarılması halinde ise; bilanço esasına göre kazancı tespit edilen işletmelerde son bilançoya göre hesaplanan öz sermaye tutarı iktisap bedeli olarak kabul edilmektedir. Bunların dışında kalan durumlarda ise, söz konusu kıymetlerin iktisap edilmesi için yapılan her türlü ödeme toplamından bunlar üzerinden ayrılmış amortismanların düşülmesi suretiyle elde edilen tutarın dikkate alınması gerekmektedir¹⁵⁹.

Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 81. maddesinde, kurumlar dahil olmak üzere dar mükellefiyete tabi mükelleflerin yabancı sermaye mevzuatının gerektirdiği izinleri alarak getirmiş oldukları nakdi ve aynı sermaye karşılığında iktisap ettikleri menkul kıymet ve iştirak hisselerinin elden çıkarılması esnasında hesaplanacak değer artış kazancının tespitinde, kur farkından doğan kazançların dikkate alınmayacağı hüküm altına alınmıştır. Ancak, bu mükelleflerin Türkiye’de menkul kıymet alım satımı ile devamlı uğraşmaları halinde uygulamadan yararlanılması olanaklı değildir. Ayrıca bu mükelleflerin Türkiye’de elde ettikleri kazançların sadece söz konusu menkul kıymetlerin iratlarından veya elden çıkarılması nedeniyle elde edilen değer artış kazançlarından oluşması gerekmektedir.

¹⁵⁵ Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1570.

¹⁵⁶ Bkz., Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1574 .

¹⁵⁷ Özbacı, a.g.e., s. 620, 621.

¹⁵⁸ Bkz., Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1577, 1578.

¹⁵⁹ Bkz., Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1583, 1584.

Kur farkından doğan kazancın hesabında, bahse konu menkul kıymetlerin iktisabına tahsis edilen yabancı sermayenin bu kıymetlerin iktisap tarihindeki ve elden çıkarılma tarihinde T.C. Merkez Bankası döviz alış kurları ile hesaplanan Türk lirası karşılığı esas alınmaktadır.

b. Fiyat Değişimlerinden Arındırma Yönteminin İncelenmesi

Gelir vergisi uygulamasında elde edilen sermaye kazançlarının reel değerinin tespiti amacıyla elden çıkarılan servet unsurlarının maliyet bedelinin endekslenmesi esası kabul edilmiştir. Gelir Vergisi Kanununun safi değer artışını düzenleyen, Mükerrer 81. maddesinde, mal ve hakların elden çıkarılmasında iktisap bedelinin, elden çıkarılan mal ve hakların, elden çıkarılan ay hariç olmak üzere Devlet İstatistik Enstitüsü'nce belirlenen toptan eşya fiyat endeksindeki artış oranında¹⁶⁰ artırılarak tespit edileceği belirlenmiştir.

Daha önceki uygulamaya yön veren Gelir Vergisi Kanununun Geçici 56. maddesinde ise, menkul kıymetlerden elde edilen sermaye kazançlarına uygulanmak üzere maliyet bedeli endekslemesi yanında "indirim oranı"¹⁶¹ uygulaması da seçimlik hak olarak tanınmıştır. Maliyet bedelinin endekslenerek, güncel hale getirilmesi uygulaması tüm değer artış kazançları için uygulanabilecektir.

¹⁶⁰ 5281 sayılı Kanun ile 1.1.2006 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere %10'u aşan artışlar için endeksleme yapılacaktır.

¹⁶¹ Değer artış kazançları için bugün itibarıyla uygulama imkanı bulunmayan ve Gelir Vergisi Kanununun 76. maddesinde düzenlenen bu yöntem esasen iratlar için geliştirilmiş olup, yeniden değerlendirme oranının, aynı dönemde Devlet tahvili ve Hazine bonusu ihalelerinde oluşan bileşik ortalama faiz oranına bölünmesi suretiyle Maliye Bakanlığınca belirlenmektedir.

c. Sermaye Kazançlarında Zarar Mahsubu Yöntemlerinin İncelenmesi

Sermaye kayıplarının tabi olacağı düzenlemeler gelir vergisi uygulaması içinde, diğer gelir unsurlarından farklı nitelikte belirlenmiştir. Servet unsurlarının elden çıkarılması nedeniyle oluşan kayıpların diğer kazanç ve iratlar gelir unsuru içinde mahsubu ile ilgili olarak, daha önceki uygulamayı yönlendiren Gelir Vergisi Kanununun Geçici 56. maddesinde, “aynı yıl içinde birden fazla menkul kıymet alınıp satılması halinde, bunların kazancı birlikte hesaplanır. Alım satımın birinden doğan zarar, diğerlerinin karından mahsup edilir”, ifadesi yer almaktaydı.

Halen yürürlükte olan yasal düzenlemede ise zarar mahsubuna ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü tarafından yapılan Basın Açıklamasında¹⁶², daha önceki uygulamalara yön veren yasa hükümlerinde yer alan ancak, yürürlükteki yasal düzenlemede bulunmayan zarar mahsubunun menkul kıymetlere yönelik olarak uygulanmasına bir engel bulunmadığı tespit edilmiştir.

Zarar mahsubu bakımından yapılan bir diğer kısıtlama, vergiden istisna edilmiş olan kazançlardan kaynaklananlarla ilgilidir. Kazanç olması halinde vergiye tabi olmayan bir unsurun bünyesinde oluşan zararların da mahsubu olanaklı değildir. Bu itibarla, üç aydan fazla elde tutulan borsada işlem gören hisse senetlerinin, bir yıldan fazla elde tutulan diğer tam mükellef kurum hisse senetlerinden oluşan zararların mahsubuna izin verilmemektedir.

Ayrıca, Gelir Vergisi Kanununun zararların mahsubunu düzenleyen 88. maddesinde gelir kaynaklarının bir kısmında oluşan zararların diğer gelirlerden indiriminin olanaklı olduğu ancak, diğer kazanç ve iratlar gelir unsurunda oluşan zararların bu haktan yararlanma olanağının bulunmadığı hüküm altına alınmıştır.

¹⁶² 21.01.2003 tarihli Basın Açıklaması, www.gelirler.gov.tr, 29.11.2004.

3. SERMAYE KAZANCI NEDENİYLE OLUŞAN VERGİ BORCUNUN BEYANINA VE ÖDENMESİNE YÖNELİK DÜZENLEMELERİN İNCELENMESİ

Sermaye kazançları nedeniyle oluşan vergi borcunun beyan ve ödeme yöntemleri, tam ve dar mükellefiyet ayrımı dikkate alınarak incelenebilmektedir.

a. Tam Mükellefiyete Tabi Gerçek Kişiler Açısından Beyan ve Ödeme

Elde edilen değer artış kazançlarının istisna tutarını aşan safi tutarı için, Gelir Vergisi Kanununun 86. maddesi gereğince, yıllık gelir vergisi beyannamesi verilmesi gerekmektedir. İstisna haddi içinde kalan değer artış kazançları için beyanname verilmemesi ve başkaca gelirler nedeniyle beyanname verilmesi halinde, istisna haddi içinde kalan değer artışlarının bu beyannameye dahil edilmemesi gerekmektedir. Değer artış kazancının istisna haddini aşıp aşmadığı, maliyet revizesi sonrasında belirlenmektedir¹⁶³.

Gelir Vergisi Kanununun Geçici 59. maddesi ile vergiden istisna edilen devlet iç borçlanma senetlerinin elden çıkarılmasından doğan kazançların 174.033,88 Yeni Türk Lirası istisna edildiğinden, maliyet revizesi yapıldıktan sonra kalan ve bu tutara kadar olan değer artış kazançları beyan edilmeyecektir¹⁶⁴.

Yıllık beyannameye dahil edilen değer artış kazançları diğer gelirlerle birleştirilmektedir. Gelir Vergisi Kanununun 103. maddesinde düzenlenen artan oranlı gelir vergisi tarifesinin¹⁶⁵ gelir vergisi uygulamasının üniter yapısının sonucu olarak sermaye kazançlarının da dahil olduğu toplam gelire uygulanmaktadır.

¹⁶³ Yıldırım, a.g.e., s. 38.

¹⁶⁴ Yıldırım, a.g.e., s. 37.

¹⁶⁵ Bazı değer artış kazançlarının stopaja tabi tutulması esas 1.1.2006 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 5281 sayılı Kanunun 30. maddesi ile Gelir Vergisi Kanununa eklenen Geçici 67. maddede düzenlenmiştir.

b. Dar Mükellefiyete Tabi Gerçek Kişiler Açısından Beyan ve Ödeme

Gelir Vergisi Kanununun 6. maddesinde, Türkiye’de yerleşmemiş gerçek kişilerin sadece Türkiye’de elde ettikleri kazanç ve iratları üzerinden vergilendirileceği belirlenmiştir. Aynı Kanunun 7. maddesinin 7. bendinde de değer artış kazançlarında elde etme kavramının; bu kazanç ve iratları doğuran işin veya muamelenin Türkiye’de ifa edilmesini veya Türkiye’de değerlendirilmesini ifade ettiği belirlenmiştir.

Değerlendirmeden maksat ise, ödemenin Türkiye’de yapılaması veya ödeme yabancı memlekette yapılmışsa, Türkiye’de ödeyenin veya nam ve hesabına ödeme yapılanın hesaplarına intikal ettirilmesi veya karından ayrılmasıdır.

Dar mükellefiyete tabi gerçek kişilerin elde ettikleri değer artış kazançlarının Gelir Vergisi Kanununun 101. maddesi gereğince münferit beyanname ile beyan edilmesi gerekmektedir. Münferit beyanname elde etme tarihinden itibaren 15 günlük süre içinde vergi dairesine verilecek ve aynı süre içinde ödenecektir.

Öte yandan, Türkiye’nin taraf olduğu çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarının 13. maddesinde sermaye kazançlarının vergilendirilmesi düzenlenmektedir. Düzenlemenin içeriğinde¹⁶⁶;

- Bir gayrimenkul varlığın elden çıkarılmasından elde edilen kazançların gayrimenkulun bulunduğu ülkede,
- Uluslararası trafikte işletilen gemi, uçak ve kara nakil vasıtalarının ya da bu unsurların işletilmesi ile ilgili menkul kıymetlerin elden çıkarılmasından kazanç, elde edenin mukimi bulunduğu ülkede,
- Diğer varlıkların elden çıkarılmasından doğan kazançlar, elden çıkaranın mukimi bulunduğu ülkede,

vergilendirilmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır.

¹⁶⁶ Bayrak, a.g.e, s. 53.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN OLASI ETKİLERİNİN VE TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERDE SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

I. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN OLASI ETKİLERİNİN İRDELENMESİ

A. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN DOĞURACAĞI MALİ, EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİN İRDELENMESİ

1. MALİ ETKİLERİNİN İRDELENMESİ

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde diğer vergi uygulamalarında olduğu gibi, vergilemenin mali amacı olarak belirlenen devletin gelir gereksiniminin karşılanması amacı bulunmaktadır. Devletin veri gelir gereksiniminin karşılanması kadar sağlanan vergi hasılatının yaratacağı vergi yükünün mükellefler arasında dengeli dağılımı amacıyla yatay ve dikey vergi eşitliğinin sağlanması gereği de bulunmaktadır¹.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin etkileri, vergi tabanının genişletilmesi ve bu tabanı daraltıcı eğilimlerin önlenmesi ve vergilemede eşitliğin sağlanması açılarından irdelenecektir.

¹ Bkz., Turhan, a.g.e., s. 33, 34; Aksoy, a.g.e., s. 182.

a. Vergi Tabanının Genişletilmesi ve Korunması Açısından

Sermaye kazançlarının diğer gelir türleri ile benzer vergi uygulamalarına tabi tutulması kamu geliri sağlanması amacıyla vergi tabanının genişlemesine olanak sağlayabilecektir. Sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi veya vergi ayrıcalıkları yoluyla yoğun biçimde sermaye kazançlarının vergi dışında tutulması vergi harcamalarının artışına ve vergi matrahının erozyonuna neden olacaktır. Öte yandan vergi harcamalarındaki artış veri kamu gelir gereksinimin karşılanması gereği nedeniyle, daha düşük gelir ve matrah düzeylerinde daha yüksek vergi oranları uygulanmasını² zorunlu kılacaktır. Düşük matrahlar üzerine daha yüksek vergi oranlarının uygulanması belirli mükelleflerin vergi yükünün artmasına neden olacaktır. Artan vergi yükünün mükelleflerin, var olan bu yükten kurtulma arzularını³ ve vergiye karşı olan tepkilerini artırması olasıdır.

Sermaye kazançlarının vergi dışında tutulması veya diğer gelirlere oranla tercihi vergi uygulamalarına tabi tutulması diğer gelirlerin sermaye kazancı formuna dönüştürülmesi eğilimlerini de güçlendirmektedir. Sermaye kazançlarının tümüyle vergi dışı tutulması veya bu kazançları diğer gelir unsurlarına kıyasla ayrıcalıklı vergilenmesi, diğer gelirlerin sermaye kazancına dönüştürülmesine⁴ ve vergiden kaçınma⁵ yöntemi olarak kullanılmasına neden olmaktadır.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi veya ılımlı vergilendirilmesi, sermaye kazancı yaratan yatırım alanlarının diğer yatırım alanlarına oranla mükellefler tarafından daha çok tercih edilmesine neden olmaktadır⁶. Rasyonel bir yatırımcı, elde edeceği getiri ile riski karşılaştırarak yatırım kararını verecektir. Yatırımcı tarafından esas alınacak getiri vergi

² Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s. 171.

³ Uluatam, a.g.e., s. 307.

⁴ Due, a.g.e., s. 197; Harvard Law School Group, a.g.e., s. 247.

⁵ Otto Eckstein, **Public Finance**, Prentice Hall Inc., New Jersey, 1964, s. 63; Bu tür yöntemlerin vergi kaçakçılığı olarak değerlendirilmesi için bkz., Nemli, "Kapital Kazançları Vergisi", s. 262, 263.

⁶ Bkz., Due , a.g.e., s. 195.

sonrasında oluşacak net getiridir. Rasyonel yatırımcıların daha düşük vergilenen alanlara yatırım yapmaları kimi zaman, bu tür vergisel düzenlemelerle yasa koyucu tarafından öngörülmektedir. Ancak, kimi zaman da mükellefler muvazaalı sayılabilecek yöntemlerle ödenmesi gereken vergi miktarını aşağıya çekmeye çalışmaktadır.

Sermaye kazançlarının vergi dışında tutulması veya diğer gelirlerle oranla ayrıcalıklı vergilenmesi durumunda, vergiden kaçınma amacıyla başvurulabilecek yöntemlere örnek olmak üzere⁷;

- Karlarının dağıtılmayarak kurum içinde tutulması yoluyla hisse senedi değerinde artışa neden olunarak bu hisse senetlerinin elden çıkarılması yoluyla sermaye kazancı elde edilmesi,
- Firma ve kişilerin ürettikleri değerleri, sermaye kazancı yaratan bir servet unsuru haline getiren kısa süreli firmalar kurması; örneğin, sinema filmi yapımcılığını üstlenen kişilerin bir firma kurması ve film yerine firmalarını dağıtıcı firmalara satarak, bir ticari kar yerine sermaye kazancı elde etmeleri,
- Üst düzey yöneticilere ücret yerine düşük fiyattan hisse senedi alım hakkı tanınarak, bu hakkı değerlendiren yöneticilerin ücret geliri yerine hisse senetlerini sattıklarında sermaye kazancı elde etmeleri⁸,
- Yabancı kaynak kullanımı sırasında, faiz ödemesi yapılacak olan tahvil yerine indirimli hisse senedi satışı, dolayısıyla borç verenlerin sermaye kazancı elde etmeleri, uygulamaları gösterilebilir.

⁷ Bkz. Due, a.g.e., s. 197, 198.

⁸ IBM firması tarafından 1956 ve 1961 yıllarında sağlanan böyle bir opsiyonun sağladığı mali olanağın ve borsada işlem gören diğer hisse senetlerinin üst düzey yöneticiler tarafından edinilmesinin değerlendirmesi için bkz., Hellerstein, a.g.e., s. 37-39.

Sermaye kazançlarının vergi dışında tutulması veya diğer gelirlere oranla ılımlı vergilendirilmesi, diğer gelirlerin sermaye kazancına dönüştürülmesinin temel gerekçesini oluşturmaktadır. Vergi farkı yaratan ve ekonomik değeri olan bir olanağın bulunması mükellefleri bu tür davranışlara yöneltmektedir. Dolayısıyla sermaye kazançlarının vergi dışı tutulması ya da bu kazançlara vergi ayrıcalığı getirilmesi, bu ayrıcalıklar nedeniyle vergi harcamalarını artırması yanında, vergiden kaçınma olanakları sağlaması nedeniyle de vergi matrahının aşınmasına neden olmaktadır. Öte yandan, vergi idaresinin bu tür eğilimleri önleme çabası ise vergi sistemini karmaşıktırmaktadır⁹.

Vergiden kaçınmayı önlemek amacıyla oluşturulan böylesi bir karmaşık yapı, açık ve gizli vergi maliyetine neden olabilecek niteliktedir¹⁰. Kişilerin ve mali danışmaların zaman ve emeklerinin vergiden kaçınma yöntemlerini belirlemeye ve uygulamaya sarf edilmesi; vergi idaresinin de bu çabaları belirleme ve önleme çabaları ülke kaynaklarının üretken alanlar yerine vergiden kaçınma süreci ile israfına neden olmaktadır¹¹.

Ayrıca, sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi, bu kazançlara özgü vergisel avantajların düzenlenmesi ve diğer yöntemlerle ılımlı vergi rejiminin belirlenmesi, hem veri vergi hasılatının diğer mükelleflerden elde edilmesini gerekli kılması hem de vergi mükelleflerinin benzer vergi ödeme gücüne sahip olduğunu varsaydığı kişilerin vergi dışı tutulması nedenleriyle vergiye karşı geliştirilecekleri tepkilerin artmasına neden olabilecektir. Aksine sermaye kazançlarının vergilendirilmesi veri gelir gereksiniminin sağlanması amacıyla belirli düzeylerde vergilendirilen diğer mükelleflerin daha düşük oranlarda vergilendirilmesine ve vergiye karşı tepkilerinin azalmasına neden olabilecektir.

⁹ Due, a.g.e, s. 198.

¹⁰ Sandford, a.g.e., s. 226, 227; Burman, a.g.e, s. 147.

¹¹ Burman, a.g.e., s. 79.

Sonuç olarak, sermaye kazançlarının vergilendirilmesi; kamu gelir gereksiniminin karşılanmasına katkısı yanında, diğer gelirlerin sermaye kazancına dönüştürülerek vergi matrahının aşındırılmasına yönelik uygulamaların ekonomik değerini azaltması, veri kamu gelir gereksinimin daha düşük oranlarda ve benzer vergi ödeme gücüne sahip tüm mükellefleri kapsam içine alarak vergilemeye olanak sağlaması nedenleri ile de vergiye karşı tepkileri azaltacaktır. Dolayısıyla, sermaye kazançlarının vergilendirilmesi vergi tabanının genişletilmesi ve bu tabanın aşındırılmasına yönelik çabaların önlenmesi sonucunu doğuracaktır.

b. Vergilemede Eşitliğin Sağlanması Açısından

Kamunun gelir gereksinimin karşılanması yanında, sağlanan bu gelirin yaratacağı yükün toplum kesimleri arasında dengeli dağılımın sağlanması da gerekmektedir. Vergide adaletin sağlanması bakımından önemi bulunan vergide eşitlik ilkesi, “Mükelleflerin vergi ödeme güçleri dikkate alınmak suretiyle vergilendirmenin yapılmasını öngörür.”¹² Vergide eşitlik yatay ve dikey eşitlik olarak incelenebilmektedir. Bu nedenle sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin, vergilemede eşitliğin sağlanması üzerindeki etkileri yatay ve dikey eşitlik bakımından ayrı ayrı irdelenecektir.

ba. Vergilemede Yatay Eşitliğin Sağlanması

Aynı ya da benzer durumda olan kişilerin aynı boyutta ve şekilde vergilendirilmesi¹³ şeklinde ifade edebileceğimiz yatay eşitlik, vergide eşitlik ilkesinin gerçekleştirilmesinde uyulması gereken yaklaşımlardan birincisini oluşturmaktadır. Vergileme açısından önem taşıyan koşullar itibarıyla eş ya da benzer durumda olan vergi mükelleflerinin, bu ilke gereğince, aynı işlemlere tabi tutulması¹⁴, aynı durumda olan ve aynı geliri elde eden

¹² Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s. 181.

¹³ Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s. 181.

¹⁴ Turhan, a.g.e., s. 206.

mükelleflerin benzer vergi uygulamalarına tabi tutularak, aynı vergi yükü ile karşılaşması gereği bulunmaktadır¹⁵.

Vergilemede adaleti sağlamak üzere, yatay eşitlik; eşit durumda olan mükelleflere eşit muamelede bulunmasını ifade etmektedir¹⁶. Dolayısıyla mükelleflerin vergi öncesi ve vergi sonrası ekonomik güçlerinde, aralarındaki eşitlik bakımından bir değişiklik gerçekleşmemelidir¹⁷.

Vergilendirmede eşitlik ilkesi, esasen mükellefleri ödeme güçlerine bağlı olarak vergilendirmeyi ifade etmektedir¹⁸. Ödeme gücü ve gereksinimlerini tatmin olanakları ile bunların değişimi hakkında dikkate alınacak göstergeler gelir, servet ve tüketim harcamalarından oluşmaktadır¹⁹. Servet ve tüketim harcamalarının gösterge olarak taşıdıkları değer bir yana bırakılırsa, vergi ödeme gücünün bir göstergesi olarak gelirin belirlenmesi ve sınırlarının çizilmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle vergilendirilecek gelire ilişkin değerlendirmelerin irdelenmesi gerekli görülmektedir.

Önceki bölümlerde belirtildiği gibi vergilendirilecek gelir kavramının belirlenmesinde iki teorik yaklaşım bulunmaktadır. Birincisi kaynak teorisi olup, belirli bir kaynaktan, düzenli olarak, üretim faktörlerinin üretim sürecine sokulması karşılığında elde edilen gelirler kapsanmaktadır. İkinci yaklaşım ise safi artış teorisi olup, hangi kaynaktan, ne tür süreç sonunda elde edilirse edilsin tüketilen veya biriktirilen tüm gelirler kapsanmaktadır. Safi artış teorisi çerçevesinde yapılacak belirlemede gelirin parasal olarak elde edilmiş olması veya tüketilmesinin herhangi bir önemi olmayıp, paraya çevrilmemiş dahi olsa değer artışlarının gelir olarak kabulü gerekmektedir. Bu iki yaklaşımının

¹⁵ Aksoy, a.g.e., s. 257.

¹⁶ Tresch, a.g.e., s. 336.

¹⁷ Vergi öncesi ve sonrasında değişmemesi gereken faydaların eşitliğidir. Bkz. Tresch, a.g.e., s. 337, 338.

¹⁸ Aksoy, a.g.e., s. 257.

¹⁹ Turhan, a.g.e., s. 220, 221; Ödeme gücünün göstergesi olması bakımından bu unsurların birbirine üstünlükleri yönündeki tartışma, özellikle gelir ve harcama açısından devam etmektedir. Bu tartışmaya, çalışmada bu unsurların birbirlerine üstünlükleri yerine, gelir unsuru içinde sermaye kazancının yeri ve ödeme gücüne katkısının incelenmesi amaçlandığından girilmemiştir.

barındırdığı eksiklikleri ve güçlükleri gidermek amacıyla geliştirilen ve uygulama değeri olan²⁰ mali anlamda gelir kavramı ise, kaynak teorisi kapsamında geliri esas almakta ancak olanaklar ölçüsünde safi artış teorisinden yararlanarak vergi matrahını genişletmektedir. Genel olarak mali anlamda gelir kavramına, değer artışları oluşum döneminde değil de realize edildikleri dönemde dahil edilmektedir²¹.

Kaynak teorisi, vergilendirilecek kişisel gelir ile ulusal gelir arasında paralellik kurmaktadır. Dolayısıyla ulusal gelirin parçası olan gelirler vergileme kapsamına alınmakta, bunların dışında kalanlar ise dikkate alınmamaktadır. Ulusal gelir bir ekonomideki toplam mal ve hizmet üretimi ile ilgili bir kavramdır. Mal ve hizmet üretimini içermeyen gelişmeler nedeniyle elde edilen gelirler ulusal gelir kavramı içinde yer almayacak, dolayısıyla vergi matrahına dahil olmayacaktır. Oysa kişisel gelir, bir zaman dilimi içinde kişilerin ekonomik aktivitelerinin göreceli sonuçlarından oluşmaktadır. Kişisel gelir; sahiplik ve hakların kullanılması ile ilgili bir kavramdır²².

Oysa, bir yıllık dönemde ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin toplam reel çıktısının toplamını esas alan gelir kavramının vergilendirilecek gelire tümüyle eşit olması gerekli değildir. Örneğin, toplam gelirin bir parçası olmayan transfer ödemelerini, sosyal ve ekonomik gerekçelerle ayrı tutulmamışlarsa vergilendirmek olanaklıdır²³.

Ulusal gelirin bir parçası olmayan sermaye kazançlarının diğer olağan gelirler gibi vergilendirilmesi konusunda öne sürülen temel gerekçe²⁴, bu kazançların diğer kazançlar gibi kişinin ekonomik gücünde benzer artışlar yaratmasıdır.

Ekonomik güç, ekonomik kaynakları kontrol etmek ve kendi tercihleri doğrultusunda yönlendirmektir. Sermaye kazançları, diğer gelirlere benzer

²⁰ Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s. 231.

²¹ Bulutoğlu, **Kamu Ekonomisine Giriş**, s. 385.

²² Bkz., Simons, a.g.e., s. 49.

²³ Philips, a.g.e., s. 109.

²⁴ Bkz., Seltzer, "Background of The Controversy", s. 132.

biçimde tüketimde kullanılabilir veya tasarruf edilebilir. Sermaye kazançları kağıt üstünde kalsa, satış yoluyla realize edilmemiş olsa dahi benzer bir ekonomik güç sağlama potansiyeline sahiptir. Benzer durum sermaye kayıpları içinde geçerlidir. Gerçekleşmese dahi ekonomik güçte bir azalma yaratabilecektir²⁵. Sermaye kazançlarının, servet unsurlarının değerinde artış yaşanması yoluyla oluşması sonrasında bu değer artışının paraya dönüştürülmesi hakkında karar servet unsurunun sahibine aittir. Servet unsuru sahibinin bu tercihi kullanmaması oluşan sermaye kazancının tüketime veya diğer tasarruf biçimlerine dönüştürülmemesinin temel gerekçesini oluşturmaktadır. Yatırımdan beklenen getirinin olgunlaşmaması hali dışında, servet unsurunun sahibinin elden çıkarma konusunda vereceği karar yalnızca yatırım biçimine ilişkindir.

Vergilemede eşitliğin sağlanması amacıyla ödeme gücünün temel göstergesi olarak kabul edilecek gelir kavramının bazı nitelikleri taşıması gerekmektedir. Vergi uygulamasında dikkate alınacak gelir kavramının, belirli bir kaynaktan devamlı olarak, üretim faktörü arzı nedeniyle elde edilenler yanında, safi artış teorisi gereğince, olabildiğince geniş olarak belirlenmesi bu nitelikler arasında yer almaktadır²⁶. Belirli bir dönemde, kişinin kendi gereksinimleri doğrultusunda kontrol edeceği tüm kaynakları kapsamak üzere²⁷, gelir kavramının olabildiğince geniş tanımlanması ve vergilendirmeye esas alınması, ödeme gücünü esas alan vergilendirmeyi sağlamak açısından önem kazanmaktadır.

Vergide yatay eşitlik yaklaşımı, kural olarak, benzer vergi mükellefleri arasında etkili ayırım yapılmamasını gerektirmektedir. Aynı ekonomik güce sahip mükellefler, bu gücün elde edilmesinde değişik süreçler geçerli olsa da, benzer vergi ödeme gücüne sahip olacaktır.

²⁵ Bkz., Seltzer, "Background of The Controversy", s. 133.

²⁶ Ödeme gücü bakımından dikkate değer ikinci nokta, bireysel gelirlerin yerine, birlikte yaşayan aile gelirlerinin topluca dikkate alınmasıdır. Bkz., Turhan, a.g.e., s. 221, 222.

²⁷ Eckstein, a.g.e., s. 55.

Geniş tabanlı bir gelir vergisi, vergi ödeme gücünün bir göstergesi olarak gelirin kabulü ve gelir vergisi matrahı olarak da geniş bir tanımın kabul edilmesi halinde, benzer harcama gücüne sahip kişiler benzer şekilde vergilendirilebilecektir. Aksine dar tabanlı, belirli kaynağa bağımlılık ve süreklilik arayan bir gelir kavramı ve buna dayanan gelir vergilemesinde sermaye kazançları üretim faaliyeti neticesinde elde edilmemesi ve sürekli bir kaynağa dayanmaması nedenleri ile vergilendirilmesi gereken bir gelir olarak değerlendirilmemektedir. Böylesi bir uygulama benzer harcama gücüne sahip kişilerin, gelir vergisinin sınırlarının dar tutulması nedeniyle vergi dışında kalmasına neden olabilecektir.

Kişilere mal ve haklar üzerinde kontrol hakkı sağlayan, bir harcama gücü veren; kişilerin bu gücü şimdi kullanmak ya da gelecekte harcamak üzere tasarruf etme olanağı sağlayan bir gelir unsurunun; belirli kaynaklardan elde edilmediği ve süreklilik göstermediği gerekçeleriyle vergilendirme açısından dikkate alınmaması ve vergi matrahına dahil edilmemesi, aynı ekonomik güce, dolayısıyla benzer vergi ödeme gücüne sahip kişiler arasında ayırım yapılmasına neden olacaktır.

Gelirin kaynak teorisi çerçevesinde, belirli kaynaklardan, sürekli elde edilmesi gereğinin aranması 100 birimlik servetlerini tahvile ve hisse senedine yatıran iki kişiden, birisinin elde edeceği 10 liralık faiz gelirini vergilerken, diğerinin elde edeceği sermaye kazancını vergi dışında bırakacaktır. Bazı durumlarda ise sermaye kazançları ile diğer gelirler arasındaki fark belirginliğini tamamıyla kaybetmektedir²⁸. Örneğin, işletmeler yabancı kaynak sağlamak amacıyla, borçlanma kağıtlarını nominal bedelden iskonto yapmak veya piyasa gereklerine uygun bir faiz ödemesi yapmak yöntemleri ile çıkarabilmektedir. Bu seçenek yalnızca işletmelere özgü olmayıp, kamunun borçlanma kağıtlarını da benzer yöntemler kullanılarak çıkarması olanaklıdır. Bu iki farklı yöntemi kullanarak borçlanmaya gidenlere borç verenlerin elde ettikleri gelir teknik açıdan birbirinden farklı

²⁸ Bkz., Seltzer, "Background of The Controversy", s. 129.

görülmektedir. Borç senedinin nominal bedelden iskonto yoluyla satın alınması ve vade sonunda borç alana veya bir başkasına satılması sermaye kazancı yaratacaktır. Çünkü alım ve satım bedeli arasında olumlu fark oluşmuştur. Borç senedinin nominal bedelle edinilmesi ve vade sonunda borç alandan, borç tutarının faizi ile birlikte tahsil edilmesi durumunda ise faiz geliri elde edilmektedir. Klasik bakış açısıyla, esasen aynı tutarda ve nitelikte olan bir gelir iki farklı türde kabul edilmekte, sermaye kazançları vergi dışında tutulabilmektedir.

Özetle, gelirin belirlenmesinde kaynak teorisinden yararlanılması halinde esasen vergi ödeme gücü bulunan kişilerin, yalnızca belirli kaynaklardan gelir elde ettiği gerekçesi ile vergi dışı kalmalarına neden olunmakta ve vergi ödeme gücüne göre vergileme yapılması ilkesinin dışına çıkılmaktadır²⁹.

Vergilemede yatay eşitliğin sağlanması amacıyla sermaye kazançlarının gelir kavramı içinde değerlendirilmesi ve vergi matrahına dahil edilmesi gerekmektedir. Ancak bu genel belirlemenin vergi tekniği seçimleri ile de desteklenmesi, uygulamaların bu amaçtan uzaklaşmaya neden olabilecek biçimde belirlenmemesi gereği bulunmaktadır.

bb. Vergilemede Dikey Eşitliğin Sağlanması

Yatay eşitlik; aynı ya da benzer durumda olan kişilerin benzer vergisel işlemlere tabi tutulmasını gerektirirken, dikey eşitlik; kişilerin sosyal ve ekonomik durumlarındaki farklılıkların dikkate alınarak vergilendirilmesini gerektirmektedir³⁰.

Farklılıkların dikkate alınması sayesinde, vergi yükünde farklılaştırma gerçekleştirilmektedir³¹. Farklı durumda olanların farklı vergi ödemesi olarak

²⁹ Ortaç, *Gelir Vergisinin Üniter Yapısı*, s. 28.

³⁰ Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, s. 181.

³¹ Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, s. 181.

da³² ifade edilebilen dikey eşitliğin sağlanması ile ekonomik gücü yüksek kişiler, ekonomik gücü daha düşük olanlara kıyasla, daha yüksek bir vergi yükü taşıyacaktır³³.

Dikey eşitlik yaklaşımında vergi tarifelerini, indirimleri ve istisnaları içeren vergi yapısının düzenlenmesi önem taşımaktadır³⁴. Özellikle artan oranlı bir vergileme ile yüksek gelire sahip olan mükelleflerin daha fazla vergi yüküne katlanması amaçlanıyor ise, tarifenin tüm gelir unsurlarının dahil olduğu, geniş kapsamlı vergi matrahına uygulanması gerekmektedir.

Sermaye kazançları veya diğer herhangi bir gelir unsurunun vergi matrahına dahil edilmemesi, artan oranlılıktan beklenen etkinin oluşmasına engel olabilecektir³⁵. Sermaye kazançlarının diğer gelirlerle birleştirilerek vergi matrahına dahil edilmesi ise artan oranlılığın etkisinin artmasına neden olacaktır³⁶. Sermaye kazançlarının kişiler arasında dağılımı tesadüfi olmayıp, yüksek gelirli ve yatırım olanakları bulunan kişilerde yoğunlaşmaktadır³⁷. Gelir arttıkça, bu gelir içindeki sermaye kazançlarının payı da artmaktadır³⁸. Bütün vergi mükellefleri arasında dengeli bir dağılım olmaması nedeniyle,

³² Tresch , a.g.e., s. 336.

³³ Uluatam, a.g.e., s. 296.

³⁴ Tresch, a.g.e., s. 352.

³⁵ Due, a.g.e., s. 193.

³⁶ **Comprehensive Guide to Capital Gains Tax**, South African Revenue Service, www.cfa-sa.co.za, 22.5.2002, s. 8.

³⁷ Prest - Barr, a.g.e., s. 340; A. B. D.'de hisse senetlerinin %75'inin nüfusun %1'i tarafından sahip olunması hakkında bkz. Hellerstein, a.g.e., s. 47; A.B.D.'de en yüksek vergi ödeyen 400 mükellefin gelirlerinin %85'inin sermaye kazançlarından oluştuğu hakkında bkz., Richard Herd- Chiara Bronci, **Increasing Efficiency and Reducing Complexity in The Tax System in The United States**, Economic Department Working Papers, No. 313, OECD, ECO/WKP(2001)39, 2001, s. 38; Hindistan'da, toplam vergi gelirleri içinde çok düşük düzeyde yer alan sermaye kazançlarının üst gelir gruplarında artışı hakkında bkz., Amatong, a.g.e., s. 247; Yaşlı mükelleflerde sermaye kazancı yoğunlaşması hakkında bkz., Reynolds, a.g.e., s. 5; 1979-1988 yılları arasında A.B.D.'de sermaye kazançlarının gelir grupları itibariyle detaylı analizi için bkz., Burman, a.g.e., s. 84-109; 1980-1994 yılları için bkz., Jim Saxton, **Optimal Capital Gains Tax Policy: Lessons From The 1970s, 1980s, and 1990s**, A Joint Economic Committee Study, United States Congress, 1997; Kanada için bkz., **The Taxation of Capital Gains**, Report of The Committee, 2000, www.parl.gc.ca, 18.4.2002.

³⁸ Amatong, a.g.e., s. 247.

vergi matrahına dahil edilmeyen sermaye kazançlarının, ekonomik güçle orantısız vergi yükü dağılımı sonucunu yaratması kaçınılmazdır.

Vergilemede dikey eşitliğin sağlanması amacıyla sermaye kazançlarının vergilendirilmesi gereği bulunmakla birlikte, vergileme tekniğinin vergi yükü dağılımında dikey eşitliği sağlamak amacı ile uyumlu yöntemler içermesi gerekmektedir.

2. EKONOMİK ETKİLERİNİN İRDELENMESİ

Verginin mali amacı yanında ekonomik ve sosyal amaçları da önem taşımakta olup, ekonomik hedefleri gerçekleştirmek amacıyla vergilerin yaratacağı etkilerden yararlanılması olanaklıdır³⁹. Ekonomik amaçlara ulaşmak bakımından “vergileme ile koruma ve özendirme amacı güdülebilir”.⁴⁰ Sermaye kazançlarının vergilendirilmesi özellikle belirli yatırımların özendirilmesi ve faaliyetlerin korunmasında etkili olabilecektir.

Sermaye kazançları vergilemesinin ekonomik amaçlara ulaşmada etkinliği sermaye birikimi, yatırım yapma ve risk alma eğilimi ve yatırımların bileşimi üzerindeki etkilerin belirlenmesi yoluyla irdelenebilir⁴¹.

a. Sermaye Birikimi Açısından

Sermaye kazançlarının da bünyesinde vergilendirildiği gelir vergisi kişilerin gelirlerini tüketme ve tasarruf etme eğilimlerini etkilemektedir. Vergileme nedeniyle geliri azalan kişinin tüketim ve tasarruf kararlarını yeni durumuna göre ayarlaması gerekmektedir⁴².

Azalan gelir düzeyi nedeniyle tasarrufların azaltılması olasıdır. Ayrıca tasarrufların gelecekte gelir getirmesi ve bu gelirlerin de vergiye tabi olacağının mükellefler tarafından görülmesi, ikame etkisi olarak

³⁹ Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s. 116.

⁴⁰ Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s. 117.

⁴¹ Sermaye kazançları vergilemesinin ekonomik etkilerinin bu sınıflandırma içinde incelenmesi için bkz., Amatong, a.g.e, 251-254.

⁴² Uluatam, a.g.e., s. 346.

adlandırılabilir bir etkiyle, tasarrufları daha da fazla azaltma yönünde etkili olabilecektir⁴³. Gelir grupları itibarıyla incelediğinde; düşük gelirli grupların vergilendirilmesi neredeyse tümüyle tüketimi etkilemekte, ancak orta ve yüksek gelirli mükelleflerin vergilendirilmesi tasarrufları etkilemektedir⁴⁴.

Sermaye kazançlarının iki özelliği dikkat çekmektedir. Bunlar sermaye kazançlarının genellikle yüksek gelir grubunda yer kişilerce elde edilmiş olması ve özellikle gelirin süreklilik taşınamaması nedeniyle geliştirilecek ihtiyatlı davranışlar nedeniyle tüketim ile ilişkisinin zayıflığıdır.

Sermaye kazançlarının yüksek gelir grubunda yer alan mükelleflerce elde edildiği bilinmektedir. Hem marjinal tasarruf eğilimi yüksek gelirli kişilerce edilmesi hem de elde edilen sermaye kazançlarının tüketimle ilişkisinin zayıflığı⁴⁵ nedeniyle, sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin tasarruf üzerindeki etkisinin tüketim üzerindeki etkisine oranla daha yüksek olacağı belirtilebilir⁴⁶. Dolayısıyla sermaye kazançlarının vergilendirilmesi tüketimden daha çok tasarruflar üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olabilecektir.

Sermaye kazancının vergi dışında tutulması ya da efektif vergi oranının düşürülmesi, vergi öncesi ve vergi sonrası gelir arasındaki farkı azaltarak, tasarruflardan sağlanan getiriye de artırmaktadır. Artan bu getiri birbiriyle çelişen iki etki yaratmaktadır. Bunlardan birincisi; kişilerin daha fazla tasarrufta bulunmalarına neden olan ikame etkisidir. İkinci etki ise, artan getirinin gelecekte tüketilecek tasarrufa olan gereksinimi azaltmasına neden olan gelir etkisidir. Bu iki etkinin düzeyine bağlı olarak, bazı mükellefler artan

⁴³ Uluatam, a.g.e., s. 346.

⁴⁴ Turhan, a.g.e., s. 337.

⁴⁵ Elde edilen sermaye kazancının tüketime ayrılacak kısmının tüketici dengesi içinde incelenmesi için bkz., Prest-Barr, a.g.e., s. 334 -336.

⁴⁶ Amatong, a.g.e., s. 251, 252; Nemli, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikası**, s. 138, 139.

getiri nedeniyle daha fazla tasarruf ederken bazıları daha az tasarruf edeceklerdir⁴⁷.

b. Yatırım Yapma ve Risk Alma Eğilimi Açısından

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesi yatırımın getirisini azaltarak sermaye maliyetini artırmakta, yatırımlar ve ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki yaratabilmektedir⁴⁸. Ayrıca, sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin, yatırım kararları üzerinde yaratacağı diğer bir etki ise, bu vergi uygulamasının yatırıma ayrılacak fonları azaltması nedenine dayanmaktadır⁴⁹.

Gelir vergisi uygulamasının karlılığı azaltma yönündeki etkisi, vergi öncesi ve sonrası getiri arasında yarattığı farka dayanmaktadır. Yatırım kararı açısından önemli olan, vergi sonrası getiri düzeyidir. Vergi öncesi ve sonrası getiri farklılığı bulunmasının yatırım kararlarına etkisi bulunmaktadır. Bu etki⁵⁰,

- Gelir vergisi uygulaması bütün girişimleri kapsamakta yetersiz kaldığında düşük vergilenen alanlara yönelmeye olanak sağlaması,
- Gelir vergisi uygulaması tüm alanları kapsamakta başarılı olsa da, özellikle yatırım maliyeti ve faiz oranlarının etkilenmediği varsayımı altında, yatırımcı kararı açısından sınırdan geçen marjinal yatırımları karlı olmaktan çıkarması, nedenleri ile ortaya çıkmaktadır.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesi de, sermaye maliyeti üzerinde marjinal yatırımcının beklediği getiri oranını değiştirerek etkili olmaktadır⁵¹. Sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi veya düşük efektif

⁴⁷ Bkz., Burman, a.g.e., s. 53.

⁴⁸ Jim Saxton, **The Economic Effects of Capital Gains Taxation**, A Joint Economic Committee Study, United States Congress, 1997, s. 2.

⁴⁹ Uluatam, a.g.e., s. 348.

⁵⁰ Uluatam, a.g.e., s. 349.

⁵¹ Kevin Milligan - J. Mintz - T. A. Wilson, **Capital Gains Taxation: Recent Empirical Evidence**, www.arts.ubc.ca, 22.5.2002, s. 22.

vergi oranları ile vergilendirilmesine bağılı olarak sermaye maliyetinde ortaya çıkan azalma nedeniyle, işletmeler üstlenmiş oldukları yatırımları gerçekleştirmek üzere bu fonlara olan taleplerini artıracaklardır. Daha önce karlı görülmeyen bir çok yatırım sermaye maliyetinde gerçekleşen azalma nedeniyle tercih edilebilir düzeye gelecektir. Bu durum doğaldır ki özel yatırımları artırıcı etkide bulunacaktır⁵².

Dolayısıyla sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi yatırım artışı sağlayarak, ekonomide yararlanılacak sermaye miktarını ve emeğin verimliliğini de artıracaktır⁵³. Bu durum yeni işletmelerle birlikte yeni iş olanaklarının yaratılmasına olanak tanıyabilecek niteliktedir. Böyle bir durumda gerek ücret artışları gerekse firma karlarındaki artışlar tüketimin ve ekonomik aktivitelerin artışına neden olabilecektir. Hatta bu gelişme döngüsel olarak devam edecektir⁵⁴. Artan ekonomik faaliyetler yatırım artışını destekleyebilecektir.

Öte yandan, sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi kamunun borçlanma gereği üzerinde yaratacağı etkiye bağılı olarak yatırımlar üzerinde olumsuz etki yaratabilecektir. Bu bakış açısıyla, aksine sermaye kazançlarının vergilendirilmesi ile bütçe fazlası verilmesine olanak sağlanarak kamunun daha az borçlanmasına neden olunabilecektir. Kamunun azalan borçlanma gereği de özel girişimlerin sermaye maliyetini düşürerek istihdam edebileceği tasarrufların ve yatırımların artmasına olanak sağlayabilecektir⁵⁵.

c. Yatırımların Bileşimi Açısından

Sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi veya ılımlı vergi uygulamalarına tabi tutulması, diğer yatırım araçları ve yatırım alanları aleyhine olmak üzere sermaye kazancı yaratacak yatırımlara yönelen talebi

⁵² Burman, a.g.e., s. 53; Milligan - Mintz - Wilson, a.g.e., s. 22.

⁵³ Saxton, **The Economic Effects of Capital Gains Taxation**, s. 1.

⁵⁴ **The Taxation of Capital Gains**, a.g.e., s.13.

⁵⁵ Bkz., Burman, a.g.e., s. 53, 54.

artıracak niteliktedir. Sermaye kazancı yaratan yatırımların da diğer yatırımlarla aynı vergilendirme sürecine katılması ve benzer vergi yüküyle karşılaşması bu eğilimi azaltabilecektir. Yatırımcılar sermaye kazançlarının vergilendirilip vergilendirilmemesine bağlı olarak yatırım alanlarında değişikliğe gidebileceklerdir.

Bu bakımdan, sermaye kazançlarının vergilendirilmesi riskli-risksiz yatırımlar arasındaki dağılım, verimli-verimsiz yatırımlar arasındaki dağılım ve işletme içi-işletme dışı yatırımlar arasında dağılım üzerinde etkili olabilmektedir.

Sermaye kazançları vergilemesi, potansiyel getirileri ağır vergilemesi nedeniyle girişim motivasyonu üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. Özellikle risk sermayesi niteliğindeki girişimler üzerinde olumsuz etki belirginleşmektedir. Sermaye kazançlarının vergilendirilmesi yaratıcı nitelikte görülen bu tip işletmelere yönelecek sermaye miktarında azalmaya neden olabilecektir⁵⁶.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi veya ılımlı vergilendirilmesi ise, yüksek gelirli kişileri tekdüze gelir getiren risksiz alanlardan daha çok, yüksek getiri olasılığı bulunan riskli alanlara yatırım yapmaya yöneltmektedir⁵⁷. Ancak ülkenin sınırlı kaynaklarının, verimsiz ve spekülatif alanlara kayması ve riskli işletmelere yönelmesi aşırı biçimde teşvik edilmemelidir⁵⁸.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi veya ayrıcalıklı vergi düzenlemeleri getirilmesi, kurum kazançlarının dağıtılmayarak, işletme bünyesinde tutulmasına neden olabilmektedir. Elde edilen karların vergisel nedenlerle dağıtılmaması, yeni kurulacak firmalar tarafından kullanılacak kaynakların işletme bünyesinde tutulması sonucunu yaratacaktır⁵⁹. Böyle bir

⁵⁶ Bkz., Saxton, *The Economic Effects of Capital Gains Taxation*, s. 5.

⁵⁷ Due, a.g.e., s. 198.

⁵⁸ Due, a.g.e., s. 199.

⁵⁹ Amatong, a.g.e., s. 252.

durumda karlı ve verimli alanlarda kurulacak yeni işletmelere fon sağlanması yerine, hali hazırda faaliyetine devam eden işletmelerin teşvik edilmiş olacağı açıktır. Elde edilen karların dağıtılmak yerine işletme bünyesinde tutulması, kimi zaman kıt kaynakların atıl kalmasına, kimi zaman da işletme ölçeğinin olması gerekenden daha fazla artırılması amacıyla kullanılmasına neden olabilecektir.

Öte yandan gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde kıt tasarrufların yatırımlar yerine gayrimenkul gibi verimsiz alanlara yöneldiği dikkate alınırsa⁶⁰ sermaye kazançları vergilemesinin tasarrufların verimli yatırımlara yönltilmesinde ve ekonomik kalkınma ve gelişmenin gerçekleştirilmesinde bir araç olarak⁶¹ kullanılması olanaklıdır.

Sermaye kazançlarının vergi dışında tutulması veya bir kısım verimli olmayan yatırımlardan elde edilen kazançlara istisna düzenlemeleri bulunması yatırımların, toplumsal açıdan verimsiz alanlarda toplanmasına neden olabilecektir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, sermaye kazançlarının vergilendirilmesi bu ülkelerde yatırımların gayrimenkul gibi spekülatif alanlarda yoğunlaşması yerine toplumsal açıdan verimli ve üretken alanlara yönelmesi sonucunu doğurabilecektir.

Ayrıca, sermaye maliyetinin düşüşü, sermaye yatırımlarını özellikle hisse senetlerinin birincil halka arzını olumlu etkileyecek özelliktedir. Bu durumun özellikle “yeni ekonomi” faaliyetleri üzerinde olumlu etki yaratması beklenebilir⁶².

3. SOSYAL ETKİLERİNİN İRDELENMESİ

Piyasa ekonomisi gereklerine bağlı olarak gerçekleşen gelir ve servet dağılımı toplumsal açıdan kabul edilmeyecek düzeyde adaletsizlik içerebilir.

⁶⁰ Gülten Kazgan, “Geri Kalmış Memleketlerde Kapital Birikimi ve Vergi Politikası”, **Maliye Enstitüsü Konferansları**, İstanbul Üniversitesi Yayını, No. 989/138/12, İstanbul, 1962, s. 140.

⁶¹ Amatong, a.g.e., s. 246.

⁶² **The Taxation of Capital Gains**, a.g.e., s.13.

Bu nedenle de devletin piyasaya adaletsizliğini giderme amacıyla müdahalesi gerekli görülebilir⁶³. Sermaye kazançlarının vergilendirilmesi yönünde eğilimin bir nedeni de gelir ve servet dağılımını düzeltmektir. Sermaye kazançları vergisi uygulaması servet dağılımında yaşanan adaletsizliğin giderilmesinde kullanılabilecek bir araç niteliğindedir⁶⁴.

Özellikle sermaye kazançlarının yüksek gelirli kişilerce elde edilmesi ve bunun nedeninin servet dağılımdaki adaletsizlik olduğu dikkate alınır, gelir ve servet dağılımını düzeltilmesi amacıyla sermaye kazançlarının vergilendirilmesi önerilmektedir⁶⁵. Ayrıca sermaye kazançlarının kişisel çabalar sonucu “kazanılmamış” gelir olduğu yönündeki kanaat⁶⁶ bu yaklaşımı pekiştirmektedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde gelir ve servet dağılımı adaletli değildir. Sermaye kazançlarına yönelik bir vergi uygulaması ile hem adaletsiz dağılan gelirlerin, vergi dışına çıkması önlenmekte hem de vergi dışı kalarak yeniden yatırımı ile servetin toplanması⁶⁷ yönündeki eğilimin önüne geçilebilmektedir⁶⁸.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi ya da ayrıcalıklı vergisel işlemlere tabi tutulması, veri gelir ihtiyacının diğer unsurlar üzerinden elde edilmesine neden olacaktır. Böyle bir uygulama, düşük gelirli kişiler üzerinde vergi yükünün artmasına⁶⁹ ve gelir dağılımını daha da bozulmasına neden olacaktır.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde ekonomik, mali ve sosyal gerekçelerle vergi ayrıcalıklarına yoğun biçimde yer verilmesi de benzer biçimde gelir ve servet dağılımını düzeltilmesi amacıyla uyumsuzluk

⁶³ Aksoy, a.g.e., s. 185.

⁶⁴ Sandford, a.g.e., s. 226.

⁶⁵ Amatong, a.g.e., s. 246.

⁶⁶ Bkz. Nemli, “Kapital Kazançları Vergisi”, s. 249, 250.

⁶⁷ Eroğuz, a.g.e., s. 52; Türk, a.g.e., s. 313; Amatong, a.g.e., s. 247.

⁶⁸ Nemli, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikası**, s. 136.

⁶⁹ Nemli, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikası**, s. 137.

gösterecektir. Aşırı biçimde belirlenen indirim, istisna ve muafiyet uygulamaları vergi matrahının aşınmasına ve veri gelir gereksinimin sağlanması amacıyla yüksek vergi oranlarının uygulanmasını gerektirmektedir⁷⁰. Sermaye kazançlarına uygulanan indirim ve istisnalar veya bazı sermaye kazançlarının vergi dışında tutma eğilimleri gelir ve servet dağılımında adaleti sağlama amacının gerçekleştirilmesine engel olabilecek niteliktedir. Öte yandan veri kamu gelir gereksinimi nedeniyle daha düşük düzeyde gelir elde eden mükelleflerin daha ağır vergi yükü ile karşılaşmasına neden olabilecektir.

Sermaye kazançlarının gelir ve servet dağılımında adaletsizliği giderme amacının gerçekleştirilmesi için gelir veya sermaye kazançları vergilemesine dahil edilmesi yeterli olmayıp, bu vergilemenin vergi tekniğine ilişkin tercihlerle de pekiştirilmesi gerekmektedir. Bunun tersine uygulamalar bu amaca ulaşmak yerine var olan dağılımı daha da bozacak niteliklere sahip olacaktır.

B. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNDE UYGULANACAK VERGİLEME TEKNİKLERİNİN YARATABİLECEĞİ ETKİLERİN İRDELENMESİ

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesi sürecinin teorik analizinde vergilendirme tekniklerinin ve bu tekniklerin etkilerinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Çünkü sermaye kazançlarının vergiye tabi olup olmadığı kadar nasıl bir vergilendirme sürecine tabi olduğu, bu vergileme ile ulaşılmak istendiği varsayılan amaçlara ulaşmada etkinliği belirlemektedir. Bu amaçla sermaye kazançları vergilemesinde yararlanılan vergileme teknikleri ve bu tekniklerin etkileri irdelenecektir.

⁷⁰ Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s. 172.

1. VERGİYİ DOĞURAN OLAYIN BELİRLENMESİ AÇISINDAN İRDELENMESİ

Vergi mükellefi ile vergi konusu arasındaki ilişkiyi oluşturan vergiyi doğuran olay, sermaye kazançlarının vergilendirilmesi açısından, kişinin ekonomik gücünde artışa neden olan ve ona vergi ödeme gücü sağlayan sermaye kazancının elde edilme zamanının belirlenmesi ile ortaya konulmalıdır.

Önceki bölümlerde belirtildiği üzere, sermaye kazançları vergilemesinde vergiyi doğuran olay olarak alınabilecek üç seçenek bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, servet unsurunun değerinde artışın gerçekleşmesi, ikincisi bu artışın servet unsurunun elden çıkarılması ile belirgin, hesaplanabilir ve istenebilir hale gelmesi, üçüncüsü ise elden çıkarma nedeniyle oluşan gelirin tahsil edilmesidir.

Sermaye kazançları kaynak teorisi kapsamında vergilendirilecek gelirin bir unsurunu oluşturmamaktadır. Safi artış teorisinde ise bu kazançlar gelir kapsamı içinde yer almaktadır. Safi artış teorisi çerçevesinde gelir belirlenmesinde sermaye kazançlarının servet unsurunun bünyesinde oluşması vergileme açısından yeterli sayılmıştır. Mali anlamda gelir yaklaşımında ise genel olarak sermaye kazançları ancak, servet unsurunun elden çıkarılması yoluyla paraya çevrilmesi durumunda gelir unsuru olarak dikkate alınmaktadır. Mali anlamda gelir yaklaşımının bu sınırlaması sermaye kazançlarının realizasyon ilkesi olarak adlandırılabilir. Sermaye kazançları vergilemesinde vergiyi doğuran olay kavramı oluşma döneminde ve realizasyon döneminde gelirin elde edilmesi açılarından irdelenecektir.

Safi artış teorisi kapsamında değer artışlarının belirlenmesi ve vergiyi doğuran olay olarak kabul edilmesinde, teorik olarak servet unsurunun elden çıkarılması gereği bulunmamaktadır. Ancak, gelirin nesnel ölçümü, servet unsurları da dahil olmak üzere tüm mal ve hizmetlerin rutin değerlemesinde kullanılacak fiyatları sağlayan kusursuz piyasanın varlığına dayanmaktadır.

Gerçekte ise çok az mal ve mülkiyet hakkının oluşan değerlerini hesaplamaya yarayacak piyasa fiyatı bulunmaktadır⁷¹. Özellikle kurumsallaşmış piyasalara sahip mallarda günlük fiyatları belirlemek oldukça kolaydır. Gelişen bilişim ve iletişim teknolojisi ülke içinde ve dışında bulunan, sermaye ve para piyasalarında işlem gören servet unsurlarının değerinin kolaylıkla ve nesnel ölçütlerle belirlenmesine olanak tanımaktadır. Ancak bunların dışında kalan servet unsurlarının piyasa fiyatlarının belirlenmesi güçlük taşımaktadır. Ayrıca güçlükler aşılarak belirleme yapılsa da belirlenen fiyat, gelişmiş piyasası olmayan servet unsurları için nesnellik taşımaktan uzak olacaktır. Özellikle sanat eserleri ve antikalar gibi kişisel değerlendirmelere bağımlı servet unsurları ancak satıldıkları zaman nesnel fiyatlarına kavuşmuş olacaklardır. Nesnel ölçülere dayanmayan servet değerlemesi sonucunda ulaşılabilecek sermaye kazançlarının gelir olarak kabul edilmesi ve bu tutarların vergilendirilmesi, vergilemede eşitliği ve adaleti sağlamak bakımından uygun görülemeyecek sonuçlar doğurabilecek niteliktedir. Vergi yükünü azaltmak isteyen mükelleflerce yapılacak servetlerin öznel değerlemesinde düşük sermaye kazancı doğuracak fiyatlara eğilim gösterilmesini beklemek uygulama gerçekleri ile uyumludur.

Değerleme sorununu çözmek amacıyla servet unsurları arasında vergileme bakımından ayrıma gidilmesi, piyasa fiyatları belirlenebilenlerin kapsam içine alınması belirlenemeyenlerin ise kapsam dışında tutulması gibi bir pratik çözüm arayışı, benzer biçimde vergilemede eşitliğin ve adaletin sağlanması bakımından safi artış teorisinin taşıdığı üstünlüğü ortadan kaldıracaktır. Safi artış teorisi kapsamında gelirin, en geniş biçimde, elde edilme süreci ve kaynağı dikkate alınmadan belirlenmesi, kişilerin harcama güçleri ve bu güçteki değişim izlenebilmesi olanağını tanımaktadır. Bu belirleme, süreçten daha çok sonuçları dikkate almaktadır. Benzer sonuç yaratan unsurların başka gerekçelerle vergileme dışında tutulması, bu yaklaşımdan beklenen etkinin gerçekleşmesini önleyebilecek niteliktedir.

⁷¹ Simons, a.g.e., s. 56.

Safi artış teorisi gereğince tahakkuk eden sermaye kazançlarının her yıl için belirlenmesi ve vergilenmesi ülkede yerleşiklerin yerli ve yabancı ülkelerde bulunan servet unsurlarının tamamının yıl sonunda tespit edilmesini gerektirmektedir. Gerek bu tespit süreci gerekse kişilerin tahsil etmedikleri potansiyel gelirleri üzerinden vergilendirilmesi, yönetsel güçlükler yanında politik sakıncalar da yaratabilecektir⁷².

Safi artış teorisi kapsamında gelirin belirlenmesi ve vergilendirilmesinin yaratacağı olası sonuçlar dikkate alınarak, sermaye kazançlarının gelir olarak değerlendirildiği ancak servet unsurlarının elden çıkarılması ile paraya çevrilmesi döneminde vergilendirilmesi yaklaşımı geliştirilmiştir. Bu yaklaşımın geliştirilmesinde⁷³ vergi mükellefinin, aktiflerinin değerini belirleyemeyeceği ve elden çıkarma öncesinde vergiyi ödeme kabiliyetinin bulunmayacağına ilişkin değerlendirmeler etkilidir.

Bu iki gerekçe literatürde likidite ve değerlendirme sorunu olarak belirlenmektedir⁷⁴. Bu iki sorunu gidermek amacıyla geliştirilen yöntemler açısından ise sermaye kazançlarının oluşmuş olmasının herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Sermaye kazançları kural olarak yalnızca servet unsurlarının çeşitli yöntemlerle elden çıkarılması ve değer artışının paraya dönüştürülmesi sonucunda vergilendirilmektedir. Bu yaklaşım, belirgin ve kesin sermaye kazançları üzerinden hesaplanacak vergilerin, mükellefler tarafından göreceli olarak kolaylıkla ödenmesi olanağını yaratmaktadır.

Sermaye kazançlarının oluştuğu dönemde gelir kavramı içinde değerlendirilmesi ve vergi matrahına dahil edilmesi gereğini içeren safi artış teorisi çerçevesinde gelir belirlemesinden uzaklaşarak, sermaye kazançlarının servet unsurlarının elden çıkarılması aşamasında, elden çıkarma bedelinin esas alınarak belirlenmesi getirdiği çözümler yanında başkaca sorunlara neden olmaktadır. Sermaye kazançlarının elden çıkarma

⁷² Reynolds, a.g.e., s. 9; Schenk, a.g.e., s. 109.

⁷³ Weisbach, a.g.e., s. 13.

⁷⁴ Auerbach, "On The Design and Reform of Capital-Gains Taxation", s. 264.

yoluyla paraya dönüştürülmesi aşamasında vergilendirilmesi mükelleflerde elden çıkarmayı erteleme eğilimi yaratabilmektedir.

Sermaye kazançlarında vergiyi doğuran olay olarak kazancın realize edildiği dönemin esas alınmasının, realize dönemin ertelenmesi ile verginin ertelenmesi olanağını getirmesi ve vergi uygulaması nedeniyle vergi borcunun ödenmemesi amacıyla yatırımların elden çıkarılmasından kaçınılması olarak ifade edilen “kilitlenme etkisi” gibi olumsuz etkiler yaratması bu yönüye yönelik eleştiriler geliştirilmesine neden olabilmektedir⁷⁵. Sermaye kazançlarının oluşum aşamasında değil de servet unsurunun elden çıkarılmasına bağlı olarak vergilendirilmesi, vergi ertelenmesi ve yatırımların akışkanlığı üzerinde yarattığı etkiler bakımından irdelenebilir.

a. Vergi Ertelemesi Açısından

Başta değerlendirme olmak üzere safi artış teorisinin getirdiği uygulama sorunlarını gidermek amacıyla realize aşamasında sermaye kazançlarının vergilendirilmesi yaklaşımı, “vergi yasalarında yer alan düzenlemelerin amaçları dışında yararlanılması suretiyle ya da bazı düzenlemelerin dolaylı olarak verginin ertelenmesi sonucunu doğurması yoluyla verginin, yasa koyucu tarafından amaçlanmamış olmasına karşın ertelenmesi” şeklinde tanımlanan⁷⁶ “fiili vergi ertelenmesine” neden olmaktadır. Fiili vergi ertelemesinin oluşumunda temel etken, elden çıkarmayı erteleme ile birlikte vergilemeyi de erteleme olanağının sağlanmış olmasıdır.

Servet unsurlarının değerinde yaşanan artıştan kaynaklanan sermaye kazançlarının servet unsurunun elden çıkarılması sonrasında vergilendirilmesi yönündeki tercih, benzer biçimde sermaye kayıpları açısından da geçerliliğini korumaktadır. Sermaye kayıplarının indirimine izin verilmesi halinde, realizasyon ilkesi gereğince aktifin elden çıkarıldığı yıl diğer

⁷⁵ Bkz., Auerbach, “On The Design and Reform of Capital-Gains Taxation”, s. 263.

⁷⁶ Bkz., Murat Özden, **Türkiye’de Vergi Ertelemesi Uygulamalarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**, Yayımlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara, 1997, s. 27.

gelirlerden tamamen veya kısmen indirimi olanaklı olacaktır. Ancak mükelleflerin portföylerinde bulunan ve zarar taşıyan servet unsurlarını elden çıkarma zamanını belirleme olanakları bulunmaktadır.

Özellikle, elden çıkarılan aktifin yerine benzer bir aktifin kolaylıkla konulabilme olanağının bulunması⁷⁷, elden çıkarma nedeniyle yatırım portföyünde gerçek bir değişiklik yapmadan ve "stratejik ticaret"⁷⁸; yoluyla vergisel avantajlardan yararlanılmasına zemin hazırlamaktadır. Sermaye kazançlarının gönüllü bir vergi olduğu yönünde değerlendirmelere⁷⁹ neden olan bu uygulamalar, kimi zaman sermaye kazançları vergisinden mükelleflerin tümüyle kurtulmalarına da olanak sağlamaktadır.

Verginin fiilen ertelenmesi iki etkisi bakımından vergilemede eşitliği ve adaleti sağlama amacıyla çelişir niteliktedir. Bunlardan birincisi, erteleme nedeniyle vergi yükünün aşınmasıdır. İkincisi ise vergi ertelemesinin matrahın vergilendirileceği dönemin ertelenmesi yoluyla yapılmış olmasıdır.

Vergilemede yatay eşitliğin sağlanması bakımından benzer durumda olan mükelleflerin benzer vergi uygulamalarına tabi tutulması, benzer durumda olan mükelleflerin benzer vergi yüküne katlanmaları sonucunu yaratması ölçüsünde anlam taşımaktadır. Vergilemede yatay eşitlik ile amaçlanan mükelleflerin katlanacağı vergi yükü bakımından eşitliğinin sağlanmasıdır. Ancak elden çıkarma döneminin ertelenmesi olanağı ile fiilen vergi ertelenmesi⁸⁰, enflasyon ve faiz oranlarına bağlı olarak efektif vergi oranının⁸¹ ve bu vergi nedeniyle mükellef üzerinde yaratacağı yükün azalmasına neden olabilmektedir. Bu ertelemenin faiz alınmadan yapılmış olması nedeniyle mükellefler faizsiz kredi kullanımının sağlayacağı kadar bir avantaja sahip olmaktadır.

⁷⁷ Robert F. Gemmill, "Kapital Kazançları Vergisinin Kıymetli Kağıt Fiyatları Üzerindeki Tesirleri", **Maliye Enstitüsü Tercümeleri**, İstanbul Üniversitesi Yayını, 3. Seri, No. 1275/209/31, İstanbul, 1969, s. 37.

⁷⁸ Bkz., Schenk, a.g.e., s. 109.

⁷⁹ Bkz., Moore - Kerpen, a.g.e., s. 3.

⁸⁰ Schenk, a.g.e., s. 110.

⁸¹ Goode, a.g.e., s. 518.

Ayrıca, sermaye kazancının elde etme dönemin ertelenmesi olanağı, vergi matrahının mükellefler tarafından istenilen dönemde ortaya çıkarılması olanağını da içermektedir. Vergi oranlarında yaşanacak değişimleri izleyen ve bu değişimlere göre sermaye kazancı oluşumuna karar veren mükellefler, vergi erteleme yoluyla efektif vergi oranı kadar nominal vergi oranı üzerinde etkili olabilme olanağına sahip olacaktır.

Servet unsurlarının elden çıkarma döneminin ertelenmesi yoluyla vergi matrahının vergilendirileceği dönemin ertelenmesine olanak sağlanması, yaygın uygulama olanağı bulan artan oranlı gelir vergisi veya özel sermaye kazançları tarifeleri dikkate alındığında, benzer durumda ve gelir düzeyinde olan mükelleflerin farklı vergi oranları ile karşılaşmasına neden olmaktadır. Aynı gelir düzeyine sahip olan mükelleflerden sermaye kazançları elde edenlerin erteleme olanağını vergi matrahlarını en az düzeyde oluşturacak biçimde ve dönemde belirlemeleri, benzer gelir düzeyine sahip kişilerle farklı vergi oranlarına tabi olmaları sonucunu doğurabilecektir.

Sermaye kazançlarının elden çıkarılma döneminde vergilenmesi elden çıkarmanın belirgin ve vergiden kaçınma olanakları yaratmayacak biçimde belirlenmesini de gerekli kılmaktadır. Bu aşama da özellikle bağış ve veraset yoluyla gerçekleşecek intikallerin elden çıkarma olup olmadığının belirlenmesi gereği bulunmaktadır. Safi artış teorisi çerçevesinde yapılan belirlemelerde bağış ve diğer karşılıksız intikaller realize olarak kabul edilmektedir⁸². Sermaye kazançları vergilemesinde ölüm ve bağışların elden çıkarma olarak değerlendirilmemesi vergi tabanının aşınmasına da neden olabilmektedir. Bünyesinde sermaye kazancı barındıran servet unsurlarının, özellikle yaşlı mükellefler tarafından elden çıkarılmaması yoluyla da vergiden kaçınılabilmektedir⁸³. Karşılıksız intikallerin, servet unsurlarının elden çıkarılması olarak değerlendirilmemesi sermaye kazançlarının vergi

⁸² Bkz. Simons, a.g.e., s. 166.

⁸³ A.B.D.'de ölüm ve bağış gibi karşılıksız intikaller nedeniyle beyan edilen sermaye kazançlarının yarısı kadar bir tutarın vergi dışında kaldığı tahminleri yapılmakta ve veraset yoluyla intikallerin yarattığı bu avantaj "Azrail kaçamağı- The Angel of Death Loophole" olarak adlandırılmaktadır. Bkz., Burman, a.g.e, s. 19.

ödenmeksizin kuşaktan kuşağa aktarılmasına ve verginin sürekli olarak ertelenmesine olanak sağlayacaktır. Böyle bir uygulama sermaye kazancı elde eden kişileri, diğer türlerde gelir elde eden kişilerden farklı ve avantajlı duruma getirecektir.

Vergi ertelenmesi ile efektif vergi oranının düşmesi bu vergileme ile amaçlanan gelir ve servet dağılımının düzeltilmesi amacıyla çelişir sonuçlar oluşmasına neden olabilecektir. Öte yandan, realizasyon yaklaşımının sağladığı avantajlardan yararlanılması, servet unsurunun elden çıkarılması durumunda elde edilen ve birden fazla yılda oluşan gelirin bir yılın geliri olarak kabul edilmesine neden olabilmektedir. Belki de onlarca yılın birikimi sonunda oluşmuş ancak uygulamada servet unsurlarının elden çıkarıldığı yıl elde edildiği kabul edilen gelirlerin, bir yıllık dönemde elde edilmiş olan ve göreceli olarak düzenlilik içeren gelirlerle birlikte aynı artan oranlı vergi tarifelerine tabi tutulması, sermaye kazançlarının olduğu yıllarda vergilenmesi seçeneğine oranla daha fazla vergi yükü ile karşılaşmasına neden olacaktır. Sermaye kazançlarının elde edilme süreleri dikkate alınarak ortalama matrahlar üzerinden vergileme yapılması bu sonucun önlenmesinde bir araç olarak dikkat çekmektedir.

b. Yatırımların Akışkanlığı Açısından

Yatırımcılar, elde ettikleri değer artışlarının sermaye kazancı olarak vergilendirilmesi ve bu vergilendirmenin servet unsurlarının elden çıkarılmasına bağlı olarak yapılması halinde, vergi yükü nedeniyle yatırımlarını değiştirmekte isteksiz davranmaktadır. Yatırımcıların vergi yükü ile karşılaşma kaygısı nedeniyle, ellerinde tuttıkları yatırımları elden çıkarmamaları durumunu ifade eden kilitleme etkisi⁸⁴, sermaye kazançlarının gelişmiş sermaye piyasalarına sahip ülkelerde temel inceleme konusunu oluşturmaktadır.

⁸⁴ İngilizce literatürde “lock-in effect” olarak yer alan bu kavramın “tikanma” biçiminde çevirisi için bkz., Due, a.g.e., s. 200, 201.

Kilitlenme etkisinin varlığı, sermaye kazançlarının vergilendirilmesine yönelik bir eleştiri olarak getirilmekte⁸⁵, sermaye kazançlarına uygulanan vergi oranlarının geçici veya sürekli olarak indirimi ile bu etkinin ortadan kaldırılması, böylece sermaye piyasasında ve gayrimenkul piyasasında yaşanan etkinsizliğin giderilebileceği; yatırımlarda yaşanan çözülme nedeniyle de vergi gelirlerinde artış sağlanacağı akademik ve politik düzeyde savunulmaktadır⁸⁶.

Kilitlenme etkisi nedeniyle yatırımların başka formlara dönüşme olanağı zayıflamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde gayrimenkul gibi verimsiz alanlarda yoğunlaşan yatırımların, akışkanlık kazanarak ticaret, sanayi ve gelişmekte olan sermaye piyasasına yönelmesinin⁸⁷ ekonomik kalkınma açısından da önemi bulunmaktadır.

Sermaye kazançlarının realize edildiğinde vergiye tabi tutulması, servet unsurlarını elinde tutanlara, bu unsurları satmaları halinde yatırımlarının net getirisini dikkate alması gereğini doğurmaktadır⁸⁸. Sermaye kazançlarına uygulanan vergi, muamele vergisi gibi değerlendirilebilmekte, bu nedenle de servet unsurlarının ortalama elde tutulma süresi artmaktadır⁸⁹. Sermaye kazançlarının vergilendirilmesinden daha çok bu

⁸⁵ Nemli, "Kapital Kazançları Vergisi", s. 264, 265.

⁸⁶ Gelişmiş ülkelerde sermaye kazançları ile ilgili olarak yapılan ampirik çalışmaların büyük kısmı kilitlenme etkisini belirlemek ve bu etkinin önlenmesine yönelik politika önerileri geliştirmek amacındadır. Kilitlenme etkisi ve vergi oranlarında yapılacak bir indirimin vergi gelirleri üzerindeki etkileri için bkz., Gerald Auten - Clotfelter, T.C., "Permanent Versus Transitory Tax Effects and The Realization of Capital Gains", **Quarterly Journal of Economics**, V. XCVII, No. 4, November, 1982, 613-632; Martin Feldstein- J. Slemrod -S. Yitzhaki, "The Effects of Taxation on The Selling of Corporate Stock and The Realization of Capital Gains", **Quarterly Journal of Economics**, V. XCIV, No. 4, June 1980, s. 777-791; Veraset vergisi uygulanması halinde kilitlenme etkisi için Bkz., Gerald Auten - D. Joulfaian, "Bequest Taxes and Capital Gains Realization", **Journal of Public Economics**, 81, 2001, s. 213-239.

⁸⁷ Amatong, a.g.e., s. 253.

⁸⁸ Auten - Clotfelter, a.g.e., s. 613.

⁸⁹ Eric W. Cook - J. F. O'hare, "Capital Gains Redux: Why Holding Periods Matter", **National Tax Journal**, Vol. XLV, No.1, March 1992, s. 57; Cook tarafından yapılan aynı çalışmada, ortalama elde tutma süresinin diğer etkenler yanında, sermaye sahibinin geliri ile de ilişkili olduğu tespit edilmiş ve geliri azalan mükelleflerin tüketim

vergilendirmede realizasyon ilkesinin geçerli olması, kişileri sermaye kazancı oluşan servet unsurlarını ellerinde tutmaya teşvik etmektedir⁹⁰. Bu durumda, mükelleflere vergilerini realizasyona kadar erteleme olanağı verilmesi nedeniyle yatırımlarda optimal altı portföy oluşumu gerçekleşmektedir⁹¹.

Ekonomik etkinliğin sağlanması amacıyla, servet unsurlarının en yüksek getiriyi sağlayacağı düşüncesiyle en yüksek değer atfeden yatırımcıların elinde tutulması gerekmektedir. Ancak kilitlenme etkisinin varlığından etkilenen yatırımcılar bazı servet unsurlarını, daha fazla değer biçen başka yatırımcılar bulunmasına rağmen ellerinde tutmaya devam etmektedirler. Bu nedenle “değişim etkinsizliği” olarak ifade edilebilecek durumun oluşumuna neden olmaktadır⁹².

Ayrıca, sermaye kazançları üzerinden vergi ödenmemesi amacıyla servet unsurların elde tutulması, ekonomide işletmelerin satılmak yerine, sahibi tarafından yönetilen küçük ölçekli firmalar halinde kalmasına da neden olabilmektedir⁹³. Böylesi bir eğilim işletmelerin büyüyerek ölçek ekonomilerinden yararlanmasının, nihayetinde kıt kaynakların verimli kullanımın önüne geçebilmektedir.

Sermaye kazançlarının safi artış teorisi dahilinde belirlemesi ve vergilenmesi halinde bu tür etkilerin olmasını beklememek gerekir. Çünkü kilitlenme etkisi bir sermaye kazançları vergisi uygulamasından değil, bu verginin realize zamanı değiştirilerek ertelenebilmesi olanağından doğmaktadır⁹⁴.

amacıyla ortalama elde tutma sürecini kısalttıkları ifade edilmiştir. Bkz. Cook - O'hare, a.g.e., s. 61.

⁹⁰ Burman, a.g.e., s. 11.

⁹¹ Schenk, a.g.e., s. 110.

⁹² Bkz., Stiglitz, a.g.e., s. 540.

⁹³ Stiglitz, a.g.e., s. 541.

⁹⁴ Nemli, “Kapital Kazançları Vergisi”, s. 265.

Öte yandan, uygulamada yaygın olarak görüldüğü gibi, ölüm olayı realize olarak kabul edilmezse, kilitlenme etkisi sermaye aktifi sahibinin ölümüne kadar, vergi ödemekten kaçınma amacıyla devam edebilmektedir⁹⁵.

Sermaye kazançlarında uygulama kaygıları ile tercih edilmekte olan servet unsurunun elden çıkarılması sonrasında gelirin elde edildiğine ilişkin yaklaşımın yarattığı olumsuz sonuçlar, sermaye kazançları vergilemesinde gelir vergisi uygulamasında kullanılan vergi tekniklerinden uzaklaşılmasına neden olmaktadır.

Safi artış teorisi kapsamında vergiyi doğuran olayın belirlenmesinin yaratacağı likidite sorununun çözümü amacıyla Vickrey tarafından önerilen yöntem oluşma döneminde değer artışının belirlenmesi ve verginin hesaplanmasını ancak realize dönemine kadar faiz uygulanarak ertelenmesine izin verilmesini içermektedir. Realize dönemine kadar verginin ertelenmesi likidite sorununa çözüm getirmekte, ertelemenin faiz alınarak yapılmasıyla da ertelemenin avantajı ortadan kaldırılmaktadır. Ancak bu yaklaşım değerlendirme sorunu açısından bir çözüm getirmemektedir⁹⁶.

Auerbach ve Bradford tarafından önerilen yöntem ise, değerlemenin satış döneminde yapılmasına dayanmaktadır. Satış tarihi itibarıyla tespit edilen kazanç tutarı üzerinden hesaplanan vergi tutarına risksiz borçlara uygulanan faiz oranının, servet unsurunun elde tutulduğu süreyi dikkate alarak uygulanmasını içermektedir. Bu yöntem ile realize yaklaşımının yaratabileceği erteleme ve kilitlenme etkilerinin oluşmasının önlenmesi; verginin elden çıkarma sürecine kadar ertelenmesi yoluyla likidite sorununa, verginin oluşan değerler üzerinden değil de satış bedeli dikkate alınarak hesaplanan sermaye kazancına uygulanması nedeniyle de değerlendirme sorununa çözüm getirilebilmesi olanaklıdır⁹⁷.

⁹⁵ Burman, a.g.e., s. 19.

⁹⁶ Bkz., Auerbach, "On The Design and Reform of Capital-Gains Taxation", s. 264.

⁹⁷ Bkz., Schenk, a.g.e., s. 111.

Sonuç olarak, sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde, vergiyi doğuran olay olarak, servet unsurunun elden çıkarılması halinde gelirin elde edildiğinin kabulü; vergi borcunun kesin olarak belirlenmesine ve mükelleflerce uygun zamanlarda ödenmesine olanak sağlanmaktadır. Ancak, gerek kazançlı gerekse kayıplı servet unsurlarının elden çıkarma zamanının mükellefler tarafından belirlenebilmesi olanağı nedeniyle de;

- Verginin ödeme gücü doğmasına rağmen, doğduğu ve ödenmesi gereken dönemin mükelleflerce belirlenmesine ve gerektiğinde ertelenebilmesine,
- Vergilendirme yapılacak dönemin ertelenebilmesi ile, olanaklar dahilinde yasal ve efektif vergi oranlarının mükelleflerce belirlenebilmesine,
- Bu iki belirleme sayesinde, vergi borcunun miktarının ve ödeme zamanının mükellefler tarafından belirlenmesine; ve menkul ve gayrimenkul servet unsurlarının işlem gördüğü piyasalarda etkin olmayan dağılımın gerçekleşmesine neden olmaktadır.

2. KAZANÇLARIN BELİRLENMESİ SÜRECİ AÇISINDAN İRDELENMESİ

Vergiyi doğuran olay olarak değer artışlarının oluşumunun esas alınması durumunda sermaye kazançlarının vergilendirilmesi için servet unsurlarının elden çıkarılması gereği bulunmadığından, her yıl dönem sonunda servet unsurlarının değerinin belirlenmesi ve iki dönem arasında oluşan olumlu farkın sermaye kazancı olarak vergilendirilmesi gerekmektedir.

Vergiyi doğuran olayın servet unsurunun elden çıkarılması sonrasında gelir elde edilmesi olarak belirlenmesi durumunda ise sermaye kazançları elden çıkarma sürecine bağlı olarak belirlenecektir. Sermaye kazançlarının servet unsurunun elden çıkarılmasına bağlı vergilendirilmesi durumunda elden çıkarma kavramının vergi tabanın aşınmasına, vergilemede eşitlik ve

adalet amaçlarından uzaklaşılmasına neden olmayacak biçimde belirlenmesini gerektirmektedir.

Ölüm ve bağışların elden çıkarma olarak kabul edilmesi halinde sermaye kazançlarının hesaplanmasında kullanılacak bedellerin belirlenmesi gereği bulunmaktadır. Ayrıca, fiyatlar genel düzeyinde yaşanan değişimlerin bu süreçte dikkate alınıp alınmadığı vergi yükü üzerinde etkili olmaktadır. Sermaye kazançlarının elden çıkarma sonrasında vergilendirilmesi yönündeki tercih yılların birikimi olan kazançların bir yılın kazancı olarak vergilendirilmesi sonucunu doğurması nedeniyle servet unsurunun elde tutulma sürecinin vergileme tekniklerinin seçiminde etkili olmaktadır.

Bu nedenle sermaye kazançlarının belirlenmesi süreci karşılıksız edinimler, fiyatlar genel düzeyindeki değişimler ve elde etme süresi açılarından irdelenecektir.

a. Karşılıksız Edinimler Açısından

Sermaye kazançları, kişisel mal varlığına dahil bir servet unsurunun elden çıkarılması nedeniyle elde edilen bedelden, bu servet unsurunun edinimi amacıyla ödenen bedelin indirilmesi yoluyla hesaplanmaktadır. Servet unsurlarının bir bedel karşılığı olmadan elden çıkarılması veya elde edilmesi durumu, sermaye kazancının hesaplanabilmesi için başkaca değerlerin kullanımını zorunlu kılmaktadır. Karşılıksız elden çıkarmaların vergilendirme kapsamına alınmaması durumunda, bu gereksinim yalnızca maliyet bedeli için geçerli olmaktadır. Bu gereksinimi karşılamak üzere temelde iki seçenek söz konusudur. Bunlardan birincisi adil piyasa fiyatı ya da buna yakın bir değeri içermesi beklenen veraset ve intikal vergisi değeridir. İkincisi ise karşılıksız edinim öncesindeki bedelli edinimin maliyetidir.

Karşılıksız edinen kişi tarafından servet unsurlarının elden çıkarılması durumunda sermaye kazancının hesaplanması sürecinde, söz konusu servet

unsurunun karşılıksız edinim öncesi edinim bedelinin, maliyet bedeli olarak kabul edilmesi, servet unsurunun hem karşılıksız devreden kişinin mülkiyetinde bulunduğu hem de karşılıksız edinen kişinin mülkiyetinde bulunduğu süreçte oluşan sermaye kazançlarının tespitine olanak sağlamaktadır.

Karşılıksız edinen kişi tarafından servet unsurlarının elden çıkarılması durumunda sermaye kazancının hesaplanması sürecinde, söz konusu servet unsurunun karşılıksız edinim tarihindeki adil piyasa fiyatının ya da ona yakın diğer bedellerin maliyet bedeli olarak kabul edilmesi ise servet unsurunu karşılıksız devreden kişinin mülkiyetinde bulunduğu süreçte oluşan sermaye kazançlarını kapsam dışında tutmakta, yalnızca karşılıksız edinen kişinin mülkiyetinde bulunduğu süreçte oluşan sermaye kazançlarının tespitine olanak sağlamaktadır.

Karşılıksız intikal eden servet unsurların daha sonraki aşamada elden çıkarılması halinde sermaye kazancının hesabında ilk maliyetin esas alınması yöntemi, zamanın etkisi dışında vergi kaybının önlenmesini sağlamaktadır. Ancak böyle bir uygulama yalnızca daha önceki tarihlerde oluşmuş sermaye kazançlarını vergileme sonucunu yaratmamakta aynı zamanda bir başka kişinin mülkiyetinde iken oluşan sermaye kazançlarını vergileme sonucunu doğurmaktadır.

Gerek vergi kaybının önüne geçilmesi gerekse vergilemede eşitliğin sağlanması bakımından, herhangi bir vergi mükellefiyeti nedeniyle bir başka kişiyi vergi mükellefi yapmak yerine bağışların ve diğer karşılıksız intikallerin elden çıkarma olarak değerlendirilmesi gereği bulunmaktadır. Böyle bir uygulama ile ölüm tarihi itibarıyla servet unsurlarının bünyesinde bulunan sermaye kazançları, veraset ve intikal vergisi türünde vergi uygulamalarının katkısıyla güçlük yaşanmadan belirlenebilir. Belirlenen sermaye kazancı vergisinin ise terekeden alınması gerekmektedir. Karşılıksız edinenler

açısından da maliyet bedeli olarak da adil piyasa fiyatı⁹⁸ yanında terekeden ödenen sermaye kazancı vergisinin servet unsurunun değerini etkileyen kısmının dikkate alınması gereği bulunmaktadır.

b. Fiyatlar Genel Düzeyindeki Değişimler Açısından

Fiyatlar genel düzeyinde yaşanan değişimler, diğer mal ve hizmetlerde olduğu gibi elden çıkarılan servet unsurunun değerinde gerçek olmayan artışlar içerecektir. Edinim bedeli ve giderlerin fiyat değişimlerine duyarsız kalması ve tarihsel değerlerle dikkate alınması gerçek olmayan sermaye kazançlarının vergilendirilmesi yoluyla efektif vergi oranının⁹⁹ ve vergi yükünün artmasına neden olabilecektir. Böyle bir uygulama nominal tutarlar bakımından eşit ancak reel tutarlar bakımından eşit olmayan gelir düzeylerinin eşit vergi oranlarına tabi tutulmasına neden olabilecektir. Ayrıca, gerçek sermaye kazancının olmadığı, artışların tümüyle fiyatlar genel düzeyinde yaşanan artış kaynaklı olması durumu ve bu fiyat artışlarının giderilmesi durumunda edinim bedelinden daha düşük bir bedelle satışın yapılması halinde kazancın değil de servetin vergilendirilmesi¹⁰⁰ sonucu doğacaktır.

Sermaye kazançlarının belirlenmesi sürecinde edinim bedeli, geliştirme giderleri, elden çıkarma bedeli ve bu işlemler nedeniyle yapılacak giderlerin belirlenmesi sürecinde geliştirilecek bedellerin ve elden çıkarma sayılacak işlemlerin belirlenmesi vergilemede eşitlik bakımından önem taşımaktadır. Edinim bedeli ve giderleri ile geliştirme giderlerinin fiyatlar genel düzeyinde yaşanan değişimleri içermemesi halinde elden çıkarma nedeniyle sermaye kazançlarının gerçekte olduğundan fazla hesaplanması ve vergiye tabi tutulması olanak dahilindedir.

⁹⁸ Sermaye kazancı nedeniyle ödenen vergiyi dikkate almadan adil piyasa fiyatının alınması yönündeki görüş için bkz., Simons, a.g.e., s. 166.

⁹⁹ Ayrıca, mahsup imkanı bulunan sermaye kayıplarının reel değerini de azaltmaktadır. Bkz., Feldstein - Slemrod - Yitzhaki, a.g.e., s. 778.

¹⁰⁰ Eroguş, a.g.e., s. 53.

Ancak, bu aşamada tartışılması gereken bir nokta fiyatlar genel düzeyinde yaşanan artışların yalnızca sermaye kazançlarında dikkate alınmasının yaratacağı eşitsizliktir. Geliri, yıl içerisinde tüketilebilecek mal ve hizmetlerin toplamı olarak dikkate alan safi artış teorisi yaklaşımı çerçevesinde yapılan belirleme dikkate alındığında fiyatlar genel düzeyinde yaşanan artışlar yalnızca sermaye kazançlarının reel değerini değil, tüm gelir unsurlarının reel değerini azaltmaktadır. Yıl içinde yaşanan fiyat artışları diğer gelir unsurları ile birlikte sermaye kazançları sayesinde kişisel amaçlarla kontrol edilebilecek mal ve hizmet miktarlarını azaltmaktadır. Bütün gelir unsurlarını dikkate almayan bir uygulama yalnızca sermaye kazançlarını reel değerlere indirgeyecek, ancak diğer gelirler nominal düzeyde kalacaktır. Doğaldır ki böyle bir seçim benzer reel değerleri içeren gelirlerin farklı efektif vergi oranlarına tabi olmaları sonucunu ve vergilemede adalet ve eşitliğe yaklaşımdan çok uzaklaşılması sonucunu yaratacaktır.

Ayrıca gelir vergisi ya da sermaye kazançları vergilemesi kapsamında indirim, istisna ve tarifelerin fiyatlar genel düzeyinde yaşanan artışların olumsuz etkilerinin giderilmesi amacıyla güncellenmesi durumunda ise bu olumsuz etkilerin giderilmesi amacıyla iki ayrı yöntemin mükerrerlik yaratacak biçimde kullanımı söz konusu olacaktır.

c. Elde Tutma Süresi Açısından

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesi sürecinde, elde edilmesine kaynaklık eden servet unsurunun elde tutulma süresinin dikkate alınması ve buna dayalı bir vergilendirme yapılması çeşitli gerekçelerle desteklenen¹⁰¹ ve uygulamada sıkça rastlanan bir durumdur. Vergileme ve kazanç tespiti için

¹⁰¹ Uzun dönem elde tutmayı teşvik eden vergi uygulamalarına; (i) uzun dönemli yatırımları, dolayısıyla, daha üretkif yatırımların ve ekonomik büyümenin desteklenmesi, (ii) enflasyonun yaratacağı fiktif değer artışlarının vergilenmesin yaratacağı olumsuzluğun bu yolla, dolaylı olarak önüne geçilmesi, (iii) birden fazla yılda elde edilen gelirin, bir yılda artan oranlı vergi tarifesine tabi tutularak adaletsizlik yaratılmasının önüne geçilmesi, (iv) yüksek vergi oranlarının mükellefleri, yatırımlarını değiştiremeyecek (kilitlenme) duruma getirdiği, gerekçeleri örnek gösterilebilir.

belirli bir süre elde tutma koşulunun getirilmesi ile kısa süreli spekülasyona yönelik sermaye kazançları ile bunların dışında kalan ve servetin korunması ve tasarrufların değerlendirilmesi olarak görülen¹⁰², genellikle de sabırlı yatırımcılar¹⁰³ tarafından elde edilen sermaye kazançlarının ayrıştırılması amaçlanmaktadır.

Bu amaçla, servet unsurlarının elde tutulma süresine bağlı olarak vergi oranlarının farklılaştırılması, vergi ayrıcalıkları düzenlenmesi veya kazanç hesaplama yöntemlerinde farklılaştırılması seçenek olarak dikkat çekmektedir. Özellikle uzun dönemli kazançların ağır vergi yükü altında kalmasının önlenmesi yönünde bir amacın oluşmasında sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde realizasyon ilkesinin aranması etkili olmaktadır.

Elden çıkarma döneminde vergilendirme yılların birikimi olan kazançların bir yılın kazancı olarak vergilendirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Artan oranlı gelir vergisi tarifelerinin yoğunlaşmış kazançlar üzerindeki olabilecek olumsuz etkilerini gidermek amacıyla elde etme süresine bağlı olarak farklı kazanç hesaplama yöntemlerinin ve vergi oranlarının uygulanması veya vergi ayrıcalıklarının düzenlenmesi, özellikle elde tutma süresinin bir yıldan az belirlenmesi durumunda benzer gelir olanaklarına sahip mükelleflerin farklı vergi yükü ile karşılaşması sonucunu doğurmaktadır. Üç ya da altı ay gibi sürelerde elde tutulan servet unsurlarının elden çıkarılması nedeniyle ortaya çıkan sermaye kazançlarının, diğer gelirlerden farklı hesaplama yöntemlerine ve vergi oranlarına tabi tutulması veya vergi ayrıcalıkları tanınması benzer düzeyde gelir elde eden mükelleflerin farklı vergi yükü ile karşılaşmasına neden olabilecektir.

Sermaye kazançlarının oluşum dönemleri yerine, servet unsurlarının elden çıkarıldığı yıl vergi matrahına dahil edilmesi genel nitelikli indirim ve istisnalardan yeterince yararlanılmaması sonucunu da doğurabilecektir.

¹⁰² Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1561.

¹⁰³ Reynolds, a.g.e., s. 46.

Sermaye kazançlarının ve diğer gelir unsurlarının bir yıllık dönemde elde edilen tutarlar üzerinden vergilendirilmesi, vergilendirmeye ilişkin hak ve yükümlülüklerin kural olarak her yıl tekrarlanmasını gerektirmektedir¹⁰⁴. Servet unsurlarının elden çıkarıldığı dönemin geliri olarak kabul edilmesi genel nitelikli indirim ve istisnalardan, sermaye kazancının olduğu tüm yıllar yerine yalnızca vergilendirildiği dönem yararlanması sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle elden çıkarmaya bağlı vergileme yapılması durumunda sermaye kazançlarına yönelik indirim ve istisnaların belirlenmesinde servet unsurunun elde tutulduğu süreyi esas alan düzenlemelerin yapılması gereği bulunmaktadır.

Ayrıca, elde tutma süresine bağlı vergileme yapmanın da kilitlenme etkisinin oluşumu üzerinde geçici etkisi bulunmaktadır¹⁰⁵. Kısa süre elde tutulan servet unsurlarından kaynaklanan sermaye kazançları yüksek vergi yükü yaratacak sürece tabi tutulurken, yasalarda öngörülen sürelerde elde tutulan servet unsurlarından kaynaklanan sermaye kazançlarının düşük vergi yükü yaratacak sürece tabi tutulması veya tümüyle vergi dışına çıkarılması servet unsurlarının belirlenen sürelerde elde tutulması açısından¹⁰⁶ bir teşvik unsuru oluşturmaktadır.

3. ZARAR MAHSUBU OLANAKLARI AÇISINDAN İRDELENMESİ

Safi artış teorisi kapsamında sermaye kazançları ve sermaye kayıpları benzer değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Diğer bir deyişle, sermaye kazançlarının oluşma döneminde vergi matrahına dahil edilmesi ve yine oluşma döneminde sermaye kayıplarının vergi matrahından indirilmesi gereği bulunmaktadır. Ancak sermaye kazançları vergilemesinde servet unsurunun elden çıkarılması gereğinin aranması yönündeki yaygın uygulama

¹⁰⁴ Bkz., Akdoğan, **Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması**, s. 93.

¹⁰⁵ Amatong, a.g.e., s. 254.

¹⁰⁶ Bkz. Auten - Clotfelter, a.g.e., s. 615.

beraberinde sermaye kayıplarına sınırlamaya gidilmesini gerektirmiştir¹⁰⁷. Değerleme ve likidite sorunlarını gidermek amacıyla sermaye kazançlarının realize aşamasında vergilendirilmesi yöntemi sermaye kazançları gibi sermaye kayıplarının da oluşma döneminin mükellefler tarafından belirlenmesi olanağını içermektedir. Mükelleflerin sermaye kayıplarının oluşumunu belirleyecekleri dönem vergi yüklerinin en aza inmesine olanak sağlayan dönem olacaktır¹⁰⁸. Mükellefler sermaye kayıplarını, sermaye kazançlarının olduğu dönemlere uyumlu biçimde ortaya çıkaracaklardır.

Ayrıca, sermaye kazançlarının diğer gelirlerden farklı vergi tarifelerine özellikle de düz oranlara tabi tutulması zarar mahsubu açısından sınırlamaya gerekçe oluşturmaktadır¹⁰⁹. Sermaye kazançlarını diğer gelirlere oranla ılımlı vergi yükü yaratacak vergi oranlarına tabi tutarken, sermaye kayıplarının tümüyle indirimine izin verilmesi halinde, bir ekonomik sürecin olumlu ve olumsuz sonuçları paralel etki yaratmayacaktır. Bu durumda sermaye kazançlarını vergilendirme düz ve sınırlı etki yaratmasına rağmen, sermaye kayıplarının mahsubu en yüksek vergi oranlarından başlayarak etkisini gösterecektir.

Elden çıkarmaya bağlı vergilendirme yöntemi nedeniyle sermaye kayıplarının yaratacağı olumsuz etkilerin giderilmesi amacıyla geliştirilen sınırlamaların en katı halini sermaye kayıplarının hiçbir şekilde vergi matrahı ile ilişkilendirilmemesi oluşturmaktadır. Bunun dışında sermaye kayıplarının benzer servet unsurlarından elde edilen sermaye kazançlarından indirimine veya benzer süreçlerde elde edilen sermaye kazançlarından indirimine izin verilmesi, diğer gelirlerle hiç ilişkilendirilmemesi veya belirli tutarlarla ilişkilendirilmesi yöntemleri geliştirilmiştir.

Sermaye kayıplarına belirli sınırlamalar getirilmesi, benzer gelir ve harcama olanağı düzeyine sahip mükelleflerin yalnızca sermaye kazanç ve

¹⁰⁷ Bkz., Burman, a.g.e., s. 11.

¹⁰⁸ Schenk, a.g.e., s. 112, Burman, a.g.e., s. 11.

¹⁰⁹ Burman, a.g.e., s. 151.

kayıplarının tutarındaki değişiklik nedeniyle farklılaştırılan vergi matrahları üzerinden farklı vergi yükleri ile karşılaşmalarına neden olabilmektedir. Ayrıca, sermaye kayıplarının yalnızca sermaye kazançlarından mahsubuna olanak sağlanması durumunda, değeri düşen kimi servet unsurlarının vergi avantajı sağlamak amacıyla elden çıkarılmasının ertelenebileceği, dolayısıyla da kilitlenme etkisinin oluşabileceği öngörülebilir.

Devletin, girişimlerin karlarına ve zararlarına simetrik katılımı, oluşacak zararların diğer gelirlerden mahsubuna izin verilmesi gerektirmektedir. Sermaye kazançlarında zarar mahsubuna izin verilmesi ise yatırımcı açısından riskin azalmasına¹¹⁰ neden olabilecektir. Sermaye kazançlarının vergilendirilmesi sürecinde sermaye kayıplarının tümüyle indirimine izin verilmemesi, riskli yatırımların efektif vergi oranını risksiz yatırımlara kıyasla artırmaktadır¹¹¹.

4. VERGİ TARİFESİNİN YAPISI AÇISINDAN İRDELENMESİ

Önceki bölümlerde belirlendiği üzere, yılların birikimi sonucunda oluşan sermaye kazançlarını, bir yılda elde edilmiş olağan gelirler gibi değerlendirerek vergilendirmek, aynı tutarda bir kazancın yıllara yayılı olarak elde edilmesi halinde ödenmesi gerekenden daha fazla vergi ile karşılaşmasına neden olmaktadır¹¹². Öte yandan, elden çıkarma sonrasında vergilendirme, yaratacağı erteleme olanağı ile vergi tarifesinden beklenen etkinin reel düzeyinin düşmesine de neden olmaktadır.

Yılların birikimi olan sermaye kazançları üzerinde artan oranlı tarifelerin yaratacağı sorunların ve olumsuz etkilerin giderilmesi için, dalgalı nitelik gösteren ve belirli yıllarda yoğunlaşan gelirlerin düz oranlı bir tarife ile vergilendirilmesi bir seçenek olabilmektedir¹¹³. Ancak düz oranlı vergi tarifeleri, vergi matrahında oluşan değişimlerde yalnızca vergi miktarının

¹¹⁰ Turhan, a.g.e., s. 338.

¹¹¹ **The Taxation of Capital Gains**, a.g.e., s.16.

¹¹² Seltzer, "Background of The Controversy", s. 133.

¹¹³ Bkz., Dikmen, a.g.e., s. 75.

artmasına neden olmaktadır. Düz oranlı bir vergi tarifesi kullanımı vergi matrahı artıkça yalnızca vergi miktarının da artmasına neden olacaktır. Bu sonuç, artan oranlı gelir vergisi tarifesiinden beklenen, gelirden daha hızlı vergi tutarında artış yaratmak açısından yetersiz kalabilecektir.

Servet unsurunun elden çıkarıldığı yıl değil de oluştuğu yıl dikkate alınması yönünde bir belirleme, artan oranlı vergi tarifelerinin olumsuz etkilerinin oluşmasını engelleyebilecek niteliktedir. Uygulama güçlükleri nedeniyle sermaye kazançlarının oluşma döneminin değil de elden çıkarma döneminin esas alınması halinde ise servet unsurunun elde tutulduğu ve dolayısıyla oluşmuş sermaye kazançlarının ertelenme süresini dikkate alan yöntemlerin geliştirilmesi olanaklıdır.

Sermaye kazançlarını, artan oranlı vergi tarifelerinin yarattığı olumsuzluklardan arındırma amacıyla düz oranlı vergi tarifeleri kullanarak vergilendirme yerine, sermaye kazancının oluştuğu yılları dikkate alarak, ortalama matrahlar üzerinden, artan oranlı vergi tarifeleri ile vergilendirmek bir seçenek olabilecektir. Servet unsurunun elde tutulduğu dönemin dikkate alınması ve vergi matrahının elde tutulan dönem sayısına bölünerek vergi matrahına dahil edilmesi yoğunlaşma nedeniyle artan oranlı tarifelerin olumsuzluğu bir dereceye kadar giderebilecektir.

Sermaye kazançlarında vergiyi doğuran olay irdelenirken değerlendirilen, Auerbach ve Bradford¹¹⁴ tarafından değerlendirme ve likidite sorunlarının giderilmesi amacıyla geliştirilen yaklaşım, servet unsurlarının elde tutulma sürecini dikkate aldığından artan oranlı vergi tarifelerinin olumsuz etkilerinin oluşumunun da önüne geçebilecek niteliktedir. Ayrıca, ertelenen sermaye kazançlarına elde tutma süresine bağlı olarak faiz uygulanması vergi tarifesiinden beklenen etkinin reel düzeyinde düşüş yaşanmasının önüne geçebilecektir.

¹¹⁴ Bkz., Schenk, a.g.e., 111.

Öte yandan, sermaye kazançlarının kişiler arasında dağılımının niteliği ile yüksek gelirli ve yatırım olanakları bulunan kişilerde yoğunlaştığı dikkate alındığında; artan oranlı bir gelir vergisi tarifesi uygulamasında sermaye kazançlarının dengesiz dağılımı etkisini daha fazla gösterecektir. Çünkü dengesiz dağılım nedeniyle, halihazırda yüksek vergi oranları ile vergilenen mükelleflerin daha da yüksek oranlarla vergilenmesi gerekecektir. Sermaye kazançlarının vergi dışı tutulması ise bu mükelleflerin vergi yükünde düşük gelir gruplarında gerçekleşecek azalmadan daha fazla bir azalmaya neden olacaktır.

Diğer gelirler artan oranlı vergi tarifesi ile vergilendirilirken sermaye kazançlarının çeşitli nedenlerle düz oranlı tarifelere tabi tutulması sermaye kazancı elde eden mükelleflerin daha düşük ortalama vergi oranları ile vergilendirilmesi sonucunu yaratacaktır. Böyle bir farklılaştırma, gelir ve servet dağılımının vergiler yoluyla sağlanması olanağına sınırlama getirecektir. Öte yandan sermaye kazançlarının belirli kişilerin elinde yoğunlaştığı dikkate alındığında gelir ve servet dağılımında adalet sağlama amacıyla daha yüksek oranlarda vergilendirilmesi gereken kişi ve matrahların, düz oranlı tarife uygulaması nedeniyle düşük oranlarla vergilendirilmesi sonucu doğacaktır. Belirlenen nominal oranların, vergi ertelemesi olanağı ile reel düzeyinde yaşanan aşınma da dikkate alındığında böyle bir seçimin gelir ve servet dağılımında adalet sağlamak yerine var olan adaletsizliği pekiştireceği öngörülebilir.

Ayrıca, sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin yaratabileceği etkilerin artan oranlı tarifelerin kullanılması halinde belirginleşeceğini öngörmek olasıdır. Özellikle, riskli yatırımlara yönelişin engellenmesi yönündeki etki, artan oranlı vergi tarifelerin kullanılması halinde daha belirgin olabilecektir ¹¹⁵.

¹¹⁵ Bkz., Turhan, a.g.e., s. 338.

II. TÜRKİYE VE BAZI AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERDE SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN KARŞILAŞTIRILARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

A. KAPSAMI VE GELİR VERGİSİNİN ÜNİTER YAPISINA BAĞIMLILIĞI AÇILARINDAN KARŞILAŞTIRILARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Sermaye kazançlarının vergilendirme süreci içerdiği nitelikler bakımından çeşitli biçimlerde sınıflandırmaya tabi tutulabilmektedir. Özellikle sermaye kazançlarının kapsamını ve gelir vergisinin üniter yapısına bağımlılığı açısından yapılacak irdeleme, sermaye kazançlarını vergilendirme sürecinin bu vergileme ile öngörülen amaçlara ulaşmada etkinliğinin değerlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle incelenen Avrupa Birliği üyesi ülkelerde ve Türkiye’de sermaye kazançlarını vergilendirme uygulaması, kapsam ve gelir vergisinin üniter yapısına bağımlılık açılarından irdelenecektir.

1. KAPSAM AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILARAK İRDELENMESİ

Kapsamı bakımından sermaye kazançlarını vergilemeye yönelik uygulamalarının, geniş kapsamlı sermaye kazançları vergilendirmesi ve dar kapsamlı sermaye kazançları vergilendirmesi olarak sınıflandırılması olanaklıdır. Sermaye kazançları vergilemesinin dar ya da geniş kapsamlı olup olmaması ülkelerin mali, ekonomik, sosyal koşullarına ve vergi idaresinin teknik alt yapısına bağlı olarak belirlenmektedir.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesi ile amaçlanan hedeflere ulaşılmasında vergilemenin kapsamının belirlenmesinin etkisi bulunmaktadır. Veri kamu gelir gereksiniminin karşılanması amacı açısından bakıldığında vergi tabanının olabildiğince genişletilmesi vergi oranlarında veya borçlanma gereğinde azalma yaratacağından olumlu mali, ekonomik ve sosyal sonuçlar doğurabilecektir. Ayrıca, vergi kapsamının geniş belirlenmesi vergiden

kaçınma ve vergi harcamalarını azaltmada başarısı ölçüsünde benzer etkiler yaratacaktır.

Ekonomik kalkınma ve gelişmenin sağlanması amacıyla spekülâtif yatırımlara yönelişin önlenmesi ve belirli yatırımların yönlendirilmesi açısından irdelendiğinde, sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin kapsamının geniş belirlenmesi bu amaçlara ulaşmada da etkinlik sağlayacaktır. Dar kapsamlı belirlemeler ancak vergilendirme kapsamında yer alan spekülâtif alanlarda etkili olabilecek bunların dışında kalanlarda ise etkinlik sağlanamayacaktır.

Benzer biçimde sosyal amaçlara ulaşmada sermaye kazançları vergilemesi kapsamının geniş tutulması, gelir ve servet dağılımının gerçekleştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Aksi yönde dar kapsamlı olarak sermaye kazançlarının vergilendirilmesi bazı gelir ve servet unsurlarını hedefleyeceğinden, tüm yüksek gelirli kişilerin gelir ve servetleri yerine bazı kişilerin gelir ve servetlerinde azalmaya neden olacaktır. Böyle bir uygulama toplumu oluşturan kişilerin tamamını dikkate almadığından sosyal amaçlarla uyumsuz olabileceği gibi bu amaçlara ulaşmada etkiliği azaltabilecektir.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin dar veya geniş kapsamlı olup olmadığının belirlenmesinde, vergiyi doğuran olayın belirlenmesi süreci ve vergi kapsamına alınan servet unsurlarının dikkate alınması yeterli olmayıp aynı zamanda vergi kapsamında olan bu unsurlara yönelik geliştirilen vergi ayrıcalıklarının boyutunun irdelenmesi gereği bulunmaktadır. Bu amaçla Türkiye ve Avrupa Birliği'ne üye bazı ülkelerin sermaye kazançları vergilendirme süreci bu boyutları ile irdelenecektir.

a. Vergiyi Doğuran Olay Bakımından

Türkiye'de sermaye kazançlarını vergilendirme sürecinde yalnızca elden çıkarılan bazı servet unsurları nedeniyle elde edilen sermaye

kazançları kapsamaktadır. Diğer bir deyişle bazı servet unsurlarından kaynaklan sermaye kazançları ancak realize edildiğinde vergilendirmektedir.

Avrupa Birliği üyesi ülkelerde de sermaye kazançlarını vergilendirme sürecinde, Türkiye uygulamasına benzer biçimde yalnızca servet unsurlarının elden çıkarılması yoluyla realize edilmiş sermaye kazançları kapsamaktadır. İtalya'da uygulanan menkul kıymetlerin vergilendirilmesinde mükelleflere seçimlik bir hak olarak tanınan yöntem realize yaklaşımın genel yapıyı bozmayan tek istisnasını oluşturmaktadır.

Sermaye kazançlarının yalnızca servet unsurunun elden çıkarılmasına bağlı olarak vergilendirilmesi oluşmuş ancak paraya çevrilmemiş kazançların vergi dışında kalmasına olanak sağlamaktadır. Böyle bir uygulama diğer etkiler yanında sermaye kazançlarının vergilendirilme sürecinin kapsam bakımından daralmasına neden olmaktadır.

b. Sermaye Kazançlarına Kaynaklık Eden Servet Unsurları Bakımından

Türkiye uygulamasında değer artışları sermaye kazancı olarak belirlenen servet unsurları Gelir Vergisi Kanununun 80. maddesinde sayma yöntemi ile belirlenmiştir. İlgili yasal düzenleme ile gayrimenkul, menkul kıymet ve diğer servet unsurlarının elden çıkarılmasından elde edilen sermaye kazançları vergilendirme kapsamına alınmıştır.

Gayrimenkul servet unsurları ile birlikte gayrimenkul gibi değerlendirilen tapu sicile kayıtlı hakların da elden çıkarılmasından doğan sermaye kazançları vergilendirme kapsamındadır.

Gelir Vergisi Kanunun Mükerrer 80. maddesinde yapılan düzenlemeler ile aynı Kanunun 70. maddesinin 1. fıkrasında yer alan, arazi, bina, maden suları, memba suları, madenler, taş ocakları, kum ve çakıl istihsal yerleri, tuğla ve kiremit harmanları, tuzlalar ve bunların mütemmim cüzileri ve teferruatları, 70. maddesinin. 2. fıkrasında yer alan; voli mahalleri ve

dalyanlar, 70. maddesinin 4. fıkrasında yer alan; gayrimenkul olarak tescil edilen haklar, 70. maddesinin 7. fıkrasında yer alan; gemi ve gemi payları ile her türlü motorlu tahmil ve tahliye araçlarının elden çıkarılması nedeniyle oluşacak değer artışları sermaye kazancı olarak kabul edilmiştir.

Bunların dışında kalan ve Gelir Vergisi Kanununun 70. maddesinde sayılarak iratları gayrimenkul sermaye iradı sayılan servet unsurlarının elden çıkarılması nedeniyle elde edilen sermaye kazançları vergilemesi dışında bırakılmıştır.

Menkul kıymetler açısından bakıldığında daha geniş bir belirlemenin yapıldığı ifade edilebilir. Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 80. maddesinin 1. fıkrası gereğince menkul kıymet niteliğindeki unsurların elden çıkarılmasından dolayı ortaya çıkan sermaye kazançları gelir vergisi kapsamına alınmış bu belirlemede gayrimenkul servet unsurları gibi sayma yöntemi yerine genel olarak menkul kıymet ifadesi kullanılmıştır.

Elden çıkarılması nedeniyle oluşan sermaye kazançları vergileme kapsamına alınan diğer servet unsurları da gayrimenkul niteliğindeki servet unsurları gibi sayma yöntemi ile belirlenmiş olup, bu kapsamda; Gelir Vergisi Kanununun 70. maddesinin 5. fıkrasında yer alan; arama hakları, işletme hakları, imtiyaz hakları ve ruhsatları, alameti farika hakları, marka hakları, ticaret unvanı, her türlü teknik resim, desen, model, plan ile sinema ve televizyon filmleri, ses ve görüntü bantları, sanayi ve ticaret ve bilim alanlarında elde edilmiş bir tecrübeye ait bilgilerle gizli bir formül veya bir imalat usulü üzerindeki kullanma hakkı veya kullanma imtiyazı gibi haklar, telif hakları ve ihtira beratları, ortaklık hakları ve hisseleri, faaliyeti durdurulan işletmeler yer almaktadır.

Yukarıda sayılan servet unsurlarının elden çıkarılması kural olarak sermaye kazançları olarak değerlendirilmekte ve vergileme yapılmaktadır. Ancak, bu servet unsurlarının elden çıkarılması faaliyetinin devamlı olarak yerine getirilmesi durumunda elde edilen kazanç sermaye kazancı olarak

dikkate alınmamakta, devamlılık unsuru taşıyan gelir unsurları içinde değerlendirilmektedir. Aynı biçimde, bu servet unsurları ticari ve mesleki faaliyet kapsamında işletme aktifine kayıtlı ise elden çıkarılması nedeniyle elde edilen sermaye kazançlarının, sermaye kazancı olarak değil de esas faaliyet kapsamında vergilendirilmesi gereği bulunmaktadır.

Sayma yöntemi ile belirlenen servet unsurları dışında kalan servet unsurlarının elden çıkarılması nedeniyle elde edilen sermaye kazançları vergileme dışında bırakılmıştır. Bu belirleme ile ev eşyası, diğer taşınır mallar ve Gelir Vergisi Kanununun 70. maddesinde iradının vergilendirilmesi öngörülen motorlu taşıtların elden çıkarılması nedeniyle elde edilen sermaye kazançları vergilendirme dışında kalmaktadır.

İncelen Avrupa Birliği üyesi ülkelerde, işletme aktifinde kayıtlı servet unsurlarının elden çıkarılmasından kaynaklanan sermaye kazançları, işletme faaliyetinin bir parçası kabul edilmekte ve bu kapsamda vergilendirilmektedir.

Avrupa Birliği üyesi ülkelerde genel olarak menkul kıymetlerin, gayrimenkullerin ve ortaklık haklarının elden çıkarılması nedeniyle elde edilen sermaye kazançları vergileme kapsamında bulunmaktadır. Bunun yanında ülkelerin sermaye kazançları vergilendirmesinde kapsam bakımından farklılıklar bulunmaktadır.

Kapsam bakımından irdelendiğinde, en geniş belirleme aynı zamanda gelir vergisinden ayrı bir sermaye kazançları vergisi uygulanan İrlanda ve İngiltere’de yapılmıştır. Özellikle İrlanda uygulamasında vergi ayrıcalığı düzenlenmemiş olan tüm servet unsurlarından elde edilen sermaye kazançları kapsam dahilindedir. Ayrı bir sermaye kazançları vergisi uygulaması olmamakla beraber Fransa’da kişisel eşyalar, otomobiller, mücevherler ve sanatsal çalışmalar vergi kapsamında yer almaktadır.

Özellik gösteren kapsam belirlemelerini ülkeler itibariyle de irdelemek olanaklıdır. Hollanda uygulamasında sınırlı sayıda menkul kıymetlere ve ortaklık paylarına özgü dar bir kapsam belirlemesi yapılmıştır. Almanya

uygulamasında edinilmeden elden çıkarılan servet unsurları ve menkul malların vergilendirme kapsamına alındığı görülmektedir. Lüksemburg uygulamasında menkul mallar, Finlandiya uygulamasında kişisel mallar vergi kapsamında değerlendirilmektedir. İtalya uygulamasında yalnızca arazinin parsellendikten sonra parça parça veya inşa sonrası bağımsız bölüm olarak elden çıkarılması halinde taşınmazlar vergilendirme kapsamında değerlendirilmektedir.

c. Vergi Ayrıcalıkları Bakımından

Türkiye’de sermaye kazançlarının vergilendirme sürecinde, sermaye kazançlarına yönelik olarak yer alan vergi ayrıcalıkları, daha önceki bölümlerde belirlendiği üzere, doğrudan ya da vergileme koşulları belirlenerek sağlanmıştır.

Doğrudan belirlenen vergi ayrıcalıkları arasında; sermaye kazancının elde edilme süreci ve elde edildiği servet unsurunun niteliği ile ilgili olmayan ve genel nitelikli bir düzenleme, işletmelerin devri ya da dönüşümüne yönelik düzenleme ile kamu borçlanma kağıtlarına yönelik olan ve geçici nitelik taşıyan düzenleme sayılabilir.

Bunların dışında kalan vergi ayrıcalıkları ise vergileme koşullarını taşımayan sermaye kazançlarından oluşmaktadır. Vergileme koşullarının tersini ifade eden koşullar vergi ayrıcalıklarının koşulları olarak belirlenebilir. Sermaye kazançlarına yönelik geliştirilen bu tür vergi ayrıcalıkları iki koşul üzerinde odaklanmaktadır. Bu koşullar; edinim şekli ve elde tutma süresidir.

Karşılıksız elde edilen menkul kıymetlerin ve gayrimenkul servet unsurlarının elden çıkarılması nedeniyle oluşan sermaye kazançları vergiden istisna edilmiştir. Ayrıca karşılıksız gerçekleşen mülkiyet devirleri elden çıkarma kapsamında belirlenmediğinden, bağış ve veraset yoluyla elden çıkarılan servet unsurlarının bünyesinde bulunan sermaye kazançlarının vergilendirme kapsamı dışında tutulduğu belirtilmelidir.

Elde tutma süresine bağılı olarak geliştirilen vergi ayrıcalığında servet unsurlarına bağılı olarak farklı süreler belirlenmiştir. Gayrimenkuller için dört yıldan daha fazla elde tutulma koşulu bulunmaktadır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören hisse senetlerinin üç ay, diğere tam mükellef kurumlara ait hisse senetlerinin ise bir yıldan fazla elde tutulması gereğı bulunmaktadır. Özellikle borsada işlem gören hisse senetleri için belirlenen üç aylık süre spekülatif alım satım ve yatırım arasındaki ayrımın belirlenmesinde yeterli görülmüştür.

İncelen Avrupa Birliğı üyesi ölkelerin sermaye kazançlarını vergilendirme süreçlerinde genel olarak belli tutarı aşmayan sermaye kazançlarına yönelik olan veya servet unsurlarının belirli süre ile elde tutulması halinde yararlanılan vergi ayrıcalıkları düzenlenmiştir. Ayrıca konut gibi bazı servet unsurları mutlak olarak veya belirli koşullar altında özel vergi ayrıcalıklarından yararlanmaktadır.

Vergi ayrıcalıkları uygulaması yöntem itibariyle farklılıklar da içermektedir. Danimarka ve Fransa uygulamasında taşınmazlara özgü vergi ayrıcalığının oranı, elde tutma süresine bağılı olarak değişmektedir. İspanya'da elde tutma süresine bağılı vergi ayrıcalığının oranının belirlemesi uygulaması menkul kıymetleri de kapsamaktadır. İspanya ve İrlanda uygulamasında karşılıksız mülkiyet devirlerinden yalnızca kamuya yararlı, eşler arasında ve ölüme bağılı olarak gerçekleşenler gibi belirli koşulları taşıyanlar, vergi ayrıcalıklarından yararlanmaktadır.

Sonuç olarak, sermaye kazançlarının incelenen Avrupa Birliğı üyesi ölkeler ile Türkiye uygulaması, kapsamı ve vergi ayrıcalıklarına yönelik düzenlemeleri açısından birlikte irdelendiğinde, sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde realizasyon yaklaşımının tercihi nedeniyle kapsam bakımından daralma yaşandığı görülmektedir. Ayrıca, Türkiye'de sermaye kazançları vergilemesinde menkul malların ve kişisel malların vergileme dışında bırakıldığı, bunların dışında kalan mallar için kural olarak geniş kapsamlı bir yaklaşım ile bir çok servet unsurunun vergilendirme kapsamına

alındığı belirtilebilir. Ancak, bir çok Avrupa Birliği üyesi ülkede vergi ayrıcalıklarının elde tutma süresine bağlı olarak değişen oranlarda belirlediği ve gayrimenkullerin tümü yerine konutlara özgü ayrıcalık belirlediği, hatta sağlar arasında gerçekleşen karşılıksız mülkiyet devirlerin bazı ülkelerde vergi ayrıcalıklarından yararlanmadığı dikkate alındığında, özellikle karşılıksız edinim yoluyla elde edilen servet unsurları ile üç aydan fazla süreyle elde tutulan İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören hisse senetlerinin elden çıkarılması nedeniyle oluşan sermaye kazançlarına yönelik geliştirilen vergi ayrıcalıkları Türkiye’de uygulanan sermaye kazançları uygulamasının kapsamını daralttığı tespit edilebilir. Ayrıca kamu borçlanma kağıtlarına yönelik geliştirilen ayrıcalık, bu kağıtların elden çıkarılması nedeniyle oluşan sermaye kazançlarının vergilendirilmesini olanaksızlaştırmaktadır. Bu ayrıcalığın taşıdığı süre koşulunun da sürekli esnetilerek, kapsamının genişletildiği dikkate alındığında gelecekte kamu kağıtlarının yarattığı kapsam daralmasının sürmesi beklenebilir.

Dar kapsamlı sermaye kazançları vergilemesi ise kimi sermaye kazançlarını vergilerken kimilerini kapsam dışında bırakması nedeniyle vergilemede eşitlik ve adalet sağlanması amaçları yanında, veri kamu gelir gereksiniminin sağlanmasında yetersiz kalınması sonucunu doğurabilecektir. Kamu gelir gereksiniminin sağlanmasında yaşanan yetersizlik, diğer olumsuz mali etkileri yanında, bu gereksinimin diğer mükellef gruplarına aşırı vergi yükü yaratılmasına neden olabilecektir.

2. GELİR VERGİSİNİN ÜNİTER YAPISINA BAĞIMLILIĞI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILARAK İRDELENMESİ

Sermaye kazançlarının vergilendirme sürecini gelir vergisinin üniter yapısına bağımlılığı açısından sınıflandırmak ve irdelemek olanaklıdır. Böyle bir irdeleme sermaye kazançları vergilemesinden beklenen amaçlara ulaşmada ve üniter bir gelir vergisi uygulamasından beklenen sonuçlara ulaşmada etkinliğin değerlendirilmesinde faydalı olacağı öngörülmektedir.

Üniter gelir vergisi uygulaması, çeşitli kaynaklardan elde edilen kazanç ve iratların elde edildiği kaynak dikkate alınmaksızın toplanması ve topluca artan oranlı gelir vergisi tarifesine tabi tutulmasını içermekte, zararların, kişisel ve ailevi durumların ve diğer vergi ödeme gücüne ulaşma araçlarının kullanıma olanak tanınması nedeniyle de öznel nitelik taşımaktadır¹¹⁶.

Sermaye kazançlarının vergilendirilme sürecinin üniter yapıya bağımlılığının belirlenmesi amacıyla da sermaye kazançlarının diğer gelirlerle birleştirilip birleştirilmediğinin, zararların mahsubuna izin verilip verilmediğinin ve uygulanan vergi tarifesi yapısının irdelenmesi gerekli görülmektedir.

a. Diğer Gelirlerle İlişkisi Bakımından

Türkiye uygulamasında sermaye kazançları, Gelir Vergisi Kanununda “diğer kazanç ve iratlar” gelir unsuru içinde “değer artış kazançları” adıyla düzenlenmiştir. Gelir Vergisi Kanununun 1. maddesinde, gelirin bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarı olduğu, 2. maddesinde ise bu gelirin unsurları itibariyle diğer altı gelir unsuru ile birlikte diğer kazanç ve iratlardan oluştuğu belirlenmiştir.

Gelir Vergisi Kanununda ifade edilen gelirin safi olmasına yönelik getirilen sınırlama iki anlam taşımaktadır. Bunlardan birincisi gelirin elde edilmesi amacıyla yapılan giderlerin dikkate alınmasını, ikincisi ise yedi gelir unsurunun herhangi birisinden oluşan zararların diğer gelirlerden indirilmesine olanak tanınmasını ifade etmektedir¹¹⁷.

Gelir Vergisi Kanunun 85. maddesinde kural olarak aynı Kanununun 2. maddesinde belirlenen kaynaklardan elde edilen gelirlerin topluca beyan edileceği düzenlenmiştir. Gelir Vergisi Kanununda yapılan belirlemeler dikkate alındığında kural olarak üniter yapıda olan Türkiye gelir vergisi uygulamasında sermaye kazançlarının diğer gelirler gibi vergilendirme amacıyla birleştirildiği ve topluca dikkate alındığı belirlenebilir.

¹¹⁶ Bkz., Ortaç, **Gelir Vergisinin Üniter Yapısı**, s. 4.

¹¹⁷ Bkz., Akdoğan, **Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması**, s. 95.

Sermaye kazançlarının diğer gelirlerle ilişkisi açısından, incelenen Avrupa Birliği üyesi ülkeler uygulaması değişik düzeylerde farklılık içermektedir. Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, Lüksemburg, Portekiz, İtalya, İngiltere ve İrlanda üniter yapıda gelir vergisi uygulamaktadırlar. Üniter gelir vergisi uygulayan Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, Lüksemburg, Portekiz, İtalya'da sermaye kazançları diğer gelirlerle vergilendirme amacıyla birleştirilerek topluca vergiye tabi tutulmaktadır. İrlanda ve İngiltere'de gelir vergisinden ayrı bir sermaye kazançları vergisi bulunmaktadır. Ayrı bir sermaye kazançları vergisi uygulanmasına rağmen, İngiltere uygulamasında sermaye kazançları diğer gelirlerle birleştirilmektedir. Üniter yapıda gelir vergisi uygulayan İrlanda'da ise sermaye kazançları diğer gelirlerle birleştirilmemekte ve ayrı değerlendirilmektedir.

Finlandiya ve Hollanda'da ise sedüler yapıda gelir vergisi uygulaması söz konusudur. Bu ülkelerde sermaye kazançları ikili ya da üçlü sınıflandırma içinde ait oldukları sedül içinde değerlendirilmektedir.

b. Tabi Olduğu Vergi Tarifesi Bakımından

Türkiye uygulamasında sermaye kazançları, kural olarak tüm gelirlerin topluca tabi olduğu, Gelir Vergisi Kanununun 103. maddesinde düzenlenmiş artan oranlı gelir vergisi tarifesine tabi tutulmaktadır. Sermaye kazançlarının beyan edilmesi ve birleştirilmesi, diğer gelirlerden herhangi bir farklılık içermemekte, tüm gelirler aynı tarifeye tabi tutulmaktadır.

İncelenen Avrupa Birliği üyesi ülkelerde sermaye kazançlarının vergilendirme süreci irdelendiğinde, vergi tarifeleri bakımından da farklılıklar bulunduğu belirtilmelidir. Ülkeler uygulamasında sermaye kazançlarının oluşum süreci dikkate alınarak da tarife farklılığı yaratıldığı görülmektedir.

Danimarka, İngiltere, Almanya, Portekiz ve Lüksemburg uygulamasında artan oranlı tarifeler kullanılmaktadır. Ancak Lüksemburg artan oranlı tarifeye göre belirlenen oranın yarısını uygulamaktadır. Belçika

ve İspanya uygulamasında kural olarak sermaye kazançları diğer gelirlerle aynı artan oranlı vergi tarifesine tabi tutulmaktadır. Ancak kimi sermaye kazançları oluşum süreci dikkate alınarak daha düşük oranlı düz bir tarife ile vergilendirilmektedir. Finlandiya, Hollanda ve İtalya düz oranlı bir tarife uygulamaktadır. Fransa, Yunanistan, İrlanda ise değişen oranlarda düz oranlı tarifeler uygulamaktadır.

Diğer gelirler artan oranlı tarifeler ile vergilendirilirken, sermaye kazançlarına ayrı bir vergi tarifesinin, özellikle de düz oran tercihi ile geliştirilmesi üniter yapıdan uzaklaşılması sonucunu yaratmaktadır.

c. Zarar Mahsubu Olanakları Bakımından

Türkiye’de sermaye kazançları uygulamasında, Gelir Vergisi Kanununun 88. maddesinde kural olarak herhangi bir gelir kaynağından oluşan zararın diğer gelirlerden mahsubunun olanaklı olduğu belirlenmiştir. Ancak aynı madde hükmünde, diğer kazanç ve iratlar gelir unsurlarında oluşan zararların, diğer gelirlerden mahsup olanağının bulunmadığı yer almaktadır.

Yalnızca Almanya uygulamasında dahil olduğu gelir unsuru dahilinde mahsubu olanaklı olmayan sermaye kayıplarının diğer gelirlerden mahsubuna sınırlı da olsa izin verilmektedir. Hollanda, Portekiz, Fransa, Finlandiya, Belçika uygulamasında ise sermaye kayıpların yalnızca dahil olduğu gelir unsuru içinde mahsubu olanaklıdır. İspanya, Lüksemburg ve Danimarka uygulamasında sermaye kayıpları benzer servet unsurlarından ve benzer süreçlerde elde edilen kazançlardan mahsup edilebilmektedir. İngiltere ve İrlanda uygulamasında sermaye kayıplarının yalnızca ayrı bir vergi yasası ile belirlenen sermaye kazançlarından mahsubu olanaklıdır.

Sermaye kazançlarının servet unsurunun elden çıkarılma döneminde vergilendirilmesi yönündeki uygulama, vergi gelirlerinin istikrarının sağlanması bakımından sermaye kayıplarına sınırlama getirilmesi

yönündedir. Sermaye kayıplarına sınırlama getirilmemesi halinde mükelleflerin sermaye kayıplarının ne tutarda ve ne zaman oluşacağına karar verme olanakları nedeniyle vergi gelirleri üzerinde olumsuz etkileri olabilecektir. Hangi amaçla geliştirilmiş olursa olsun böyle bir düzenleme ile sermaye kayıplarının diğer gelirlerden mahsubuna olanak tanınmaması üniter gelir vergisi uygulamasını zedelemektedir.

Üniter yapıya ilişkin yapılan irdelemeler ışığında Türkiye uygulamasında, sermaye kazançlarının kural olarak diğer gelirlerle birleştirilerek topluca beyan edildiği ve artan oranlı bir gelir vergisi tarifesine tabi tutulduğu tespit edilebilir. Ancak özellikle menkul kıymet niteliğindeki servet unsurlarının elden çıkarılması nedeniyle elde edilen sermaye kazançlarının vergi dışında tutulması, diğer gelirlerle birleştirilecek sermaye kazançlarını ve topluca artan oranlı gelir vergisine tabi tutulacak gelir düzeyini azaltmaktadır. Sermaye kayıplarına sağlanan mahsup olanağı ise kısıtlıdır.

Avrupa Birliği üyesi ülkelerde sermaye kazançlarının diğer gelirlerle birleştirilmesi, vergi tarifesinin özellikleri ve zarar mahsubu konularında farklılıklar bulunmaktadır. Bir çok Avrupa Birliği üyesi ülkede sermaye kazançları diğer gelirlerle birleştirilmektedir. Ancak, sermaye kazançlarını artan oranlı tarifeler dışında ayrı bir düz oranlı tarife ile vergilendirme yönündeki genel eğilim, birleştirmenin biçimsel bir nitelik haline gelmesine neden olmaktadır. Zarar mahsubu açısından genel eğilim de sermaye kayıplarını yalnızca sermaye kazançları ile ilişkilendirerek kısıtlama yönündedir. Bu özellikler birlikte değerlendirildiğinde Avrupa Birliği üyesi ülkelerde, genel eğilim olarak, sermaye kazançlarının üniter yapıdan bağımsız değerlendirildiği sonucuna ulaşmak olanaklıdır.

Türkiye’de sermaye kazançları vergilemesinin kapsamı ve üniter yapıya bağımlılığı yönünde yapılan irdelemeler birlikte değerlendirildiğinde, vergileme koşullarının katılığı, diğer bir açıdan bakıldığında ise vergi ayrıcalıklarının belirlendiği alanların genişliği nedeniyle sermaye kazançlarında

geniş kapsamlı vergileme sürecinin gerçekleştirilmesine olanak tanımadığı görülmektedir. Kapsamın dar belirlenmesi, üniter gelir vergisi yapısına zarar mahsubu dışında bağımlı bir vergi uygulamasından beklenen mali, ekonomik ve sosyal amaçların elde edilmesinde etkinlikten uzaklaşılmasına neden olabilecek nitelikte değerlendirilmektedir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerde sermaye kazançları vergilemesinin kapsamının geniş, vergi ayrıcalıklarının dar ve aşamalı belirlenmiş olmasına rağmen üniter yapıya bağımlılığın zayıflatılmış olması, amaçlara ulaşmada etkinlikten belirgin biçimde uzaklaşılmasına neden olabilecektir.

Avrupa Birliği üyesi ülkeler açısından belirtilmesi gereken bir başka nokta Hollanda ve Finlandiya gibi ülkelerde gelir vergisinin genel yapısının üniter nitelik taşımadığıdır. Bu genel eğilimler nedeniyle, sermaye kazançları açısından yapılacak belirlemeler önemini kaybetmektedir.

B. VERGİLENDİRME SÜRECİNİN KARŞILAŞTIRILARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesi sürecinde Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi ülkeler de uygulanan vergilendirme tekniklerinin karşılaştırılarak irdelenmesi yoluyla tercih edilen tekniklerin etkinliği ve uygulama sorunları ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla sermaye kazançlarında vergiyi doğuran olay olarak belirlemelerin, vergi ayrıcalıklarının, sermaye kayıplarının ve vergi tarifelerin irdelenmesi gereği bulunmaktadır.

1. VERGİYİ DOĞURAN OLAYIN BELİRLENMESİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILARAK İRDELENMESİ

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesi, gelir vergisi içinde veya buna bağlı başka vergi uygulamaları ile geliri vergilemeyi hedeflediğinden vergiyi doğuran olay olarak elde etmenin esas alınması gereği bulunmaktadır. Vergi teorisi kapsamında irdelendiğinde gerek Türkiye’de gerekse incelenen Avrupa Birliği üyesi ülkelerde vergiyi doğuran olay olarak sermaye

kazançlarında elde etme, servet unsurunun elden çıkarılmasına bağlı olarak belirlenmektedir. Bu genel yaklaşımın tek istisnasını, genel yapıyı bozmayan ve menkul kıymetlerin değerinde oluşan artışlar üzerinde dönem sonunda yapılan ve peşin ödeme niteliği taşıyan uygulama oluşturmaktadır.

Sermaye kazançlarında elde etmenin, servet unsurunun elden çıkarılmasına bağlı olarak belirlenmesi uygulaması; servet unsurlarının ve değer artışlarının değerlendirilmesi, vergi borcunun mükelleflerce en uygun zaman ve biçimde ödenmesi, vergi gelirlerinin değerinin korunması açısından irdelenebilir.

a. Değer Artışının Belirlenmesi Açısından

Servetin değerinde oluşan artışın elde etme bakımından yeterli sayılması, dönem sonunda değer artışının dolayısıyla vergi matrahın belirlenmesini gerektirmektedir. Değer artışlarının belirlenmesi için de bütün vergi mükelleflerinin mal varlığına dahil, yurt içinde ve yurt dışında bulunan ve vergi kapsamında değerlendirilen servet unsurların piyasa fiyatlarının bilinmesi gerekmektedir. Bütün servet unsurları için, değer artışlarını kesin biçimde ve nesnel ölçülerde belirlemeye yardımcı olacak piyasa fiyatları bulunmamaktadır.

Servet unsurunun elden çıkarılmasına bağlı olarak elde etmenin gerçekleştiğinin kabulü değerlendirme bakımından yaşanan bu eksikliği giderme de etkili bir yöntem olmaktadır. Mükelleflerin vergi kaçırma amacıyla kayıtlarda satış bedelini düşük gösterme olanaklarının bulunmadığı varsayımı altında, elden çıkarma bedeli değer artışının belirlenmesinde nesnel bir ölçüyü vermektedir.

Türkiye ve incelenen Avrupa Birliği üyesi ülkelerde vergiyi doğuran olayın elden çıkarma işlemi sonrasında gerçekleştiğinin kabulü, sermaye kazançları vergilemesinde vergi borcunun kesin, belirli ve nesnel ölçülere

bağlı olarak belirlenmesine olanak tanımaktadır. Bu olanak sayesinde vergi yükünün nesnel ölçülere bağlı dağılımı da gerçekleşebilecektir.

b. Uygunluk İlkesi Açısından

Vergiyi doğuran olay konusunda yapılan tercihler vergi miktarı kadar vergi borcunun ödeneceği zaman üzerinde de etkili olmaktadır. Sermaye kazançlarının oluşma döneminde belirlenmesi ve elden çıkarmanın koşul olarak aranmaması değerlendirme sorunu yanında vergi borcunun mükellefler tarafından ödenmesini de zorlaştırabilmektedir. Servet unsurlarının değerinde oluşan artışların ve dolayısıyla vergi borcunun oluşma döneminde belirlenmesinin ve vergi yasalarına bağlı olarak değişim göstermekle birlikte genel olarak izleyen dönemlerde ödenmesinin istenmesinin vergi mükellefleri üzerinde vergi borcu nedeniyle oluşacak baskıyı artırması olasıdır. Çünkü değer artışları oluşmuş olsa da elden çıkarma gerçekleşmediğinden verginin ödenmesi için nakit kaynağı yaratmamaktadır. Özellikle kişisel kullanımda yararlanılan konut gibi servet unsurları nedeniyle oluşan sermaye kazançlarının vergi ayrıcalıklarından yararlanmaması durumunda ödenmesi gereken verginin yaratacağı baskı çok üst düzeylerde olabilir¹¹⁸. Artan vergi baskısının ise vergiye karşı geliştirilen tepkileri artırması ve vergi tabanının daraltılmasına yönelik mükellef davranışlarını artırması olasıdır.

Vergilemede uygunluk ilkesi, mükelleflerin ödeme olanaklarının düzeyinin dikkate alınmasını, verginin alınma dönemi ve koşulları bakımından uygun dağılımını gerektirmektedir¹¹⁹. Servet unsurlarının değerinde oluşan artışların vergileme açısından yeterli sayılması ve vergilendirmeye gidilmesi likidite olanakları sınırlı mükellefler üzerinde veri vergi yükünün daha fazla hissedilmesine neden olacaktır. Likidite olanakları sınırlı mükelleflerin paraya çevirmedikleri değer artışları nedeniyle

¹¹⁸ Örneğin, sabit geliri bir kişinin oturduğu konutunun değerinde oluşacak artış nedeniyle ödenmesi gereken vergi belki de yalnızca o konutun satışı ile olanaklı olacaktır.

¹¹⁹ Bkz., Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s. 188.

karşılaşacakları vergi borçlarını ödemek amacıyla tüketimlerini kısmak, borçlanmak veya servet unsurunu satmak durumunda kalmaları vergi yükünün daha da ağır hissedilmesine olacaktır.

Türkiye ve incelenen Avrupa Birliği üyesi ülkelerde vergiyi doğuran olayın elden çıkarma eylemine bağlanmış olması mükelleflerin, diğer koşulların değişmediği varsayımı altında, daha uygun dönemde vergiyi ödemelerine olanak sağlamaktadır. Bu itibarla, elden çıkarma koşuluna bağlı vergileme, vergilemede uygunluk ilkesinin gerçekleştirilmesine olumlu katkıda bulunmaktadır.

Ancak uygunluk ilkesinin dönem ve koşullar bakımından uygun dağılımında eşitliğin¹²⁰ sağlanması gereği de bulunmaktadır. Vergileme yapılabilmesi için elden çıkarmanın koşul olarak aranması, elden çıkarmanın ertelenmesi yoluyla vergilemenin ertelenmesine olanak sağlamaktadır. Diğer mükelleflere sağlanmayan vergi erteleme olanağının sermaye kazançlarına sağlanması ise vergilemede uygunluk ilkesini zedeleyecek nitelikte sonuçlar yaratabilecektir.

c. Vergi Gelirlerinin Reel Değerine Etkisi Açısından

Değerleme ve uygunluk ilkesi açısından vergiyi doğuran olay olarak elden çıkarmanın aranması olumlu etkiler yaratmakta iken vergi gelirlerinin reel değerlerinde olumsuz etki yaratabilmektedir. Sermaye kazançlarının servet unsurunun elden çıkarılmasına bağlı vergilendirilmesi yoluyla mükelleflere vergilerini erteleme olanağının verilmesi¹²¹, ödenmesi gereken verginin efektif oranını, enflasyon ve faiz oranlarına bağlı olarak düşürmektedir¹²². Dolayısıyla da vergi gelirlerinin reel değeri enflasyon ve faiz oranlarına bağlı olarak düşmektedir. Bu erteleme olanağı yalnızca vergi gelirlerinin reel değerinin düşmesine neden olmamakta, mükelleflere aynı

¹²⁰ Bkz., Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, s. 188.

¹²¹ Schenk, a.g.e., s. 110.

¹²² Goode, a.g.e., s. 518.

zamanda diğer gelirlerin en düşük düzeyde olduğu zamana kaydırılarak, göreceli olarak düşük nominal vergi yükünü oluşturulma olanağını da sağlamaktadır¹²³.

Türkiye ve incelenen Avrupa Birliği üyesi ülkelerde vergiyi doğuran olayın elden çıkarma eylemine bağlanmış olmasıyla vergi gelirlerinin reel değerinde enflasyon ve faiz oranlarına bağlı olarak yaşanacak azalmanın vergi gelirleri üzerindeki etkisinin Türkiye’de, Avrupa Birliği ortalamalarının çok üzerinde enflasyon ve faiz oranlarının geçerli olması nedeniyle, daha belirgin ve etkili olması beklenmelidir. Vergi gelirlerinin reel değerinin azalması, bütçe büyüklüklerinde yaşanan dengesizliğin daha da artması sonucunu doğurabilecektir. Artan bütçe açıkları, faiz ve enflasyon oranları üzerindeki etkisine bağlı olarak vergi gelirlerinin reel değerinin daha da düşmesine neden olabilecektir.

2. VERGİ AYRICALIKLARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILARAK İRDELENMESİ

Sermaye kazançlarına yönelik geliştirilen ayrıcalıkların, belirli bir tutarın vergi dışı tutulmasına olanak sağlayan genel nitelikte ayrıcalıklar, karşılıksız intikallere yönelik ayrıcalıklar, elde tutma süresine bağlı ayrıcalıklar ve belirli servet unsurlarına ve işlemlerine yönelik vergi ayrıcalıkları olarak sınıflandırılması ve bu sınıflandırma içinde irdelenmesi olanaklıdır.

a. Genel Nitelikli Ayrıcalıklar Açısından

Türkiye uygulamasında sermaye kazancının elde edilme süreci ve elde edildiği servet unsurunun niteliği ile ilgili olmayan genel nitelikli bir istisna düzenlemesi Gelir Vergisi Kanununun 80. maddesinde yer almaktadır. Bu düzenleme ile bir takvim yılında elde edilen 13.000 Yeni Türk Liralık sermaye kazançları vergiden istisna edilmiştir. Bu istisna değer artış kazançlarının

¹²³ Reynolds, a.g.e., s. 12.

tümüne yönelik geliştirilmiş olup, sermaye kazancının düzeyi ve elde edilme koşulu gözetilmeksizin, yıl içinde elde edilen tüm değer artış kazançlarına topluca ve bir defa uygulanması gereği bulunmaktadır.

İncelenen Avrupa Birliği üyesi ülkeler arasında yer alan Almanya, İngiltere ve İrlanda uygulamasında benzer nitelikte istisna uygulamasına yer verilmiştir. Yıl içinde elde edilen sermaye kazançlarının belirlenen tutarı aşmaması halinde vergileme yapılmamaktadır. İrlanda uygulamasında ayrıca servet unsurunun niteliğini dikkate alan düzenlemeler de bulunmaktadır. Ancak, Fransa uygulamasında belirlenen istisna tutarı elden çıkarılan servet unsurunun niteliğine bağlı ve ayrı ayrı belirtilmektedir.

Bu tür genel nitelikli vergi ayrıcalığı düzenlemeleri ile sermaye kazancının elde edilme süreci dikkate alınmadan belirli bir tutarın vergi dışı kalması sağlanmaktadır. Sermaye kazançlarının servet unsurunun elden çıkarılmasına bağlı olarak vergilendirilmesi uygulaması yılların birikimi olan gelirlerin, tek bir yılın geliri olarak değerlendirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Böyle bir uygulama artan oranlı tarifelerin olumsuz etkileri yanında yıllık uygulanan indirim ve istisnaların beklenen etkiyi yaratmasına engel olmaktadır. Servet unsurunun elde tutulma süresini dikkate almayan böyle bir belirleme aynı tutarın üç aydan kısa süre elde tutulmuş bir menkul kıymet ile yıllarca elde tutulmuş, dolayısıyla yılların değer artışlarını içeren bir servet unsuru nedeniyle elde edilen sermaye kazançları arasındaki farklılığı dikkate almamaktadır. Elde tutma süresini dikkate almayan ve mükellefler arasında adaletsizliğe neden olabilecek böyle bir uygulamanın belirli tutarların altında gelir elde eden mükelleflerin kapsam dışında bırakması sayesinde vergi idaresinin iş yükünü azaltıcı etki yaratması beklenebilir.

Türkiye'de sermaye kazançlarına yönelik geliştirilen istisnanın yasal düzenleme gereğince safi sermaye kazancı üzerinden uygulanması gerekmektedir. Ancak, gelir vergisi uygulamasında kimi gelir unsurlarına ilişkin belirli tutarlarla ifade edilen istisna uygulamalarının, net kazanç ya da

irat üzerinden değil de hasılat üzerinden uygulandığı bilinmektedir¹²⁴. İstisnanın, değer artış kazancının safi tutarına uygulanması, istisna edilmiş bir gelir unsurunun elde edilmesi nedeniyle yapılan giderlerin dikkate alınması sonucunu doğurmaktadır.

Aynı zamanda, istisna tutarının topluca ve bir defa uygulanması nedeniyle, öncelikle tüm değer artış kazançlarının birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu itibarla dönem içinde oluşacak zararlar, karlardan mahsup edildikten sonra kalan tutara istisna uygulanacaktır. Ancak Maliye Bakanlığının Basın Açıklamasında¹²⁵ zarar mahsubunun yalnızca menkul kıymetler arasında yapılacağı tespit edildiğinden, istisna tutarının zarar mahsubu yapılarak birleştirilen unsurlar bakımından bir defalık uygulanacağı belirtilmelidir.

Türkiye uygulamasında hisse senetlerinin elde tutulma süresi esas alınarak geliştirilen vergi ayrıcalığı kapsamında bu servet unsurundan kaynaklanan sermaye kazançlarının vergi dışında tutulması olanağı bulunması nedeniyle , bu istisna diğer menkul kıymetlerin, gayrimenkullerin ve diğer mal ve hakların elden çıkarılması için önem arz etmektedir.

b. Karşılıksız İntikallere Yönelik Ayrıcalıklar Açısından

Türkiye uygulamasında, servet unsurların elden çıkarılması nedeniyle elde edilen sermaye kazançlarının vergiye tabi tutulması ve karşılıksız mülkiyet devirlerinin elden çıkarma arasında sayılmamış olması, bu tür intikaller nedeniyle oluşan sermaye kazançlarının vergilendirilmesini önlemektedir. Ayrıca, karşılıksız edinilen servet unsurların elden çıkarılmasına yönelik geliştirilen vergi ayrıcalığı bu servet unsurları nedeniyle

¹²⁴ Örneğin, konut olarak kiraya verilen gayrimenkuller nedeniyle elde edilen G.M.S.İratlarına uygulanan yıllık istisna gayri safi irada uygulanmakta, istisna tutarına isabet eden giderler indirilecek gider olarak dikkate alınmamaktadır.

¹²⁵ 21.01.2003 tarihli Basın Açıklaması, www.gelirler.gov.tr, 29.11.2004.

oluşan tüm sermaye kazançlarının vergi dışında kalması sonucunu doğurmaktadır.

İncelenen Avrupa Birliği üyesi ülkeler uygulaması irdelendiğinde, İrlanda ve İspanya uygulamasında veraset yoluyla intikallerin vergi ayrıcalıkları içinde sayıldığı ve sağlar arasında gerçekleşen karşılıksız intikallerin ise kural olarak vergi kapsamına alındığı görülmektedir. İncelenen Avrupa Birliği üyesi ülkeler uygulamasında karşılıksız edinilen servet unsurların elden çıkarılması nedeniyle oluşan sermaye kazançlarına yönelik vergi ayrıcalığı tespit edilememiştir.

Türkiye uygulamasında karşılıksız edinilen servet unsurlarının elden çıkarılmasına yönelik olarak sosyal gerekçelerle geliştirilen bu düzenleme ciddi bir vergi dışılık yaratma potansiyelini taşımaktadır¹²⁶. Karşılıksız el değiştirme nedeniyle doğaldır ki tümüyle vergi dışına çıkılmayacaktır. Gerek bağış gerekse veraset yoluyla el değiştiren servet unsurları ile ilgili olarak veraset ve intikal vergisi ödenmesi gerekmektedir. Ancak veraset ve intikal vergisi uygulamasıyla ortaya çıkacak vergi yükü, bu verginin oran yapısı ve istisnaların düzeyi nedeniyle; sermaye kazançları vergilemesi durumuna göre oluşacak vergi yükünden daha düşük olabilecektir.

Servet unsurlarının elden çıkarılmasına yönelik düzenleme ile sadece, bağışlayan ya da miras bırakanın mülkiyetinde bulunduğu döneme ilişkin sermaye kazançları vergi dışı tutulmamış, yeni malikinde elde edeceği sermaye kazançları herhangi bir sınırlama olmaksızın vergi dışına çıkarılmıştır.

Her ne kadar bu uygulama adalet ve vergi teorisi açısından eleştirilse de, kanun koyucunun iradesini bu yönde değerlendirmesi, çeşitli gerekçelerle açıklanabilir. Ancak düzenlemenin vergiden kaçınmaya yol açabilecek şekilde yapılması vergi tekniği açısından da eleştiriyi gerekli kılmaktadır.

¹²⁶ Bkz., Bulutoğlu, **Türk Vergi Sistemi Dersleri**, s. 125.

Düzenlemede sadece veraset yoluyla devredilen sermaye unsurlarının gerek miras bırakan gerekse mirasçı açısından vergi dışılığı sağlanmamış, aynı uygulama karşılıksız tüm edinimlere yaygınlaştırılmıştır. Veraset yoluyla intikallerin temel özelliği zaman bakımından öngörülemezliğidir. Uygulamanın bağışları da kapsayacak biçimde geniş olarak belirlenmesi, bu avantajdan mükelleflerin kendilerinin belirleyecekleri dönemde yararlanmalarına olanak sağlamaktadır. Mükellefler, sırf daha az vergi ödemek amacıyla ellerinde bulunan servet unsurlarını karşılıksız devredebilecekler ve bu nedenle kendi ellerinde tuttukları süre için vergi ödemeyeceklerdir. Buna ilaveten, karşılıksız edinildiği gerekçesi ile, yeni malik ne kadar sermaye kazancı elde ederse etsin vergi dışında kalacaktır. Özellikle ana, baba, eş ve çocuklarca yapılan bağışlara ilişkin veraset ve intikal vergisi oranlarının indirimli tespit edilmiş olması nedeniyle aile içi transferler sayesinde vergi avantajı nedeniyle katlanılacak ek yükler de azalmaktadır.

Karşılıksız devirlerin vergi dışında tutulması ve karşılıksız edinilen servet unsurları nedeniyle oluşan sermaye kazançlarının vergi ayrıcalığından yararlanması mükellefleri muvazaalı işlemlere yöneltebilecek nitelikte değerlendirilmektedir. Elden çıkarılması düşünülen bir servet unsuru sahibinin, daha az vergi ödemek amacıyla tercih edeceği en rasyonel davranış, önce bu unsuru birinci dereceden akrabalarına bağışlamak, ardından elden çıkarmanın, ivazsız edinmiş olan yeni malik tarafından yapılmasını sağlamak olacaktır.

Servet unsurların sağlar arasında karşılıksız devirlerinin vergi kapsamı dışına çıkarılması ve karşılıksız edinilen servet unsurları nedeniyle oluşan sermaye kazançlarının vergi ayrıcalığından yararlandırılmasına yönelik Türkiye uygulaması, incelenen Avrupa Birliği üyesi ülkeler uygulamalarına oranla vergi tabanında daha fazla aşınmaya yol açabilecek ve vergilemede adalet ve eşitlik ilkelerinin gerçekleştirilmesinde güçlükle karşılaşılmamasına neden olabilecek niteliktedir.

c. Elde Tutma Süresine Bağlı Ayrıcalıklar Açısından

Çalışma kapsamında incelenen ülkelerin, sermaye kazançlarının vergilendirilmesine yönelik uygulamalarında, sermaye kazancına kaynaklık eden uzun dönem elde tutulan servet unsurları ile kısa dönem elde tutulan servet unsurları arasında ayırım yapıldığı görülmektedir. Genelde bu ayırım; kısa dönemde oluşan sermaye kazançlarının olağan gelir olarak değerlendirilmesi, uzun dönem elde tutulan servet unsurları nedeniyle elde edilen kazançların ise indirimli oranla, artan oranlı tarife uygulanmadan vergilendirilmesi yönündedir. Türkiye’de gerçekleşen uygulama ise, sermaye kazancının vergiye tabi olup olmadığını belirleyen bir unsur olarak elde tutma süresinin dikkate alınması yönündedir.

Daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere, Türkiye uygulamasında gayrimenkuller dört yıl, İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören hisse senetleri üç ay ve diğer tam mükellef kurumlara ait hisse senetleri bir yıl elde tutulduktan sonra elden çıkarılması halinde, elde edilen kazançlar vergi ayrıcalığından yararlanmaktadır.

İncelenen Avrupa Birliği üyesi ülkeler uygulaması irdelendiğinde elde tutma süresinin gerek sermaye kazançları istisnasından yararlanma gerekse olağan gelirlerden farklı rejimlere tabi tutulma açısından ölçüt olarak kullanıldığı görülmektedir. Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Lüksemburg, Portekiz, İspanya ve İtalya uygulamasında servet unsurlarının elde tutulma süreleri sermaye kazançlarına yönelik geliştirilen ayrıcalıklardan yararlanma bakımından önem taşımaktadır.

Türkiye uygulamasında elde tutma süresine bağlı belirlenen vergi ayrıcalıklarının tek sınırlamasını elde tutuma süresi oluşturmaktadır. Elde tutma süresinin gerçekleşmesi sermaye kazançlarının herhangi bir başka koşul aranmadan ve tümüyle vergi dışında tutulmasına olanak sağlamaktadır

Ancak, Danimarka uygulamasında elde tutma süreci sonuncunda tüm sermaye kazançları değil de belirli tutarın altındaki servet unsurları nedeniyle

elde edilen sermaye kazançları vergi ayrıcalığından yararlanmaktadır. Dolayısıyla elde tutma süresine bağlı olarak tanınan vergi ayrıcalığı, servet düzeyi bakımından sınırlama içermektedir. Benzer etkiyi yaratacak farklı yöntemleri başka ülkeler de uygulamaktadır. Özellikle, Fransa ve İspanya uygulaması ile taşınmaz niteliğindeki servet unsurları için geçerli olmak üzere elde tutma süresi yalnızca vergi ayrıcalığından yararlanılıp yararlanmayacağını belirlememekte aynı zamanda ayrıcalığın oranını belirlemektedir. Elde tutma süresine bağlı olarak vergi ayrıcalığının artırılması yöntemi geliştirilerek, sermaye kazançlarının oluşum süreci dikkate alınmış olmaktadır.

Vergi ayrıcalığından yararlanmak bakımından elde tutma süresinin belirlenmesi amacıyla yıl, ay ve gün gibi tarih kesitlerinin kullanılması gereği bulunmaktadır. Örneğin, bir yıl ya da altı ay gibi elde tutma sürelerinin kesinlik içermesi teknik bir zorunluluktur. Ancak bu zorunlu belirleme, birbirine yakın sürelerde elde edilmiş sermaye kazançları arasında çok belirgin farklılıklar yaratma potansiyelini taşımaktadır. Türkiye uygulamasında belirlenen üç ay, bir yıl ve dört yıl sürelerinin, bir günlük eksiklikle dahi tamamlanmamış olması, tamamlanması durumuna göre vergi yükü bakımından tümüyle farklı sonuçlar yaratmaktadır.

Vergi ayrıcalığı geliştirilmesi bakımından dikkate alınan elde tutma sürelerinin boyutu açısından da irdeleme yapmak olanaklıdır. Türkiye’de borsaya kayıtlı hisse senetleri için üç aylık, diğer hisse senetleri için bir yıllık ve taşınmaz servet unsurları için dört yıllık süre vergi ayrıcalığı uygulaması için yeterli görülmüştür. Sermaye kazancının vergilendirilmesi için böyle bir sürenin belirlenmesi, ya da diğer bir ifade ile istisna düzenlemesinin fiilen vergilemeyi olanaksız hale getirme olasılığı bulunmaktadır¹²⁷.

¹²⁷ Bulutoğlu, bu değerlendirmeyi, o dönem uygulanan bir yıllık süre için yapmıştır. Sürenin, bu gün için yaygın olarak el değiştiren borsada kayıtlı hisse senetleri için üç ay olarak belirlendiği gerçeği , vergileme açısından daha da zor bir durumu ifade etmektedir. Bkz. Bulutoğlu, **Türk Vergi Sistemi Dersleri**, s. 125.

İncelenen Avrupa Birliği üyesi ölkeler arasında üç ay gibi bir kısa süre belirlemesi tespit edilememiştir. Hisse senetleri açısından en yakın düzenleme altı aylık süre ile Lüksemburg uygulamasında yer almaktadır. Taşınmazlar için de daha uzun sürelerin belirlenmesine yönelik ölkelerdeki uygulamaları bulunmaktadır. Türkiye uygulamasının hisse senetlerinin elde tutulma süresinin üç ay gibi, incelenen Avrupa Birliği üyesi ölkelerde rastlanmayan kısalıkta belirlenmesi nedeniyle vergi tabanının daralmasında daha etkili olacağı belirtilebilir.

Ayrıca, Türkiye uygulamasında vergi ayrıcalığından yararlanma bakımından geliştirilen elde tutulma süreci irdelendiğinde, vergi yasalarında yapılan değişikliklerin, değişiklik öncesi dönemlere etki edebileceği görölmektedir.

31.12.2002 tarihine kadar yürürlükte olan Gelir Vergisi Kanunun Geçici 56. maddesinde yer alan "...hisse senetlerinin iktisap tarihinden başlayarak üç ay içinde veya iktisaptan evvel elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar..." ifadesi her türlü hisse senetlerinden kaynaklanan sermaye kazançlarının, hisse senedinin üç ay elde tutulması koşuluna bağlı olarak vergi ayrıcalığından yararlanmasına olanak sağlamıştır. 1.1.2003 ve 23.4.2003 tarihleri arasındaki uygulamaya yön veren, 4783 sayılı Kanunla değişik Gelir Vergisi Kanunun Mükerrer 80. maddesinde yer alan "...üç ay süreyle elde tutulan ve Türkiye'de kurulu menkul kıymetler borsalarında işlem gören hisse senetleri hariç,..." ifadesi ile üç ay süre ile elde tutulan ve yalnızca menkul kıymetler borsalarında işlem gören hisse senetlerinden kaynaklanan sermaye kazançlarının vergilendirme dışında olduğu belirlenmiştir. 2003 yılında elde edilen gelirlere uygulanmak üzere 24.4.2003 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 4842 sayılı Kanunla değişik Gelir Vergisi Kanunun Mükerrer 80. maddesinde yer alan "...Türkiye'de kurulu menkul kıymet borsalarında işlem gören ve üç aydan fazla süre ile elde tutulan hisse senetleri ile tam mükellef kurumlara ait olan ve bir yıldan fazla süreyle elde tutulan hisse senetleri hariç,..." ifadesi ile de vergi ayrıcalığından

yararlanacak sermaye kazançlarının belirlenmesinde hisse senedinin niteliğine bağılı olarak farklı süreler belirlenmiştir.

Elde tutulma süresinin ve bu süreye bağılı olarak vergi dışında tutulacak sermaye kazançlarına kaynaklık eden servet unsurlarının değışik dönemlerde yürürlükte olan yasal düzenlemelerde farklı değılendirilmesi servet unsurlarını elden çıkaracak ve dolayısıyla sermaye kazancı elde edecek olan mükellefler arasında ciddi ayırım ve vergi yükü farklılığı yaratabilecek niteliktedir.

Her ne kadar Türkiye’de kısa süreler belirlenmiş olsa da; yasa koyucunun menkul kıymetlerin elde tutma süresine bağılı olarak vergi ayrıcalığı getirilmesi yoluyla sabırlı yatırımcıları teşvik etmek amacını taşıdığı varsayılabilir. Ancak, yatırımcıların uzun vadeli yatırımlarda bulunması, sık sık değışen vergi uygulamaları nedeniyle riskli hatta tehlikeli bir hal almaktadır. Diğler ülkeler uygulamasına benzer biçimde yalnızca elden çıkarmaya bağılı olarak, paraya çevrilen sermaye kazançlarının vergilendirildiğı dikkate alındığında, birkaç yılın kazancı, belki de o yıl yapılan bir değışiklik nedeniyle vergiye tabi olma durumunda kalmaktadır. Vergi kanunlarının geriye yürümemesi hukuki güvenliğin sağlaması açısından önem arz etmektedir. Kişilerin gelecek dönemlere ilişkin planlarını hali hazırda yürürlükte olan vergi yasalarına göre yaptıkları bir gerçektir¹²⁸. Uzun yıllar aynı yatırımda ısrarlı olan bir yatırımcının yılların birikimi olan sermaye kazançlarının, kazancın elde edildiğı yıl uygulanan ve önceden öngörülemeyen değışikliklerle gündeme gelen yasa hükümlerine tabi olması, amaçlananın dışında yatırımlarda vadeyi kısaltabilecek niteliktedir.

¹²⁸ Her ne kadar hukuki durumun sonuçları itibariyle ortaya çıkmadığından, yasaların geriye yürümesi olarak değılendirilmemesi olanaklı ise de, geleceğı planlayıp yasa koyucunun teşvik ettiğı yönde adım atan yatırımcı daha ağır vergi yükü ile karşılaşma tehlikesi altındadır. Hukuki durumun sonuçlarının ortaya çıkması ve geriye yürüme ilişkisi için bkz. Bkz. Öncel – Çağan - Kumrulu, a.g.e., s. 47, 48; Kapsam belirlenmesi dışında, vergi oranlarında yapılacak değışiklikler de benzer etkiyi yaratabilecektir.

Edinildikleri yıl uygulanan yasalarla vergi dışında olan ancak, oluşan sermaye kazançları realize edilmeden değişen yasa hükümlerine tabi olabilecek yatırımların tercih edilmesi ancak, fazladan getiri ile tolere edilebilecek fazladan riskler yaratmaktadır. Vergi yasalarının, yasalaştığı tarihten önceki dönemlere olan etkisinin giderilmesi açısından, sermaye kazançlarına özgü olarak servet unsurunun iktisap edildiği dönemin vergi yasalarının dikkate alınması gereği ortaya çıkmaktadır¹²⁹.

Portekiz ve İspanya uygulamaları, vergi yasalarında gerçekleşen değişikliklerin benzer olumsuz etkilerinin giderilmesi amacıyla, servet unsurlarının iktisap tarihlerini dikkate alan düzenlemeler içermektedir. Bu ülke uygulamalarının sabırlı yatırımcıları teşvik etmek ve yatırım kararlarının alındığı dönemde geçerli olan ancak sonradan değişen yasal düzenlemelerin olumsuz etkilerini gidermek bakımından daha etkili olduğu öngörülebilir.

Servet unsurlarının elde tutulma süresine bağlı olarak vergi ayrıcalığından yararlanacak olması, elde tutma sürelerinin ve edinim tarihlerinin özenle belirlenmesi gereğini de ortaya çıkarmaktadır. Türkiye’de hisse senedi niteliğindeki servet unsurlarının elde edildiği tarihin belirlenmesi bakımından geliştirilen uygulama bu konuda herhangi bir yasal düzenleme ile yetkili kılınmamış Maliye Bakanlığı tarafından yönlendirilmektedir. Maliye Bakanlığının idari düzenlemesi irdelendiğinde elde etme tarihi bakımından geçerli yaklaşımın, yeni bir mülkiyet hakkı getiren hisse senetlerinin iktisap tarihi olarak, bu hakka kaynaklık eden ilk hisse senetlerinin edinim tarihinin esas alınması olduğu görülmektedir.

Böyle bir yaklaşım ile mükelleflere yönetsel ve mali kolaylık sağlandığı açıktır. Sermaye artırımını nedeniyle elde edilen hisse senedinin, eski hisse senetleri ile mali bakımdan aynı olduğu kabul edilmiştir. Borsada işlem gören

¹²⁹ Gelir Vergisi Kanunun Geçici 59. maddesinde bu türde bir düzenleme bulunmaktadır. Ancak bu düzenleme belirli bir dönemi ve belirli menkul kıymetleri kapsamaktadır. Esasen vurgulanmak istenen, Türk vergi sisteminin sermaye piyasasını desteklemek ve mükelleflere hukuk güvenliği sağlamak bakımından, kalıcı ve sağlam esaslara bağlı düzenlemeler içermesidir.

hisse senetlerinden kaynaklanan değer artış kazançların, hisse senedinin elde tutulma süresi ile bağlantılı olarak vergi dışına çıkma olasılığının bulunması nedeniyle, hisse senetlerinin fiilen ve hukuken daha önceki bir tarihte elde edildiğinin kabulü mükellefler açısından vergisel avantaj yaratma potansiyeli taşımaktadır.

Şirketin kar payı politikasında yapacağı belirleme, bu şirketin hisse senetlerini elinde tutanların gelirini ve bu gelir üzerinden ödeyecekleri vergi miktarını etkileyebilmektedir. Kurumların elde ettikleri karları, kar payına dönüştürmeyerek kurum bünyesinde tutmasının, hisse senedini elinde tutanların gelirini azaltacağı açıktır. Ancak, karların dağıtılmayarak, kurum bünyesinde tutulması, hissedara aktarılacak gelirin, hisse senedinde oluşan değer artışına dönüşmesine neden olmaktadır¹³⁰. Diğer bir deyişle, kişinin elde edeceği gelir tutarından çok, gelirin ortaya çıkma biçimi değişmektedir.

Dağıtılmış olsa idi, kar payı olarak değerlendirilmesi ve dolayısıyla vergilendirilmesi gereken bir gelir, kurum politikası ile sermaye kazancına dönüştürülebilmektedir. Belki de amaçlı olarak, sermaye kazancına dönüştürülen bu gelirin vergilendirilmesi yerine, oluşma süreci erkene çekilerek tümüyle vergi dışında tutulma olanağının sağlanması, bizzat vergi idaresi tarafından öngörülmektedir. Maliye Bakanlığının bu yaklaşımının bir kısım vergi mükellefleri lehine çözümler üretmesi nedeniyle tepkiyle karşılanmayacağı tahmin edilmektedir.

Ancak, vergi idaresinin yetkisi dahilinde yapacağı düzenlemeleri dahi yalnızca düzenleme ile doğrudan ilintili mükellef grubuna odaklı olarak değil de, tüm vergi ödeyen kesimleri dikkate alarak yapmasının vergi mükelleflerinin vergiye karşı tepkilerini azaltmak bakımından önemi bulunmaktadır. Oysa, uygulamada sermaye geliri elde eden mükellefler arasında da, bir grubun lehine olabilecek düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.

¹³⁰ Bkz., Seltzer, "Background of The Controversy", s. 128-129; Goode, a.g.e., s.171; Bkz., Nemli, "Kapital Kazançları Vergisi", s. 261.

Elde tutma süresine bağılı olarak belirlenen istisna süreci ile ilgili olarak belirtilmesi gereken bir başka nokta ise, bu uygulama ile sermaye piyasasına istikrar kazandırılmasının amaçlanmasıdır¹³¹. Hisse senetleri piyasasının istikrara kavuşturulması ve teşviki, kurumlara kolay ve ucuz finansman imkanı sağlama amacını taşımaktadır. Bu noktadan hareketle, esasen teşvik edilmesi gereken piyasa, birincil sermaye piyasasıdır. İkincil sermaye piyasası, birincil sermaye piyasasında arz edilen kıymetlerin likiditesini ve değeri artışını sağlamak yoluyla, birincil piyasaya olumlu etkileri var sayılarak teşvik edilmelidir¹³².

Diğer koşulların değişmediği varsayımı altında, elde tutma süresi daha kısa belirlenen menkul kıymete daha fazla likidite kazandırılmış olmaktadır. Vergi ayrıcalığı için diğer hisse senetleri için bir yıllık, borsaya kayıtlı hisse senetleri içinse üç aylık elde tutulma koşulunun aranması, borsaya kote edilmiş hisse senetlerinin, daha fazla likidite kazandırılması yoluyla, diğer hisse senetlerine oranla daha fazla teşvik edilmesi sonucunu yaratmaktadır.

Türkiye ekonomisinde egemen olan ve henüz hisse senetlerini borsaya kote ettirememiş, özellikle küçük ve orta büyüklükte işletme düzeyinde bulunan kurumlarının hisse senetleri, bu açıdan borsaya kote edilmiş olan hisse senetlerine göre düşük bir likiditeye sahip olacaktır.

d. Belirli Servet Unsurlarına ve İşlemlere Yönelik Ayrıcalıklar Açısından

Türkiye uygulamasında belirli servet unsurlarına ve işlemlerine yönelik geliştirilen vergi ayrıcalıkları arasında kamu borçlanma kağıtlarına yönelik vergi ayrıcalığı ve devir işlemlerine yönelik vergi ayrıcalığı sayılabilir.

¹³¹ Güneri Ergülen-Hayreddin Erdem, **Vergi Avantajları**, 2. Baskı, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 1999, s. 333.

¹³² Birincil sermaye piyasası, firmaların doğrudan halka arz yoluyla hisse senetlerinin satıldığı piyasadır. İkincil piyasa ise, ülkemizdeki İstanbul Menkul Kıymetler Borsası gibi, daha önce halka arz edilmiş hisse senetlerinin alınıp satıldığı piyasalardır. İkincil piyasalarda oluşan kar ve zararların, bu piyasada hisse senetleri kote edilmiş firmalara doğrudan bir katkısı bulunmamaktadır.

Süre bakımından, vergi ayrıcalığından yararlanacak kamu borçlanma kağıtlarının kapsamı sürekli olarak genişletilmektedir. Yasal düzenlemenin geçirdiği evrim incelendiğinde, Devlet iç borçlanma senetlerine yönelik geliştirilen, süreyle kısıtlı vergi ayrıcalığının kalıcı hale geldiği görülmektedir. Bir kez sağlanan vergi avantajından bir türlü geri adım atılamamaktadır. Bu istisna¹³³, elden çıkarma nedeniyle oluşacak değer artış kazançlarında maliyet revizesi¹³⁴ yapılarak bulunan tutara uygulandığından, vergi dışında kalan gelir miktarı daha yüksek tutarlara ulaşmaktadır.

Ayrıca, belirli koşullar dahilinde, ferdi bir işletmenin mirasçılar tarafından aynen devir alınması, kazancı bilanço esasına göre belirlenen ferdi işletmelerin sermaye şirketine devir alınması ve şahıs şirketlerinin sermaye şirketine dönüşmesi nedeniyle oluşacak sermaye kazançlarının vergilendirilmeyeceği de belirgin biçimde Gelir Vergisi Kanununda düzenlenmiştir.

Devir işlemlerine yönelik bir istisna düzenlemesi¹³⁵ olduğu belirlenen bu düzenlemelerden ferdi işletmelerin mirasçıları tarafından devir alınmasına yönelik geliştirilen uygulama ile işletme sahibinin ölümü halinde işletmenin bütünlüğünün ve devamlılığının bozulmaması¹³⁶ ve işletme sahibi değişmesine rağmen işletmenin aynen devamını sağlamak amaçlanmıştır¹³⁷. Diğer düzenlemeler şirketleşmeyi teşvik eden, şirketleşme nedeniyle ayrıca bir vergi yükü ile karşılaşılmasını önlemeye yönelik düzenlemeler olarak değerlendirilmelidir.

Kamu borçlanma kağıtlarına yönelik vergi ayrıcalığı düzenlenmesi İrlanda uygulamasında da yer almaktadır. Ancak Avrupa Birliği üyesi ülkeler uygulamasında vergi ayrıcalığından yararlanan servet unsuru olarak konutlar

¹³³ Bu senetlerin iratları ise indirim oranı uygulandıktan sonra dikkate alınacaktır.

¹³⁴ Yürürlükten kalkan, 4369 ve 4444 sayılı Kanunlarla yapılan düzenlemede, mükellefler maliyet revizesi ile indirim oranı uygulaması arasında seçim yapma hakkı bulunmaktaydı.

¹³⁵ Şenyüz, a.g.e., s. 201.

¹³⁶ Kızılot, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, s. 1609.

¹³⁷ Bağdınlı ve Diğerleri, a.g.e., s. 246.

dikkat çekmektedir. Belçika ve Danimarka uygulamasında genel olarak taşınmazların belirli süreler elde tutulmaları sonrasında elden çıkarılmaları nedeniyle oluşan sermaye kazançları vergiden istisna edilmiştir. Finlandiya, Lüksemburg ve Portekiz uygulamasında elde tutma süresine bağlı olarak, Fransa, Almanya, İrlanda ve İngiltere uygulamasında ise süre koşulu aranmadan ikametgah amacıyla kullanılan konutların elden çıkarılması nedeniyle elde edilen sermaye kazançları vergiden istisna edilmiştir.

Kamunun yüksek düzeylerde gerçekleşen borçlanma gereği nedeniyle kamu borç faizleri ve benzeri getirilerine uygulanacak vergilerin, faiz ve diğer getiri oranlarında artışa neden olacağı¹³⁸ varsayımı Türkiye uygulamasında böyle bir düzenlemenin yer almasında etkilidir. Ancak bu uygulama vergi tabanında aşırı düzeyde aşınmalara neden olma yanında sosyal amaçlarla uyum göstermemektedir. Benzer biçimde, ikametgah olarak kullanılan taşınmazlarla diğer taşınmazlar arasında vergileme bakımından fark bulunmaması sosyal gerekçelerle eleştirebilir. Buna karşın, incelenen Avrupa Birliği üyesi ülkelerde genel yapı itibarıyla, kamu kağıtlarından elde edilen getirilere yönelik vergi ayrıcalığının yaygınlaşmamış olması ve tüm taşınmazlar yerine ikametgah amacıyla kullanılan konutlardan elde edilen sermaye kazançlarının vergiden istisna edilmesi vergi tabanının daralmasını önlemek yanında sosyal amaçlarla uyum göstermektedir.

3. KAZANÇLARIN BELİRLENMESİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILARAK İRDELENMESİ

Sermaye kazançlarının tespiti sürecinin değerlendirilmesi amacıyla, bu süreç kazanç tespitinde kullanılan yöntemler açısından, fiyatlar genel seviyesindeki değişimleri açısından ve döviz kuru değişimleri açısından irdelenecektir.

¹³⁸ Kamu kağıtları üzerinden alınan vergi oranında yapılacak değişikliğin analizi için bkz., Mahfi Eğilmez, **Hazine**, İkinci Baskı, Diyalog Yayınları, İstanbul, 1997, s. 98-100.

a. Yöntem Açısından

Sermaye kazançlarında kazanç tutarı; servet unsurunun elden çıkarılması karşılığında elde edilen hasılatтан, servet unsurunun maliyet bedelinin indirilmesi yoluyla hesaplanmaktadır. Hasılatтан indirilecek maliyet bedelinin belirlenmesinde servet unsurunun elde edilmesi nedeniyle ödenen bedele, servet unsurunun değerin artırılması amacıyla yapılan geliştirme ödemelerinin de dahil edilmesi gerçek kazanç tutarının tespitinde önem taşımaktadır.

Türkiye uygulamasında da, sermaye kazançlarının safi tutarına; elden çıkarılan servet unsuru nedeniyle alınan para ve parayla değerlendirilebilen unsurların toplamından, servet unsurlarının maliyet bedelinin indirilmesi yoluyla ulaşılmaktadır. Sermaye kazançları vergisinin uygulandığı hemen hemen tüm ülkelerde olduğu gibi incelen Avrupa Birliği üyesi ülkelerde de Türkiye uygulaması ile uyumlu olarak sermaye kazançlarının tutarı, edinim ve elden çıkarma bedelleri arasındaki olumlu farkın esas alınması yoluyla belirlenmektedir.

Gerek Türkiye’de gerekse incelenen Avrupa Birliği üyesi ülkelerde sermaye kazançlarının belirlenmesinde gerçek bedellerin esas alındığı tespit edilebilir. Ancak bu uygulamanın istisnası olabilecek bazı ülke uygulamaları da bulunmaktadır. Örneğin, Finlandiya uygulamasında maliyet bedeli olarak elden çıkarma bedelinin belirli bir oranının kabul edilmesi yönünde seçimlik hak mükelleflere tanınmaktadır. Fransa’da ise geliştirme gideri olarak satın alma bedelinin belirli bir yüzdesi kabul edilmektedir. Böyle bir uygulama sermaye kazançları vergilemesinde götürü gider ya da maliyet uygulaması olarak adlandırılabilir. Ayrıca, Fransa’da mücevher ve sanatsal çalışmalar nedeniyle elde edilen sermaye kazançlarının vergisinin hesaplanmasında satış veya gümrük değerinin esas alınması da benzer nitelikte uygulamaların örneğini oluşturmaktadır.

Karşılıksız edinilen servet unsurlarının elden çıkarılması durumunda sermaye kazançlarının hesaplanması amacıyla maliyet bedeli olarak karşılıksız devir tarihindeki değerin esas alınması ise yalnızca yeni malik döneminde oluşan sermaye kazançlarının kapsanması sonucunu doğurmaktadır. Örneğin, Portekiz, İspanya, Finlandiya uygulamasında karşılıksız edinilen servet unsurların maliyet bedeli olarak veraset ve intikal vergisi değeri, İrlanda uygulamasında ise piyasa değeri esas alınmaktadır. Lüksemburg uygulamasında ise maliyet bedeli olarak miras bırakanın ya da bağışlayanın maliyet bedeli esas alınmaktadır.

Karşılıksız devirlerin sermaye kazançları vergilemesine tabi olmadığı durumlarda karşılıksız edinilen servet unsurlarının maliyet bedeli olarak karşılıksız edinimden önceki maliyet bedelinin esas alınması, karşılıksız devreden kişinin mülkiyetinde doğan sermaye kazançlarının da vergilendirilmesi sonucunu yaratacaktır. Ancak böyle bir uygulama başka kişinin elde ettiği varsayılan gelir nedeniyle bir başka kişinin vergilendirilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Ayrıca, bağış ve veraset yoluyla gerçekleşen mülkiyet devirlerinin sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde vergiyi doğuran olay arasında sayılması, sermaye kazancının belirlenmesinde piyasa değerinin belirlenmesini gerektirmektedir. Bu konuda teorik olarak ileri sürülecek bedel vergiyi doğuran olay kabul edilen eylemin gerçekleştiği günkü piyasa değerinin esas alınması yönünde olacaktır. Veraset ve intikal vergisi benzeri vergiler nedeniyle yapılacak değerlemeler bu amaçla yapılacak belirlemelerde esas alınabilecektir.

Türkiye uygulamasında servet unsurlarının edinilmesi aşamasında yapılan giderler maliyet bedeli dahilinde kabul edildiğinden, sermaye kazançlarının hesaplanmasında dikkate alınmaktadır. Benzer biçimde elden çıkarma nedeniyle yapılan ve elden çıkaran mükellef üzerinde kalan giderler satış tutarından indirilerek kazanç hesabında dikkate alınmaktadır. Avrupa

Birliği üyesi ölkelerde de edinim ve elden çıkarma nedeniyle karşılaşılan giderler sermaye kazançlarının hesaplanmasında dikkate alınmaktadır.

Gelirin elde edilmesi amacıyla yapılan giderlerin gerçek tutarları ile dikkate alınması, vergilemede eşitlik ve adalet açısından önem taşımaktadır¹³⁹. Türkiye ve istisnaları olmakla birlikte incelenen Avrupa Birliği üyesi ölkelerde sermaye kazançların gerçek ve safi tutarlarının vergilemede dikkate alınması bu amaçlara ulaşmada olumlu etki yaratacak niteliktedir.

b. Fiyatlar Genel Düzeyindeki Değişimler Açısından

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesine yöneltilen temel eleştirilerden birisi, sermaye kazançlarının çoğu zaman fiyatlar genel düzeyinin değişmesi nedeniyle ortaya çıkan gerçek olmayan bir kazanç olduğudur¹⁴⁰. Gerçek olmayan kazançların vergilendirmenin ise gelir vergisinden daha çok bir servet vergisi uygulaması olduğü ifade edilmektedir¹⁴¹. Hatta düşük oranlı tarifeler ile sermaye kazançlarının vergilendirilmesi maliyet revizesinin bir almasığı olarak fiyatlar genel düzeyindeki artışlar ile gerekçelendirilmektedir¹⁴².

Sermaye kazançları, servet unsurlarının piyasada oluşan fiyatlarına göre ortaya çıkmaktadır. Ancak bir mal veya hak edinildiğinden daha pahalıya satılması halinde kazanç ortaya çıkacaktır. Böyle bir kazancı elde edenin ekonomik bir güç sağlaması, bu kazancın gelir olarak kabul edilmesini gerektirmektedir. Fiyatlar genel seviyesinde ortaya çıkan artışlar, doğası gereği bütün mal ve hizmetleri etkilediğinden, piyasa değeri artan mal veya

¹³⁹ Bkz., Ortaç, **Gelir Vergisinin Üniter Yapısı**, s. 41.

¹⁴⁰ Nemli, "Kapital Kazançları Vergisi", s. 256.

¹⁴¹ Bkz., Eroğuz, a.g.e., s. 53.

¹⁴² A.B.D.'de servet unsurlarını belirli süre elde tuttuktan sonra oluşan ve endeksleme yapılmayan sermaye kazançlarının düşük vergi oranına tabi tutulmasının fiyatlar genel düzeyindeki artışlarla gerekçelendirilmesi için bkz. Burman, a.g.e., s. 28, 29.

hak nedeniyle oluşan artış gerçek anlamda ekonomik güç sağlamamaktadır¹⁴³.

Bu nedenle sermaye kazançları vergilemesinde üzerinde durulan önemli konulardan birisi, piyasa fiyatlarında oluşan genel artışın elimine edilmesi olmaktadır. Keza gelirin vergilendirilmesinde, safi artış teorisi çerçevesinde çizilen sınırlamalar da sermaye kazançlarının enflasyondan arındırıldıktan sonra vergilendirilmesini gerektirmektedir¹⁴⁴.

Türkiye uygulamasında sermaye kazançlarının reel düzeyinin belirlenmesinde servet unsurlarının maliyet bedelinin revize edilmesi yöntemi uygulanmaktadır. Ancak, daha önceki uygulama da sermaye kazancı elde eden mükelleflerin maliyet revizesi yerine menkul sermaye iratlarına yönelik geliştirilen indirim oranından yararlanma olanakları da bulunmaktaydı.

İrlanda, Lüksemburg, Portekiz, İspanya sermaye kazançları uygulamasında maliyet revizesi gerçek olmayan değer artışlarının vergilendirme dışında tutulması amacıyla uygulanmaktadır. Ancak Hollanda uygulamasında, maliyet revizesinin yapılması için servet unsurunun iki yıl elde tutulma zorunluluğu bulunmaktadır. Finlandiya uygulamasında ise maliyet revizesi yapılmamaktadır. 1998 yılına kadar maliyet revizesi uygulanan İngiltere’de, bu yöntem terk edilerek üç yıldan fazla elde tutulan servet unsurlarının elden çıkarılması sonucu elde edilen sermaye kazançlarının belirli bir oranının vergi dışı tutulması yöntemi geliştirilmiştir.

¹⁴³ Ancak, benzer durum diğer gelirler içinde bir dereceye kadar geçerlilik taşımaktadır. Özellikle sabit gelirler, yaşanan fiyat artışları nedeniyle daha az mal ve hizmeti tercihleri doğrultusunda kontrol edebilmektedir. Yaşanan fiyat artışlarının, kişilerin reel gelir düzeyleri üzerindeki etkisinin yalnızca sermaye kazançları için dikkate alınması çeşitli türde gelir elde eden kişiler arasında ayrım yaratan bir uygulamanın yapılmasına neden olabilecektir. Ayrıca, enflasyon nedeniyle indirim, istisna ve vergi tarifelerinin tüm gelir unsurlarını kapsayacak biçimde belirli aralıklarla güncellenmesi yanında sermaye kazançlarına ayrı bir enflasyondan arındırma yönteminin uygulanması aynı ekonomik etkinin giderilmesi amacıyla iki ayrı yöntemin mükerrer kullanımı sonucunu yaratabilecektir.

¹⁴⁴ Bruce Bartlett, **Why The Capital Gains Tax Rate Should Be Zero**, National Center for Policy Analysis, Policy Report No. 245, Texas, 2001, s. 13, 14.

Sermaye kazancının tutarının belirlenmesinde, Türkiye uygulamasında geçerli olan ve Vergi Usul Kanununda belirlenen maliyet bedeli kavramı edinim kadar değer artırıcı faaliyetleri de kapsamaktadır. Edinim sonrasında yapılacak değer artırıcı unsurların endekslenmesinde, edinim tarihi değil de giderin yapıldığı tarihin esas alınması daha gerçekçi sonuçlara varılmasını sağlayacak niteliktedir.

Ancak, yaygın olarak hisse senetlerinin üç aydan daha fazla süre ile elde tutulmaları halinde vergi dışı olmaları, maliyet bedeli belirlemeye yönelik uygulamanın bu servet unsurları için önemini yitirmesine neden olmaktadır. Bu uygulamanın gayrimenkuller ve diğer servet unsurları açısından anlamlı olduğu öngörülmektedir.

Öte yandan, maliyet revizesi yerine artan oranlı tarifelerin etkilerinin çeşitli yöntemlerle azaltılması veya düz oran uygulamaları elde tutulma sürelerini, dolayısıyla fiyatlar genel düzeyindeki değişimlerden etkilenme düzeyini dikkate almaması nedeniyle, herhangi bir teknik ölçüye dayanmayan ve sermaye kazancı elde eden kişiler arasında ayırım yaratabilecek bir yöntem olmaktadır.

c. Döviz Kuru Değişimleri Açısından

Türkiye sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde uygulamasında, Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 81. maddesinde yapılan düzenleme ile kurumlar dahil olmak üzere dar mükellefiyete tabi mükelleflerin getirmiş oldukları nakdi ve ayni sermaye karşılığında iktisap ettikleri menkul kıymet ve iştirak hisselerinin elden çıkarılması esnasında hesaplanacak değer artış kazancının tespitinde, kur farkından doğan kazançların dikkate alınmayacağı, çeşitli koşullara bağlı olarak belirlenmiştir.

Kur farkından doğan kazancın hesabında, bahse konu menkul kıymetlerin iktisabına tahsis edilen yabancı sermayenin bu kıymetlerin iktisap tarihindeki ve bu kıymetlerin elden çıkarılma tarihindeki aynı miktar yabancı

paranın T.C. Merkez Bankası döviz alış kurları ile hesaplanan Türk Lirası karşılığı esas alınmaktadır.

Bu düzenleme ile yabancı sermayenin Türkiye'ye gelişinin teşvik edilmek istendiği açıktır¹⁴⁵. Kur farkı nedeniyle oluşan kazançlar yabancı sermaye açısından fiktif bir kazancı ifade etmektedir. Yatırım amacıyla ülke içine getirilen dövizin, yatırımın sonlandırılmasını takiben yurt dışına çıkması kaçınılmazdır. Yabancı yatırımcı açısından reel kazanç¹⁴⁶, getirmiş olduğu döviz cinsinden sermayede oluşan artıştan ibaret olacaktır. Bu yöntem ile yabancı sermaye açısından geçerli olan "kur riski" yanında döviz kurlarında yaşanan değişimlerin bir de vergi yüküne neden olmasının önüne geçilmesi sağlanmıştır.

4. ZARAR MAHSUBU OLANAKLARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILARAK İRDELENMESİ

Sermaye kazançlarının gelir olarak kabul edilmesi beraberinde sermaye kayıplarının da indirilecek bir zarar kalemi olarak dikkate alınıp alınmayacağı sorusunu gündeme getirmektedir. Mantıki yaklaşım, olumlu sonucu gelir kabul edilen bir unsurun olumsuz sonucunu da zarar kabul etmek yönündedir. Safi artış yaklaşımın teorik esasları sermaye kayıplarının da, sermaye kazançları gibi diğer gelirlerle ilişkilendirilmesini gerektirmektedir.

Ancak uygulamada sermaye kazançları ve kayıpları arasında simetrinin kaybolduğu, kayıp ve kazançların asimetrik değerlendirildiği görülmektedir. Hemen her ülkede sermaye kayıplarının indirimine belirli bir tutar için izin verilmekte veya hiç izin verilmemektedir. Bunun altında yatan nedenlerden en önemlisi, sermaye kayıplarının mahsubuna izin verilmesi halinde, yatırımcıların "stratejik ticaret" yoluyla, sermaye kazançlarından

¹⁴⁵ Uysal - Eroğlu, a.g.e., s. 511.

¹⁴⁶ Yabancı paranın ait olduğu ülkede fiyatlar genel düzeyinde yaşanan değişimler ihmal edilmektedir.

mahsup edilecek kayıplar yaratabilmesidir. Sermaye kayıplarının diğer gelirlerden indirilmesine izin verilmesi halinde, vergi borcunu azaltıcı yönde kullanılmaları olanaklıdır.

Sermaye kazançlarından oluşan kayıpların mahsubu ile ilgili olarak, Türkiye’de daha önceki uygulamayı yönlendiren Gelir Vergisi Kanununun Geçici 56. maddesinde, “Aynı yıl içinde birden fazla menkul kıymet alınıp satılması halinde, bunların kazancı birlikte hesaplanır. Alım satımın birinden doğan zarar, diğerlerinin karından mahsup edilir”, ifadesi yer almaktaydı.

Yürürlükte olan yasal düzenlemede ise zarar mahsubuna ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü tarafından yapılan Basın Açıklamasında¹⁴⁷, daha önceki uygulamalara yön veren yasa hükümlerinde yer alan ancak, cari yasal düzenlemede bulunmayan zarar mahsubunun menkul kıymetlere yönelik olarak uygulanması için bir engel bulunmadığı yönünde görüş belirtilmiş ve uygulamaya yön verilmiştir.

Zarar mahsubu bakımından yapılan bir diğer kısıtlama, vergiden istisna edilmiş olan kazançlardan kaynaklananlarla ilgilidir. Kazanç olması halinde vergiye tabi olmayan bir unsurun bünyesinde oluşan zararlarında mahsubu olanaklı değildir. Bu itibarla, üç aydan fazla elde tutulan borsada işlem gören hisse senetlerinden ve bir yıldan fazla elde tutulan diğer tam mükellef kurum hisse senetlerinden oluşan zararların mahsubuna izin verilmemektedir.

Öncelikle yasal düzenleme bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, sermaye kayıplarının sadece menkul kıymetlerden oluştuğu kabulüyle, bu sermaye unsurları için mahsup öngörülmesi ve diğer unsurların dışarıda bırakılması, tarafsızlık ve adalet açısından eleştirilebilmektedir.

¹⁴⁷ 21.01.2003 tarihli Basın Açıklaması, www.gelirler.gov.tr, 29.11.2004.

Yasal düzenlemede bulunmayan bir konuda, Maliye Bakanlığı açıklaması ile geçmiş yıllarda olan şekliyle uygulamaya yön verilmesi, düzenlemenin, vergilerin kanuniliği ilkesi bakımından da eleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Maliye Bakanlığı'nın, yasa hükmünde verilmiş bir yetkisi olmamasına rağmen, kamuoyu tarafından belirli sermaye kayıplarına eskiden olduğu gibi izin vermesi olarak algılanan, ancak bir başka bakış açısıyla belirli mükellefler lehine bunların dışında kalanların da aleyhine olmak üzere, düzenleme yaptığı görülmektedir. Maliye Bakanlığı'nın düzenlemesi yürürlükten kaldırılmış bir yasa hükmüne dayandırılmış olmaktadır.

Maliye Bakanlığı'nın yasal yetkisi olmadan, kamuoyunda ifade imkanı bulan mükellefler lehine düzenlemelerde bulunduğu, ancak diğer değer artış kazancı yaratan unsurları yetkisiz de olsa yaptığı belirlemelerden yararlandırmadığı ortaya çıkmaktadır.

Yasal düzenlemede zarar mahsubu açısından bir hükmün bulunmaması, sermaye kazançlarında zarar mahsubunun sınırlarının çizilmesinde bazı tanım ve ilkelerden yararlanarak değerlendirmelerde bulunulmasını gerektirmektedir. İlk değerlendirme, eski yasada var olan hükmün yeni yasada istemli olarak yer almaması nedeniyle zarar mahsubu imkanının olmadığı yönündedir. Ancak yasa koyucunun istemli bir biçimde zarar mahsubunun önüne geçmek niyetinde olmadığı varsayıldığında, bu kez Gelir Vergisi Kanunun 1. maddesinde yer alan tanımdan hareket etme gereği bulunmaktadır.

Gelir Vergisi Kanununun 1. maddesinde gelir, bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarı olarak tanımlanmıştır. Kazanç ve iratların safi tutarı ifadesi literatürde, iki anlamlı olarak değerlendirilmektedir. Bunlardan birincisi gelirin elde edilmesi esnasında yapılan giderlerin düşülmesi, ikincisi ise bir gelir unsurundan elde

edilen kazançlardan, aksi belirlenmemişse, diğer gelir unsurlarından oluşan kayıpların düşülmesidir¹⁴⁸.

Gelirin safi toplamı vergilendirilecekse, gerek gelirin elde edilmesi aşamasında yapılan giderlerin düşülmesi gerekse oluşan zararların kazançlardan indirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, yasal herhangi bir kısıtlama bulunmaması halinde, vergi teorisinde yerleşik kabullere ve vergileme ilkelerine uygun olarak üniter bir gelir vergisi uygulamasında¹⁴⁹ sedül içi zarar mahsubuna izin verilmesi olanaklı görülmektedir.

Gelir Vergisi Kanununun zararların karlara takas ve mahsubunu düzenleyen 88. maddesi de bu konu ile ilgili düzenleme içermektedir. İlgili maddenin birinci fıkrasının parantez içi hükmünde, zararların karlara mahsubu uygulamasından, diğer kazanç ve iratlardan oluşan zararların yararlanamayacağı belirlenmiştir. Ayrıca bu düzenleme, diğer karlardan mahsup edilemeyen sermaye kayıplarının aynı şekilde ileriki yıllara taşınması ve sermaye kazançlarından dahi olsun mahsubunun önüne geçmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi, sermaye kayıplarının stratejik yatırım kararları ile zamanı yatırımcılar tarafından belirlenebilmektedir. Mükellefler özellikle yüksek karların olduğu ve dolayısıyla artan oranlı tarifenin üst dilimlerinde vergilemenin yapılacağı zamanlarda zararlı yatırımlarını elden çıkararak, olağan karlardan mahsup edilecek zarar tutarı oluşturma olanağına sahiptir¹⁵⁰. Bu itibarla, sermaye kayıplarının diğer gelirlerden düşülmemesi teorik esaslara ters düşse de, bir vergi avantajı yaratılmaması

¹⁴⁸ Bkz., Akdoğan, **Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması**, s. 92-93; Bkz., Şenyüz, a.g.e., s. 13.

¹⁴⁹ Ortaç, **Gelir Vergisinin Üniter Yapısı**, s. 87.

¹⁵⁰ Yalnızca vergi yükünü azaltmak amacıyla zararlı yatırımların elden çıkarılması ilk bakışta rasyonel gelmeyebilir. Ancak, benzer servet unsurlarının elden çıkarılan ve zarar oluşturan piyasa fiyatları ile tekrar edinilebilmesi olasılığının bulunmasının bu yöntemi rasyonelleştirdiğini düşünmekteyiz. Örneğin A firmasına ait olan ve değeri düşen bir hisse senedi, kişinin diğer gelirlerinin yüksek olduğu bir dönemde elden çıkarılarak zarar mahsubu yapılabilir. Kişinin yatırımcı saikleri ile aynı hisse senedini ertesi gün almasının önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. Böyle bir olanak, yatırım portföyünde bir değişiklik yaratmadan zarar mahsubu ve vergi yükü üzerinde etkili olabilecektir.

ve vergi erozyonuna neden olunmaması açısından pratik bir tepkiyi içermektedir.

Sermaye kayıplarının tabi olduğu değerlendirmeler bakımından incelenen Avrupa Birliği üyesi ülkeler uygulamaları irdelendiğinde uygulamanın çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Danimarka ve Almanya uygulamasında sermaye kayıpları benzer servet unsurlarından, benzer süreçlerde elde edilen sermaye kazançlarından mahsup edilebilmektedir. Aynı zamanda mahsup edilemeyen zararların, benzer mahsup süreçlerine tabi olmak üzere, süre koşuluna bağlı olmaksızın ileriki yıllara taşınmasına izin verilmektedir.

Hollanda, Lüksemburg, Finlandiya, Yunanistan, İrlanda, İngiltere uygulamasında ise sermaye kayıplarının sermaye kazançlarından mahsubuna olanak tanınmaktadır. Mahsup edilemeyen zararların sınırlı süre için ileriki yıllara taşınmasına izin verilmektedir. Ancak Hollanda, İrlanda ve Lüksemburg uygulamasında zararlar ileriki yıllara taşınmamaktadır. İrlanda ve İngiltere uygulamasında yalnızca mükellefin ölümü halinde, Hollanda uygulamasında ise belirli kayıpların geçmiş¹⁵¹ üç yıla taşınmasına izin verilmektedir.

Yalnızca, İspanya ve Almanya uygulamasında kendi gelir unsuru içinde mahsup edilemeyen zararların kısmen diğer gelirlerle ilişkilendirilmesi olanaklıdır.

Türkiye ve incelenen Avrupa Birliği üyesi ülkeler uygulaması birlikte değerlendirildiğinde, Birlik üyesi ülkelerde ortaya çıkan zararın mahsubuna daha geniş olanak sağlandığı görülmektedir. Sermaye kazançlarının vergi ödeme gücünün göstergesi olarak değerlendirildiği bir sistem içinde, zarar mahsubu vergi ödeme gücüne göre vergileme yapmak açısından önem taşımaktadır. Bu amaçla Türkiye uygulamasında özellikle sermaye

¹⁵¹ Zararların geçmiş yıllarla taşınması, beyan edilmiş gelir veya sermaye kazançlarının zarar mahsubu dikkate alınarak revize edilmesini gerektirmektedir.

kayıplarının sedül içi mahsup ve ileriki yıllara taşınma olanaklarının geliştirilmesi gerekli görülmektedir.

Vergiden kaçınma olanaklarını da dikkate alarak, sermaye kazanç ve kayıpları arasında simetrik ilişkinin elden geldiğince kurulması gerekmektedir. Bu açıdan, sedül içi zarar mahsubuna geniş limitlerle izin verilmesi, diğer gelirlerden zarar mahsubuna düşük limitlerle izin verilmesi gerektiği öngörülmektedir. Diğer gelirlerden mahsup imkanı verilmemesi halinde, sermaye kazançlarından mahsup edilmek üzere sermaye kayıplarının ileriki yıllara taşınmasına izin verilmesi de olanaklıdır.

5. VERGİ TARİFESİNİN YAPISI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILARAK İRDELENMESİ

Sermaye kazançlarının düzensiz ve yoğunlaşmış yapısı bu kazançların diğer gelirlere uygulanan vergi tarifelerine tabi tutulması halinde vergi adaleti açısından eleştiriler geliştirilmesine neden olmaktadır. Daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere, çoğu zaman, bir yıldan daha uzun süre elde tutulan servet unsurlarının elden çıkarılması yoluyla elde edilen gelirleri bir yılda elde edilmiş diğer gelirlerle aynı değerlendirmeye tabi tutmak, aynı tutarda bir kazancın yıllara yayılı olarak elde edilmesi halinde ödenmesi gerekenden daha fazla vergi ile karşılaşmasına neden olabilecektir¹⁵². Dalgalı gelirlerde artan oranlı tarife uygulamasının yaratacağı sorunların ve olumsuz etkilerin giderilmesi için önerilen¹⁵³ düz oranlı tarife uygulaması, enflasyondan kaynaklanan gerçek olmayan sermaye kazançlarının vergi matrahına dahil edilmesi halinde ortaya çıkan ağır vergi yükünün hafifletilmesi ve tasarruflar üzerinde ağır vergilemenin telafi edilmesi gerekçelerine¹⁵⁴ de dayandırılmaktadır.

¹⁵² Seltzer, "Background of The Controversy", s. 133.

¹⁵³ Bkz., Dikmen, a.g.e., s. 75.

¹⁵⁴ Moore – Kerpen, a.g.e., s. 3 .

Sermaye kazançları vergilemesinin Türkiye uygulamasında, sermaye kazançları diğer gelirlerle birleştirilerek, topluca artan oranlı gelir vergisi tarifesine tabi tutulmaktadır. İncelenen Avrupa Birliği üyesi ülkeler uygulaması irdelendiğinde vergi tarifeleri açısından da farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Danimarka, Almanya, Portekiz, İspanya, İngiltere uygulamasında sermaye kazançları artan oranlı tariflere tabi tutulmaktadır. Belçika ve Lüksemburg uygulamasında sermaye kazançları genel olarak artan oranlı tarifelere tabi tutulmakta ancak bazı sermaye kazançları, servet unsurunun niteliğine ve sermaye kazancının elde edildiği sürece bağlı olarak düz oranlarla vergilendirilebilmektedir. Finlandiya, Fransa, Yunanistan, İrlanda, Hollanda ve İtalya sermaye kazançları vergilemesinde düz oranlı vergi tarifelerinden yararlanılmaktadır. Ayrıca Fransa'da mücevher ve sanat eserlerinin satış veya gümrük değeri üzerinden düz oran uygulaması bulunmaktadır.

İncelenen Avrupa Birliği üyesi ülkeler uygulamasında, gelir vergisinin üniter yapısından uzaklaşılarak, bağımsız düz oran uygulamasının yaygınlık kazandığı görülmektedir. Sermaye kazançlarının düz oranlarla vergilenmesi yönündeki Avrupa Birliği üyesi ülkeler uygulamasının, Türkiye uygulamasına göre özellikle dikey eşitliği sağlama amacından uzaklaştığı belirlenebilir. Ayrıca, diğer gelirlerle sermaye kazançları arasında vergi oranı, dolayısıyla vergi yükü bakımından farklılık yaratılması, diğer gelirleri sermaye kazancına dönüştürerek vergiden kaçınma eylemlerine ekonomik gerekçe yaratmaktadır.

C. SERMAYE KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİNİN UYUMLAŞTIRILMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Vergi uyumlaştırması, ülkelerin vergi uygulamalarının yarattığı farklılıkların arz ve talep açısından önemli bir etken olmaması ve bu sayede uluslararası rekabeti bozucu etkilerin giderilmesi¹⁵⁵ sürecini ifade etmektedir.

¹⁵⁵ Turhan, a.g.e., s. 407.

Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi sonrasında vergi uyumlaştırması bir zorunluluk olarak görülmekle birlikte¹⁵⁶ genelde dolaysız vergiler alanında özelde ise kişilerin elde ettiği sermaye kazançlarının vergilendirilmesi alanında uyumlaştırma yetersiz düzeydedir.

Avrupa Birliği üyesi ülkelerde sermaye kazançlarının vergilendirilmesine yönelik düzenlemeler; kapsam, vergi ayrıcalıkları, kazanç tespiti ve vergi tarifeleri açısından birbirleri ile uyumsuz bir yapıdadır. Kapsam bakımından irdelendiğinde özellikle İrlanda, İngiltere ve Fransa uygulamasının geniş, özellikle Yunanistan uygulamasının ise dar kapsamlı olduğu görülmektedir. Vergi ayrıcalıklarının nihai etkisi vergileme kapsamına bağımlı olmakla birlikte, bu alanda da uyumsuzluk göze çarpmaktadır. Özellikle oran yapısı ülkeden ülkeye farklılık göstermekte, artan oranlı tarifeler yanında düz oranlı tarife uygulamalarına da yer verilmektedir. Bir diğer nokta, sermaye kazançları alanında yapılacak değerlendirmelerin gelir vergisi uygulamaları ile de ilintili olduğudur.

Özellikle, Finlandiya ve Hollanda gelir vergisi uygulamaları üniter gelir vergisinden uzak bir yapıdadır. Gelir vergilemesi açısından yaşanan uyumsuzluğun sermaye kazançlarının vergilendirme sürecini etkilemesi kaçınılmazdır. Bu açıdan sermaye kazançlarının uyumlaştırılması süreci gelir vergisinin Birlik içinde uyumlaştırma sürecinden etkilenmektedir.

Sermayenin akışkanlığı önündeki teknik engeller bilişim ve iletişim alanında yaşanan gelişmelerle azalmaktadır. Sermaye hareketlerine yönelik yasal engellerin de bulunmaması, bu unsurların en yüksek vergi sonrası getiriye sağlayacak piyasalara yönelmesine olanak sağlamaktadır. Bütün bu gelişmeler vergi tabanının akışkanlık kazanmasına neden olmaktadır¹⁵⁷. Teknik olanaklar ve yasal düzenlemeler sayesinde akışkanlık kazanan sermaye unsurlarının ülke piyasalara çekilmesi amacıyla yasal ya da efektif

¹⁵⁶ Turhan, a.g.e., s. 432.

¹⁵⁷ Isabella Jourmard, **Tax System in European Union Countries**, OECD Economic Dept. Working Papers, No. 301, 2001, s. 8.

olarak düşük oranlı vergileme yapılması, vergi istisnaları uygulanması, sermayenin belirli ülkelerde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Yakın gelecekte, diğer sermayeden doğan gelirlerle birlikte sermaye kazançlarının vergilenmesinde uluslararası rekabetin devam edeceği ve uygulanan vergi oranlarının düşeceği öngörülmektedir¹⁵⁸.

Belirli ülkelerde yoğunlaşma, sermaye açısından cazibesini kaybeden ülkeler bakımından iki olumsuz etki ortaya koymaktadır. Bunlardan birincisi vergi gelirlerin azalması, ikincisi ise akışkan olmayan faktörler üzerindeki vergi yükünün artmasıdır¹⁵⁹. Avrupa Birliği üyesi ülkeler açısından da benzer sonuçlar doğmaktadır. Özellikle ücretler üzerinde vergi yükü artışı, sosyal devletin iflasına ve/veya Avrupa Birliği içinde işsizlik sorunun büyümesine neden olmaktadır. İşsizliğin önlenmesi geniş kapsamlı bir vergi politikasının oluşturulmasına bağlıdır. Vergi politikasının bu işlevi dolaysız vergiler alanında yapılacak düzenlemelerin, gelecek dönemlerde Avrupa Birliği'nin en önemli politikası içinde yer almasına neden olabilecektir¹⁶⁰.

Avrupa Birliği'nin vergileme alanında gerçekleştirdiği düzenlemeler malların serbest dolaşımını sağlama amacı gütmekte iken, dolaysız vergiler alanında yaşanacak gelişmelerin sermayenin akışkanlığını azaltma amacı güdeceği öngörülebilir. Avrupa Birliği ve vergilendirme yetkisi tartışması, ulus devletlerin vergilendirme yetkilerinden vazgeçmesi gereği üzerine yoğunlaşırken, yaşanan gelişmeler vergilendirme yetkilerinin sermaye üzerinde düşük vergi uygulaması yaratmayacak biçimde kullanımını içermektedir.

¹⁵⁸ Bkz., Parthasarathi Shome, "Taxation in Latin America; Structural Trends and Impact of Administration", **IMF Working Paper**, WP/99/19, February, 1999, s. 25.

¹⁵⁹ **Tax Co-ordination in The European Union**, European Parliament Directorate-General for Research Working Paper, ECON 125 EN, Luxembourg, 2000, s. xv .

¹⁶⁰ Zararlı vergi rekabetinin nedenleri ve gelişimi açısından yapılan öyküleme için bkz., Claudio M. Radaelli, "Harmful Tax Competition in The EU: Policy Narratives and Advocacy Coalitions", **Journal of Common Market Studies**, V. 37, N. 4, December, 1999, s. 669.

Vergi rekabeti alanında yaşanan ve yakın gelecekte sürmesi beklenen gelişmelerin yaratacağı olumsuzlukların giderilmesi amacıyla Avrupa Birliği'nce önlem alınması olasıdır. Keza, dolaysız vergilerin uyumlaştırılması konusunda beklemekte olan direktif önerileri sermaye hareketlerine getirilmiş serbestiye yöneliktir. Bunlar içinde dikkat çeken ise sermayeden kaynaklanan gelirlere kaynakta, Avrupa Birliği ortalaması olan %15 oranında¹⁶¹ bir stopaj uygulanması yoluyla sermayenin Birlik dışına çıkışını önleme¹⁶² amacını taşıyan düzenlemedir.

Birlik düzenlemesi yaşama geçmemiş olsa da bazı Avrupa Birliği üyesi ülkeler çeşitli yöntemlerle, belirli ülkelerde sermaye yoğunlaşmasına karşı önlem geliştirmektedir. Örneğin, Danimarka uygulamasında, Avrupa Birliği üyesi ülkeler borsalarında kayıtlı hisse senetlerinin elden çıkarılması nedeniyle oluşan sermaye kazançlarının hesaplanmasında uygulanan ve mükelleflere avantaj sağlayan maliyet yöntemi, diğer ülke borsalarında kayıtlı hisse senetlerinin elden çıkarılması nedeniyle oluşan sermaye kazançlarına uygulanmamaktadır. Ayrıca vergi cenneti olarak sınıflandırılan ülkelerde bulunan servet unsurlarından kaynaklanan sermaye kazançlarının farklı vergi uygulamalarına tabi tutulması söz konusudur.

Sermaye kazançlarına yönelik kapsam belirlemesi ve vergi tarifesi seçimi açılarından bakıldığında, Türkiye uygulamasının sermaye kazancı elde etmek isteyen mükellefler için cazibe alanı olması olanaklı değildir. Ancak, vergi ayrıcalıkları dikkate alındığında sermaye kazancına ilişkin yapılan kapsam belirlemelerinin etkisinin azaldığı görülmektedir. Özellikle hisse senedi niteliğindeki servet unsurları için elde tutma süresinin üç ay gibi, incelenen Avrupa Birliği üyesi ülkelerin tamamında uygulanan sürelerden daha kısa bir sürenin belirlenmiş olması ve kamu borçlanma kağıtlarına yönelik getirilen ve süre bakımından kapsamı esnetilerek sürekli genişletilen

¹⁶¹ Bu oran Avrupa Birliği'nde uygulanan 0-35 oranlarının ortalaması olarak kabul edilmektedir.

¹⁶² Ben Terra - P. Wattel, **European Tax Law**, Second Ed., Kluwer Law International, London, 1997, s. 325.

uygulamalar menkul kıymetler açısından sermaye kazançları vergilemesini olanaksız hale getirmektedir. Özellikle menkul kıymet niteliğindeki servet unsurlarından elde edilen sermaye kazançlarının vergi dışında tutulması, vergi uyumlaştırmasına ve uyumlaştırmanın yeni yüzünü oluşturan vergi rekabetini önlememeye dönük Birlik düzenlemelerine aykırılık oluşturma potansiyeli taşımaktadır.

SONUÇ

Vergilendirilecek gelire ilişkin teoriler, vergi ödeme gücünün göstergesi olan ve aynı zamanda vergi konusunu oluşturan unsurları belirleme çabasının sonucunda ortaya çıkmıştır. Vergilendirilecek geliri belirlemeye çalışan iki teorik yaklaşım, sermaye kazançları bakımından uyumsuzluk içermektedir.

Bazı mal ve hizmetlerin kamusal kaynaklarla üretilmesi beraberinde bu kaynakların kamuya aktarılması gereğini de ortaya çıkarmaktadır. Bu aktarımda önemli işlevi olan ve yaygın uygulama alanı bulunan vergilerinin dayanacağı kaynaklar, teorik belirlemeler dışında sürekli artan boyuttaki bu zorunluluğun etkisi altındadır. Sermaye kazançlarının, elde eden kişilere sağladığı vergi ödeme gücü yanında yüksek tutarlara ulaşmış olması kamu gelir gereksinimin karşılanmasında bir kaynak olarak dikkate alınması sonucunu doğurmuştur. Kapsam ve vergi yükü bakımından belirgin farklılıklar içerse de, çalışma kapsamında incelen ülkeler ve diğer bir çok ülkede sermaye kazançları vergilendirilmektedir. Vergilendirmede farklılıklar oluşmasında ülkelerin tarihsel birikimi, ekonomik gelişmişlik düzeyi ve sosyal dokusu etkili olmaktadır. Sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin ekonomik, mali ve sosyal etkileri de farklı vergi uygulamalarına bağlı olarak değişik yön ve boyutta ortaya çıkmaktadır.

Sermaye kazançları ve bu kazançların vergilendirilmesi ile ilgili olarak teorik düzeyde aşağıdaki tespitlerin yapılması olanaklı görülmektedir.

i. Kaynak teorisi kapsamında vergilendirilecek gelir olarak dikkate alınmayan sermaye kazançları, safi artış teorisi kapsamında vergilendirilecek gelirin bir unsurunu oluşturmaktadır. Safi artış teorisine uygun olarak sermaye kazançlarının vergilendirilmesi servet unsurlarının, elden çıkarma işlemi aranmaksızın, kazançların olduğu dönemde vergilendirilmesini gerektirmektedir.

Ayrıca, sermaye kazançlarının oluşum döneminde değil de servet unsurunun elden çıkarıldığı dönemde vergilendirilmesi yılların birikimi olan artışların bir yılın kazancı olarak vergiye tabi tutulması sonucunu yaratmaktadır. Uzun yıllar içinde oluşan gelirlerin artan oranlı gelir vergisine tabi tutulmasının yaratacağı olumsuz etkilerin giderilmesi amacıyla da sermaye kazançlarına, diğer gelirlerden ayrı, genellikle de düz oranlı bir tarife uygulanması yöntemi tercih edilmektedir. Özellikle bu tarifenin, servet unsurunun elde tutulduğu süreyi dikkate almadan tüm sermaye kazançlarına uygulanması vergilemede eşitliğin ve adaletin sağlanması açısından olumsuz etkiler yaratmaktadır. Öte yandan, sermaye kazançlarına yönelik ılımlı vergi düzenlemeleri mükelleflerin sermaye kazancı doğuran yatırım alanlarına yönelmesine ve/veya gelirlerini sermaye kazancı formuna dönüştürerek vergiden kaçınma eğilimlerini artırmasına neden olabilmektedir.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde gerek düz oranlı tarifelerin kullanımı gerekse mükelleflerin sermaye kayıplarının tutarını ve zamanını belirleme olanakları, mahsup edilecek sermaye kayıpları için çeşitli düzeylerde sınırlamalar getirilmesine neden olmaktadır. Zarar mahsubu olanaklarının uygulamaya dönük kaygılarla kısıtlanması, bir gelir unsuru olarak üniter yapı içinde vergilendirilmesi amacıyla çalışmakta, bu çalışkinin boyutuna bağlı olarak da kişiselleştirilmiş vergi uygulamalarından uzaklaşılmasına neden olmaktadır.

Özetle, sermaye kazançları vergilemesinde, uygulamaya dönük kaygılarla safi artış teorisi ile çizilen çerçeveden sapma, beraberinde olumsuz mali, ekonomik ve sosyal etkileri olan başkaca sapmaların ve özel uygulamaların geliştirilmesine neden olmaktadır.

İncelenen Avrupa Birliği üyesi ülkeler ile Türkiye sermaye kazançlarının vergilendirilmesi süreci taşıdığı nitelikler ve vergileme tekniği tercihleri açısından karşılaştırılarak irdelendiğinde ise aşağıdaki tespitleri yapmak olanaklıdır.

i. Gerek Türkiye’de gerekse incelenen Avrupa Birliği üyesi ülkelerde sermaye kazançları yalnızca servet unsurları elden çıkarıldığında vergilendirilmektedir. Bu uygulamanın tek istisnasını İtalya’da belirli menkul kıymetlere yönelik geliştirilen ve genel yapıyı bozmayan uygulama oluşturmaktadır. Bu nedenle realizasyon aşamasında vergilemenin yaratacağı olumsuz mali, ekonomik ve sosyal sonuçların oluşmasını öngörmek olanaklıdır. Özellikle enflasyon ve faiz oranlarının Türkiye’de, Avrupa Birliği üyesi ülkeler ortalamasından yüksek olduğu dikkate alındığında mali etkilerin daha belirgin olması beklenmelidir.

ii. Türkiye uygulamasında vergilendirme kapsamı bakımından geniş belirlemeler yapılmış olmasına rağmen, özellikle menkul kıymetlere yönelik geliştirilen vergi ayrıcalıkları nedeniyle bu kapsamda daralma yaşandığı görülmektedir. Bu daralma da, İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören hisse senetlerinden, belirli kamu borçlanma kağıtlarından ve karşılıksız edinilen servet unsurlarından kaynaklanan sermaye kazançlarına yönelik ayrıcalıklar etkili olmaktadır.

İncelenen Avrupa Birliği üyesi ülkelerde sermaye kazançlarının vergilendirilmesinde değişik kapsam belirlemeleri geçerli olmakla birlikte, belirlenen kapsamda vergi ayrıcalıkları nedeniyle oluşan daralma, kamu borçlanma kağıtlarından kaynaklanan sermaye kazançlarına yönelik vergi ayrıcalığının yaygınlaşmamış olması, gayrimenkullerden kaynaklanan sermaye kazançlarına yönelik vergi ayrıcalıklarının belirlenmesinde gayrimenkulun kullanım amacının etkili olması ve vergi ayrıcalıklarının düzeyinin genel olarak elde tutma süresine bağlı olarak belirlenmesi nedenleri ile daha düşük düzeyde oluşmaktadır.

iii. Gerek Türkiye gerekse incelenen Avrupa Birliği üyesi ülkelerde sermaye kazançları vergilemesinde üniter yapıdan uzaklaşma yaşanmaktadır. Türkiye uygulamasında bu sürecin yaşanmasında sermaye kayıplarının indirimine yönelik geliştirilen kısıtlamalar; Avrupa Birliği üyesi ülkelerde ise diğer gelirlerden farklı olarak sermaye kazançlarının düz oranlı

vergi tarifelerine tabi tutulması etkili olmaktadır. Ancak, kimi ülkelerde üniter yapı içinde vergilendirmede yaşanan uyumsuzluk sermaye kazançlarına özgü olmayıp, diğer gelirleri de kapsayacak biçimde ülkelerin gelir vergisi yapıları ile ilgilidir.

iv. İncelenen Avrupa Birliği  yesi ülkelerde özellikle vergi tarifeleri bakımından uyumsuzluk göze çarpmaktadır. Kimi ülkede sermaye kazançları diğer gelirlere uygulanan vergi tarifeleri ile vergilendirilirken kimisinde düz oranlı tarifeler uygulanmaktadır. Elde eden kişiye ödeme gücü kazandıran sermaye kazançlarının diğer gelirlerle farklı vergi oranlarına tabi tutulması olumsuz mali, ekonomik ve sosyal sonuçlar doğurabilecek niteliktedir.

Sermaye kazançlarının vergilendirilmesi amacıya geliştirilen uygulamalar incelenen Avrupa Birliği  yesi ülkelerde geniş bir yelpaze içinde dağılım göstermektedir. Birlik düzeyinde dolaysız vergiler alanında yaşanan uyumlaştırma çalışmalarının yetersizliği nedeniyle de bu uyumsuzluğun ileriki yıllarda devam etmesi olasıdır. Ancak, vergi rekabetinin Birlik  yesi ülkelerin mali ve sosyal yapılarında yaratmakta olduğu olumsuz etkiler nedeniyle bu alanda yapılan çalışmaların artacağı ve özellikle Türkiye uygulamasında bulunan vergi ayrıcalıklarının boyutu açısından, bu çalışmaların olası sonuçları ile uyumsuzluk ya anaca ı öngörülebilir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Abdurrahman **Kamu Maliyesi**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Sekizinci Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2002.
- Akdoğan, Abdurrahman **Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Beşinci Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004.
- Akdoğan, Abdurrahman **Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**, Gazi Üniversitesi Yayını, No. 165, Ankara, 1991.
- Akıl, Mustafa "Tam Mükellef Gerçek Kişilerin 2003 Takvim Yılında Hisse Senetlerinin Elden Çıkarılmasından Sağladığı 'Değer Artış Kazançları'nın Vergilendirilmesi", **Vergi Sorunları**, S. 136, Mart 2004.
- Aksoy, Şerafettin **Kamu Maliyesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1991.
- Alworth, Julian ve Diğerleri **The Taxation of Income From Capital in Italy:1990-2001**, <http://www.fucam.ac.be>, 23.2.2004.
- Amatong, Juanita D. "Taxation of Capital Gains in Developing Countries", **Readings on Taxation in Developing Countries**, (Ed., R.M. Bird – O. Oldman), Third Edition, J. Hopkins U. Press, Baltimore, 1975.

- Auerbach, Alan J. "On The Design and Reform of Capital-Gains Taxation" **AEA Papers and Proceedings**, Vol. 82, No. 2, May 1992.
- Auerbach, Alan J. "Capital Gains Taxation and Tax Reform", **National Tax Journal**, Vol. XLII, No. 3, September 1989.
- Auten, Gerald - Clotfelter, T.C. "Permanent Versus Transitory Tax Effects and The Realization of Capital Gains", **Quarterly Journal of Economics**, V. XCVII, No. 4, November, 1982.
- Auten, Gerald - Joulfaian, D. "Bequest Taxes and Capital Gains Realization", **Journal of Public Economics**, 81, 2001.
- Bağdırlı, İ. Halil ve Diğerleri **Gelir Vergisi Rehberi**, 2. Baskı, Gelirler Kontrolörleri Derneği Yayını, 2001.
- Balle, Claes Hahn **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.
- Barlas, İrfan "Gelir Vergisi Kanununun Mükerrer 80. Maddesinde Yer Alan Hisse Senetlerine Yönelik İstisnanın Öncelikle Çıplak Paylara Tanınması Gereği", **Vergi Sorunları**, S. 191, Ağustos 2004 .

- Bartlett, Bruce **Why The Capital Gains Tax Rate Should Be Zero**, National Center for Policy Analysis, Policy Report No. 245, Texas, 2001.
- Bater, Paul **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.
- Bayrak, Serbülent “Vergi Anlaşmaları Çerçevesinde Gayrimenkullerden Sağlanan Kazanç ve İratların Vergilendirilmesi”, **Vergi Sorunları**, S. 189, Haziran 2004.
- Bulutoğlu, Kenan **Kamu Ekonomisine Giriş**, YKY yayını, İstanbul, 2003.
- Bulutoğlu, Kenan **Türk Vergi Sistemi Dersleri**, Araştırma-Eğitim-Ekin Yayınları, İstanbul, 1982.
- Burman, Leonard E. **The Labyrinth of Capital Gains Tax Policy**, Brooking Institution, 1999.
- Cook, Eric W.- O'hare, J. F. “Capital Gains Redux: Why Holding Periods Matter”, **National Tax Journal**, Vol. XLV, No.1, March 1992.
- Çağan, Nami **Avrupa Topluluğu Vergi Politikasının Hukuki Çerçevesi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1991.

- Çağan, Nami “Avrupa Birliği Vergi Politikası ve Türkiye Üzerindeki Etkileri”, **Avrupa Birliği El Kitabı, Avrupa Birliği ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Semineri**, T.C. Merkez Bankası, 3. Baskı, Ankara, 1996.
- Dikmen, M. Orhan “Mütehavvil Gelirler ve Yıllık Vergileme Devresi”, **Maliye Enstitüsü Konferansları**, İstanbul Üniversitesi Yayını, 3. Seri, No. 783/103/5, İstanbul, 1958.
- Due, John F. (Çev. Sevim Görgün ve İzzettin Önder), **Maliye**, Üçüncü Baskı, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1967.
- Duggan, John **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.
- Eckstein, Otto **Public Finance**, Prentice Hall Inc., New Jersey, 1964.
- Eğilmez, Mahfi **Hazine**, İkinci Baskı, Diyalog Yayınları, İstanbul, 1997.
- Engin, İsmail “Vergi Rekabeti; AB ve Türkiye”, **Avrupa Birliğine Geçiş Süreci ve Türk Kamu Maliyesinin Uyum**, 17. Türkiye Maliye Sempozyumu, Türmob Yayınları
- Ergülen, Güneri - H. Erdem **Vergi Avantajları**, 2. Baskı, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 1999.

- Erkan, Fikret "Gayrimenkullerin ve Benzerlerinin Elden Çıkarılmasından Doğan Değer Artış Kazancının Vergilendirilmesi", **Yaklaşım**, Y. 10, S. 118, Ekim 2002.
- Eroğuz, Özhan "Sermaye Kazançlarının Vergilendirilmesi", **Maliye Enstitüsü Konferansları**, İstanbul Üniversitesi Yayını, 11. Seri, No. 1147/170/21, İstanbul, 1965.
- Erol, Ahmet - Yıldırım, A.E. "Menkul Kıymetlerin Elden Çıkarılmasından Doğan Kazançların Vergilendirilmesi-I", **Yaklaşım**, Y.12, S. 134, Şubat 2004.
- Erol, Ahmet - Yıldırım, A.E. "Menkul Kıymetlerin Elden Çıkarılmasından Doğan Kazançların Vergilendirilmesi-II", **Yaklaşım**, Y.12, S. 135, Mart 2004.
- Fantori, Stefano - Üzeltürk,H. **Avrupa Birliğinin Vergilendirme Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, İstanbul, 2001.
- Feldstein, Martin - Slemrod J. - Yitzhaki, S. "The Effect of Taxation on The Selling of Corporate Stock and The Realization of Capital Gains", **Quarterly Journal of Economics**, V. XCIV, No 4, June 1980.
- Galli, Carlo **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.

- Gemmill, Robert F. "Kapital Kazançları Vergisinin Kıymetli Kağıt Fiyatları Üzerindeki Tesirleri", **Maliye Enstitüsü Tercümeleri**, İstanbul Üniversitesi Yayını, 3. Seri, No. 1275/209/31, İstanbul, 1969, s. 37.
- Goode, Richard "The Economic Defenition of Income", **Readings in Public Sector Economics**, (Ed., S. H. Baker - C.S. Eliot), D.C. Heath Co., Lexington, 1990.
- Güngör, Kamil "Avrupa Birliğinde Vergi Uyumlaştırması ve Vergi Uyumlaştırma Politikası", **Maliye Dergisi**, S. 136, Ocak-Nisan 2001.
- Haig, Robert M. "İktisadi ve Hukuki Yönleri ile Gelir Mevhumu", (Çev. Sevim Görgün-Inan Aver), **Maliye Enstitüsü Tercümeleri**, İstanbul Üniversitesi Yayını, 1. Seri, No. 1114/162/18, İstanbul, 1965.
- Harvard Law School Group "Capital Gains Taxation", **Readings on Taxation in Developing Countries**, (Ed., R.M. Bird - O. Oldman), Third Edition, The John Hopkins U. Press, Baltimore, 1975.
- Hauwe, Ludwing Van Den German Income Tax Policy Between Equity and Efficiency, **European Journal of Law and Economics**, N. 5, 1988.
- Hellerstein, Jerome R. **Taxes, Loopholes and Morals**, McGraw Hill Inc. New York, 1963.

- Hendersen, Mark **Individual Taxation (Detailed),**
<http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.
- Herd, Richard –Bronci, Chiara **Increasing Efficiency and Reducing Complexity in The Tax System in The United States,**
Economic Department Working Papers, No. 313, OECD, ECO/WKP(2001)39, 2001.
- Herekmen, Aykut **Kamu Maliyesi,** Sevinç Matbaası, Ankara, 1986.
- Hsu, Berry F.C.-Yuen,Chi-Wa **Tax Avodiance Due to Zero Capital Gains Tax: Some Indirect Evidence From Hong Kong,** s. 10, www.econ.hku.hk, 22.2.2004.
- Jarass, Lorenz **EP Committe on Economic and Monetary Affairs Public Hearing on Taxation Reforms in The Member States,** Brussels, Sept. 11, 2000.
- Joumard, Isabella **Tax System in European Union Countries,** OECD Economic Dept. Working Papers, No. 301, 2001.
- Kazgan, Gülten “Geri Kalmış Memleketlerde Kapital Birikimi ve Vergi Politikası”, **Maliye Enstitüsü Konferansları,** İstanbul Üniversitesi Yayını, No. 989/138/12, İstanbul, 1962.
- Kırbaş, Sadık **Vergi Hukuku,** Tesmer Yayını, No. 20, Ankara, 1998.

- Kızılot, Şükrü **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması, C.2, Savaş**
Yayınevi, Ankara,1989.
- Kızılot, Şükrü ve Diğerleri **Gayrimenkul Rehberi, Yaklaşım** Yayıncılık,
Ankara, 2004.
- Kypris, Costas **Individual Taxation (Detailed),**
<http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.
- Löser, Sebastian **Individual Taxation (Detailed),**
<http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.
- Milligan, Kevin-J.Mintz- A. **Capital Gains Taxation: Recent Emprical**
Wilson **Evidence**, www.arts.ubc.ca, 22.5.2002.
- Moore,Stephen- Kerpen, **A Capital Gains Cut: The Key to Economic**
Phil **Recovery**, IPI Center for Tax Analysis, Policy
Report 164, 2001.
- Musgrave, Richard A. – **Public Finance in Theory and Practice, Fifht**
P.B. Musgrave **(International) Edition, Literatür** Yayıncılık,
İstanbul,1989.
- Mutluer, Kamil **Türkiye’de Gayrimenkullerin Vergilendirilmesi,**
Eskişehir İ.T.İ. Akademisi Yayını, No. 105/60,
Ankara, 1973.

- Nassini, M. Pietro “Avrupa Ekonomik Topluluğunda Vergi Ahenkleştirilmesi”, **Maliye Enstitüsü Tercümeleri**, İstanbul Üniversitesi Yayını, 22. Seri, No. 1982/344/51, İstanbul, 1972.
- Nemli, Arif “Kapital Kazançları Vergisi”, **Maliye Enstitüsü Konferansları**, İstanbul Üniversitesi Yayını, 25. Seri, No. 2454/420/60, İstanbul, 1979.
- Nemli, Arif **Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikası**, İstanbul Üniversitesi Yayını, No.2595/443/63, İstanbul, 1979.
- Offermanns, Rene **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.
- Ortaç, Rıfat “Vergilendirilebilir Gelir Kavramı, Geliri Belirleyen Teoriler ve Türk Gelir Vergisinde Yer Alan Gelir Tanımlaması”, **G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, C.1, S.2, Güz 1999.
- Ortaç, Rıfat **Gelir Vergisinin Üniter Yapısı**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2000.
- Öncel, Mualla **Avrupa Ekonomik Topluluğunda Vergi Uyumlaştırması**, Ankara Ü. A.T.A.U.M. Yayını, Ankara, 1989.

- Öncel, Mualla- Çağan, N.- **Vergi Hukuku**, 7. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, Kumrulu, A. 1999.
- Özbalcı, Yılmaz **Gelir Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları**, Feryal Matbaası, Ankara, 1997.
- Özden, Murat **Türkiye’de Vergi Ertelemesi Uygulamalarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara, 1997.
- Özel, Salih “Aktif Varlıklar ve Mülkiyet İlişkisi”, **Yaklaşım**, Y. 10, S. 117, Eylül 2002.
- Özer, İlhan **Gelir Vergisi Politikası**, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, No. 164-1975, Damga Matbaası, 1975.
- Philips, G. Edward “Income Concept”, **Contemporary Thought on Federal Income Taxation**, (Ed., Charles J. Gaa), Dickenson Publishing, Belmont, 1969.
- Prest, A. R.- Barr, N. A. **Public Finance**, Weidenfeld and Nicolson, London, 1979.
- Raby, William L. **The Income Tax and Bussines Decisions**, Prentice-Hall Inc, London, 1964.

- Radaelli, Claudio M. "Harmful Tax Competition in The EU: Policy Narratives and Advocacy Coalitions", **Journal of Common Market Studies**, V. 37, N. 4, December, 1999.
- Raventos, Stella – **Individual Taxation (Detailed)**,
Gonzales Coteria, A.De la <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.
C.
- Reynolds, Alan **Capital Gains Tax: Analysis of Reform Options for Australia**, Australian Stock Exchange, 1999
- Rytöhonka, Risto **Individual Taxation (Detailed)**,
<http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.
- Sandford, Cedric **Economics of Public Finance**, Fourth Ed., Pergamon Press, Oxford, 1992.
- Saxton, Jim **Optimal Capital Gains Tax Policy: Lessons From The 1970s, 1980s, and 1990s**, A Joint Economic Committee Study, United States Congress, 1997.
- Saxton, Jim **The Economic Effects of Capital Gains Taxation**, A Joint Economic Committee Study, United States Congress, 1997.

- Schenk, Deborah H. "A Realization-Based Income Tax and The Taxation of Capital", **Proceedings 90. Annual Conference on Taxation**, Chicago, National Tax Association, 1998.
- Schmidt, Karl-Heinz "Allocative or Distributive Aims of Income Taxation?", **European Journal of Law and Economics**, N. 10, 2000.
- Seltzer, Lawrence H. "Background of The Controversy", **Contemporary Thought on Federal Income Taxation**, (Ed., Charles J. Gaa), Dickenson Publishing, Belmont, 1969.
- Seltzer, Lawrence H. "Competing Proposals for The Tax Treatment of Capital Gains and Losses", **Contemporary Thought on Federal Income Taxation**, (Ed., Charles J. Gaa), Dickenson Publishing, Belmont, 1969.
- Shome, Parthasarathi "Taxation in Latin America; Structural Trends and Impact of Administration", **IMF Working Paper**, WP/99/19, February, 1999.
- Shoup, Carl S. "Avrupa Ekonomik Topluluğunun Gelecekteki Yeni Üyeleri Açısından Vergi Ahenkleştirmesi", **Maliye Enstitüsü Konferansları**, İstanbul Üniversitesi Yayını, 18. Seri, No. 1441/251/41, İstanbul, 1969.

- Simons, Henry C. **Personal Income Taxation**, 4. Imp., University of Chicago Press, Chicago, 1962.
- Soydan, Billur Yaltı "Avrupa Birliği'nin Geleceği Tartışması Ekseninde Dolaysız Vergiler: Uyumlaştırmak ya da Uyumlaştırmamak, İşte Bütün Mesele Bul", **Avrupa Birliğine Geçiş Süreci ve Türk Kamu Maliyesinin Uyum**, 17. Maliye Sempozyumu, Türmob Yayınları, No. 185.
- Stiglitz, Joseph E. **Economics of The Public Sector**, Second Edition, W. W. Norton Company, New York, 1988.
- Surrey, Stanley S. "The Income Tax Base for Individuals", **Income Tax Differentials**, (Ed., Dan. T. Throop Smith ve Diğerleri), Tax Institute, Princeton, 1958.
- Şener, Orhan **Kamu Ekonomisi**, Alkım Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 1998.
- Şenyüz, Doğan **Türk Vergi Sistemi**, 5. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1999.
- Taferner, Anja **Individual Taxation (Detailed)**, <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.
- Tekin, Cem "Menkul Kıymetlerin Elden Çıkarılmasından Sağlanan Değer Artışı Kazançlarının Vergilendirilmesi", **Yaklaşım**, Y.10, S.111, Mart 2002.

- Terra, Ben – Wattel, P. **European Tax Law**, Second Ed., Kluwer Law International, London, 1997.
- Tresch, Richard W. **Public Finance**, Second Edition, Academic Press, Amsterdam, 2002.
- Tuğlu, Ali “2003 Yılında Menkul Kıymetlerden Elde Edilen Gelirlerin Beyanı”, **Vergi Dünyası**, S. 271, Mart, 2004.
- Turhan, Salih **Vergi Teorisi ve Politikası**, Beşinci Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993.
- Tuncer, Selahattin **Teoride ve Pratikte Servet Vergileri**, Eskişehir İ.T.İ. Akademisi Yayını, No. 32/9, İstanbul, 1966.
- Türk, İsmail **Maliye Politikası**, 9. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1992.
- Ufuk, M. Tahir “Hisse Senetlerinden Elde Edilen Kazançlar ve Vergilendirilmesi”, **Yaklaşım**, Y. 12, S. 138, Haziran 2004.
- Uluatam, Özhan **Kamu Maliyesi**, 5. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 1997.

- Uysal, Ali - Eroğlu, N. **Açıklamalı ve İcraatlı Gelir Vergisi Kanunu, 3. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1991.**
- Ülgen, Soner-A. Tuğlu **Gelir Vergisi Düzenleme Rehberi, Maliye Postası, Özel Sayı, 15 Şubat 2004.**
- Vanderken, Caroline **Individual Taxation (Detailed),** <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.
- Ward, John **Individual Taxation (Detailed),** <http://online2.ibfd.org>, 19.11.2004.
- Weisbach, David A. **Line Drawing, Doctrine, and Efficiency in The Tax Law,** Chicago John M. Olin Law and Economics Working Paper, No.62, 2 nd Series, Chicago.
- Yıldırım, Ercan **“Sermaye Piyasasında Menkul Kıymetlerin Vergilendirilmesi”, Vergi Raporu, S. 70, Nisan-Mayıs 2004.**

An International Comparison of Capital Gains Tax Rates, Special Report, ACCF Center for Policy Research, August 1998, www.aacf.org, 18.4.2002.

Beyanname Düzenleme Kılavuzu 99, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, İstanbul, 1989.

Comprehensive Guide to Capital Gains Tax,
South African Revenue Service, www.cfa-sa.co.za,
22.5.2002.

Maliye Bakanlığı, Gelirler Genel Müdürlüğü
21.01.2003 Tarihli Basın Açıklaması,
www.gelirler.gov.tr, 29.11.2004.

Present Law and Background Relating to
Taxation of Capital Gains, Public Hearing, Joint
Committee on Taxation, U.S. Congress, February
12, 1998.

Tax Co-ordination in The European Union,
European Parliament Directorate-General for
Research Working Paper, ECON 125 EN,
Luxembourg, 2000.

The Taxation of Capital Gains, Report of the
Committee, 2000, www.parl.gc.ca, 18.4.2002

Vergilemede Global Eğilimler AB ve Türk Vergi
Sistemi, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, TOBB
Yayını, Ankara, 2001.